

KU LEUVEN, FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID
LEUVENS INSTITUUT VOOR CRIMINOLOGIE

ULIÈGE, FACULTÉ DE DROIT
SCIENCE POLITIQUE ET DE CRIMINOLOGIE

Mogelijkheden en uitdagingen bij het gebruik van de bodycam door de geïntegreerde politie

*In opdracht van FOD Binnenlandse Zaken – Algemene Directie
Veiligheid en Preventie*

31 augustus 2021

KU LEUVEN

Onderzoeker: Valerie Goyvaerts

Promotor: prof. dr. Jeroen Maesschalck

Copromotor: prof. dr. Vincent Seron

Dankwoord

Voorliggend document is het eindrapport van een onderzoeksproject dat is uitgeschreven door de Algemene Directie Veiligheid en Preventie binnen de Federale Overheidsdienst (FOD) Binnenlands Zaken. We willen vooreerst de opdrachtgever bedanken om dit project aan de onderzoeksequipe te hebben toevertrouwd. We danken hen niet enkel voor de financiering, maar ook voor de bijzonder vlotte en constructieve samenwerking.

Uiteraard verdienen ook de leden van de begeleidingscommissie van het onderzoek in dit dankwoord een expliciete vermelding: Veerle Van Crombrugge (voorzitter), Johnny Bouquet, Camille Chiavetta, Sébastien Delbrouck, Claudia De Maesschalck, Thierry Maurer, Luc Moons, Filip Scheemaker, Jochen Tops, Thierry Vandenhoute en Eric Wauters. We danken hen voor hun engagement en voor hun bijzonder nuttige feedback gedurende het hele onderzoeksproject. Tot slot danken we ook iedereen die, hetzij in formele interviews, focusgroepen en observaties, hetzij in meer informele, maar vaak bijzonder informatieve contacten, voor de essentiële informatie heeft gezorgd die aan de basis ligt van dit onderzoek. Uiteraard zijn enkel de auteurs verantwoordelijk voor de inhoud van het rapport.

Managementsamenvatting

Onderzoeksvragen

Ook in de geïntegreerde politie in België wordt steeds meer gebruik gemaakt van de *body-worn camera* of bodycam, een kleine draagbare video- en audiorecorder die op het lichaam wordt gedragen. In deze studie werden de mogelijkheden en uitdagingen van dat het gebruik onderzocht. Concreet werd een antwoord gezocht op volgende onderzoeksvragen:

1. *Wat zijn de belangrijkste beleidskeuzes die ten aanzien van de bodycam moeten worden gemaakt?*
2. *Wat is, volgens eerder onderzoek, de impact van het politieel gebruik van de bodycam op...*
  - 2.1 *...de houding en het gedrag van de politieambtenaren?*
  - 2.2 *...de houding en het gedrag van de burgers?*
  - 2.3 *...de vaststelling van misdrijven en bewijsgaring?*
3. *Hoe wordt het politieel gebruik van de bodycam gereguleerd in België?*
4. *Hoe wordt de bodycam door de politie gebruikt in België?*
  - 4.1 *Hoe worden de implementatie, de opleiding en de evaluatie van de bodycam aangepakt?*
  - 4.2 *Hoe wordt de bodycam door de politie op het terrein gebruikt?*
  - 4.3 *Hoe worden de bewaring, de toegang en het gebruik van de bodycamopnames geregeld?*
5. *Hoe percipiëren Belgische politieambtenaren de impact van het politieel gebruik van de bodycam op...*
  - 5.1 *...de houding en het gedrag van politieambtenaren?*
  - 5.2 *...de houding en het gedrag van de burgers?*
  - 5.3 *...de vaststelling van misdrijven en bewijsgaring?*
6. *Welke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd over het politieel gebruik van de bodycam in België...*
  - 6.1 *...inzake implementatie, opleiding en evaluatie?*
  - 6.2 *...inzake het gebruik van de bodycam op het terrein?*
  - 6.3 *...inzake de bewaring, de toegang en het gebruik van de bodycamopnames?*

Aanpak onderzoek

Het onderzoek ving aan met een **studie van wetenschappelijke literatuur**. Daarin werden de mogelijke doelen van het gebruik van de bodycam geïnventariseerd, net als de bezorgdheden over de mogelijke risico's van dat gebruik. Vervolgens werden de belangrijkste beleidskeuzes inzake het gebruik van de bodycam in kaart gebracht. Tot slot werden ook de bevindingen samengebracht uit het snel groeiende onderzoek over de impact van de bodycam op (1) houding en gedrag van politieambtenaren (2) houding en gedrag van burgers en (3) de vaststellingen van misdrijven en bewijsgaring.

Nadien werd ingegaan op de **Belgische situatie**. Dat begon met een schets van **regelgeving** inzake het gebruik van de bodycam. Daarna volgde het eigenlijke **kwalitatief empirisch onderzoek**. Dat werd uitgevoerd in de periode januari-mei 2021 en bestond uit twee fasen. De **eerste fase** was verkennend en bestond uit 9 semigestructureerde **interviews met 10 bevoorrechte getuigen**, naast een reeks informele contacten en gesprekken. In de **tweede fase** werd onderzoek gedaan in **16 lokale politiezones**, waarvan er 14 de bodycam al gebruikten. De geselecteerde zones waren regionaal gespreid, varieerden inzake gradatie van verstedelijking en verschilden inzake beleidskeuzes. Van die 16 zones werden er 3 geselecteerd voor een wat grondigere casestudy bestaande uit een analyse van relevante documenten, een interview met een medewerker betrokken bij het beleid, een focusgroep met 4 à 6 politieambtenaren die de bodycam op het terrein gebruiken en, in één van de drie cases, observaties in het veld. De resterende 13 zones werden niet bestudeerd als cases, maar enkel aan de hand van analyse van relevante documenten enerzijds en focusgroepen en interviews met medewerkers van die zones anderzijds. Concreet werden er twee focusgroepen (één Nederlandstalige en één Franstalige) georganiseerd met leidinggevende politieambtenaren die een breed zicht hadden op de operationalisering van het gebruik van de bodycam binnen hun politiezone. Daarnaast waren er ook nog 2 interviews met leidinggevende politieambtenaren.

Om het onderzoek haalbaar te houden werden enkele **inperkende keuzes** gemaakt. Zo werd ervoor gekozen om vooral politieambtenaren te bevragen, al werd wel geprobeerd om met behulp van literatuur en een beperkt aantal interviews met burgers en andere beleidsactoren ook andere perspectieven mee te nemen. Het onderzoek focuste zich ook op concrete ervaringen met de bodycam: eerder dan in algemene zin aan politieambtenaren te vragen wat ze denken over de bodycam, focuste het onderzoek zich op die politiezones waar de bodycam al gebruikt werd. Omdat in de verkennende fase bleek dat het gebruik van de bodycam in de federale politie zich op het moment van het onderzoek nog maar in een beginstadium bevond, focust het onderzoek zich op ervaringen in de lokale politie.

Het huidig beleid inzake gebruik van de bodycam in België

Bij de invoering en het gebruik van de bodycam moet men heel wat beleidskeuzes maken. In het rapport werden deze georganiseerd volgens drie grote thema's.

Wat betreft het eerste thema, **implementatieproces, opleiding en evaluatie**, kon het volgende vastgesteld worden. De implementatie van de bodycam binnen de geïntegreerde politie blijkt er duidelijk één van twee snelheden. Daar waar verschillende lokale politiezones de bodycam al operationeel gebruiken of dit spoedig zullen doen, beperkt de federale politie zich voorlopig tot niet-operationele testen met de bodycam en de voorbereiding van de aankoop. Ook tussen lokale politiezones onderling zijn er sterke verschillen zowel inzake de operationele richtlijnen als inzake de aankoop, de opleiding en evaluatie van de bodycam. Tegelijk zien we hier en daar ook samenwerking, o.m. voor de uitwerking van operationele richtlijnen en voor de aankoop. In de meeste deelnemende zones worden inspanningen gedaan voor communicatie. Interne communicatie gebeurt onder meer via opleidingen, externe communicatie naar de burgers via diverse kanalen zoals sociale media, brieven en persconferenties. Op dit moment is het gebruik van de bodycam nog maar heel beperkt geëvalueerd, maar dat komt wellicht omdat die nog maar recent is ingevoerd.

Wat beleid inzake **het gebruik van de bodycam in de praktijk** betreft, blijken er heel wat verschillen tussen de politiezones te zijn. Dat is zeker het geval wat betreft de beoordelingsmarge voor de politieambtenaar tot het al dan niet dragen van de bodycam. In sommige zones is die heel ruim, in andere zones dient men de bodycam dan weer verplicht te dragen in bepaalde diensten of voor bepaalde taken. De beoordelingsmarge tot het al dan niet activeren van de bodycam is in alle zones groot. Zo is het algemeen uitgangspunt dat, uiteraard wel binnen het wettelijk kader, de politieambtenaar op het terrein zelf kan beslissen over activatie. In de praktijk lijkt de bodycam vooral geactiveerd te worden om twee redenen: de-escalatie van geweld en informatieverzameling in gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten. In de praktijk blijken bodycams op dit moment enkel manueel aan- en uitgezet te worden. Van de mogelijkheid tot activatie op afstand, automatische activatie of opname met infrarood wordt (voorlopig) vrijwel geen gebruik gemaakt.

Ook inzake het derde thema, **bewaartermijn, toegang en naderhand gebruik**, zijn er belangrijke verschillen tussen de zones. Zo lijkt elke zone zijn eigen beleid inzake de toegang tot de beelden uit te werken. Over het naderhand gebruik van de bodycamopnames kon nog niet veel vastgesteld worden omdat de bodycam nog niet lang wordt gebruikt in België. Wel bleek dat de politiezones verschilden inzake de regeling van de manier waarop de bodycamopnames kenbaar worden gemaakt aan de gerechtelijke instanties. Zo zijn er verschillende regelingen over de verwerking van bodycamopnames in een proces-verbaal enerzijds en over de

neerlegging ervan ter griffie anderzijds. De bodycamopnames worden verder ook gebruikt in het kader van klacht- en tuchtprocedures en daarnaast wordt ook het belang van het gebruik ervan voor pedagogische en didactische doeleinden erkend.

Percepties inzake de impact van het gebruik van de bodycam

Het onderzoek ging ook in op de vraag naar de impact van het gebruik van de bodycam op drie outcomes. Ten eerste, wat **de houding en het gedrag van de politieambtenaren** betreft, sluiten onze bevindingen aan bij die uit heel wat ander onderzoek: de geconsulteerde politieambtenaren lijken over het algemeen positief te staan tegenover de bodycam, zeker naarmate ze die langer gebruikten. Daarbij verwezen respondenten naar het gevoel van bescherming dat de bodycam kan bieden, bijvoorbeeld tegen onterechte klachten, en ook naar het mechanisme van gewenning aan technologie. Daar waar er toch een negatieve houding gesignaleerd werd, bleek dat vooral verband te houden met een gevoel gecontroleerd te worden. Uit heel wat eerder onderzoek bleek al dat de bodycam een de-escalerend effect kan hebben op geweldgebruik van politieambtenaren en ook enkele van onze respondenten lijken dat te verwachten, al focusten zij vooral op het de-escalerend effect bij burgers. Wat, ten tweede, de impact van de bodycam op **de houding en het gedrag van burgers** betreft, liet ons onderzoek weinig concrete conclusies toe. Wat, tot slot, de impact van de bodycam op de **vaststelling van misdrijven en bewijsgaring** betreft, bleken de respondenten over het algemeen optimistisch over de mogelijkheden van de bodycam. Men zag de verwerking van bodycamopnames in een procesverbaal doorgaans als een meerwaarde, met name om de gebeurtenissen tijdens een interventie meer gedetailleerd te kunnen beschrijven. Men gebruikt de bodycam in de praktijk ook met dit doel en maakt dus opnames van bijvoorbeeld plaatsen delict (verdacht overlijden, diefstal, ...), huiszoekingen en achtervolgingen.

Aanbevelingen

Verder bouwend op de onderzoeksresultaten werden ook aanbevelingen geformuleerd over het beleid ten aanzien van de bodycam.

Wat de **implementatie** van de bodycam betreft, wordt gewezen op het belang van een goede communicatie, zowel naar politie als naar burgers en andere beleidsactoren. Daarbij moet men heel duidelijk zijn over de doelen die men wil bereiken met de bodycam om zo frustraties, zowel bij burgers als bij politieambtenaren, over niet gerealiseerde doelstellingen vermijden.

Ook is het belangrijk dat burgers van bij aanvang weten dat er heel wat beperkingen zijn op het publiek maken van bodycamopnames, opnieuw om frustratie en ontgoocheling te voorkomen.

Wat de **opleiding** betreft kan verwezen worden naar opleidingen binnen politiezones maar ook naar de basisopleiding in de provinciale politiescholen. Wat deze laatste betreft, lijkt de opleiding inzake bodycam in de geconsulteerde politiescholen nog redelijk beperkt en vooral theoretisch te zijn. De grote diversiteit aan richtlijnen in de verschillende politiezones maakt een uniforme, praktijkgerichte opleiding dan ook moeilijk. Bij de verdere uitwerking van de opleidingen in de zones en in de politiescholen zou het aangewezen zijn dat men zich niet beperkt tot het formele kader en technische aspecten, maar ook uitgebreid ingaat op de vaardigheid inzake communicatie over de bodycam. Zo kan men ingaan op diverse manieren waarop de activatie van de bodycam wordt aangekondigd en hoe dit tot de-escalatie of juist tot escalatie van geweld kan leiden. Zo een opleiding zou politieambtenaren ook moeten ondersteunen in het omgaan met de lastige afwegingen die ze in de praktijk soms moeten maken. Daarnaast is het aangewezen om naast specifieke bodycam-opleidingen ook tijdens andere opleidingen in te gaan op het gebruik van de bodycam. Dat geldt zeker voor de opleiding geweldsbeheersing (GPI 48), maar ook voor andere opleidingen (bv. de opleiding inzake omgaan met *excited delirium syndrome*). Het zal daarnaast ook belangrijk zijn om het beleid t.a.v. en het gebruik van bodycam op termijn grondig te **evalueren**.

In het rapport worden, naast de reeds bestaande wettelijke beperkingen op het gebruik van de bodycam, **geen bijkomende wettelijke beperkingen** geadviseerd. Wel worden enkele adviezen gegeven over de invulling van de beoordelingsmarge voor het dragen en het activeren van de bodycam. Wat betreft de **beoordelingsmarge voor het dragen** van de bodycam, zijn er al enkele zones waarin dit voor bepaalde functionaliteiten of taken verplicht is. Gezien de vele voordelen van de bodycam is een bredere verplichting denkbaar. Voor het zover zou komen zal men wel twee mogelijke barrières moeten aanpakken: de kost (niet alleen van de toestellen zelf, maar vooral ook van de opslag van de opnames) en de mogelijke weerstand bij politieambtenaren. Wat dit laatste betreft, lijkt deze in de praktijk na verloop van tijd wel te verminderen. De **beoordelingsmarge voor de activatie** van de bodycam is in de meeste zones groot. In het rapport wordt uitgebreid ingegaan op de voor- en nadelen van een dergelijke ruime beoordelingsmarge. Uiteindelijk wordt een tussenweg geadviseerd waarbij het gebruik van de bodycam niet verplicht wordt voor welomschreven omstandigheden, maar waarbij wel een aantal vuistregels worden aangereikt die politieambtenaren kunnen hanteren om in te schatten

of activatie gewenst is. Zo lijkt activatie aangewezen in situaties met een reële kans op geweld, of ook in situaties waarbij een plaatsbeschrijving nodig zal zijn (bv. huiszoeking, verdacht overlijden, diefstal, ...). Er wordt benadrukt dat dit vuistregels zouden moeten zijn, geen dwingende regels, en dat politieambtenaren moeten ondersteund worden in de toepassing ervan, bijvoorbeeld door opleiding of een reminder vanuit de dispatching. Naast die algemene, niet dwingende regels, is het wellicht ook wenselijk om, desgevallend pas nadat het draagvlak voor de bodycam voldoende groot is, in sommige gevallen geen beoordelingsmarge te laten. Dat zou dan met name het geval zijn wanneer de leidinggevende activatie verplicht (bv. bij een gezamenlijke actie) of wanneer de bodycam automatisch geactiveerd wordt, bijvoorbeeld bij het trekken van een wapen of omdat de bodycams van de collega's in de buurt geactiveerd zijn.

Momenteel is het wettelijk verplicht om bij de activatie van de bodycam een **mondelijke waarschuwing** te geven aan burgers. Tijdens het onderzoek kwam echter duidelijk naar voren dat het in de praktijk niet altijd werkbaar is. Het rapport adviseert niet om die wettelijke verplichting dan maar af te schaffen, maar wel om uitzonderingen mogelijk te maken en/of in de mogelijkheid te voorzien dat de waarschuwing ook op andere manieren kan dan mondeling (bv. een oplichtend signaal van de bodycam). Daarnaast wordt ook voorgesteld om te voorzien in een **afwijkende regeling rond het geoorloofd karakter van de audio-opnames** om te vermijden dat politieambtenaren ongewild een misdrijf zouden begaan in de zin van art. 259bis Sw. Er wordt ook voorgesteld om het **zone-overschrijdend gebruik** van de bodycam wettelijk beter te regelen.

Wat de technische mogelijkheden betreft, wordt op twee issues gefocust. Ten eerste wordt ingegaan op de vaststelling dat de **mogelijkheid om te filmen met infrarood** nog niet gebruikt wordt. Hiermee lijkt men vooral te willen vermijden dat de bodycam iets zou weergeven dat de politieambtenaar met het blote oog niet kon zien. De vraag is of deze inperking op termijn houdbaar blijft, zeker naar mate er nog meer technische mogelijkheden komen. Men mist hierdoor immers interessante leermogelijkheden en, bij livestreaming naar de dispatching, mogelijk levensreddende *real time* informatie. Eerder dan de technische mogelijkheden van de bodycam te blijven beperken, lijkt het hier vooral belangrijk om op bewustwording te werken, zowel bij gerechtelijke en bestuurlijke autoriteiten als bij burgers. Daarbij moet men waarschuwen voor de klassieke risico's van het gebruik van beelden zoals naïef realisme en de *'perspective bias'*. Ten tweede lijkt er veel onduidelijkheid te bestaan over de mogelijkheid tot **buffering** of *prerecording*. Deze houdt in dat de bodycam zich continu in een *stand-by modus*

bevindt waarbij er bijvoorbeeld voor 30 seconden beelden worden opgeslagen in het tijdelijk geheugen. In geval de bodycam daadwerkelijk wordt geactiveerd, worden de gebufferde beelden samen met de beelden van na de activatie bewaard in het permanent geheugen. In het onderzoek werd gewezen op de voordelen, maar ook op de risico's hiervan. In elk geval is er in België meer duidelijkheid nodig over de wettelijkheid hiervan.

Wat de bewaringstermijn betreft, wordt voorgesteld om, naast de wettelijk bepaalde maximale bewaringstermijn van 12 maanden ook te voorzien in een wettelijke **minimale bewaringstermijn**. Die zou moeten gelden voor alle bodycamopnames. Het zou immers kunnen dat beelden die aanvankelijk als niet relevant worden beschouwd dat later wel blijken te zijn. Gezien de kostprijs van de dataopslag kan, in afwachting van technische oplossingen voor goedkopere opslagcapaciteit, wel in een overgangperiode worden voorzien waarin de bewaartermijn ingekort wordt.

Wat het **beleid inzake toegang tot de bodycamopnames** betreft, bleek dat dit verschilde van zone tot zone. Hoewel een zekere variatie mogelijk moet blijven omwille van verschillen in grootte en organisatie van de politiezones en -diensten, lijkt het toch zinvol om een **globaal kader** te creëren inzake toegangsbeleid dat geldig is voor alle entiteiten van de geïntegreerde politie. Zo moet duidelijk bepaald worden wie onder welke voorwaarden toegang heeft tot de opnames en wat die daarmee mag doen. Daarbij moet men voldoende garanties inbouwen om de authenticiteit van de bodycamopnames te waarborgen. Zo kan men de verwijdering van bodycamopnames onmogelijk maken, de exploitatie van bodycamopnames (bv. knippen en plakken) aan strikte regels onderwerpen (wie, wanneer, om welke reden) en gebruik maken van metadata (datum, tijdstip). Een andere en erg belangrijke kwestie inzake toegang is het **recht van burgers op rechtstreekse toegang** tot de opnames waar zij zelf in voorkomen. Burgers hebben nu enkel een recht op onrechtstreekse toegang via het Controleorgaan op de Politie Informatie (COC), of in het geval van een strafonderzoek, via een verzoek tot inzage gericht aan de procureur des Konings dan wel de onderzoeksrechter. Sommige politiezones organiseren wel een rechtstreekse toegang voor burgers, maar ze zijn daar dus niet toe verplicht. Het lijkt aangewezen om dat wettelijk te verankeren, zeker als men de ambitie heeft om met de bodycam transparantie, legitimiteit en *accountability* van de politie te versterken.

Wat de **termijnen voor toegang tot de bodycamopnames** betreft, wordt geadviseerd om meer duidelijkheid te creëren voor die situaties waarin men de bodycamopnames wil gebruiken voor

niet-operationele doeleinden. Met name voor gebruik voor tucht- en klachtprocedures, zou het mogelijk moeten zijn om opnames ook nog te consulteren na een maand zonder dat men toestemming moet vragen aan een procureur des Konings.

Wat betreft het **gebruik van bodycamopnames in het kader van gerechtelijke opdrachten** en dan met name strafonderzoeken, is er nood aan een duidelijkere, uniforme regeling die de *chain of custody* en de loyaliteit van de bewijsvoering kan garanderen. Die regeling moet ervoor zorgen dat de opnames die ertoe doen ook daadwerkelijk en integraal bij de juiste autoriteiten terecht komen. Minstens drie zaken zouden geregeld moeten worden. Ten eerste lijkt het zinvol dat alle beschikbare bodycamopnames via een melding in het proces-verbaal (bv. door het aanvinken van een antwoordcategorie) systematisch kenbaar gemaakt moeten worden aan de procureur des Konings en desgevallend de onderzoeksrechter. Ten tweede kunnen over de neerlegging ter griffie vooraf concrete afspraken worden gemaakt. Zo kan bijvoorbeeld worden afgesproken dat bij bepaalde interventies (bv. geweld door of tegen politieambtenaren of geweld tussen burgers onderling) de bodycamopnames spontaan worden neergelegd. Ten derde is het ook belangrijk om goede afspraken te maken over de verwerking in het proces-verbaal van de informatie verkregen via bodycamopnames.

Tot slot formuleert het rapport nog enkele suggesties over de vele mogelijkheden om bodycamopnames te gebruiken voor **pedagogische en didactische doeleinden** en wordt geargumenteed waarom men erg voorzichtig moet zijn met **de publieke bekendmaking** van bodycamopnames.

Het rapport rondt af met enkele **algemene beschouwingen**, o.m. over de nood aan een algemeen beleidskader, niet alleen voor de bodycam, maar voor technologische innovatie in de politie in het algemeen. Daarbij wordt ook gewezen op het belang van een betere ondersteuning van de operationele politieambtenaar. Er worden ook enkele aanbevelingen geformuleerd voor verder onderzoek.

Inhoudstafel

Dankwoord	1
Managementsamenvatting.....	2
Onderzoeksvragen.....	2
Aanpak onderzoek.....	2
Het huidige beleid inzake gebruik van de bodycam in België	3
Percepties inzake de impact van het gebruik van de bodycam	5
Aanbevelingen.....	5
Lijst met afkortingen	15
Inleiding.....	1
Hoofdstuk 1. De bodycam en het beleid t.a.v. de bodycam.....	5
1.1 Doelstellingen van en bezorgdheden omtrent de bodycam.....	5
1.2 Beleidskeuzes inzake de bodycam	12
1.2.1 Implementatieproces, opleiding en evaluatie.....	13
1.2.2 Gebruik van de bodycam in de praktijk.....	15
1.2.2.1 Beoordelingsmarge van politieambtenaren tot het al dan niet dragen en/of activeren van de bodycam	15
1.2.2.2 Kwesties bij het gebruik van de bodycam op het terrein.....	16
1.2.2.3 Technische modaliteiten van de bodycam.....	18
1.2.3 De bewaring van, de toegang tot en het naderhand gebruik van bodycamopnames.....	22
1.2.3.1 Bewaring van de bodycamopnames	22
1.2.3.2 Toegang tot de bodycamopnames.....	23
1.2.3.3 Naderhand gebruik van de bodycamopnames	24
Hoofdstuk 2. De impact van het gebruik van de bodycam.....	27
2.1 “Outcome”: wat zijn de effecten van het gebruik van de bodycam?	29
2.1.1 Impact van de bodycam op de houding en het gedrag van politieambtenaren	29
2.1.2 Impact van de bodycam op de houding en het gedrag van burgers.....	32

2.1.3 Impact van de bodycam op de vaststelling van misdrijven en bewijsgaring	36
2.2 “Mechanismen”: hoe zorgt de bodycam voor een bepaald effect?	37
2.3 “Context”: hoe verschilt het effect van de bodycam naargelang de context?	41
2.3.1 De lokale situatie	42
2.3.2 Organisationele kenmerken	43
2.3.3 Modaliteiten van het politieoptreden.....	44
2.3.4 Individuele kenmerken van de politieambtenaar	45
2.4 Conceptueel kader	46
Hoofdstuk 3. De Belgische regelgeving inzake het gebruik van de bodycam	49
3.1 Historiek	49
3.2 Huidige regelgeving	51
3.2.1 Regelgeving inzake zichtbaar gebruik van de bodycam	52
3.2.1.1 Definiëring ‘zichtbaar gebruik’	52
3.2.1.2 Het zichtbaar gebruik van de bodycam in de praktijk.....	53
3.2.1.3 De bewaring van, het recht op toegang tot en het naderhand gebruik van bodycamopnames	57
3.2.2 Regelgeving inzake het niet-zichtbaar gebruik van de bodycam	62
3.3 Advies van het Controleorgaan op de Politie Informatie (COC) inzake het politieel gebruik van de bodycam	65
Hoofdstuk 4. Methodologie van het onderzoek.....	67
4.1 Dataverzameling.....	67
4.1.1 Fase 1: verkennend onderzoek	67
4.1.2 Fase 2: onderzoek bij de lokale politie	69
4.2 Data-analyse.....	74
Hoofdstuk 5. Implementatieproces, opleiding en evaluatie inzake de bodycam	76
5.1. Het implementatieproces.....	76
5.1.1 Implementatie in de federale politie.....	76
5.1.2 Implementatie in de lokale politie	78

5.1.2.1 De introductie van de bodycam	78
5.1.2.1.1 Beslissing tot introductie van de bodycam	78
5.1.2.1.2 De eigenlijke introductie van de bodycam	83
5.1.2.2 Houding van de politieambtenaren t.a.v. de implementatie van de bodycam	85
5.1.2.3 Houding van de burgers t.a.v. de implementatie van de bodycam	88
5.2 Opleiding van politieambtenaren inzake het gebruik van de bodycam.....	88
5.2.1 Opleiding lokale politiezones	89
5.2.1.1 De redenen voor het organiseren van een opleiding.....	89
5.2.1.2 Format en inhoud van de opleiding	90
5.2.2 Opleiding politiescholen.....	93
5.3 Evaluatie van het gebruik van de bodycam.....	94
Hoofdstuk 6. Het gebruik van de bodycam in de praktijk	96
6.1 Beoordelingsmarge van de politieambtenaar tot het al dan niet dragen en/of activeren van de bodycam	96
6.1.1 Beoordelingsmarge tot het al dan niet dragen van de bodycam.....	96
6.1.2 Beoordelingsmarge tot het al dan niet activeren van de bodycam	98
6.2 Kwesties bij het gebruik van de bodycam op het terrein.....	103
6.2.1 Situaties van activatie van de bodycam op het terrein.....	103
6.2.1.1 Wettelijk toegestane situaties van activatie	103
6.2.1.2 Concrete situaties van activatie van de bodycam	104
6.2.1.2.1 De-escalatie	105
6.2.1.2 Meer en betere vaststellingen van gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten	108
6.2.1.2.3 Informatieverzameling over het eigen politieel handelen.....	109
6.2.1.2.4 Informatieverzameling over interne problemen onder het personeel.....	109
6.2.2 Situaties waarin de bodycam niet wordt geactiveerd.....	110
6.2.3 Kennisgeving aan de burgers.....	112
6.2.4 Opname van audio bij gebruik van de bodycam.....	114
6.2.4 Zone-overschrijdend gebruik van de bodycam	115

6.3 Technische modaliteiten van de bodycam.....	117
6.4 Naar meer uniformiteit inzake het gebruik van de bodycam in de praktijk	124
Hoofdstuk 7. De bewaring van, de toegang tot en het naderhand gebruik van bodycamopnames	126
7.1 Bewaring van de bodycamopnames	126
7.2 Toegang tot de bodycamopnames.....	127
7.2.1 Beleid inzake de toegang tot bodycamopnames	128
7.2.2 Toegangstermijnen inzake bodycamopnames.....	133
7.3 Naderhand gebruik van de bodycamopnames	134
7.3.1 Naderhand gebruik voor operationele doeleinden.....	134
7.3.2 Naderhand gebruik voor niet-operationele doeleinden	140
7.3.2.1 Klacht- en tuchtprocedures.....	140
7.3.2.2 Pedagogische en didactische doeleinden	141
7.3.3 Naderhand gebruik voor publieke bekendmaking	142
Hoofdstuk 8. Besluit en aanbevelingen.....	145
8.1 Aanpak en beperkingen van het onderzoek.....	145
8.2 Huidig beleid inzake gebruik van de bodycam	147
8.2.1 Doelstellingen van de bodycam	147
8.2.2 De concrete invulling van de beleidskeuzes inzake de bodycam.....	147
8.3 Percepties inzake de impact van het gebruik van de bodycam	149
8.3.1 Impact van de bodycam op de houding en het gedrag van politieambtenaren	149
8.3.2 Impact van de bodycam op de houding en het gedrag van burgers.....	151
8.3.3 Impact van de bodycam op de vaststelling van misdrijven en bewijsgaring	152
8.4 Aanbevelingen inzake het beleid ten aanzien van de bodycam	153
8.4.1 Implementatieproces, opleiding en evaluatie.....	153
8.4.2 Gebruik van de bodycam in de praktijk.....	156
8.4.2.1 Wettelijke beperkingen op het gebruik van de bodycam	156
8.4.2.2 Beoordelingsmarge van de politieambtenaar tot het al dan niet dragen en/of activeren van de bodycam	157

8.4.2.3 Kennisgeving aan de burgers.....	161
8.4.2.4 Opname van audio bij gebruik van de bodycam	163
8.4.2.5 Zone-overschrijdend gebruik van de bodycam	163
8.4.2.6 Technische modaliteiten van de bodycam.....	164
8.4.3 Bewaringstermijn van, toegang tot en het naderhand gebruik van bodycamopnames...	165
8.4.3.1 Bewaringstermijn	165
8.4.3.2 Toegang tot de bodycamopnames.....	166
8.4.3.3 Naderhand gebruik van de bodycamopnames	168
8.4.3.3.1 Naderhand gebruik van voor operationele doeleinden	168
8.4.3.3.2 Naderhand gebruik voor niet-operationele doeleinden	170
8.4.3.3.3 Naderhand gebruik voor publieke bekendmaking.....	171
8.4.4 Afsluitende reflecties en suggesties voor verder onderzoek	172
8.4.4.1 Naar een nationaal beleidskader voor het gebruik van de bodycam	172
8.4.4.2 Naar een nationaal beleid voor technologische innovatie in de politie	174
8.4.4.3 Naar een betere ondersteuning van de operationele politieambtenaar.....	179
8.4.4.4 Aanbevelingen voor verder onderzoek	180
Referentielijst	184

Lijst met afkortingen

COC: Controleorgaan op de Politionele Informatie
CGSP: Centrale Générale des Services Publics
CSD: gedeconcentreerde steun- en coördinatiedirecties
DAB: Directie Beveiliging
DACH: Directie Hondensteun
DAFA: Directie Luchtsteun
DAH: Directie van de Wegpolitie
DAP: Directie Bescherming
DAS: Directie Openbare Veiligheid
DPO: *data protection officer*
HYCAP: gehypothekeerde capaciteit
LPA: Directie van de Luchtvaartpolitie
SPC: Directie van de Spoorwegpolitie
SPN: Directie van de Scheepvaartpolitie
Sv.: wetboek van strafvordering
VCLP: Vaste Commissie van de Lokale Politie
VSOA: Vrij Syndicaat voor het Openbaar Ambt
WPA: wet op het politieambt

Inleiding

De afgelopen jaren is het **gebruik van technologieën** door de politie wereldwijd significant toegenomen (Custers & Vergouw, 2015, p. 518; Hummer & Byrne, 2017, p. 375; Lynch, 2016, p. 1). Drones, ANPR-camera's, gezichtsherkenning en *predictive policing* software vormen slechts enkele voorbeelden van technologieën die worden aangewend. Ook in **België** maakt de geïntegreerde politie meer en meer gebruik van technologieën (Rooseleers & Maesschalck, 2021) en worden ze als cruciaal voor de politiewerking beschouwd (Bruggeman et al., 2014, p. 14). Om de technologische innovaties binnen de geïntegreerde politie te realiseren, wordt er in aangepaste wetgeving voorzien. De **wet van 21 maart 2018**¹ die betrekking heeft op cameragebruik, is hiervan een voorbeeld. Deze wet breidde de mogelijkheden tot het gebruik van camera's door de politie uit en zorgde er ook voor dat het politieel gebruik van camera's niet langer geregeld wordt in de camerawet², maar in de wet op het politieambt³.

Eén van de cameratechnologieën die door de nieuwe wet ruimere politieele gebruiksmogelijkheden kent, is de ***body-worn camera of bodycam***. De bodycam is een kleine draagbare video- en audiorecorder die op het lichaam wordt gedragen (Ariel, Sutherland, Henstock, et al., 2017, p. 10). In voorliggend onderzoek worden vanuit internationaal en nationaal perspectief de mogelijkheden en uitdagingen van het gebruik van de bodycam door de geïntegreerde politie in België onderzocht. Dit vertaalt zich in volgende hoofd- en deelonderzoeksvragen:

---

¹ Wet van 21 maart 2018 tot wijziging van de wet op het politieambt om het gebruik van camera's door de politiediensten te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, *BS* 16 april 2020.

² Wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, *BS* 31 mei 2007.

³ Art. 25/1 – 25/8, art. 46/2 – 46/14 wet van 5 augustus 1992 op het politieambt, *BS* 22 december 1992.

1. *Wat zijn de belangrijkste beleidskeuzes die ten aanzien van de bodycam moeten worden gemaakt?*
2. *Wat is, volgens eerder onderzoek, de impact van het politieel gebruik van de bodycam op...*
  - 2.1 *...de houding en het gedrag van de politieambtenaren?*
  - 2.2 *...de houding en het gedrag van de burgers?*
  - 2.3 *...de vaststelling van misdrijven en bewijsgaring?*
3. *Hoe wordt het politieel gebruik van de bodycam gereguleerd in België?*
4. *Hoe wordt de bodycam door de politie gebruikt in België?*
  - 4.1 *Hoe worden de implementatie, de opleiding en de evaluatie van de bodycam aangepakt?*
  - 4.2 *Hoe wordt de bodycam door de politie op het terrein gebruikt?*
  - 4.3 *Hoe worden de bewaring, de toegang en het gebruik van de bodycamopnames geregeld?*
5. *Hoe percipiëren Belgische politieambtenaren de impact van het politieel gebruik van de bodycam op...*
  - 5.1 *...de houding en het gedrag van politieambtenaren?*
  - 5.2 *...de houding en het gedrag van de burgers?*
  - 5.3 *...de vaststelling van misdrijven en bewijsgaring?*
6. *Welke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd over het politieel gebruik van de bodycam in België...*
  - 6.1 *...inzake implementatie, opleiding en evaluatie?*
  - 6.2 *...inzake het gebruik van de bodycam op het terrein?*
  - 6.3 *...inzake de bewaring, de toegang en het gebruik van de bodycamopnames?*

Onderzoeksvragen (OV) 1 en 2 worden beantwoord op basis van **literatuurstudie**. In antwoord op OV1 wordt in **hoofdstuk 1** ingegaan op de doelstellingen die men kan beogen met het gebruik van de bodycam en op de belangrijkste beleidskeuzes, gestructureerd in drie grote thema's, die moeten gemaakt worden als men de bodycam wil invoeren en gebruiken. In antwoord op OV2 wordt in **hoofdstuk 2** ingegaan op de conclusies die te trekken vallen uit het uitgebreide internationaal wetenschappelijk onderzoek naar de impact van de bodycam op relevante *outcomes*: houding en gedrag van politieambtenaren, houding en gedrag van burgers, en de vaststellingen van misdrijven en bewijsgaring.

In de daarop volgende hoofdstukken wordt specifiek ingegaan op de situatie in **België**. Dit begint in **hoofdstuk 3** met, in antwoord op OV3, een beschrijving van de Belgische regelgeving inzake het gebruik van de bodycam. Vervolgens worden OV 4 en OV 5 beantwoord op basis van een kwalitatief empirisch onderzoek. Dat onderzoek bestond, na enkele verkennende interviews met bevoorrechte getuigen, uit interviews en focusgroepen met politieambtenaren uit in totaal 16 politiezones en enkele observatiedagen in 1 politiezone. De methodologie van dit empirisch onderzoek wordt toegelicht in **hoofdstuk 4**. De resultaten worden gepresenteerd

rond de drie hoger geïdentificeerde thema's waarrond beleidskeuzes moeten worden gemaakt: **hoofdstuk 5** over implementatie, opleiding en evaluatie (OV 4.1), **hoofdstuk 6** over het gebruik van de bodycam in de praktijk (OV 4.2) en hoofdstuk 7 over bewaring van, toegang tot en naderhand gebruik van bodycamopnames (OV 4.3). Waar relevant wordt daarbij, in antwoord op OV5, ingegaan op hoe de respondenten de impact van de bodycam op houding en gedrag van politieambtenaren, op houding en gedrag van burgers en op de vaststellingen van misdrijven en bewijsgaring percipiëren.

Op basis van al het voorgaande worden in **hoofdstuk 8** eerst de belangrijkste bevindingen kort samengebracht en nadien, in antwoord op OV 6, **aanbevelingen** geformuleerd. Ook die gaan opnieuw over de drie grote thema's waarrond beleidskeuzes moeten gemaakt worden.

Rekening houdend met tijdsbeperkingen, werden bij **aanvang van het empirisch onderzoek** reeds **twee inperkende keuzes** gemaakt. Ten eerste wil het onderzoek zich vooral focussen op de **onmiddellijke impact van concreet gebruik van bodycams**. Het onderzoek ambieert geen algemeen houdingonderzoek naar de mogelijke impact van bodycams, maar wil zich toespitsen op die plaatsen waar de bodycam al daadwerkelijk wordt gebruikt (weliswaar mogelijks enkel in testfase) en daar nagaan hoe dit ervaren werd. Ten tweede worden voor het empirisch deel van het onderzoek **vooral politieambtenaren bevroegd**. Die keuze heeft te maken met het beperkte tijdsperspectief, maar ook met het feit dat het gebruik van de bodycam in België nog beperkt is en er nog maar nauwelijks onderzoek is gedaan naar de impact ervan. Het leek dan ook in de eerste plaats interessant om na te gaan hoe de bodycam de houding en het gedrag van politieambtenaren beïnvloedt, vermits te verwachten valt dat de reactie van de burgers op zijn beurt zal afhangen van die houding en dat gedrag van politieambtenaren. Bovendien valt te verwachten dat het aantal burgers dat al echt bewust geconfronteerd is met een politieambtenaar met een bodycam beperkt is, wat onderzoek naar de echte ervaringen van burgers met bodycams uiteraard bemoeilijkt. Het is wel belangrijk om te benadrukken dat deze keuze om in het empirisch onderzoek vooral politieambtenaren te bevragen niet impliceert dat dit onderzoek enkel het politieperspectief zou innemen. Voor de bespreking van de doelstellingen en beleidskeuzes in hoofdstuk 1 wordt immers ook uitgebreid geput uit literatuur die nadrukkelijk het perspectief van de burger inneemt en in hoofdstuk 2 wordt ook ingegaan op onderzoek naar de impact van de bodycam op houding en gedrag van burgers (OV 2.1). In de verkennende fase

van het empirisch onderzoek worden bovendien ook respondenten van buiten de politie geïnterviewd.

Daarnaast werden we **tijdens het kwalitatief empirische onderzoek** zelf nog met **twee andere inperkingen** geconfronteerd. Ten eerste konden maar twee van de drie initieel vooropgestelde onderzoeksfasen in het kwalitatief empirisch onderzoek daadwerkelijk worden uitgevoerd. Bij aanvang was het de bedoeling dat het kwalitatief empirisch onderzoek zou bestaan uit drie onderzoeksfasen: (1) verkennende fase, (2) onderzoek bij de lokale politie en (3) onderzoek bij de federale politie. We kwamen in de verkennende fase echter tot de vaststelling dat het gebruik van de bodycams binnen de **federale politie** zich op het moment van het onderzoek nog maar in een **beginstadium** bevond. Bodycams werden er nog niet op operationele (test)wijze gebruikt. Ten tweede werd in het kader van het onderzoek bij de lokale politie vastgesteld dat er op dit moment wordt gefocust op het gebruik van de bodycam op **zichtbare wijze**. De wet op het politieambt voorziet dat er ook in vier situaties op niet-zichtbare wijze gebruik gemaakt zou kunnen worden van een bodycam.⁴ Dit niet-zichtbaar gebruik is gebonden aan afzonderlijke regels waarnaar kort zal worden verwezen in hoofdstuk 3. In het empirisch onderzoek wordt er niet verder op ingegaan.

---

⁴ Art. 46/2 – 46/14 WPA.

Hoofdstuk 1. De bodycam en het beleid t.a.v. de bodycam

Het politieel gebruik van de bodycam neemt in een razendsnel tempo toe (Gaub & White, 2020, p. 899). In het begin van de jaren 2000 werd de bodycam slechts beperkt via piloottrajecten uitgetest in landen zoals het Verenigd Koninkrijk (VK), Canada en later de Verenigde Staten (VS). Vandaag is het gebruik ervan in deze landen wijdverspreid en wordt er ook in vele andere landen gebruik van gemaakt (Marx, 2020, p. 8; White & Malm, 2020, p. 83). In dit eerste hoofdstuk wordt eerst ingegaan op de doelstellingen van en de bezorgdheden omtrent de bodycam (1.1), waarna de belangrijkste beleidskeuzes die men moet maken bij de invoering en het gebruik van de bodycam worden overlopen (1.2).

1.1 Doelstellingen van en bezorgdheden omtrent de bodycam

Bodycams worden om veel redenen ingevoerd en in de praktijk is het ook niet altijd duidelijk wat die redenen zijn. Alpert en McLean (2018) wijzen erop dat die vaagheid over de doelstellingen het soms moeilijk maakt om te evalueren en soms leidt tot frustraties over niet gerealiseerde verwachtingen. In deze paragraaf gaan we in op de doelstellingen die in de literatuur vaak naar voren worden geschoven als motief om de bodycam in te voeren (Flight, 2020; White & Malm, 2020). We beperken ons hier tot een korte normatieve toelichting over die doelstellingen. Voor sommige van die doelstellingen werd al empirisch onderzocht in welke mate de bodycam die doelstellingen ook kan realiseren. Daarop wordt ingegaan in hoofdstuk 2, met name bij de bespreking van de *outcomes* (zie 2.1). Bij de bespreking van elk van de doelstellingen zal, waar relevant, ook al kritisch worden gekeken naar de haalbaarheid en wenselijkheid van sommige doelstellingen. Op het eind van de paragraaf wordt daarna nog ingezoomd op enkele concrete bezorgdheden over de gevolgen van het gebruik van de bodycam.

De eerste en misschien wel meest evidente doelstelling die men ambieert met de bodycam is een versterking van de **transparantie**. De hoop, zowel van politiezijde als van de zijde van groepen die kritisch staan tegenover de politie, is dat de beschikbaarheid van opnames van politie-interventies zal helpen om ‘de waarheid’ aan het licht te brengen. Toch moet die hoop meteen ook al genuanceerd worden. Ten eerste mag men niet te veel verwachten van bodycamopnames. Het perspectief dat ze bieden blijft beperkt en, zoals Alpert en McLean (2018, p. 4) terecht opmerken, zelfs bij sportwedstrijden waar er heel veel beeldmateriaal beschikbaar is vanuit verschillende hoeken kunnen beelden niet altijd uitsluitend geven over wat

er juist gebeurd is. Het zal dus belangrijk zijn om de verwachtingen van zowel burgers als politiemensen over wat met bodycams kan aangetoond worden te temperen. Ten tweede is een grote transparantie ook niet altijd wenselijk, zeker niet naar het bredere publiek. Zo kunnen er goede redenen zijn om bodycamopnames enkel ter beschikking te stellen aan de betrokken partijen en niet aan het publiek: om de privacy van slachtoffers en nabestaanden te beschermen, om latere juryleden niet te beïnvloeden, om politiemensen te beschermen, enz. (Nix, 2021). Ten derde kan het eenvoudige feit dat men weet dat er opnames beschikbaar zijn zelf al voor een specifieke dynamiek zorgen die niet altijd wenselijk is. Als er opnames zijn van een problematisch incident, dan zal de druk op bestuurlijke en gerechtelijke overheden en op de politie zelf om die opnames publiek te maken groot zijn. Zelfs als er goede redenen zijn om de opnames niet publiek te maken, blijft het risico dat het niet vrijgeven ervan als een doofpotoperatie wordt beschouwd. Door de sociale media en de 24u nieuwscyclus zal er bovendien een grote druk zijn om dat zo snel mogelijk te doen (Nix, 2021). Het zal dus essentieel zijn om een goed beleid uit te werken over het al dan niet publiek maken van de opnames.

Ten tweede hoopt men dat bodycams ook de *accountability* van de politie zullen versterken en het dus gemakkelijker zullen maken om politieambtenaren ter verantwoording te roepen. Bodycams lijken in elk geval een oplossing te bieden voor één van de meest klassieke problemen van *accountability* bij politie: het feit dat veel politiewerk onzichtbaar is voor anderen dan wie aanwezig was tijdens de interactie zelf (Guzik, 2020, p. 66). De bodycam belooft nu wel die zichtbaarheid en dus meer *accountability* te bieden. Ariel et al. (2018, p. 24) zijn nog optimistischer en hopen op wat ze omschrijven als ‘besmettelijke *accountability*’: een proces waarbij het veronderstelde gunstige effect van de bodycam op het gedrag van politieambtenaren niet alleen zou spelen voor zij die de bodycam dragen maar ook voor de collega’s in dezelfde dienst die de bodycam niet dragen. Ook hier zijn er redenen om dit optimisme te nuanceren. White, Gaub, et al. (2018, p. 73) argumenteren bijvoorbeeld dat het effect van de aanwezigheid van de bodycam op politiegedrag na verloop van tijd kan verminderen door gewenning. Guzik (2020) wijst op nog een fundamenteeler probleem met de hoop op *accountability*. Hij stelt dat het gebruik van de bodycam de *accountability* van de individuele politieambtenaar wel kan versterken, maar niets doet aan de problemen op organisatieniveau. Door de bodycamopnames wordt alle aandacht gericht op de individuele politieambtenaar en zijn of haar eventuele fouten. Er wordt niet gekeken naar de

organisatiecultuur of het management die de politieambtenaar mogelijk onder druk hebben gezet, misschien onvoldoende middelen hebben gegeven, niet de moed hebben gehad om bepaalde interne wanpraktijken aan te pakken, enz. Op die manier kunnen bodycams, zo redeneert Guzik (2020), *de accountability* van de politie zelfs verzwakken. Door de aanwezigheid van de opnames focust de discussie zich immers op de individuele politieambtenaar en op hoe die bestraft kan worden. De aandacht wordt afgeleid van de vraag naar het waarom van dat gedrag en dus naar de *accountability* van de leidinggevendenden en van de politieorganisatie in zijn geheel.

Een derde klassieke doelstelling die men betracht met de invoering van bodycams is het versterken van **legitimiteit**. Politielegitimiteit verwijst naar de mate waarin burgers vinden dat de macht van de politie gerechtvaardigd is (Bottoms & Tankebe, 2012, p. 124) en de mate waarin ze vinden dat de politie dwingend mag optreden naar burgers (Bradford et al., 2014, p. 553). De veronderstelling is dat, als burgers de politie als legitiem zien, ze sneller zullen geneigd zijn om mee te werken door bijvoorbeeld informatie te geven (Bottoms & Tankebe, 2012; Tyler, 2017). Legitimiteit is een complex begrip en hangt samen met verschillende dimensies waarvan men hoopt dat deze beïnvloed worden door de bodycam: effectiviteit, legaliteit, procedurele rechtvaardigheid en distributieve rechtvaardigheid. De hoop is inderdaad dat politieambtenaren dankzij de bodycam effectiever zullen kunnen werken (zie verder), de wet meer zullen respecteren, meer procedureel rechtvaardig zullen optreden (bv. door burgers beleefder en correcter te behandelen) en meer distributief rechtvaardig zullen optreden (bv. door geen bepaalde etnische groepen te viseren bij stop & search praktijken). Of die veronderstellingen kloppen is zeker geen uitgemaakte zaak (Braga, 2020). Veel hangt natuurlijk af van hoe de bodycam en de gemaakte opnames gebruikt wordt. Als burgers het gevoel hebben dat opnames gemanipuleerd worden zal het gebruik van de bodycam een averechts effect hebben. Een onderzoek in Australië van Taylor and Lee (2020) bij verdachten kort na hun arrestatie gaf hiervan heel wat voorbeelden. Eén respondent zei cynisch “*the camera ‘doesn’t work’ the day you’re being arrested*” (Taylor & Lee, 2020, p. 88) en verschillende respondenten hadden verhalen van politieambtenaren die de burger eerst provoceren en nadien pas de camera aanzetten.

Een vierde en belangrijk doel is de ambitie dat de bodycam een soort ‘civilizing’ of ‘beschavend’ effect zal hebben op de interacties tussen politie en burgers (Patterson &

White, 2021). Zo hoopt men dat het geweld door politieambtenaren en dus ook het aantal klachten tegen politie zal afnemen. Verder (zie 2.1.1) zal blijken dat dit effect inderdaad in een reeks onderzoeken bevestigd wordt, maar dat er ook heel wat onderzoeken zijn die geen effect constateren en zelfs enkele onderzoeken waarin men vaststelt dat het geweld tegen politie juist toeneemt. Hetzelfde zien we aan de andere kant van de interactie: ook wat het kalmerende effect op burgers betreft zal blijken dat de empirische bevindingen niet eenduidig zijn (zie 2.1.2).

Ten vijfde hoopt men dat de bodycam de **effectiviteit** zal verbeteren en met name overlast en criminaliteit zal reduceren. Men hoopt dat de bodycam een **afschrikkend effect** zal hebben bij burgers die daardoor minder over de schreef zouden gaan. Wanneer burgers dan wel over de schreef gaan hoopt men op **betere vaststellingen** (White & Malm, 2020, p. 43) en bijgevolg ook **meer voervolgingen en dus ook veroordelingen**. Of deze effecten zich ook daadwerkelijk voordoen wordt verder behandeld (zie 2.1.3).

Ten zesde hoopt men dat de bodycam daarnaast ook onrechtstreeks de **kwaliteit** van het politieoptreden kan versterken, met name door de vele mogelijkheden om bodycamopnames te gebruiken in allerlei vormen van opleiding en feedback binnen de politieorganisatie (zie 1.2.1).

Een zevende, vaak impliciete, doelstelling heeft te maken met de veronderstelde impact van het gebruik van de bodycam op **de machtsverhouding tussen burgers en politie**. Vanuit de **burgerbeweging** ziet men de bodycam als een manier om de klassieke surveillance door de politie aan te vullen met surveillance van de politie (Marx, 2020, p. 5), als een manier dus om de politie beter te controleren. Men plaatst bodycams dan in de lijn van gsm-filmpjes gemaakt en gepost door burgers en ziet ze zo als een manier om surveillance te ‘democratiseren’ (Marx, 2020, p. 3). Van de kant van de **politie** kan men de bodycam juist zien als een reactie op de gsm-filmpjes. Houwing en Ritsema van Eck (2020, p. 285) beschrijven hoe de bodycam een soort ‘*tool of equivalence*’ wordt. Gsm-beelden van burgers vertellen niet het ganse verhaal omdat zij het perspectief van de politieambtenaar of de aanleiding voor de interventie vanuit politieperspectief missen. Bovendien kunnen ze ook gemanipuleerd of op een vertekende manier gemonteerd worden. Dat onevenwicht zou dan kunnen worden hersteld door bodycamopnames. Goold (2020, p. 176) formuleert het meer algemeen door erop te wijzen dat de bodycam de mogelijkheid biedt aan de politie om terug controle te krijgen over de

beeldvorming over de politie. Ze was die immers wat verloren door de toenemende verspreiding door burgers van gsm-filmpjes van politie-interventies.

Naast de kritische reflecties die al gemaakt werden bij de doelstellingen zijn er ook nog een aantal andere **bezorgdheden** over de bodycam die vaak geformuleerd worden in de literatuur en die hier aandacht verdienen.

De wellicht meest voor de hand liggende bezorgdheid over de bodycam is zijn gevreesde impact op privacy. In de eerste plaats gaat het dan om de **privacy van de burgers**. Zowel daders, slachtoffers als getuigen worden meestal gefilmd op een moment dat ze niet op hun best zijn en soms zelfs heel erg kwetsbaar. Het bekend maken van die opnames kan niet alleen schadelijk, maar ronduit gevaarlijk zijn (White & Malm, 2020, p. 51), bijvoorbeeld voor de veiligheid van getuigen. Een meer pragmatische reden om privacy ernstig te nemen is het risico dat burgers misschien niet meer zullen willen meewerken met de politie als ze weten dat opnames van die medewerking achteraf bekendgemaakt kunnen worden. Nog een ander argument om privacy heel ernstig te nemen komt uit de hoek van surveillance studies. Goold (2020, p. 168) wijst erop dat als burgers het gevoel hebben dat hun privacy niet gerespecteerd wordt, dit ook een *'chilling effect'* kan hebben op hun politieke rechten zoals dat op vrije meningsuiting, vrijheid van religie of vrijheid van vereniging. Redenen genoeg dus, om de privacy van burgers ernstig te nemen. Fan (2020) adviseert dan ook om heel voorzichtig te zijn met het publiek maken van bodycamopnames en om in elk geval de identiteit van slachtoffers en getuigen te beschermen. Ook de privacy van de **politieambtenaren** zelf kan natuurlijk in het gedrang komen door het gebruik van de bodycam. Het zijn tenslotte hun dagelijkse activiteiten die gefilmd worden. Zeker in een organisatie waar er al wantrouwen is, zouden politieambtenaren bijvoorbeeld kunnen vrezen dat hun leidinggevenden de bodycam gebruiken voor *'phishing expeditions'* waarin ze systematisch door bodycamopnames gaan om op zoek te gaan naar inbreuken (White & Malm, 2020, p. 53). Sommigen hopen dat zogenaamde *'redaction technology'*, die zorgt voor automatische *'blurring'* van gezichten en andere identificeerbare informatie, zal helpen om privacy beter te beschermen. Anno 2021 is deze technologie echter nog niet sterk ontwikkeld (White & Malm, 2020, pp. 55-56) waardoor de *'blurring'*-techniek momenteel meestal nog via menselijke tussenkomsten wordt uitgevoerd.

Een tweede zorg betreft het **naïef realisme** (Morrison, 2017, p. 796) dat soms lijkt samen te gaan met camerabeelden: de illusie dat camerabeelden een objectieve en neutrale beschrijving biedt van wat er gebeurd is. White en Malm (2020, p. 111) spreken daarnaast ook over het zogenaamde ‘*CSI-effect*’, verwijzend naar de Amerikaanse politiereeks waarin misdrijven worden opgelost door forensisch bewijsmateriaal zoals DNA. Mede door die reeks lijken veel juryleden in rechtszaken in de VS een groot vertrouwen te hebben in forensisch bewijs en dus ook de betrouwbaarheid van camerabeelden. Nochtans zijn er heel wat redenen om te twijfelen aan die objectiviteit. Zo kunnen beelden selectief opgenomen, bewerkt of publiek gemaakt worden. Camera’s kunnen, bijvoorbeeld bij een handgemeen, vallen of in de verkeerde richting georiënteerd worden. Maar zelfs als er niet bewust gemanipuleerd wordt en er opnames van het incident gemaakt worden, dan nog blijft de interpretatie van die opnames kwetsbaar voor tal van cognitieve *biases*. Birck (2018, p. 169) verwijst in dit verband op het risico van een zogenaamde ‘*perspective bias*’ bij juryleden. De bodycam ziet maar een deel van wat er gebeurt en ziet dat enkel vanuit het perspectief van de politieambtenaar. Het feit dat wie de beelden ziet als het ware door de ogen kijkt van wie de bodycam droeg, kan tot een zekere sympathie en dus mogelijk ook *bias* leiden (Fan, 2017, p. 949). Een probleem dat dan weer in het nadeel van de politieambtenaren kan spelen is de mogelijkheid voor het publiek of voor actoren van justitie om de beelden herhaaldelijk of in slow-motion te bekijken, waardoor de intensiteit en de tijdsdruk van de reële situatie verloren gaat (White & Malm, 2020, p. 112)

Een derde zorg is dat de introductie van de bodycam ertoe zou kunnen leiden dat politieambtenaren **minder proactief** zouden optreden. Men vreest dat politieambtenaren met een bodycam alleen nog zouden tussenkomen als het echt moet, uit vrees om fouten te maken. Ariel, Sutherland, Henstock, et al. (2017) verklaren dit vanuit het mechanisme afschrikking (zie 2.2).

Een vierde zorg is dan weer dat de bodycam de **discretionaire ruimte** van politieambtenaren zal **inperken**. De vrees is dan dat politieambtenaren in geval van twijfel sneller streng en formeel (bv. door het schrijven van een proces-verbaal) zullen optreden omdat ze vrezen dat ze anders achteraf zouden kunnen aangesproken worden op hun toegeeflijkheid. Als dit gebeurt in interactie met burgers die al het gevoel hebben dat ze geïsoleerd werden door de politie, dan zou de introductie van de bodycam dat gevoel nog kunnen versterken en dus de legitimiteit van de politie juist kunnen ondermijnen in plaats van versterken (Braga, Sousa, et al., 2018, p. 538).

Het valt te verwachten dat dit probleem zich vooral zal voordoen wanneer politieambtenaren het gevoel hebben dat ze verplicht zijn om de bodycam te activeren, hetzij omdat ze daartoe formeel verplicht zijn, hetzij omdat ze weten dat leidinggevendenden of magistraten dit van hen verwachten.

Een vijfde, meer pragmatische, zorg betreft de **kosten** voor aankoop en onderhoud van de bodycam met bijhorende software (White & Malm, 2020, pp. 56-58), maar ook de zware kost voor de opslag van de opnames. Daarnaast moet men ook rekening houden met de extra personeelskost voor het verwerken van de bodycamopnames. Omgekeerd kan het gebruik van de bodycam natuurlijk ook helpen om kosten te drukken, bijvoorbeeld doordat bodycamopnames het recherchewerk of het behandelen van klachten vergemakkelijken.

De zesde bezorgdheid, dat de bodycam '*state surveillance*' versterkt, klinkt wat abstracter dan de voorgaande, maar verdient zeker aandacht. Goold (2020) wijst daarbij in het bijzonder op de impact van de bodycam op wat hij '*privacy in public spaces*' noemt: het feit dat men in parken, straten of op andere publieke plaatsen normaal een zekere anonimiteit geniet. De enorme groei van vaste CCTV camera's in het openbaar domein had die '*privacy-in-public*' al sterk onder druk gezet, maar door hun mobiel karakter gaan de bodycams daarin nog een stuk verder. Ze zorgen voor een versterking van de grip van de staat op de publieke ruimte. Straten en parken, zo zegt Goold (2020, p. 174), zijn daardoor eigenlijk niet meer 'publiek', maar worden als het ware 'onteigend' door de staat. De boodschap die burgers zo krijgen is dat het publieke domein, en wat daar gebeurt, ook onder de controle van de staat valt. Goold (2020, p. 175) maakt zich dan ook zorgen over de impact van dit alles op politieke rechten, zoals vrijheid van meningsuiting en van vereniging. De groeiende surveillance en het feit dat mensen zich daardoor minder anoniem voelen, zou een subtiel '*chilling*' effect kunnen hebben op de uitoefening van deze rechten.

Een laatste bezorgdheid sluit aan bij de voorgaande, maar hier worden de pijlen niet gericht op de staat, maar op de **particuliere sector**. In de literatuur over het gebruik van nieuwe technologieën wordt traditioneel kritisch gekeken naar de rol die bedrijven spelen bij de verspreiding en de impact van die technologieën (Joh, 2017). Men maakt zich zorgen over het feit dat bedrijven er belang bij hebben om behoeften aan technologie te creëren, over de machtspositie die bedrijven verwerven als leverancier van de technologie, over het feit dat ze

mee een invloed kunnen hebben op wat als goed politiewerk gedefinieerd wordt, over hun mogelijke toegang tot data, enz. (Joh, 2017; Marx, 2020). Bij bodycams lijken die bezorgdheden minder te spelen dan bij sommige andere technologieën, die bijvoorbeeld gebruik maken van artificiële intelligentie. Toch is het ook voor de bodycam belangrijk om deze zorg ernstig te nemen. Het zijn immers de bedrijven die bodycams ontwerpen en dat design van de bodycam heeft vervolgens een belangrijke impact op het beleid dat de overheden kunnen voeren t.a.v. van de bodycam (Joh, 2017). Die vragen worden nog relevanter in de toekomst wanneer dataverwerkende technologieën zoals gezichtsherkenningsoftware geïntegreerd kunnen worden in de bodycam.

Samengevat zien we dus dat men heel wat doelstellingen ambieert met de bodycam en er ook een aantal belangrijke bezorgdheden zijn. In welke mate die zich zullen manifesteren hangt uiteraard af van de concrete beleidskeuzes die gemaakt worden (zie de rest van dit hoofdstuk) en van de concrete context (zie 2.3).

1.2 Beleidskeuzes inzake de bodycam

De beleidskeuzes inzake de bodycam verschillen van land tot land (Flight, 2020, p. 29; White & Malm, 2020, p. 38), al zijn er, zeker binnen de EU, ook beperkingen. Zo dienen EU-landen ter bescherming van het recht op privacy steeds de Europese regels voor bescherming van persoonsgegevens, met name de Algemene Gegevensverordening 2016/679 van 27 april 2016⁵ en de Europese Richtlijn 2016/680 van 26 april 2016 die specifiek betrekking heeft op politionele en justitiële gegevensverwerkingsactiviteiten⁶, te respecteren. Via bodycams worden namelijk ook persoonsgegevens verzameld.

In de volgende drie paragrafen (1.2.1, 1.2.2 en 1.2.3) zal op de belangrijkste beleidskeuzes inzake de bodycam worden ingegaan. Hier en daar wordt daarbij verwezen naar buitenlandse

---

⁵ Verordening (EU) 2016/679 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van Richtlijn 95/46/EG (algemene verordening gegevensbescherming), *Pb. L.* 23 mei 2016.

⁶ Richtlijn (EU) 2016/680 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens door bevoegde autoriteiten met het oog op de voorkoming, het onderzoek, de opsporing en de vervolging van strafbare feiten of de tenuitvoerlegging van straffen, en het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van het Kaderbesluit 2008/977/JBZ van de Raad, *Pb.L.* 4 mei 2016, afl. 119/89.

voorbeelden, met name uit de Verenigde Staten (VS) en Nederland. In de VS is er, gezien de complexiteit van het politiesysteem, ook een grote diversiteit aan richtlijnen voor het gebruik van de bodycam. In Nederland werd een landelijk ‘inzetkader’ uitgewerkt, gebaseerd op de wettelijke regels die gelden voor het verwerken van politie- en persoonsgegevens, jurisprudentie, beginselen van behoorlijk bestuur, beleidsregels van de Autoriteit Persoonsgegevens, normen voor behoorlijk werkgeverschap en op interne beleidsregels.⁷ Deze buitenlandse voorbeelden worden enkel gegeven ter illustratie en niet met de ambitie om systematisch te vergelijken of om te suggereren dat het hier om *best practices* gaat die zouden moeten gevolgd worden in België.

1.2.1 Implementatieproces, opleiding en evaluatie

Het **implementatieproces** van de bodycam kan per land, per regio of zelfs per politieorganisatie sterk verschillen (Sunyoung, 2020; White & Malm, 2020, p. 38). Een implementatieproces omvat verscheidene fasen zoals de beslissingen tot introductie van de bodycam en vervolgens de eigenlijke introductie van de bodycam. Bij de eigenlijke introductie worden er onder meer beleidslijnen uitgekend en wordt bestudeerd welk type bodycam er aangekocht zal worden. White and Malm (2020, pp. 38-39) wijzen op het belang van een goede aanpak van de implementatie en op het reële risico op een mislukte implementatie (White & Malm, 2020, p. 128). Een slecht voorbereide of uitgevoerde implementatie kan tot heel wat problemen leiden (bv. weerstand bij politieambtenaren en vakbonden, bodycams die niet gebruikt worden, technische problemen en onverwachte kosten (White, Todak, et al., 2018)) die op hun beurt de verhoopte gunstige effecten van de bodycam bemoeilijken of onmogelijk maken. Een interessante bron, die mogelijk ook nuttig is voor Belgische politiezones en diensten, is de ‘*law enforcement implementation checklist*’ van het Amerikaanse Ministerie van Justitie (Bureau of Justice Assistance, 2015). Deze schetst de verschillende stappen van een implementatieproces. Een gevalstudie van White, Todak, et al. (2018) in de Tempe Police Department in Arizona (VS) bevestigde dat het volgen van die checklist inderdaad tot een succesvolle implementatie van de bodycam kan leiden. Een heel vaak terugkerend advies in die checklist en in andere bronnen (White & Malm, 2020) is het belang van het **duidelijk krijgen van de doelstellingen** die men beoogt met de invoering van de bodycam (Alpert & McLean, 2018; White, Todak, et

---

⁷ Inzetkader bodycams bij operationeel gebruik van 7 juli 2020 (landelijk project bodycams). <https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/onderwerpen/bodycam/inzetkader-bodycams-versie-2.1-rubricering-openbaar-def.pdf>

al., 2018). Gezien de diversiteit aan mogelijke doelstellingen die bovendien niet altijd compatibel zijn (zie 1.1), is dat geen evidente oefening. Toch is die belangrijk want zonder duidelijke doelstellingen zal het ook veel moeilijker zijn om een coherent beleid voor het gebruik van de bodycam (bv. beoordelingsmarge voor activatie, bewaartermijnen, regelingen inzake toegang tot de opnames) uit te werken. Daaraan gerelateerd is het andere vaak terugkerende advies dat men op een doordachte en geplande manier moet **communiceren over de bodycam**: de doelstellingen die men ermee wil bereiken en het concrete beleid dat gevoerd wordt. Die communicatie moet uiteraard intern gebeuren, maar ook extern naar media, belangengroepen en individuele burgers (White, Todak, et al., 2018). Die communicatie is o.m. belangrijk om onrealistische verwachtingen van medewerkers, maar zeker ook van burgers (zie 1.1) te temperen (Alpert & McLean, 2018, p. 656).

Een tweede domein waarin beleidskeuzes moeten worden gemaakt is de **opleiding inzake de bodycam**. Flight (2020, p. 32) merkt op dat, in de praktijk, politieambtenaren bij de start van de ingebruikname van de bodycams vaak een technische opleiding krijgen. Daarin wordt dan uitgelegd hoe de bodycam bevestigd kan worden op het uniform en hoe deze geactiveerd en gedeactiveerd kan worden. Hij benadrukt echter dat het ook belangrijk is om de wetgeving en regels inzake het gebruik van de bodycam toe te lichten. De politieambtenaren zijn namelijk degenen die de bodycam daadwerkelijk op het terrein zullen gebruiken en zij moeten dus een duidelijk beeld hebben over hoe ze deze optimaal kunnen benutten. Die nood aan opleiding op basis van situaties uit het echte leven bleek ook uit een pilootonderzoek van Meyer (2020, p. 4) bij de gemeentepolitie van Lausanne en de Gendarmerie vaudoise in Zwitserland. Men stelde ook daar vast dat het voor een succesvolle activering van de bodycam in nood- en stresssituaties nodig is om een professionele gewoonte te ontwikkelen.

Een derde domein waarin keuzes moeten worden gemaakt betreft **evaluatie van het gebruik van de bodycam**. Het is zinvol om enige tijd na de invoering van de bodycams een evaluatieoefening te doen om (bijvoorbeeld via interviews, enquêtes, analyse van processen-verbaal...) na te gaan of de beoogde effecten inderdaad bereikt zijn. Maar naast zo een eenmalige evaluatie (Flight, 2020, p. 33), kan men het gebruik van bodycams natuurlijk ook op een meer recurrente manier monitoren. In de Amerikaanse context pleiten White en Malm (2020, pp. 107-110) bijvoorbeeld voor een systematisch auditprogramma om te monitoren of politieambtenaren de bodycam gebruiken op de voorgeschreven manier. Teamleiders zouden dan geregeld *ad*

random bodycamopnames selecteren en die vervolgens analyseren, waarbij ze nagaan of de bodycam op het juiste moment geactiveerd en gedeactiveerd is, maar ook eventueel het optreden van de politieambtenaren zelf kunnen beoordelen. Een dergelijke monitoring lijkt in een context waar de nadruk sterk ligt op vrijwilligheid en op het creëren van vertrouwen, natuurlijk minder waarschijnlijk.

1.2.2 Gebruik van de bodycam in de praktijk

Wat het gebruik van de bodycam in de praktijk betreft, moeten beleidsmakers keuzes maken op drie domeinen: de grootte van de beoordelingsmarge van de politieambtenaren (1.2.2.1), de activatie van de bodycam op het terrein (1.2.2.2) en de technische modaliteiten van de bodycam (1.2.2.3).

1.2.2.1 Beoordelingsmarge van politieambtenaren tot het al dan niet dragen en/of activeren van de bodycam

Beleidsmakers moeten beslissen hoeveel beoordelingsmarge ze laten aan politieambtenaren om **al dan niet de bodycam te dragen** enerzijds en om **al dan niet de bodycam te activeren** anderzijds. Dit zijn belangrijke keuzes. Zo stellen Taylor en Lee (2020, p. 84) dat bij een grote beoordelingsmarge inzake het gebruik van de bodycam er een grotere kans bestaat dat bepaalde incidenten door politieambtenaren niet worden opgenomen. Dit zou, vooral bij incidenten waarbij er door de politie geweld werd gebruikt, kunnen leiden tot bezorgdheid over het gedrag van politieambtenaren. Houwing en Ritsema van Eck (2020, p. 286) delen deze mening en wijzen erop dat een grote beoordelingsmarge zou kunnen leiden tot een '*power imbalance*'. Zo zou een politieambtenaar er bijvoorbeeld voor kunnen opteren om de bodycam pas te activeren nadat hij of zij iemand heeft beledigd om zo alleen de reactie van de burger op te nemen (Houwing & Ritsema van Eck, 2020, p. 285). Bovendien bepalen politieambtenaren zo wat wordt waargenomen door de bodycam, gezien de bodycam op hun lichaam is bevestigd. Door eenvoudigweg de andere kant op te draaien of de lens te bedekken, zouden gebeurtenissen en personen opzettelijk binnen of buiten het opgenomen gebied kunnen worden geplaatst (Houwing & Ritsema van Eck, 2020, p. 286). Een kleine beoordelingsmarge kan volgens Taylor en Lee (2020, p. 84) dan weer leiden tot heel veel opgenomen politie-interventies. Dit zou in de praktijk de algemene discretionaire ruimte van politieambtenaren kunnen inperken en leiden tot het gevoel bij de politieambtenaren dat ze een robot aan het worden zijn (Rowe et al., 2018, p. 88).

In het landelijk inzetkader in Nederland wordt bepaald dat inzet en gebruik van de bodycam op basis van vrijwilligheid gebeurt. Niemand kan dus verplicht worden om een bodycam te dragen.⁸ In de VS is er veel meer diversiteit inzake beoordelingsmarge. Soms wordt daar zelfs bewust gevarieerd op de beoordelingsmarge met het oog op wetenschappelijk onderzoek. Zo is er onderzoek waarin een experimenteel bodycamprotocol werd uitgewerkt waarin het dragen van de bodycam verplicht was en de bodycam ook steeds geactiveerd moest zijn (bv. Ariel et al., 2016). Wat de impact is van die keuzes inzake de beoordelingsmarge op een aantal outcomes zoals geweldgebruik door en tegen politieambtenaren, wordt in hoofdstuk 2 besproken (zie 2.1 en 2.2).

1.2.2.2 Kwesties bij het gebruik van de bodycam op het terrein

Ook omtrent de activatie van de bodycam op het terrein dienen er enkele keuzes gemaakt te worden. Ten eerste is er, naast de net besproken principiële keuze over de beoordelingsmarge van politieambtenaren tot het al dan niet dragen of activeren van de bodycam, natuurlijk ook de meer inhoudelijke afweging over de situaties waarin die **activatie wenselijk/verplicht** is. Ter illustratie kan hier verwezen worden naar enerzijds de praktijken in de VS en anderzijds de praktijk in Nederland.

In sommige politieorganisaties in de VS zijn politieambtenaren verplicht om alle burgerinteracties op te nemen, in andere beperkt men zich tot een lijst van interventies waarbij de activatie van de bodycam verplicht is (White, Flippin, et al., 2017, p. 11). Soms wordt ook expliciet bepaald wanneer de politieambtenaar zelf kan beslissen om de bodycam te deactiveren. Het gaat dan om situaties waarbij een politieambtenaar van oordeel is dat er een nood is om personen (bv. slachtoffer van een misdrijf), plaatsen (bv. ziekenhuizen) en/of informatie (tactische informatie van politiediensten) te beschermen (White, Flippin, et al., 2017, p. 11). Daarnaast zijn er ook situaties waarin het gebruik van de bodycam standaard wordt ingeperkt door de politieorganisaties, zoals tijdens interacties met een advocaat of een informant of wanneer men zich bevindt op sterk privacygevoelige ruimtes zoals een omkleedruimte of het toilet (White, Flippin, et al., 2017, p. 11).

---

⁸ Inzetkader bodycams bij operationeel gebruik van 7 juli 2020 (landelijk project bodycams, p. 18).

In Nederland verbiedt het landelijk inzetkader het gebruik van de bodycam voor stelstematige observaties. Verder wordt er een onderscheid gemaakt tussen ‘publiek toegankelijke plaatsen’ en ‘niet-publiek toegankelijke plaatsen’. Die eerste zijn plaatsen die feitelijk toegankelijk zijn voor een in beginsel onbeperkt aantal personen zoals een restaurant of een museum. Het is in beginsel niet toegestaan om de bodycam te activeren op niet-publiek toegankelijke plaatsen, tenzij de omstandigheden (bijvoorbeeld veiligheidssituatie, acute hulpverlening, aanhouding op heterdaad) het niet toelaten om te stoppen met filmen op een dergelijke plaats. Er wordt verwacht dat politieambtenaren in dat soort situaties altijd een bewuste afweging tot opname maken.⁹

Ten tweede rijst ook de vraag in hoeverre de politieambtenaar **de burgers in kennis** moet **stellen** van de activatie van de bodycam. In de praktijk komt dit vaak neer op een mondelinge waarschuwing. Indien de burgers niet weten dat ze worden gefilmd, dan kan het gebruik van de bodycam ook niet leiden tot de daling in geweld tegen de politie (zie 2.2) (White & Malm, 2020, p. 61). Bovendien zou het niet in kennis stellen van burgers dat ze gefilmd worden ertoe kunnen leiden dat deze de politie als minder transparant en minder legitiem ervaren (White & Malm, 2020, p. 61). Toch blijkt die kennisgeving in de praktijk niet altijd evident. Dit bleek bijvoorbeeld uit een onderzoek van Patterson en White (2021) bij het *Tempe Police Department* (VS) waarin 166 interacties tussen politie en burgers werden geobserveerd. Hoewel er werd aangeraden om een kennisgeving te doen, bleek dat dit slechts in 4% van die 166 interventies daadwerkelijk gebeurde. Wanneer er aan de betrokken politieambtenaren gevraagd werd naar een verklaring voor dit laag percentage, gaven deze aan dat het doen van een kennisgeving hen vaak onwennig lijkt en dat het ook de dialoog met de burger bemoeilijkt. Politieambtenaren waren soms ook bezorgd dat de kennisgeving de situatie juist zou kunnen verergeren waardoor het risico op geweld zou kunnen toenemen. Uit een ander onderzoek bleek dat zelfs wanneer burgers in kennis werden gesteld, deze zich naderhand niet altijd de aanwezigheid van een bodycam herinnerden (McClure et al., 2017, p. 4). Tot slot stellen White en Malm (2020, p. 62) dat ook altijd rekening gehouden moet worden met de geestestoestand van burgers op het moment van de opname. Een persoon onder invloed van drugs of alcohol of iemand die mentaal ziek is, zal de kennisgeving niet altijd horen of begrijpen.

---

⁹ Inzetkader bodycams bij operationeel gebruik van 7 juli 2020 (landelijk project bodycams), pp.7-8.

Wat het beleid betreft, zien we in de VS ook rond dit thema een grote diversiteit. In sommige politieorganisaties is de kennisgeving aan burgers verplicht, in andere wordt die enkel aangeraden (White, Flippin, et al., 2017, p. 11). Het landelijk inzetkader voor de Nederlandse politie schrijft voor dat in beginsel op een niet mis te verstane wijze kenbaar gemaakt moet worden dat opnamen (kunnen) worden gemaakt. De wijze waarop dit gebeurt, kan mondeling dan wel door een duidelijk zichtbaar oplichtend signaal van de bodycam of via een andere duidelijk zichtbare communicatie-uiting. De drager van de bodycam beslist per situatie op basis van zijn eigen professionele oordeel hoe de burger wordt geïnformeerd over het maken van opnames.¹⁰

1.2.2.3 Technische modaliteiten van de bodycam

Ook inzake de technische modaliteiten van de bodycam moeten belangrijke beleidskeuzes worden gemaakt. Het design is mede bepalend voor de wijze waarop de bodycam door de politie wordt ingezet en gebruikt alsook voor de effecten die ermee kunnen worden bereikt (Flight, 2017, p. 39; Suss et al., 2018, p. 18). De designs onderscheiden zich van elkaar op basis van diverse technische aspecten (Flight, 2017, p. 119; 2019c, pp. 51-56; 2020, pp. 30-32; Suss et al., 2018, pp. 18-19). In 2016 werd er door het *National Institute of Justice* in de VS een marktonderzoek gedaan waarbij, toen al, 66 verschillende bodycam designs, vervaardigd door 38 verschillende bedrijven, konden worden opgelijst (Hung et al., 2016). Er is een grote diversiteit aan technische mogelijkheden in een competitieve markt die steeds verder blijft groeien (Suss et al., 2018, p. 19). In wat volgt, worden voor dit onderzoek acht relevante technische aspecten van de bodycam besproken. De bespreking gebeurt volgens de chronologie van het gebruiksproces van de bodycam.

Het eerste technische aspect, **de draagwijze van de bodycam**, valt uiteen in twee deelaspecten. Het eerste deelaspect betreft de **positie van de bodycam** op het lichaam, hetgeen bepalend is voor de beeldresultaten. De bodycam kan op twee plaatsen worden gedragen, hetzij op het hoofd (pet, helm of bril) hetzij op de romp (borst of schouder). Wanneer deze op het hoofd wordt gedragen, maakt de camera zichtbaar wat de politieambtenaar ziet. Dit is niet altijd het geval wanneer de bodycam lager op het lichaam wordt gedragen zoals op de romp. Naast de zichtbaarheid kan ook de duidelijkheid van de beelden variëren naargelang de draagwijze.

---

¹⁰ Inzetkader bodycams bij operationeel gebruik van 7 juli 2020 (landelijk project bodycams, p. 9).

Snelle hoofdbewegingen kunnen leiden tot wazige beelden terwijl het dragen van de bodycam op de romp dan weer kan leiden tot slechts partiële beelden van de interactie. Zo wordt in situaties waarbij de politieambtenaar zijn armen uitstrekt (bijvoorbeeld bij het trekken van een vuurwapen), het beeldscherm voor een groot deel gevuld met deze gestrekte armen (Flight, 2017, pp. 109-110; Suss et al., 2018, p. 19). Het tweede deelaspect van de draagwijze van de bodycam betreft de **bevestiging van de bodycam** op het lichaam. De bodycam dient zo stabiel mogelijk te worden bevestigd zodat wordt vermeden dat deze tijdens een interactie te gemakkelijk kan worden losgekoppeld. Hetzelfde geldt voor de bedrading van de bodycam. Sommige bodycams bestaan uit één enkele eenheid waarin camera, batterij en opnameapparatuur zitten verwerkt, maar er zijn ook camera's die via een kabeldraad worden verbonden met een externe batterij bevestigd aan de borst of broeksriem. Wanneer deze kabeldraad om welke reden dan ook wordt losgekoppeld, kan de bodycam niet langer worden geactiveerd (Suss et al., 2018, p. 18).

Het tweede technische aspect dat van belang is betreft de **zichtbaarheid van de bodycam** bij gebruik. Die kan uiteraard een impact hebben op de mate waarin de burger zich bewust is van de aanwezigheid van de bodycam. Bodycams kunnen verschillende uiterlijke kenmerken vertonen (Flight, 2019c, pp. 52-53; 2020, p. 28). Sommige bodycams worden ontworpen als een 'black box'. Dit maakt dat ze mogelijk moeilijker zichtbaar zijn voor anderen wanneer bevestigd op een donker politie-uniform. Andere bodycams worden vervaardigd in een fluorescerende kleur, beschikken over een knipperend licht of over een beeldscherm dat tijdens de opname naar buiten toe is gericht. Tot slot wordt er soms ook voorzien in een waarschuwingspictogram op de bodycam of op het uniform van de politieambtenaar (Flight, 2019c, pp. 52-53; 2020, p. 28).

Een derde relevant technisch aspect betreft de **batterij van de bodycam**. De duurtijd van de batterij kan van invloed zijn op de gebruikscondities en de gebruiksfrequentie van de bodycam wanneer de politieambtenaar op het terrein is (Flight, 2017, p. 38). Zo zal er bij een batterij met matige duurtijd selectiever moeten worden omgegaan met het gebruik.

Het vierde technische aspect betreft de mogelijkheid tot **buffering**. Deze houdt in dat de bodycam zich continu in een stand-by modus bevindt waarbij er bijvoorbeeld voor 30 seconden beelden worden opgeslagen in het geheugen die nog niet worden vastgelegd in het permanente

geheugen. Wanneer de vooraf ingestelde buffertijd verstrijkt, worden de beelden gewist. In geval de bodycam daadwerkelijk wordt geactiveerd, worden de gebufferde beelden samen met de beelden die na activatie waren opgenomen bewaard in het permanent geheugen. Zo zijn er naderhand ook beelden beschikbaar van de periode onmiddellijk voorafgaand aan het moment van de effectieve activatie van de bodycam (Flight, 2017, p. 113).

Het vijfde technisch aspect betreft **de manier van activatie van de bodycam**. Ten eerste zijn er bodycams die manueel door de politieambtenaar geactiveerd worden door bijvoorbeeld op een knop te drukken (Suss et al., 2018, p. 19). Ten tweede zijn er ook bodycams beschikbaar die voorzien in automatische activatie, bijvoorbeeld via Bluetooth (Suss et al., 2018, p. 19). Zo kan men het mogelijk maken dat een bodycam geactiveerd wordt door activatie van een bodycam van een andere politieambtenaar die zich dichtbij bevindt. Een ander voorbeeld is de activatie via een chip in de wapenholster waarbij de bodycam geactiveerd wordt wanneer een politieambtenaar zijn wapen trekt. Tot slot kan een bodycam ook vanop verdere afstand worden geactiveerd, bijvoorbeeld door de dispatching.

Het zesde technische aspect, de **videokwaliteit**, valt uiteen in twee deelaspecten. Het eerste betreft het **gezichtsveld** van de bodycam, hetgeen eng of breed kan zijn. Bij een breed gezichtsveld zal de bodycam ruimere beelden kunnen waarnemen dan de politieambtenaar die de bodycam draagt (Suss et al., 2018, p. 19). Het tweede deelaspect betreft de technologie om de **beeldkwaliteit te versterken**. Deze laat toe om in omstandigheden met weinig licht het beeld duidelijker zichtbaar te maken. Bij dergelijke camera's zal de afweging moeten worden gemaakt in welke mate het de bedoeling is dat de camera toont wat de politieambtenaar kan zien met zijn ogen, dan wel of deze ook een ruimere of verbeterde beeldvoorstelling kan weergeven (Suss et al., 2018, p. 19).

Het zevende belangrijke technische aspect betreft het gebruik van **metadata**. Veel bodycams beschikken over de mogelijkheid om standaard metadata toe te voegen aan elk opgenomen frame (Flight, 2017, p. 116). Hierbij gaat het onder meer over de datum en het tijdstip van een opname maar ook over gps-locatie of informatie over de politieambtenaar, zoals naam en personeelsnummer. Metadata kunnen gebruikt worden voor automatische classificatie van de bodycamopnames.

Het achtste en laatste aspect heeft betrekking op de manier van **dataopslag van de bodycamopnames**. De bodycam kan worden uitgerust met een interne opslag of met een *real time* software systeem (Suss et al., 2018, p. 19). Bij het gebruik van een **interne dataopslag** dienen de politieambtenaren, doorgaans op het einde van de werkshift, de bodycams in een *docking station* te plaatsen, waarna de bodycamopnames op de opslagservers van de politiedienst worden geüpload. Een **real time software systeem** laat toe om beelden *in real time* te streamen en op te slaan op de server van de politieorganisatie zodat het achteraf gebruik van een *docking station* niet nodig is (Suss et al., 2018, p. 19). Dit laat de dispatching en leidinggevenden toe om de beelden van een incident sneller te bekijken.

Hoewel er reeds een grote diversiteit aan bodycams designs is, blijft de technologie **continu evolueren**. Zo zijn er inmiddels designs die voorzien zijn van gezichtsherkenningsoftware (Suss et al., 2018, pp. 19-20) die gecombineerd met livestreaming heel wat nieuwe mogelijkheden creëren en tegelijkertijd uiteraard ook heel wat juridische en morele vragen doen rijzen.

In het geconsulteerde **wetenschappelijk onderzoek** wordt niet vaak over deze technische aspecten gerapporteerd, maar er zijn wel enkele uitzonderingen. Zo kwam in onderzoeken bij de Toronto Police Service (2016, p. 2) in Canada en bij de Phoenix Police Department (Katz et al., 2014, p. 23) in de VS wel naar voren dat er technische problemen waren met de batterijduur van de bodycam en met het opladen van de bodycamopnames op de opslagserver. Ook in Essex (VK) werden door Owens et al. (2014) technische problemen vastgesteld. Politieambtenaren gaven aan dat er onder meer moeilijkheden waren met het activeren van de bodycam, dat de bodycam moeilijk te dragen was en dat de beeldkwaliteit bij weinig licht te wensen over liet (Owens et al., 2014, p. 2). In onderzoek uitgevoerd bij de Politie Eenheid Amsterdam te Nederland werd dan weer vastgesteld dat over het algemeen de bodycams, inclusief draagmiddelen, opslag, verbindingen, hardware en software, goed genoeg werkten voor de politieambtenaren (Flight, 2019b, p. 133).

Wat de **ergonomie van de bodycam** betreft, kan hier verwezen worden naar twee studies. Ilori et al. (2017) onderzochten bij de Lamar University Police Department (Texas) in hoeverre de draagwijze van de bodycam en de microfoon het optreden van politieambtenaren beïnvloedden tijdens een gesimuleerde achtervolging per voet. Deelnemers aan het onderzoek meldden een

lagere werkbelasting wanneer de twee apparaten werden gecombineerd tot één eenheid en op de borst werden bevestigd in vergelijking met wanneer de gecombineerde eenheid op de schouder was gemonteerd of wanneer de camera op de borst was bevestigd en de luidsprekermicrofoon op de schouder was bevestigd. In het reeds vermelde pilootonderzoek (juli 2019 – januari 2020) uitgevoerd bij de gemeentepolitie van Lausanne en de Gendarmerie vaudoise (Zwitserland) bleek dat de bodycam gemakkelijk in de bestaande uitrusting kon worden geïntegreerd (Meyer, 2020, p. 5). De lichtheid en goede ergonomie van de bodycam zorgden ervoor dat de politieambtenaren de bodycam snel gewoone werden. Ook een ballistische test wees uit dat er een laag risico was op ontploffing of smelten van de batterij.

1.2.3 De bewaring van, de toegang tot en het naderhand gebruik van bodycamopnames

Ook over de bewaring van (1.2.3.1), de toegang tot (1.2.3.2) en het naderhand gebruiken van de bodycamopnames (1.2.3.3) moeten belangrijke beleidskeuzes worden gemaakt.

1.2.3.1 Bewaring van de bodycamopnames

Zoals reeds toegelicht (zie 1.2.2.3) kunnen bodycamopnames hetzij via een systeem van interne dataopslag, hetzij via een *real time* software systeem worden opgeslagen op een politieserver. Eens opgeslagen, rijst de vraag naar de **bewaringstermijnen**. Deze kunnen variëren naargelang de latere gebruiksdoeleinden (zie 1.2.3.3). Volgens Flight (2020, p. 31) zou de bewaringstermijn ook een impact kunnen hebben op de bereidheid van politieambtenaren om opnames te maken. Indien de politieambtenaren weten dat de beelden voor onbepaalde tijd zouden worden bewaard, zou dit hun bereidheid om de bodycam te activeren kunnen verminderen.

Ter illustratie kan hier verwezen worden naar de beleidskeuzes die hierover in Nederland worden gemaakt. Zo wordt er in het landelijk inzetkader het volgende bepaald:

“Concreet betekent dit dat bodycam-opnamen verwerkt in het kader van de dagelijkse politietaak (art. 8 Wpg):

- *onmiddellijk vernietigd worden indien ze evident onbruikbaar zijn (bijvoorbeeld alleen lucht) of niet langer noodzakelijk zijn voor de politietaak, de afhandeling van klachten of interne onderzoeken. In de politiepraktijk zal het lang niet altijd mogelijk zijn om de opnamen direct na afloop van een dienst te beoordelen op bruikbaarheid en noodzakelijkheid. Het besluit hierover dient echter uiterlijk binnen 4 weken na datum van opname genomen zijn.*
- *uiterlijk 5 jaar na datum van de opname worden verwijderd, en niet meer zichtbaar en operationeel raadpleegbaar zijn (tenzij een*

nieuwe bewaartermijn is gaan lopen). Gegevens kunnen dan - indien zij niet meer noodzakelijk zijn voor de politietaak - ook worden vernietigd. Veel politiegegevens die op basis van art. 8 worden verwerkt zullen immers onvoldoende waarde hebben om deze langer te bewaren.

- *na afloop van de 5 jaar bewaarperiode vernietigd worden.*¹¹

1.2.3.2 Toegang tot de bodycamopnames

Het is belangrijk om te bepalen wie toegang heeft tot de bodycamopnames en voor welke doeleinden (Coudert et al., 2015, p. 759), maar ook om afspraken te maken over de handelingen die personen kunnen stellen eens ze toegang hebben tot de bodycamopnames. Het gaat dan o.m. om de mogelijkheid om beelden te knippen, plakken of te verwijderen (Coudert et al., 2015, p. 759). Algemeen genomen kunnen, naast de gerechtelijke instanties in het kader van een strafonderzoek, volgende vier categorieën van actoren worden geïdentificeerd die toegang zouden kunnen krijgen tot de beelden:

- actoren binnen de politieorganisatie: operationele politieambtenaren, leidinggevend, intern toezicht,...;
- externe controleorganen van de politie;
- burgers;
- andere actoren.

De doeleinden waarvoor deze personen toegang hebben tot bodycamopnames kunnen verschillen.

Bij wijze van illustratie focussend op actoren binnen de politie, zien we dat er verschillende regelingen mogelijk zijn. In de VS hebben operationele politieambtenaren doorgaans toegang tot de beelden voor het opstellen van processen-verbaal (White, Flippin, et al., 2017, p. 13) of in het kader van een administratieve procedure (bv. naar aanleiding van een klacht van een burger), al kan dit laatste vaak enkel in aanwezigheid van bijvoorbeeld een leidinggevende (White, Flippin, et al., 2017, p. 13). Leidinggevend hebben er doorgaans toegang tot bodycamopnames in het kader van een administratieve procedure alsook in het kader van evaluatie van politieambtenaren (White, Flippin, et al., 2017, p. 13). In Nederland wordt in het landelijk inzetkader algemeen bepaald dat er binnen een politieorganisatie een beleid moet zijn

---

¹¹ Inzetkader bodycams bij operationeel gebruik van 7 juli 2020 (landelijk project bodycams, p. 11).

over wie er toegang mag hebben tot de bodycamopnames en wie bevoegd is om deze te verwerken. Daarbij moet duidelijk zijn voor welke onderdelen van de politietaak deze autorisaties gelden. Hiervoor wordt er een nationaal autorisatiemodel en -beleid gehanteerd.¹²

1.2.3.3 Naderhand gebruik van de bodycamopnames

Tot slot moeten er ook keuzes worden gemaakt over de wijze waarop de bodycamopnames naderhand gebruikt kunnen worden. Hiervoor kan een onderscheid gemaakt worden naargelang **vier doeleinden** waarvoor de bodycam gebruikt kan worden:

- in het kader van gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten van politie;
- in het kader van klacht- en tuchtprocedures;
- met het oog op pedagogische en didactische doeleinden;
- met het oog op publieke bekendmaking van de bodycamopnames.

Ten eerste kunnen bodycamopnames gebruikt worden in het kader van **gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten**. In voorliggend onderzoek zal de focus liggen op gebruik in het kader van gerechtelijke opdrachten en dus met name op het gebruik van de bodycam als bewijs in strafzaken. Flight (2020, p. 31) wijst in die context op het belang van de ‘*chain of custody*’ of gesloten bewijsketen. Het gaat dan vooral om de stroom van specifieke opnames van politie naar Openbaar Ministerie, rechters en advocaten van de verdediging. Bij dat kopiëren en doorsturen kunnen ruwe beelden geselecteerd en bewerkt worden, wat de betrouwbaarheid van het bewijsmateriaal kan verzwakken. Daarnaast is het uiteraard ook belangrijk dat het opgeslagen bewijsmateriaal uitstekend beschermd is tegen invloeden van buitenaf. Wanneer, bijvoorbeeld als gevolg van hacking, het mogelijk zou zijn om bodycamopnames te downloaden, aan te passen en opnieuw op te laden zonder dat daar een spoor van is, dan zou dat uiteraard een heel ernstige bedreiging van de *chain of custody* zijn (White & Malm, 2020, p. 114).

Ten tweede kunnen bodycamopnames ook gebruikt worden in het kader van **klacht- en tuchtprocedures**. Dit laatste is doorgaans mogelijk in de VS (zie hoger) en ook in Nederland

---

¹² Inzetkader bodycams bij operationeel gebruik van 7 juli 2020 (landelijk project bodycams, p. 14).

bepaalt het landelijk inzetkader dat bodycamopnames gebruikt kunnen worden in het kader van klachten of interne onderzoeken.¹³

Ten derde kunnen de bodycamopnames gebruikt worden voor **pedagogische en didactische doeleinden**. Door het herbekijken van bodycamopnames kunnen zowel goede praktijken als (tactische) verbeterpunten geïdentificeerd worden. Deze informatie kan dan vervolgens worden aangewend tijdens opleidingen om zo het politieoptreden te verbeteren (White & Malm, 2020, p. 47). Zo kwam in een onderzoek uitgevoerd door Pollock et al. (2021, p. 179), waarbij bodycamopnames werden bestudeerd van de *Aransas Pass Police Department* (Texas, VS), naar voren dat de politieambtenaren doorgaans fair en consistent waren in hun interacties met burgers, maar dat er ook punten voor verbetering waren. Zo bleek dat een politieambtenaar die gefrustreerd raakte bij het regelen van verkeer, klachten had gemompeld die mogelijk gehoord konden worden. Dergelijke situaties werden door de korpschef besproken met het oog op verbetering (Pollock et al., 2021, p. 179).

Ten vierde zouden bodycamopnames ook **publiekelijk bekendgemaakt** kunnen worden. Doordat het politieoptreden voor burgers zo meer zichtbaar wordt, zou dit de transparantie kunnen versterken. Zoals reeds toegelicht (zie 1.1) is het niet altijd wenselijk om beelden publiek te maken, o.m. omwille van privacy. Overigens, het eenvoudige feit dat men weet dat er beelden beschikbaar zijn, zou zelf al voor een ongewenste druk kunnen zorgen bij de gerechtelijke en bestuurlijke overheden die niet altijd wenselijk is. In de VS blijkt er rond dit thema ook een grote diversiteit te zijn inzake beleid (Fan, 2020; Ritsema van Eck & Houwing, 2020). In sommige staten is bekendmaking niet toegestaan. In andere staten volgt men een ‘no, unless’ model: de bodycamopnames worden enkel publiek gemaakt in specifieke omstandigheden, zoals een klacht of bij wapengebruik. Nog andere staten volgen een ‘yes, unless’ model, waarbij de publiekelijke bekendmaking in principe standaard kan, tenzij in specifieke omstandigheden, bijvoorbeeld wanneer de bodycamopnames in een privéwoning werden gemaakt (Fan, 2020, pp. 184-186; Ritsema van Eck & Houwing, 2020, p. 225). White en Malm (2020, p. 20) beschrijven een interessante praktijk in de Spokane Police Department in de VS waar opnames van specifieke incidenten worden bekeken en geëvalueerd door een burgerpanel alvorens deze publiek worden gemaakt. In Nederland kan er slechts na grondige

---

¹³ Inzetkader bodycams bij operationeel gebruik van 7 juli 2020 (landelijk project bodycams, p. 16).

afweging worden overgegaan tot de publieke bekendmaking van bodycamopnames. Zo bepaalt het landelijk inzetkader het volgende:

“Verstrekking van opnamen aan de pers of aan het publiek - anders dan in het kader van opsporingsberichtgeving of voorlichting over opsporing en vervolging - en die kunnen leiden tot identificatie van betrokkenen (burgers en politieambtenaren), wordt altijd van te voren afgestemd met de onderzoeksleiding, het bevoegd gezag en de afdeling Communicatie.

(...)

Onderzoeksbelangen en privacybelangen kunnen een reden zijn om bepaalde beeldfragmenten niet te verstrekken. Het uitgangspunt voor politie en justitie is daarbij “openheid waar het mogelijk is, terughoudendheid waar nodig”. Het OM maakt daartoe een afweging tussen waarheidsvinding, openheid en transparantie, het belang van een eerlijke procesgang, en de privacy van betrokkenen.”¹⁴

Kortom, richtlijnen over het naderhand gebruik van bodycamopnames kunnen sterk variëren naargelang de finaliteit waarvoor de opnames gebruikt zullen worden.

---

¹⁴ Inzetkader bodycams bij operationeel gebruik van 7 juli 2020 (landelijk project bodycams, p. 13).

Hoofdstuk 2. De impact van het gebruik van de bodycam

Zoals het gebruik van de bodycam door de politie wereldwijd toeneemt, groeit ook het **wetenschappelijk onderzoek** ernaar snel (Gaub & White, 2020, p. 899; Lum et al., 2020; Lum et al., 2019; Lum et al., 2015; Malm, 2019; Maskaly et al., 2017; Newell, 2020; White, 2014). Zelfs in de loop van de uitvoering van voorliggend onderzoek verschenen al twee belangrijke overzichtswerken (Newell, 2020; White & Malm, 2020). Daarbij gebeurt er, naast onderzoek in de *early adopter* landen zoals de VS en het VK, ook steeds meer onderzoek in andere landen (Demir et al., 2020; Demir & Kule, 2020; Flight, 2019a, 2019b; Kersting et al., 2019; Marklund & Tollin, 2020; Newell, 2020). In hoofdstuk 1 werd waar relevant al naar wetenschappelijk onderzoek verwezen. Hier wordt specifiek gefocust op onderzoek naar de impact van het gebruik van de bodycam.

In onderzoek naar de impact van de bodycam worden diverse **onderzoeksmethoden** gebruikt. Veel onderzoek maakt gebruik van een experimenteel design en in het bijzonder het *randomized controlled trial* (RCT) design. RCT's inzake bodycams nemen meestal de vorm aan van een voor- en een nameting in twee groepen: een experimentele groep (die de bodycam zal gebruiken) en een controlegroep (die de bodycam niet zal gebruiken), waarbij de deelnemers aan het onderzoek op willekeurige wijze in de twee groepen worden ondergebracht. Daarnaast is er ook kwantitatief survey-onderzoek naar onder meer de houding en het gedrag van politieambtenaren en/of burgers tegenover bodycams. Dezelfde thema's worden ook onderzocht in kwalitatief onderzoek, bijvoorbeeld aan de hand van diepte-interviews en focusgroepen. Er is ook *mixed-methods* onderzoek dat bijvoorbeeld survey-resultaten of een RCT combineert met kwalitatieve interviews. Elke onderzoeksmethodologie heeft voor- en nadelen. Een RCT, bijvoorbeeld, staat heel sterk inzake interne validiteit: dit design laat toe om met grote zekerheid te concluderen dat vastgestelde veranderingen in houding of gedrag van politieambtenaren en/of burgers ook echt toe te schrijven zijn aan de bodycams. Dit design is echter heel moeilijk in de praktijk te realiseren omdat het zo veel mogelijk moet voldoen aan de vereisten van een experimenteel onderzoek. Zo moet men heel veel inspanningen doen om contaminatie of *treatment spillover* te vermijden: politieambtenaren en burgers in de controlegroep mogen niet in contact komen met de bodycam of zijn eventuele impact op houding en gedrag (White & Malm, 2020, pp. 40-41). Een meer fundamentele beperking van RCT's is dat ze wel toelaten om vast te stellen dat er een bepaald effect is, maar dat ze vaak niet toelaten om te zien hoe die impact kan verschillen naargelang de context. De bedoeling van

een RCT design is immers om de invloed van contextfactoren zoveel mogelijk te beperken. Zoals verder uitgebreid wordt toegelicht, valt nochtans te verwachten dat de impact van de bodycam sterk kan verschillen naargelang de context.

Voor dit hoofdstuk over de impact van de bodycam wordt beroep gedaan op diverse bestaande literatuuroverzichten (Gaub & White, 2020; Lum et al., 2019; Malm, 2019; Maskaly et al., 2017; White & Malm, 2020). Er wordt met name vertrokken van het literatuuroverzicht van Lum et al. (2019) dat op een gecategoriseerde wijze de bevindingen van een zeventigtal studies presenteert. Gezien de studies waarnaar zij verwijzen grotendeels betrekking hebben op de VS, zullen die inzichten worden aangevuld met inzichten uit onderzoeken uit andere landen zoals het VK, Nederland en Duitsland.

Voor de eigenlijke presentatie van de onderzoeksresultaten maken we gebruik van het zogenaamde **CMO-kader** dat past in de '*realist evaluation*' benadering zoals ontwikkeld door Pawson en Tilley (Pawson, 2013; Pawson & Tilley, 1997; Tilley, 1993). CMO verwijst dan naar respectievelijk Context, Mechanismen en Outcome. Het kernidee van *realist evaluation* is dat het niet voldoende is om te weten wat het effect (Outcome) is van een interventie (bv. de invoering van de bodycam). Het is even belangrijk om te weten in welke omstandigheden (Context) en hoe (Mechanisme) dat effect juist tot stand komt. Het is bijvoorbeeld niet voldoende om vast te stellen dat het gebruik van de bodycam leidt tot een daling van geweld door en tegen de politie. Het is ook belangrijk om te begrijpen via welke mechanismen (bv. afschrikking of zelfbewustzijn) dat effect tot stand komt én in welke context (bv. de concrete omstandigheden van het politieoptreden). Dit hoofdstuk gaat in op elk van die drie aspecten.

In de eerste paragraaf (2.1) gaan we in op de vraag of, volgens het bestaand onderzoek, de bodycam een impact heeft op drie relevante **outcomes**: (1) de houding en het gedrag van politieambtenaren, (2) de houding en het gedrag van de burgers en (3) de vaststelling van misdrijven en bewijsgaring. Zoals net toegelicht, beperken heel wat studies (vooral RCT's) zich tot deze vraag. Er zijn echter ook studies die ingaan op de vraag hoe, en dus via welke mechanismen, dit effect juist tot stand komt. Daarop wordt ingegaan in de volgende paragraaf (2.2), waarin zes **mechanismen** aan bod komen. Paragraaf 2.3, tot slot, gaat in op het, relatief

beperkte, onderzoek dat ook rekening houdt met **contextfactoren**.¹⁵ In de laatste paragraaf (2.4) wordt dit alles samengebracht met de beleidskeuzes inzake de bodycam zoals besproken in hoofdstuk 1 tot het **conceptueel kader** dat de achtergrond zal vormen voor de rest van het onderzoek.

2.1 “Outcome”: wat zijn de effecten van het gebruik van de bodycam?

Hoger (1.1) werd ingegaan op zeven mogelijke doelstellingen die men kan beogen met de invoering van bodycams. In deze paragraaf wordt voor een aantal van die doelen ingegaan op empirisch onderzoek, o.m. via RCT's, waarin wordt nagegaan in welke mate die ook daadwerkelijk bereikt worden.

Eerst (2.1.1) wordt ingegaan op het effect van de bodycam op de houding en gedrag van politieambtenaren: wat is de algemene houding van politieambtenaren, leidt het gebruik van de bodycam tot minder politiegeweld, minder klachten tegen politie en, zoals soms gevreesd, minder proactief optreden? Nadien (2.1.2) wordt ingegaan op het effect van de bodycam op de houding en gedrag van burgers: wat is hun algemene houding tegenover de bodycam, leidt de bodycam tot minder geweld tegen de politie en tot een toename van de bereidheid om mee te werken met de politie? Tot slot (2.1.3) wordt nagegaan of het gebruik van de bodycam leidt tot meer en betere vaststellingen van misdrijven en bewijsgaring.

2.1.1 Impact van de bodycam op de houding en het gedrag van politieambtenaren

Deze paragraaf gaat eerst in op de houding die politieambtenaren aannemen ten aanzien van de bodycam: staan ze er positief of negatief tegenover en wat zijn volgens hen de doeleinden ervan? Daarna gaan we in op de mogelijke impact van de bodycam op het gedrag van politieambtenaren waarbij er wordt gefocust op drie aspecten van gedrag (en dus drie afhankelijke variabelen): geweldgebruik door de politieambtenaren, klachten van burgers tegen politieambtenaren en proactief politieoptreden.

---

¹⁵ Zoals hoger toegelicht zal het empirisch onderzoek zich focussen op de impact van de bodycam op politieambtenaren en niet op burgers. Bij de bespreking van de outcome of effecten (zie 2.1) zal weliswaar kort worden ingegaan op de impact van de bodycam op de houding en het gedrag van de burgers, maar in de daaropvolgende paragrafen die focussen op mechanismen (zie 2.2) en context (zie 2.3) wordt enkel gefocust op politieambtenaren.

Uit onderzoek omtrent **de houding van politieambtenaren** ten aanzien van bodycams blijkt dat het gebruik van de bodycam **algemeen genomen** als **positief** wordt gezien door politieambtenaren en dit in het bijzonder naarmate politieambtenaren er langer gebruik van maken (Ellis et al., 2015, pp. 13-15; Fallik et al., 2020, pp. 270-271; Flight, 2019b, p. 140; Gaub et al., 2016, p. 291; Goetschel & Peha, 2017, p. 14; Jennings et al., 2014, p. 552; Katz et al., 2014, p. 25; Koen & Willis, 2020, p. 362; Meyer, 2020, pp. 6-7; Smykla et al., 2015, p. 440; Todak & Gaub, 2019, p. 309; Woodwitch et al., 2020, p. 449).

Sommige onderzoeken stelden echter ook een **negatieve houding ten aanzien van de bodycam** vast. Zo werd door politieambtenaren de bezorgdheid uitgedrukt dat de beelden van bodycams tegen hen gebruikt zouden kunnen worden (Bellefeuille et al., 2019, p. 11; Edmonton Police Service, 2015, p. 7; Katz et al., 2014, pp. 23-24; Newell & Greidanus, 2018, p. 1572; Services, 2016, p. 2; Woodwitch et al., 2020, p. 449). Headley et al. (2017, p. 107) stelden dit bijvoorbeeld vast in een quasi-experimenteel onderzoek in Hallandale Beach Police Department (VS). Indien de politieambtenaren dachten dat de bodycamopnames aangewend werden om kleine schendingen te berispen, waren ze ook meer geneigd tot een negatieve houding tegenover bodycams.

Wat de impact van het gebruik van de bodycam op het gedrag van politieambtenaren betreft, wordt er gefocust op drie aspecten, waarvan het eerste aspect **het geweldgebruik door de politieambtenaren** betreft. Zoals hoger reeds toegelicht (zie 1.1) hoopt men dat het gebruik van de bodycam een '*civilizing effect*' zal hebben op de interactie tussen burgers en politie, wat dan zou moeten blijken uit een vermindering van het geweldgebruik door politieambtenaren (en ook door burgers, zie verder). In de geraadpleegde onderzoeken wordt 'geweldgebruik door politieambtenaren' meestal gemeten aan de hand van administratieve statistieken zoals officiële rapporten inzake geweldgebruik. In verschillende RCT's en ander quasi-experimenteel onderzoek werd vastgesteld dat het aldus gemeten geweldgebruik afnam als gevolg van het gebruik van de bodycam (Ariel et al., 2015, p. 525; Braga, Barao, et al., 2018, p. 17; Groff et al., 2019, p. 11; Henstock & Ariel, 2017, p. 739; Jennings et al., 2015, p. 485). Sutherland et al. (2017) stelden vast dat dit effect ook op langere termijn doorwerkt. In een opvolgonderzoek bij de Rialto Police Department (VS) drie jaar na het uitvoeren van een RCT (Ariel et al., 2015), bleek dat het gebruik van de bodycam inderdaad een blijvend dalend effect had op het geweldgebruik door de politie (Sutherland et al., 2017, p. 114). Er zijn echter ook enkele

onderzoeken die geen effect van de bodycam vaststellen op het geweldgebruik door politieambtenaren (Ariel, 2016, p. 756; Bellefeuille et al., 2019, p. 12; Boivin & D'Elia, 2020, p. 358; Edmonton Police Service, 2015, p. 8; Peterson et al., 2018, p. 6; Services, 2016, p. 26; White, Gaub, et al., 2018; Yokum et al., 2019, p. 10331). Tot slot stelden Ariel et al. (2016) in één onderzoek vast dat er niet alleen geen afname van geweldgebruik van de politie was, maar zelfs een toename. Het ging om een onderzoek met tien RCT's over acht entiteiten van de politie in zes verschillende jurisdicties in twee Engelstalige landen. Hoewel er gemiddeld geen effect werd waargenomen op het gebruik van geweld door politieambtenaren, werd er bij sommige entiteiten van de politie in de 'camera on' groepen (d.w.z. de groepen waarin er gebruik werd gemaakt van de bodycams) een toename van geweldgebruik door de politie vastgesteld (Ariel, Sutherland, Henstock, et al., 2017, p. 15; Ariel et al., 2016, p. 752).

Wat het tweede aspect, **klachten van burgers over politieoptreden**, betreft werd in de meeste onderzoeken vastgesteld dat wanneer politieambtenaren gebruik maken van bodycams het aantal klachten van burgers afneemt (Ariel, 2016, p. 729; Ariel, Sutherland, A., et al., 2017, p. 302; Braga, Sousa, et al., 2018, p. 531; Fallik et al., 2020, pp. 270-271; Goodall, 2007, p. 88; Goodison & Wilson, 2017, p. 33; Grossmith et al., 2015, p. 27; Hedberg et al., 2016, p. 644; Jennings et al., 2015, p. 485; Katz et al., 2014, p. 33; Peterson et al., 2018, p. 5; Sutherland et al., 2017, p. 114; White, Gaub, et al., 2018, p. 8). Minder klachten van burgers zouden een indicator kunnen zijn van beter politieoptreden of van een dalende neiging van burgers om ongegronde klachten in te dienen, al is dat zeker niet evident. Het aantal klachten over politieoptreden hangt immers niet alleen af van het (wan)gedrag van politieambtenaren, maar ook bijvoorbeeld van het vertrouwen dat burgers hebben in de politie en in het klachtensysteem van de politie of van het gedrag van burgers zelf. Politieambtenaren blijken overigens ook zelf te verwachten dat het gebruik van bodycams zou leiden tot minder lichtzinnige of ongegronde klachten (Goetschel & Peha, 2017, p. 14; McLean et al., 2015, p. 3; Owens & Finn, 2018, p. 4; Pelfrey & Keener, 2016, p. 498). Niet alle onderzoeken stelden trouwens een daling van het aantal klachten vast. Enkele vonden dat het gebruik van de bodycam geen significant effect had op het aantal klachten van de burgers tegen politieambtenaren (Bellefeuille et al., 2019, p. 12; Boivin & D'Elia, 2020, p. 358; Edmonton Police Service, 2015; Groff et al., 2019, pp. 11-12; Services, 2016; Yokum et al., 2019, p. 10331).

Het derde en laatste aspect betreft het **proactief optreden door politieambtenaren**. Dit houdt in dat politieambtenaren op eigen initiatief zonder voorafgaande melding politieopdrachten uitvoeren (Landman & Kleijer-Kool, 2016, p. 13). Zoals hoger al werd vermeld (zie 1.1), zou men kunnen verwachten dat politieambtenaren door de bodycam voorzichter zouden worden en dus mogelijk minder proactief zouden optreden. De bodycam maakt hun optreden immers meer zichtbaar en vergroot dus het risico op (publieke) controle en disciplinaire procedures (Wallace et al., 2018, p. 483). Deze hypothese werd onderzocht in onderzoek dat focuste op **het totaal aantal proactieve politieactiviteiten**, maar werd daarin niet bevestigd. Uit RCT-onderzoek in zowel de politie te Spokane (VS) (Wallace et al., 2018, p. 499) als de Mesa Police Department (VS) (Ready & Young, 2015, p. 454), bleek dat het aantal proactieve activiteiten tijdens de periode van het onderzoek juist toenam bij politieambtenaren die een bodycam gebruikten. White, Todak, et al. (2018, p. 663) vonden dan weer, in een RCT in Tempe (VS), dat het gebruik van de bodycams geen significant effect had op het aantal proactieve activiteiten. Ook Headley et al. (2017) deden deze vaststelling in het reeds voormelde onderzoek bij de Hallandale Beach Police Department (VS).

De hypothese dat het gebruik van de bodycam zou leiden tot een afname van proactief politieoptreden werd ook onderzocht voor enkele specifieke proactieve activiteiten zoals **voertuigcontroles, controles op personen en ‘park and walks’**. Deze laatste werden ingevoerd in het kader van *community policing* en houden in dat politieambtenaren rondwandelen in de hun toegewezen buurt om een zichtbare aanwezigheid te creëren en om burgers te kunnen ontmoeten (Lawrence & Peterson, 2019, p. 20). Groff et al. (2019, p. 12) stelden in het kader van een quasi-experimenteel onderzoek in het noordoosten van de VS vast dat het gebruik van de bodycams leidde tot een afname van controles van personen, maar dat de bodycam geen significante impact had op het aantal proactieve voertuigcontroles. Lawrence en Peterson (2019, p. 18) stelden hetzelfde vast in het kader van een RCT uitgevoerd bij de Milwaukee Police Department (VS). Uit datzelfde onderzoek van Lawrence en Peterson (2019) bleek dan weer dat de zogenaamde *‘park and walks’*, wel aanzienlijk in aantal waren gestegen. Het effect lijkt dus sterk te verschillen naargelang de aard van de proactieve activiteit.

2.1.2 Impact van de bodycam op de houding en het gedrag van burgers

Deze paragraaf gaat eerst in op de houding die burgers aannemen ten aanzien van de bodycam. Hoe staan burgers in het algemeen tegenover bodycams en wat is hun houding na een concrete

interactie met politieambtenaren die een bodycam droegen? Daarna gaan we in op de impact die de bodycam kan hebben op het gedrag van burgers waarbij er wordt gefocust op twee aspecten van gedrag (en dus twee afhankelijke variabelen): het geweldgebruik tegen politieambtenaren en de bereidheid tot medewerking met de politie.

In verschillende studies omtrent de **algemene houding van de burgers** wordt vastgesteld dat burgers het gebruik van bodycams door de politie op **positieve wijze steunen**. Zij geloven dat het gebruik van de bodycam zal leiden tot een meer verantwoordelijke politie, tot een hoger vertrouwen van de burger in de politie en een sterkere legitimiteit van de politie (Crow et al., 2017, p. 604; Ellis et al., 2015, p. 10; Services, 2016, p. 49; Sousa et al., 2018, p. 8; Wright & Headley, 2020, p. 23). Deze positieve steun werd ook vastgesteld bij aangehouden verdachten (Taylor & Lee, 2019). In een onderzoek uitgevoerd door Taylor en Lee (2019, 14) waarbij in het kader van het *Drug Use Monitoring in Australia Program*, 907 aangehouden verdachten werden geïnterviewd, bleek dat deze inderdaad positief staan ten aanzien van het gebruik van de bodycam. Het gebruik van de bodycam zou volgens hen leiden tot een grotere verantwoordelijkheid bij de politie en zou zowel het gedrag van burgers als van politieambtenaren kunnen verbeteren. Het onderzoek van Todak et al. (2018) focuste op professionele stakeholders, eerder dan gewone burgers. Uit interviews en focusgroepen in twee steden in de VS waar bodycams in gebruik werden genomen, bleek dat onder meer rechters, parketmagistraten, gemeenteraadsleden en advocaten ook positief stonden tegenover het gebruik van de bodycam. Het gebruik van de bodycam zou volgens hen onder meer kunnen leiden tot meer bewijs en tot meer vertrouwen van de burger in politie (Todak et al., 2018, p. 457).

Voormelde positieve houding dient wel enigszins **genuanceerd** te worden. Zo blijkt uit het onderzoek van Kerrison et al. (2018) waarin inwoners van Baltimore City (VS) werden geïnterviewd, dat inwoners met een donkere huidskleur sceptischer waren over het gebruik van de bodycam (Kerrison et al., 2018, p. 484). Dit werd ook in ander onderzoek vastgesteld (Crow et al., 2017, p. 605; Sousa et al., 2018, p. 7). Daarnaast kwamen Crow et al. (2017) in het kader van een telefonisch survey-onderzoek uitgevoerd bij inwoners in twee *counties* in Florida (VS) tot de conclusie dat burgers die de politie als meer procedureel rechtvaardig beschouwden een meer positieve houding hadden ten aanzien van de bodycam dan burgers die de politie als minder procedureel rechtvaardig beschouwden. Deze onderzoeken suggereren dus dat de

houding van burgers ten aanzien van bodycams samenhangt met hun algemene houding ten aanzien van de politie.

Naast algemeen houdingsonderzoek zijn er ook enkele onderzoeken naar de **houding van burgers die ook daadwerkelijk in contact kwamen met politieambtenaren die een bodycam droegen**. Dit onderzoek is echter beperkt en de resultaten zijn niet consistent. Zo werd door Ariel et al. (2020) in het kader van een RCT uitgevoerd in Uruguay de impact van de bodycam onderzocht op de percepties van politielegitimiteit en tevredenheid bij chauffeurs die beboet werden voor een verkeersovertreding. Zij stelden vast dat chauffeurs die in contact waren gekomen met politieambtenaren die een bodycam droegen, de politie als meer legitiem beschouwden dan chauffeurs in de controlegroep. Ook de tevredenheid over de interactie met de politie was groter bij chauffeurs die in contact kwamen met politieambtenaren die een bodycam droegen (Ariel et al., 2020, pp. 69-71). Deze vaststelling van verhoogde tevredenheid werd ook gedaan in het kader van een RCT uitgevoerd in Turkije, waarbij de percepties van burgers ten aanzien van bodycams eveneens werden onderzocht in het kader van verkeerscontroles (Demir & Kule, 2020, p. 14). Goodison en Wilson (2017, 34) kwamen in het kader van een RCT uitgevoerd in Arlington (VS) dan weer tot de vaststelling dat percepties omtrent tevredenheid en politielegitimiteit niet significant verschilden naargelang de politieambtenaar waarmee burgers in contact kwamen al dan niet een bodycam droeg. In het al eerder vermelde telefonisch survey-onderzoek van White et al. (2017), uitgevoerd bij inwoners van Spokane (VS), kwam naar voren dat burgers niet altijd wisten dat er tijdens de interactie gebruik werd gemaakt van de bodycam (White, Todak, et al., 2017). Bij een RCT uitgevoerd in één politieorganisatie in de VS stelden McClure et al. (2017, p. 4) hetzelfde vast.

Wat de impact van bodycams op het gedrag van de burgers betreft, gaan we in op twee aspecten van gedrag. Het eerste aspect betreft het **geweldgebruik tegen politieambtenaren**. Sommigen stelden vast dat de bodycam geweldgebruik tegen politieambtenaren doet afnemen. Zo kwam Flight (2019b, p. 134) in het kader van *mixed-methods* onderzoek waarbij een RCT in combinatie met onder andere observaties en diepte-interviews werd uitgevoerd bij de Politie Eenheid Amsterdam, tot de vaststelling dat de politieambtenaren die gebruik maakten van de bodycam minder geconfronteerd werden met geweld. Of dit resultaat toe te schrijven is aan het gedrag van de burger kon echter niet met zekerheid worden vastgesteld, maar Flight veronderstelde dat het zowel aan het gedrag van de burger als aan het gedrag van de

politieambtenaar lag. De afname van geweldgebruik tegen politieambtenaren werd ook vastgesteld in een pilootonderzoek bij de politie van Botkyrka, Rinkeby en Södertälje in Zweden (Marklund & Tollin, 2020, p. 4), zij het wel niet voor alle vormen van geweld. Ook in een *mixed-methods* onderzoek uitgevoerd door Kersting et al. (2019) bij de *Wachdienst der Polizei Nordrhein-Westfalen* in Duistland, werd in eerste instantie op basis van survey-onderzoek, focusgroepen en analyse van videobeelden vastgesteld dat bij het activeren van de bodycam het gebruik van geweld tegen de politieambtenaren afnam. Bij nader onderzoek van interne politiestatistieken bleek echter dat de politie vaker als slachtoffer werd geregistreerd, waarbij niet alleen verbaal maar ook fysiek geweld werd gerapporteerd (Kersting et al., 2019, p. 119). Dergelijke gemengde effecten werden ook vastgesteld in het reeds vermelde onderzoek van Ariel et. al (2016) waarin tien RCT's werden uitgevoerd. In dat onderzoek werd vastgesteld dat, hoewel globaal genomen het geweldgebruik tegen de politieambtenaren was afgenomen, het gebruik van geweld tegen politieambtenaren hoger was in de 'camera on' groepen (waarin de bodycam werd gebruikt) dan in de controlegroepen (waarin de bodycam niet werd gebruikt) (Ariel et al., 2016, p. 750; 2018, pp. 36-37). Tot slot zijn er nog enkele onderzoeken waarin omtrent het geweldgebruik tegen politieambtenaren geen significant verschil werd vastgesteld tussen politieambtenaren met en politieambtenaren zonder bodycam (Grossmith et al., 2015, p. 26; Hedberg et al., 2016, p. 646; White, Gaub, et al., 2018, p. 9).

Het tweede aspect betreft de **bereidheid tot medewerking met de politie**. Zoals hoger al toegelicht (zie 1.1) zou men hier een effect in twee richtingen kunnen verwachten. Enerzijds kan men verwachten dat de gunstige impact van de bodycam op de legitimiteit van de politie ook de bereidheid van burgers om mee te werken met de politie door bijvoorbeeld informatie te geven zal doen versterken. Anderzijds zou het kunnen dat bijvoorbeeld getuigen of slachtoffers niet meer met politieambtenaren durven praten omdat ze weten dat ze gefilmd worden. De resultaten van het weinige onderzoek dat hierover nog maar gebeurd is (Lum et al., 2019, p. 105) zijn niet eenduidig. In het onderzoek van Grossmith et al. (2015), waarbij een RCT werd uitgevoerd bij de Metropolitan Police Service (VK), werd inzake medewerking van slachtoffers (geoperationaliseerd als de seponeringsgrond 'slachtoffer niet bereid om te vervolgen') geen significant verschil vastgesteld naargelang ze contact hadden gehad met een politieambtenaar met dan wel zonder bodycam. In een onderzoek bij de Edmonton Police Service (Canada), waarbij burgers middels survey-onderzoek werden bevraagd, kwam dan weer naar voren dat 67 % van burgers dacht dat het gebruik van een bodycam de bereidheid om

informatie over een incident te verschaffen zou verhogen. Tegelijk dacht 63% van de burgers dat de bereidheid tot het voeren van een informeel gesprek zou afnemen (Edmonton Police Service, 2015, pp. 71-72).

2.1.3 Impact van de bodycam op de vaststelling van misdrijven en bewijsgaring

Deze paragraaf gaat in op de hypothese dat het gebruik van de bodycam kan leiden tot meer en betere vaststellingen in het kader van gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten van politie. In voorliggend onderzoek wordt gefocust op gerechtelijke procedures.

Onderzoek hieromtrent is momenteel beperkt (White & Malm, 2020, p. 46), maar er zijn wel enkele onderzoeken die een effect vaststellen, trouwens niet alleen op vaststelling van misdrijven en bewijsvergaring maar ook op andere variabelen zoals arrestaties van verdachten en vervolging van en veroordeling voor misdrijven. Zo kwam in drie onderzoeken uitgevoerd in het VK naar voren dat het gebruik van de bodycam leidt tot een toename in opsporing van misdrijven, arrestaties en *guilty pleas* (Ellis et al., 2015, p. 34; Goodall, 2007, p. 6; ODS Consulting, 2011, p. 10). Verder werd in een RCT in Essex (VK) vastgesteld dat in dossiers van huishoudelijk geweld, het gebruik van de bodycam resulteerde in significant meer strafrechtelijke vervolgingen (Owens et al., 2014, p. 21). In een onderzoek in de VS uitgevoerd bij de Phoenix Police Department kwam men tot een gelijkaardige vaststelling (Morrow et al., 2016, p. 316). In het kader van een RCT uitgevoerd door White et al. (2019) bij de Tempe Police Department (VS) werd met betrekking tot drugs- en alcoholinbreuken onderzocht of het gebruik van de bodycam zou leiden tot meer strafrechtelijke veroordelingen en een snellere berechting van dossiers. Er werd vastgesteld dat de bodycam geen significant effect had op het aantal strafrechtelijke veroordelingen, maar wel dat het aantal dagen om over te gaan tot berechting aanzienlijk was gedaald (White et al., 2019, p. 8). In een RCT uitgevoerd bij de DC Metropolitan Police Department (VS) werd geen impact van het gebruik van de bodycam vastgesteld op het aantal strafrechtelijke veroordelingen (Yokum et al., 2019, p. 10331).

Tot slot is het zinvol om aandacht te besteden aan een recent onderzoek uitgevoerd in **Nederland** (Vredevelde et al., 2020). In dit onderzoek werd specifiek gefocust op de rol van bodycamopnames in de opsporing en bewijsvoering. Vredevelde et al. (2020) onderzochten twee vragen, met name wat de invloed van het bekijken van de beelden van de bodycam is op de volledigheid en juistheid van het proces-verbaal en welke rol de bodycamopnames kunnen

spelen in de bewijsvoering in strafzaken. De eerste vraag werd onderzocht aan de hand van een veldexperiment, waarbij 102 politieambtenaren in koppels deelnamen aan een training waarin zij een burenruzie onderzochten. Na afloop van de burenruzie dienden de politieambtenaren elk afzonderlijk een proces-verbaal van bevindingen te schrijven, ofwel voordat zij de bodycambeelden bekeken ofwel erna. Politieambtenaren die het proces-verbaal schreven voor het bekijken van de bodycambeelden, mochten nadien hun proces-verbaal nog wijzigen op basis van de bekeken bodycambeelden. In de resultaten kwam naar voren dat de processen-verbaal die waren aangepast na het bekijken van de bodycambeelden, significant meer informatie bevatten en accurater waren dan de processen-verbaal die waren opgesteld voor het bekijken van de beelden. Verder werd geen significant verschil vastgesteld tussen de groep die eerst het proces-verbaal schreef en slechts daarna de beelden bekeek enerzijds en de groep die eerst de beelden bekeek en slechts daarna het proces-verbaal schreef anderzijds (Vredevelde et al., 2020, p. 43). De tweede vraag werd onderzocht aan de hand van een rechtspraakanalyse. Uit deze analyse kwam naar voren dat de bodycambeelden in Nederland vooralsnog weinig gebruikt worden in de bewijsvoering in strafzaken.

2.2 “Mechanismen”: hoe zorgt de bodycam voor een bepaald effect?

In de geraadpleegde literatuur konden verschillende mechanismen worden geïdentificeerd die helpen verklaren hoe het gebruik van de bodycam leidt tot een bepaalde uitkomst. In hetgeen volgt worden zes mechanismen toegelicht. In lijn met de hoger gemaakte keuze wordt hier gefocust op die mechanismen die helpen verklaren hoe bodycams de houding van politieambtenaren en de vaststelling van misdrijven en bewijsgaring door de politie beïnvloeden. Mechanismen die een rol spelen bij de impact van bodycams op de burgers komen hier niet aan bod. De eerste drie mechanismen helpen bij de verklaring van de impact van bodycams op de houding van politieambtenaren, het vierde en vijfde mechanisme helpen bij het verklaren van de impact van bodycams op het gedrag van politieambtenaren en het laatste mechanisme betreft de impact van de bodycam op de vaststelling van misdrijven en bewijsgaring. Elk van de mechanismen wordt geduid door een voorbeeld uit bestaand onderzoek.

Het eerste mechanisme, **het gevoel van bescherming**, kan verklaren waarom politieambtenaren een positieve houding aannemen ten aanzien van bodycams. Het gebruik van de bodycam en de naderhand beschikbare bodycamopnames kunnen politieambtenaren

namelijk meer verweer geven tegen klachten en gedrag van burgers alsook tegen mogelijke interne disciplinaire procedures. Zo concludeerden Todak en Gaub (2019, p. 310), in een survey-onderzoek bij politieambtenaren van een entiteit van de politie in de VS, dat dit mechanisme een verklaring zou kunnen bieden voor de hoge acceptatiegraad bij een bepaalde groep van politieambtenaren (zie 1.2.3.4).

Het tweede mechanisme betreft **het gevoel van gewenning** en kan eveneens verklaren waarom politieambtenaren een positieve houding hebben ten aanzien van bodycams. De veronderstelling hier is dat politieambtenaren na verloop van tijd vertrouwd worden met het gebruik van bodycams waardoor angst voor het onbekende verdwijnt en de bodycams als het nieuwe normaal worden beschouwd (Todak & Gaub, 2019, p. 309; Woodwitch et al., 2020, p. 448). Todak en Gaub (2019) stelden bijvoorbeeld vast dat naarmate de gebruikservaring met de bodycam toenam, de politieambtenaren de bodycam meer accepteerden. Ook in het onderzoek van Woodwitch et al. (2020), waarbij in twee entiteiten van de Los Angeles Police Department (VS) een survey-onderzoek voor en na implementatie van de bodycams werd uitgevoerd, kwam dit mechanisme naar voren als mogelijke verklaring. Naarmate de gebruikservaring met de bodycam in één entiteit toenam, werd de houding van de politieambtenaren daar positiever.

Het derde mechanisme, '**het gevoel gecontroleerd te worden**', kan helpen om een negatieve houding van politieambtenaren tegenover de bodycam te verklaren. Politieambtenaren kunnen immers vrezen dat het gebruik van de bodycam kan leiden tot meer controle door leidinggevend en zelfs door media op hun politieoptreden (Woodwitch et al., 2020, p. 448). Dit kan zeker het geval zijn wanneer de gebruikservaring met de bodycam of andere cameratechnologie nog beperkt is. Zo kwam in het reeds vermelde onderzoek van Woodwitch et al. (2020, p. 448) naar voren dat in de entiteit die nog geen ervaring had met de cameratechnologie van de dashcam, de politieambtenaren een negatievere houding hadden ten aanzien van de bodycam. Ook in een onderzoek van Koen en Willis (2020) bleek dat dergelijk gevoel gecontroleerd te worden bij de start van de ingebruikname van de bodycam aanwezig was bij de politieambtenaren. Na verloop van tijd stelden Koen en Willes (2020, p. 262) evenwel vast dat de politieambtenaren ervoeren dat de bodycam niet werd aangewend voor controle waardoor het gevoel gecontroleerd te worden evolueerde naar een gevoel van bescherming tegen onterechte klachten van burgers.

Het vierde mechanisme betreft *deterrence* of **afschrikking** en kan de impact van de bodycam op zowel politieel geweldgebruik als op proactief politieoptreden helpen verklaren. De afschrikkingstheorie veronderstelt hier dat de kans dat men niet conform gedrag zal stellen daalt naarmate de kans vergroot dat men kan betrapt worden op dat gedrag (Ariel, Sutherland, Henstock, et al., 2017, pp. 12-13). Door de opname van de politie-interactie bij het gebruik van de bodycam vergroot de zichtbaarheid en dus ook de kans om betrapt te worden op eventueel niet-normconform gedrag. Het mechanisme werd geëxpliciteerd door Ariel et al. (2017), maar werd ook in ander bodycamonderzoek genoemd (Flight, 2017; Kersting et al., 2019). Ariel et al. (2017) spreken bovendien over een ‘*deterrence spectrum*,’ waarbij ze veronderstellen dat de mate waarin bodycams een afschrikkend effect hebben afhangt van de mate waarin de politieambtenaar beschikt over beoordelingsmarge tot het al dan niet activeren van de bodycam. Ze veronderstellen met name dat het afschrikkend effect toeneemt naarmate politieambtenaren minder beoordelingsmarge hebben om de bodycam te activeren. Hun onderzoek bevestigde inderdaad die hypothese: politieambtenaren met een beperktere beoordelingsmarge tot activatie gebruikten inderdaad minder geweld (Ariel, Sutherland, Henstock, et al., 2017, pp. 12-17). Maar, zo veronderstellen Ariel et al. (2017), het afschrikkingseffect kan ook te sterk worden en dan is er sprake van *over-deterrence*. Dit betekent dat de politieambtenaren niet alleen het bodycamprotocol strikt zullen toepassen maar ook andere interactieregels. Zo kan het zijn dat ze standaard overgaan tot het beboeten of arresteren van burgers in plaats van situaties op individuele basis te beoordelen. Dit leidt dus tot een strengere, meer bureaucratische politie en in die zin tot ‘*overpolicing*’. Maar het kan ook tot ‘*underpolicing*’ leiden, wanneer politieambtenaren interacties met burgers in het algemeen zouden vermijden. Ariel et al. (2017, pp. 12-17) spreken in dit verband over *inertia*. Een voorbeeld van *inertia* kon worden vastgesteld in het reeds vermelde onderzoek van Lawrence en Peterson (2019) bij de Milwaukee Police Department. Het gebruik van de bodycam leidde er tot een afname in proactieve controles van personen en een toename van de zogenaamde proactieve ‘*park and walks*’ (Zie 1.2.1.1). Mogelijk, zo veronderstellen Lawrence en Peterson (2019), zijn politieambtenaren geneigd om bij het gebruik van de bodycam rechtstreekse contacten met burgers te mijden. Bij controles van personen is een rechtstreeks contact gegarandeerd, terwijl de kans op rechtstreekse interactie bij ‘*park and walks*’ kleiner is (Lawrence & Peterson, 2019, p. 20) (zie 1.2.1.2).

Het vijfde mechanisme verwijst naar *self-awareness* of **zelfbewustzijn** en helpt om het politieel geweldgebruik te verklaren. Het idee is dat wanneer personen zich geobserveerd voelen, ze hun gedrag zullen aanpassen. Ze zouden dan met name gedrag vertonen dat meer in overeenstemming is met de sociale normen en regels (Braga, Sousa, et al., 2018, p. 516). Bij het gebruik van de bodycam kan het mechanisme van het zelfbewustzijn enkel worden getriggerd wanneer de bodycam geactiveerd is en dan enkel bij die politieambtenaren en burgers die zich ook daadwerkelijk bewust zijn van die activatie (Ariel et al., 2018, pp. 21-24). Dit mechanisme werd uitvoerig door Ariel et al. (2018) geduid, maar ook andere auteurs verwijzen ernaar (Flight, 2019a; Kersting et al., 2019)

Het zesde en laatste mechanisme betreft de **verzameling van meer informatie** en kan het effect op vaststelling van misdrijven en bewijsgaring verklaren (Malm, 2019). Het gebruik van de bodycam zorgt er inderdaad voor dat er meer informatie over interventies en misdrijven kan worden verzameld (Malm, 2019, p. 121). Dit mechanisme verschilt wat van de voorgaande omdat het zich in een latere fase manifesteert, met name op het moment dat men de verzamelde bodycamopnames gebruikt in het kader van, bijvoorbeeld, een strafonderzoek.

De zes mechanismen kunnen elk apart getriggerd worden door het gebruik van de bodycam in een bepaalde context, maar ze kunnen ook **samen voorkomen** en elkaar mogelijk **versterken** (Ariel et al., 2016, 2018). Zo kunnen de outcomes geassocieerd met het '*civilizing effect*' van de bodycam, zoals daling van geweldgebruik door burgers en politie, het gevolg zijn van een combinatie van het mechanisme afschrikking en het mechanisme zelfbewustzijn (Patterson & White, 2021, p. 2). Afschrikking genereert dan een extrinsiek kalmerend effect (men probeert straf te vermijden) en zelfbewustzijn een intrinsiek kalmerend effect op burgers en politie (Braga, Sousa, et al., 2018, p. 517).

De studies van Ariel et al. (2016, 2018) tonen overigens ook dat het effect van die mechanismen niet altijd in dezelfde richting gaat, maar soms paradoxaal kan zijn. Het verhoopte *civilizing effect* van de bodycam is ook hiervan een voorbeeld. De bodycam kan inderdaad via de combinatie van afschrikking en zelfbewustzijn tot minder geweld leiden, maar Ariel et al. (2018) vonden ook een **tegenovergesteld effect** waarbij de bodycam het geweld, en dan vooral **geweld tegen politieambtenaren, juist leek te doen toenemen**. Dat was met name het geval daar waar politieambtenaren een beperkte beoordelingsmarge hadden bij het activeren van de

bodycam. De verklaring ligt volgens Ariel et al. (2018) in de paradoxale aard van het gevoel geobserveerd te worden en dus van het zelfbewustzijn. Een sterk zelfbewustzijn kan namelijk leiden tot buitensporige zelfinspectie waardoor het vermogen om onder extreme situaties te functioneren wordt aangetast. Gecombineerd met de angst om betrappt en gestraft te worden (het mechanisme afschrikking) kan dit ertoe leiden dat politieambtenaren ook geen geweld meer durven te gebruiken in situaties waar dat wel nodig is. Ariel et al. (2018) schuiven twee verklaringen naar voren waarom deze doorgedreven vormen van zelfbewustzijn en afschrikking uiteindelijk tot meer geweld tegen politie kunnen leiden. Ten eerste is het mogelijk dat de grote voorzichtigheid van politieambtenaren, zoals die bijvoorbeeld blijkt uit sterk sociaal wenselijke antwoorden in gesprekken met burgers, door sommige burgers gezien wordt als een teken van zwakte. Dat vergroot dan de kans dat deze burgers geweld zullen gebruiken tegen de politie (Ariel et al., 2018, pp. 37-38). Ten tweede is het mogelijk dat politieambtenaren, uit vrees om als onbeleefd en verbaal agressief over te komen voor wie de bodycamopnames zal bekijken, een aantal stappen in de escalatie van geweldgebruik zullen overslaan. Daardoor kunnen situaties meteen escaleren van volstrekt geen geweld naar fysiek geweld, wat op zijn beurt het risico vergroot dat burgers ook geweld t.a.v. de politie gebruiken. Door de aanwezigheid van de bodycam zouden politieambtenaren zichzelf dus eigenlijk een belangrijk instrument (agressieve verbale bevelen) ontnemen omdat dat niet goed zou overkomen bij wie de camerabeelden zal bekijken (Ariel et al., 2018, pp. 37-38).

2.3 “Context”: hoe verschilt het effect van de bodycam naargelang de context?

Hoewel de geconsulteerde onderzoeken vaak abstractie maken van de context en gewoon naar effecten kijken, kan het effect van het gebruik van de bodycam heel erg verschillen naargelang de context (Ariel, Sutherland, Henstock, et al., 2017, p. 6; Flight, 2019c, p. 51; 2020, p. 30). Op basis van onze literatuurstudie onderscheiden we **zes relevante contextclusters**. Elk van deze contextclusters omvat op zijn beurt enkele specifieke contextfactoren. In hetgeen volgt wordt hiervan een overzicht gegeven. Dit overzicht focust op de factoren die geïdentificeerd zijn in eerder onderzoek, maar uiteraard kunnen er ook nog andere factoren zijn. Ook hier wordt vooral gefocust op die factoren die de impact van bodycams verklaren op houding en gedrag van politieambtenaren, niet van burgers.

2.3.1 De lokale situatie

De eerste contextcluster betreft de **lokale situatie** van de politieorganisatie of dienst waarin de bodycams worden gebruikt. Onder meer White en Malm (2020, p. 37) en Flight (2020, p. 29) verwijzen naar factoren uit deze cluster. Met lokale situatie kan zowel naar een land, een regio of een stad/gemeente verwezen worden. We vermelden hier twee belangrijke contextfactoren.

De eerste contextfactor betreft de **politieke context** en kwam naar voren in het onderzoek van Gaub et al. (2016). Zij onderzochten middels een survey voor en na implementatie van de bodycam, de houding van politieambtenaren in drie verschillende politie-entiteiten in de VS. Hoewel de politieambtenaren over het algemeen positief stonden tegenover het gebruik van bodycams, bleek er wel een verschil te zijn tussen de respondenten in de drie respectievelijke entiteiten. Dit kon volgens Gaub et al. (2016) te wijten zijn aan de verschillende lokale situaties. Zo werden bijvoorbeeld de bodycams bij de politie in Spokane (VS) op eigen initiatief in gebruik genomen en was de ingebruikname bij de politie van Tempe het resultaat van een verzoek uitgaande van de *Use of Force Commission* van de stad die opgericht was naar aanleiding van onrechtmatig gebruik van geweld tegen een burger (Gaub et al., 2016, p. 293). Afhankelijk van deze context kan de bodycam andere mechanismen activeren. Gaub et al. (2016) vermelden dit niet expliciet, maar men zou bijvoorbeeld kunnen veronderstellen dat de mechanismen afschrikking en het gevoel gecontroleerd te worden sterker spelen in de entiteit waar de bodycam was geïntroduceerd omdat het moest.

De tweede contextfactor betreft de **maatschappelijke context**, waarvan de relatie tussen burgers en politie een voorbeeld is. Zo stelden Lawrence en Peterson (2019, p. 4) bij de Milwaukee Police Department (VS) vast dat de ingebruikname van de bodycams het gevolg was van protesten van onder meer burgers naar aanleiding van onrechtmatig gebruik van geweld door een politieambtenaar. Burgers en politie leefden op gespannen voet. In een dergelijke context kan het gebruik van de bodycam zoals hoger reeds toegelicht leiden tot *inertia*, waarbij politieambtenaren interacties met burgers actief vermijden (zie 1.2.2).

Een factor die wel verband houdt met de lokale situatie maar op zich geen causale impact heeft, betreft de toestand inzake **de outcome voorafgaand aan de invoering van de bodycam**. Als de cijfers, bijvoorbeeld inzake politiegeweld of klachten tegen politie, al erg laag liggen, dan kan de introductie van de bodycam die nauwelijks nog verder laten dalen. Als we in dit geval

na de invoering van de bodycam geen daling vaststellen, dan weten we niet of dit ligt aan het feit dat de cijfers al laag waren, dan wel aan het feit dat de bodycam geen impact heeft gehad. Hetzelfde kan zich natuurlijk voordoen bij indicatoren waarvan men verwacht dat die zullen stijgen na de invoering van de bodycam, zoals tevredenheid van burgers over politieoptreden. Als die al heel erg hoog zijn, kunnen die nog moeilijk stijgen. Boivin en D'Elia (2020) stelden dit vast in hun onderzoek bij de politie van Montréal. Voor de ingebruikname van de bodycam waren de statistieken inzake het aantal klachten van burgers tegen politieambtenaren en het geweldgebruik door politieambtenaren al erg laag en was het niveau van tevredenheid bij burgers over het politieoptreden al hoog (Boivin & D'Elia, 2020, p. 358). Boivin en D'Elia (2020) roepen dit in als verklaring waarom ze weinig impact van de invoering van de bodycam vaststelden op die variabelen.

2.3.2 Organisationele kenmerken

De tweede contextcluster betreft organisationele kenmerken, d.w.z. kenmerken die rechtstreeks verband houden met de dienst of organisatie van de politieambtenaren die de bodycams dragen. Binnen deze contextcluster kunnen op basis van de literatuur vier contextfactoren worden geïdentificeerd. De eerste is **organisationele rechtvaardigheid**: de mate waarin medewerkers van een organisatie fair worden behandeld en ook zelf vinden dat dit het geval is (Lawshe, 2018, p. iv). Kyle en White (2016, p. 76) stelden in een survey-onderzoek vast dat politieambtenaren die hun organisatie als rechtvaardig percipiëren positiever staan tegenover bodycams. In ander onderzoek werd dan weer geen link tussen percepties van organisationele rechtvaardigheid en de houding van politieambtenaren vastgesteld (Huff et al., 2018, p. 491; Lawshe, 2018, pp. 42-43; Todak & Gaub, 2019, p. 310).

De tweede contextfactor betreft de mate van **organisationele betrokkenheid** van de politieambtenaren: de intensiteit waarmee ze zich identificeren met hun organisatie. Een medewerker die zich identificeert met de organisatie is een medewerker met "*a strong sense of belief in, and acceptance of, the organization's goals and values*" (Porter et al., 1974, p. 604). Uit het onderzoek van Tankebe en Ariel (2016) waarbij 550 politieambtenaren in zeven entiteiten van de politie in het VK via een survey werden bevraagd, kwam naar voren dat daar waar er een grote betrokkenheid van de politieambtenaar bij de politieorganisatie was, de weerstand ten aanzien van de bodycam minder was (Tankebe & Ariel, 2016, p. 22).

De derde contextfactor betreft **de organisatiecultuur**. In het reeds vermelde onderzoek van Todak en Gaub (2019) werd bijvoorbeeld gekeken naar de impact van een ‘*street cops versus management cops culture*’ op de houding van politieambtenaren tegenover bodycams. Daaruit bleek dat politieambtenaren die hun leidinggevende als kritisch beschouwden, het gebruik van de bodycam het meest accepteerden (Todak & Gaub, 2019, p. 309). Als in een dergelijke context de bodycam wordt ingevoerd, dan lijkt dit dus het mechanisme ‘gevoel van bescherming’ te triggeren: politieambtenaren verwachten dat bodycamopnames hen zullen beschermen tegen klachten en disciplinaire procedures en staan daarom positief tegenover de invoering van de bodycam.

De vierde en laatste contextfactor binnen deze cluster betreft de **aanwezigheid van andere cameratechnologie in de politie-entiteit om politiehandelingen te monitoren**. In het reeds vermelde onderzoek van Woodwitch et al. (2020) werd in twee entiteiten van de Los Angeles Police Department (VS), met name in Newton en Mission, een survey-onderzoek voor en na implementatie van de bodycam uitgevoerd. Daaruit bleek dat, na de ingebruikname van de bodycams, de politieambtenaren van Newton iets positiever stonden tegenover de bodycam, terwijl politieambtenaren in Mission juist kritischer werden na de invoering. Woodwitch et al. (2020) veronderstelden dat dit verschil te maken had met de verschillende context. In tegenstelling tot in Newton, had men in Mission voorafgaand aan de ingebruikname van de bodycam nog geen ervaring met dashcams. Woodwitch et al. (2020, p. 448) veronderstellen dat de politieambtenaren in Mission het bijgevolg niet gewend waren dat hun handelingen werden opgenomen en bekeken door hun leidinggevenden. Daar kwam nog bij dat er in Mission ook geruchten circuleerden dat er tuchtsancties werden gegeven voor kleine schendingen (bv. niet dragen van een autogordel) vastgesteld door de bodycam. De politieambtenaren leken die tuchtsancties te associëren met de bodycam en dat leidde tot een negatievere houding tegenover die bodycam (Woodwitch et al., 2020, p. 448). De combinatie van het gebrek aan eerdere ervaring met cameratechnologie en die geruchten leek dus het mechanisme ‘het gevoel gecontroleerd te worden’ te triggeren.

2.3.3 Modaliteiten van het politieoptreden

De derde contextcluster betreft de modaliteiten van het politieoptreden: de verschillende aspecten die verband houden met een politieoptreden. Op basis van de literatuur konden twee contextfactoren worden geïdentificeerd. Vooreerst is er de **de intensiteit van het werk in de**

shift of dienst waarbinnen politieambtenaren werkzaam zijn. Todak en Gaub (2019, p. 309) stelden vast dat de politieambtenaren werkzaam in de *'power shift'* het gebruik van de bodycam het meest accepteerden. De *'power shift'* is de shift van 16u tot 2u45, waarin de meeste en ook de ernstigste telefonische oproepen binnenkomen. In dit soort shifts is de nood aan bescherming tegen burgers en tegen interne disciplinaire procedures mogelijk groter (Todak en Gaub (2019, p. 309).

De tweede contextfactor, **de aard van het politieoptreden**, ligt in het verlengde hiervan. Zoals blijkt uit voormeld onderzoek van Todak en Gaub (2019) alsook uit andere onderzoeken (zie 1.2.1) wordt de bodycam onder meer ingezet bij het reageren op (ernstige) telefonische oproepen, bij situaties die proactief optreden vereisen of bij het opsporen en vervolgen van misdrijven. Het gebruik van de bodycam kan naargelang de aard van het politieoptreden mogelijk andere mechanismen triggeren en dus andere effecten hebben.

2.3.4 Individuele kenmerken van de politieambtenaar

De vierde en laatste contextcluster focust op het niveau van de individuele politieambtenaar. Deze verwijst dus naar kenmerken die verschillen tussen individuen. In de literatuur vonden we alvast vier contextfactoren die binnen deze cluster passen. De eerste betreft relevante **demografische kenmerken**. Zo stelden Kyle en White (2017, p. 76) in hun survey onderzoek in vier politie-entiteiten in de VS vast dat geslacht een significante invloed had op de houding van de politieambtenaren ten aanzien van bodycams. Vrouwelijke politieambtenaren hadden een meer positieve houding ten aanzien van bodycams. Deze vaststelling werd echter niet bevestigd door Todak en Gaub (2019, p. 310).

De tweede contextfactor in deze cluster betreft het **hiërarchisch niveau**. Uit datzelfde onderzoek van Kyle en White (2017, p. 76) bleek ook dat politieambtenaren op een hoger hiërarchisch niveau een positievere houding ten aanzien van de bodycams hadden. Ook deze vaststelling werd niet bevestigd door Todak en Gaub (2019, p. 310).

De derde contextfactor betreft de **specifieke gebruikservaring met de bodycam**. In het voormeld onderzoek van Woodwitch et al. (2020) werd in Newton (VS) vastgesteld dat naarmate politieambtenaren de bodycam meer gebruikten, hun houding ten aanzien van de

bodycam in positieve zin evolueerde. Wellicht triggert die gebruikservaring het mechanisme ‘gevoel van gewenning’ (Woodwitch et al., 2020, p. 448).

De vierde en laatste contextfactor betreft **de mate waarin de politieambtenaar de bodycam gebruikt in overeenstemming met de richtlijnen**. Hedberg et al. (2016) stelden in een onderzoek in de Phoenix Police Department (VS) vast dat politieambtenaren met een bodycam deze vaak niet activeerden op het moment dat dit eigenlijk verplicht was op grond van de richtlijnen van hun organisatie. Deze beperkte activatie leidde volgens Hedberg et al. (2016) tot veel meer klachten van burgers dan dat er zouden zijn geweest indien de bodycam wel conform de richtlijnen werd geactiveerd (Hedberg et al., 2016, p. 644).

2.4 Conceptueel kader

Bij de afronding van de literatuurstudie brengen we de belangrijkste concepten nog eens samen in een conceptueel kader dat de achtergrond zal vormen voor de rest van het rapport.

Ten eerste verwijzen we terug naar hoofdstuk 1 waar de belangrijkste **beleidskeuzes** inzake de bodycam werden georganiseerd in drie grote thema’s. Dit wordt samengevat in Tabel 1. Deze indeling van de beleidskeuzes in drie thema’s zal ook de indeling zijn in de bespreking van de resultaten (hoofdstukken 5, 6 en 7) en van de beleidsaanbevelingen (hoofdstuk 8).

Tabel 1. Beleidskeuzes inzake de bodycam

Implementatieproces, opleiding evaluatie
- Implementatieproces
- Opleiding
- Evaluatie
Gebruik van de bodycam in de praktijk
- Beoordelingsmarge dragen en activeren bodycam
- Gebruik bodycam op het terrein
- Technische modaliteiten van de bodycam
De bewaring van, de toegang tot en het naderhand gebruik van bodycamopnames
- Bewaring van bodycamopnames
- Toegang tot bodycamopnames
- Naderhand gebruik van bodycamopnames

Ten tweede kunnen we, op basis van de literatuurstudie in dit hoofdstuk 2 en gebruik makend van het CMO-kader van *realist evaluation*, een onderscheid maken tussen drie categorieën van outcomes, zes mechanismen en vier clusters van contextfactoren. Dit wordt samengevat in Tabel 2.

Tabel 2. Overzicht interventie, contextclusters, mechanismen en outcomes

Contextclusters	Mechanismen	Outcomes
C1 Lokale situatie	M1 Gevoel van bescherming	O1 Houding en gedrag van politieambtenaren
C2 Organisationele kenmerken	M2 Gevoel van gewenning	- Geweldgebruik door politieambtenaren
C3 Modaliteiten van het politieoptreden	M3 Gevoel gecontroleerd te worden	- Klachten van burgers over politieoptreden
C4 Individuele kenmerken politieambtenaren	M4 Afschrikking	- Proactief optreden door politieambtenaren
	M5 Zelfbewustzijn	O2 Houding en gedrag van burgers ¹⁶
	M6 Verzameling van meer informatie	- Geweldgebruik tegen politieambtenaren
		- Bereidheid tot medewerking
		O3 Vaststellingen van misdrijven en bewijsgaring

In Tabel 3 wordt de uitwerking van de contextclusters nog wat verder verfijnd. Dit overzicht omvat niet alleen de contextfactoren die al in de literatuurstudie aan bod kwamen, maar ook nog enkele andere contextfactoren waarvan verwacht kan worden dat zij een rol kunnen spelen bij de impact van de bodycam. Zo worden bij de contextcluster ‘modaliteiten van het politieoptreden’ de contextfactoren tijdstip van het politieoptreden, plaats van het politieoptreden, de bestaffing van de patrouille (d.w.z. het aantal politieambtenaren) en rol van de burgers toegevoegd.

---

¹⁶ Zoals eerder toegelicht focust dit onderzoek op de houding en het gedrag van politieambtenaren en niet van burgers, maar wanneer houding en gedrag van burgers in het empirisch onderzoek aan bod zouden komen, zal daar uiteraard wel over gerapporteerd worden.

Tabel 3. Overzicht contextclusters en hun specifieke contextfactoren

Contextcluster	Contextfactoren
C1 Lokale situatie	C1.1 Politieke context C1.2 Maatschappelijke context
C2 Organisationele kenmerken	C4.1 Gepercipieerde organisationele rechtvaardigheid C4.2 Organisationele betrokkenheid C4.3 Organisatiecultuur C4.4 De aanwezigheid van andere cameratechnologie om politieoptreden te monitoren
C3 Modaliteiten van het politieoptreden	C5.2 Tijdstip politieoptreden (dag, nacht) C5.2 Intensiteit van de politiedienst (interventiedienst, recherche) C5.3 Aard politieoptreden (bestuurlijk, gerechtelijk, proactief) C5.4 Plaats politieoptreden (openbaar vervoer, uitgaansbuurt, woningwijk) C5.5 Bestaffing van de patrouille C5.6 Rol burgers (dader, slachtoffer, getuige)
C4 Individuele kenmerken politieambtenaren	C6.1 Demografische kenmerken (geslacht, leeftijd, opleidingsniveau) C6.2 Hiërarchisch niveau C6.3 Gebruikservaring bodycam C6.4 De mate waarin de richtlijnen inzake de bodycam worden nageleefd

De concepten in tabellen 1, 2 en 3 vormen dus samen het conceptueel kader dat het empirisch onderzoek zal structureren.

Hoofdstuk 3. De Belgische regelgeving inzake het gebruik van de bodycam

Ook in België is het gebruik van de bodycam door de politie recentelijk aan een opmars bezig. Dit heeft o.m. te maken met een gewijzigd wetgevend kader. Om binnen de geïntegreerde politie meer gebruik te kunnen maken van bodycams diende er namelijk eerst in een ruimer wetgevend kader te worden voorzien. Sedert de wet van 21 maart 2018¹⁷ wordt het politieel gebruik van camera's, inclusief de bodycam, in het kader van de uitvoering van bestuurlijke en gerechtelijke opdrachten geregeld in de **wet op het politieambt**¹⁸. De wet van 21 maart 2018 kwam tot stand in uitvoering van het federaal regeerakkoord Michel I van 9 oktober 2014¹⁹ waarin was bepaald dat *“de regering werk zal maken van een flexibel wetgevend kader, dat technologische evoluties toelaat in het vaststellen of opsporen van criminaliteit. Onder meer zal de regelgeving op het gebruik en de plaatsing van bewakingscamera's grondig worden herzien.”*

In dit hoofdstuk zal het politieel gebruik van de bodycam worden belicht. Na een korte toelichting van de historiek (3.1), wordt dieper ingegaan op de huidige regelgeving inzake het politieel gebruik van de bodycam (3.2). Tot slot wordt beknopt ingegaan op het advies dat het Controleorgaan op de Politieele Informatie (COC) op 8 mei 2020 uit eigen beweging heeft uitgebracht aangaande het gebruik van de bodycam (3.3).

3.1 Historiek

Voor de wet van 21 maart 2018 tot stand kwam diende de politie zich voor het gebruik van camera's te wenden tot de zogenaamde **camerawet**²⁰. De federale wetgever realiseerde met de camerawet in 2007 een algemene regeling voor het cameragebruik, bedoeld om de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's te regelen (De Hert & De Schepper, 2018, p. 23). Deze wet voorzag in 2007 echter niet meteen in een mogelijkheid om gebruik te maken van mobiele

---

¹⁷ Wet van 21 maart 2018 tot wijziging van de wet op het politieambt om het gebruik van camera's door de politiediensten te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, *BS* 16 april 2018.

¹⁸ Wet van 5 augustus 1992 op het politieambt, *BS* 22 december 1992.

¹⁹ Regeerakkoord Michel I van 9 oktober 2014, Brussel, p. 133.

²⁰ Wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, *BS* 31 mei 2007.

bewakingscamera's zoals ook de bodycam. Deze mogelijkheid werd pas gecreëerd via een wetswijziging in 2009. In 2009 werd in de camerawet m.n. een hoofdstuk III/1 ingevoerd dat de procedure voor de plaatsing en het gebruik van **mobiele bewakingscamera's** regelde. De mobiele bewakingscamera werd in het voormalig art. 2, 4° van de camerawet gedefinieerd als een bewakingscamera die verplaatst wordt tijdens de observatie teneinde vanaf verschillende plaatsen en posities te filmen. Aan het gebruik van deze mobiele bewakingscamera werden in het voormalig artikel 7/1 camerawet vier voorwaarden verbonden:

- het gebruik was uitsluitend toegelaten door de politiediensten;
- het gebruik was beperkt tot grote volkstoelopen, zoals gedefinieerd in artikel 22 WPA;
- het gebruik kon enkel op niet-besloten plaatsen of voor het publiek toegankelijke besloten plaatsen;
- het gebruik kon enkel voor niet-permanente opdrachten met een beperkte uitvoeringstijd.

In geval van optreden in niet-besloten plaatsen lag de beslissing voor het gebruik van de mobiele bewakingscamera bij de officier van bestuurlijke politie, in geval van optreden in publiek toegankelijke besloten plaatsen lag de beslissing bij de burgemeester. Het gebruik van de mobiele camera in niet voor het publieke toegankelijke besloten plaatsen was niet bij wet voorzien.

De **bodycam** kon aldus enkel worden gebruikt wanneer aan voormelde voorwaarden was voldaan. Elk gebruik van de bodycam buiten dit wettelijk kader werd als onwettig beschouwd. Dit werd ook door de Privacycommissie benadrukt in haar advies van 29 februari 2012 inzake cameragebruik. Daarin werd het volgende gesteld (p. 18):

“Sowieso is het gevolg dat politieambtenaren die hiermee toch uitgerust zijn (tijdens bijvoorbeeld gewone interventieopdrachten) niet alleen buiten elk wettelijk kader opereren maar, erger, strafbaar zijn met correctionele gevangenisstraf of geldboeten op grond van art. 151 Sw en art. 13 camerawet, vermits het gaat om een verboden heimelijk gebruik van camera's in de zin van art. 8, juncto art. 7/1 camerawet.”

Omwille van de technologische evoluties rees de vraag om het politieel gebruik van onder meer de bodycam uit te breiden en zelfs niet langer te regelen in de camerawet, maar wel in de wet op het politieambt (Wanderstein, 2015). In uitvoering van het federaal regeerakkoord

Michel I (14.10.2014) kwam de **wet van 21 maart 2018**²¹ tot stand. Door deze wet wordt het politieel cameragebruik uit de camerawet gelicht en ingeschreven in de wet op het politieambt.

3.2 Huidige regelgeving

Behoudens bijzondere wetgeving²², is het politieel cameragebruik heden onderhevig aan de krachtlijnen en het toepassingsgebied van de **wet op het politieambt (WPA)**²³. De specifieke regeling ervan werd opgenomen in twee hoofdstukken. Enerzijds wordt in hoofdstuk IV, afdeling 1 WPA²⁴ het zichtbaar cameragebruik geregeld en anderzijds in hoofdstuk IV/1, afdeling 2 WPA²⁵ het niet-zichtbaar cameragebruik. Omwille van het feit dat camera's persoonsgegevens en andere informatie verwerken dienen tevens de wetsbepalingen in hoofdstuk IV, afdeling 12²⁶ WPA inzake informatiebeheer in acht genomen te worden en aanvullend de gegevensbeschermingswet van 30 juli 2018²⁷. De gegevensbeschermingswet omvat onder meer de omzetting van de Europese richtlijn 2016/680 van 27 april 2016²⁸ die specifiek betrekking heeft op politieele en justitiële gegevensverwerkingsactiviteiten²⁹ waarnaar eerder reeds werd verwezen (zie 1.1). Hoofdstuk IV, afdeling WPA dient ook in het licht van deze Europese richtlijn te worden bekeken.

Een belangrijke bepaling inzake informatiebeheer betreft art. 44/1 WPA. Dit artikel bepaalt dat politiediensten enkel informatie en persoonsgegevens mogen verwerken voor zover deze

---

²¹ Wet van 21 maart 2018 tot wijziging van de wet op het politieambt om het gebruik van camera's door de politiediensten te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, *BS* 16 april 2018.

²² Art. 25/1 conj. art. 46/3 WPA, bv. wet van 6 januari 2003 betreffende de bijzondere opsporingsmethoden en enige andere onderzoeksmethoden, *BS* 12 mei 2003.

²³ Wet van 5 augustus 1992 op het politieambt, *BS* 22 december 1992.

²⁴ Art. 25/1 – 25/8 WPA.

²⁵ Art. 46/2 – 46/14 WPA.

²⁶ Art. 44/1 – 44/11/14 WPA.

²⁷ Wet van 30 juli 2018 betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens, *BS* 5 september 2018.

²⁸ Richtlijn (EU) 2016/680 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens door bevoegde autoriteiten met het oog op de voorkoming, het onderzoek, de opsporing en de vervolging van strafbare feiten of de tenuitvoerlegging van straffen, en het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van het Kaderbesluit 2008/977/JBZ van de Raad, *Pb.L.* 4 mei 2016, afl. 119/89.

²⁹ Art. 25-71 gegevensbeschermingswet.

toereikend, terzake diendend en niet overmatig van aard zijn in het licht van de doeleinden van bestuurlijke en van gerechtelijke politie waarvoor ze worden verkregen en waarvoor ze later worden verwerkt. Dit betekent dat de wet op het politieambt niet voorziet in een vrijgeleide om systematisch camera's te gebruiken bij alle interventies, in eender welke toepassing. Het politioneel gebruik moet steeds kunnen worden gerechtvaardigd (De Raedt et al., 2020, p. 587).

In deze paragraaf wordt voormelde **regelgeving toegepast op het politioneel gebruik van de bodycam**, waarbij vooreerst wordt ingegaan op het zichtbaar gebruik van de bodycam (3.2.1) en nadien op het niet-zichtbaar gebruik (3.2.2). Gezien er in het kader van onderhavig onderzoek voor werd geopteerd om enkel het zichtbaar gebruik van de bodycam te onderzoeken, zal het niet-zichtbaar gebruik wel eerder beknopt worden toegelicht.

3.2.1 Regelgeving inzake zichtbaar gebruik van de bodycam

In deze paragraaf wordt het zichtbaar gebruik van de bodycam besproken. Vooreerst wordt gedefinieerd wat onder zichtbaar gebruik dient te worden verstaan (3.2.1.1). Vervolgens wordt het gebruik van de bodycam in de praktijk besproken (3.2.1.2), waarna tot slot dieper wordt ingegaan op de regels inzake de bewaring van, het recht op toegang tot en het naderhand gebruik van de bodycamopnames (3.2.1.3).

3.2.1.1 Definiëring 'zichtbaar gebruik'

De bodycam is een **mobiele camera** in de zin van Art. 25/2 §1, 1° WPA. Deze bepaling definieert een mobiele camera als een camera die wordt verplaatst tijdens het gebruik ervan. Een mobiele camera wordt als **zichtbaar** beschouwd hetzij wanneer deze gemonteerd is aan boord van politievoertuigen, -vaartuigen, -luchtvaartuigen of elk ander vervoermiddel van de politie dat als dusdanig geïdentificeerd kan worden, hetzij wanneer het gebruik van de mobiele camera gepaard gaat met een mondelinge waarschuwing uitgaande van leden van het operationeel kader van de politiediensten, die als dusdanig identificeerbaar zijn (art. 25/2, §2, 2°, a) en b) WPA).

Gezien de bodycam gemonteerd wordt op het uniform van een politieambtenaar en aldus niet op een voer- of vaartuig, dient er voor het zichtbaar gebruik ervan aan twee voorwaarden te zijn voldaan. Vooreerst dienen de politieambtenaren **identificeerbaar** te zijn. De bodycam kan aldus enkel gebruikt worden door politieambtenaren die geüniformeerd zijn dan wel door niet-geüniformeerde politieambtenaren die drager zijn van de interventie-armband met

interventienummer en/of de legitimatiekaart.³⁰ Ten tweede zijn de politieambtenaren verplicht om een **mondelijke waarschuwing** te geven. Deze waarschuwing kadert in het transparantiebeginsel en houdt in dat de betrokkene er redelijkerwijs van op de hoogte is dat hij of zij wordt gefilmd (Schuermans & Saelens, 2020, p. 165). De memorie van toelichting van de wet van 21 maart 2018 stelt hier verder over dat de politieambtenaar zich ervan dient te vergewissen dat de bodycam werkt op het ogenblik van de waarschuwing, zodat deze auditief wordt opgenomen en er kan worden bewezen dat men werd verwittigd (Schuermans & Saelens, 2020, p. 165)³¹.

3.2.1.2 Het zichtbaar gebruik van de bodycam in de praktijk

Het zichtbaar politieel gebruik van de bodycam in de praktijk omvat in de Belgische regelgeving alvast drie aspecten: (1) toestemming, (2) beoordelingsmarge van de politieambtenaar inzake het dragen en activeren van de bodycam en (3) gebruik van de bodycam op het terrein. Zoals reeds toegelicht in hoofdstuk 1 dienen er voor het gebruik van de bodycam in de praktijk ook beleidskeuzes gemaakt te worden over de technische modaliteiten van de bodycam (zie 1.2.2). De Belgische wetgeving voorziet alvast niet in technische normen waaraan de bodycam dient te voldoen.

Wat ten eerste de toestemming betreft, dient te worden opgemerkt dat lokale politiezones en federale politiediensten voor het gebruik van de bodycam een **voorafgaandelijk principiële toestemming** dienen te bekomen (art. 25/4, §1 WPA). Wanneer het gaat om een lokale politiezone moet de toestemming worden bekomen van de gemeenteraad en wanneer het gaat om federale politiediensten moet de toestemming van de minister van Binnenlandse Zaken of zijn gemachtigde worden bekomen (art. 25/4, §1 WPA). Om deze toestemming te bekomen dient de korpschef (lokale politiezone) of de territoriaal bevoegde bestuurlijke directeur-coördinator dan wel de directeur van de aanvragende dienst (federale politiedienst) een aanvraag in te dienen (art. 25/4, §2 WPA). Deze aanvraag vermeldt onder meer het type van camera, de doeleinden waarvoor de bodycam wordt gebruikt en de gebruiksmodaliteiten (art/

---

³⁰ Art. 41 WPA.

³¹ MvT wet tot wijziging van de wet op het politieambt om het gebruik van camera's door de politiediensten te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2588/001, 13 (hierna *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2855/001).

25/4, §2, lid 2 en 3). Elke beslissing waarin wordt toegestemd met het gebruik van de bodycam dient ter kennis te worden gebracht aan de Procureurs des Konings (art. 25/4, §4 WPA). Tot slot voorziet art. 25/4 §3 WPA ook in een procedure in geval van hoogdringendheid, waarbij mondelinge toestemming kan volstaan. Op basis van voormelde regelgeving kan de politie in principe aldus enkel gebruik maken van de bodycam op het grondgebied dat onder haar bevoegdheid valt.

Wat ten tweede de **beoordelingsmarge van de politieambtenaar inzake het dragen en activeren van de bodycam** betreft, voorziet de wetgeving niet in een verplichting tot dragen of activeren, maar verbiedt ze die ook niet. Art. 25/5, §1 WPA bepaalt enkel dat het gebruik van de bodycam plaatsvindt op beslissing en onder de verantwoordelijkheid van de leidinggevende politieambtenaar die waakt over de naleving van de proportionaliteits- en subsidiariteitsbeginselen. Om het proportionaliteitsbeginsel na te leven dient er te worden gekeken of er een redelijk evenwicht bestaat tussen het te bereiken doel en de voorziene middelen (De Raedt et al., 2020, p. 595). Om het subsidiariteitsbeginsel te respecteren dient er te worden afgewogen of er geen andere middelen, die minder binnendringen in het privéleven, kunnen volstaan om de nodige informatie te verkrijgen (De Raedt et al., 2020, p. 595).

Ten derde wordt in art. 25/3 WPA bepaald onder welke voorwaarden **de bodycam op zichtbare wijze kan worden gebruikt**. Deze voorwaarden worden in Tabel 4 weergegeven.

Tabel 4. Schematisch overzicht voorwaarden zichtbaar bodycamgebruik

Plaats van gebruik	Voorbeelden van plaatsen	Duur van het gebruik	Geautoriseerde opdrachten
Niet-besloten plaatsen ³² (25/3, §1, 1° WPA)	Openbare weg	Geen tijdslimiet	Gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten van politie
Besloten plaatsen waarvan de politie beheerder is (25/3, §1, 1° WPA)	Politiecommissariaat	Geen tijdslimiet	Gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten van politie
Voor het publiek toegankelijke besloten plaatsen waarvan de politie geen beheerder is (art. 25/3, §1, 2°, a WPA)	Horeca-gelegenheden, concertzalen	Tijdens de duur van de interventie	Interventie
Niet voor het publiek toegankelijke besloten plaatsen (art. 25/3, §1, 3°, a WPA)	Private woningen, hotelkamers	Tijdens de duur van de interventie	Interventie

Ingeval het gaat over (al dan niet voor het publiek toegankelijke) besloten plaatsen waarvan de politie geen beheerder is, kan de bodycam aldus enkel voor de duur van de interventie worden gebruikt. De WPA voorziet niet in een definitie van het begrip ‘interventie’. In de memorie van toelichting van de wet van 21 maart 2018 wordt het begrip interventie ruim begrepen. Het gaat om ‘de interventie van bij aanvang tot het beëindigen ervan’³³. Daarnaast is het zichtbaar gebruik van camera’s voor het inwinnen van informatie van bestuurlijke politie zoals bedoeld in art. 44/5, §1, uitsluitend toegelaten in de gevallen zoals bedoeld in art. 45/5 §1, eerste lid, 2° tot 6° WPA (art. 25/3, §2 WPA). Specifiek gaat het over volgende gegevens:

- gegevens met betrekking tot de personen die betrokken zijn bij fenomenen van bestuurlijke politie waaronder verstaan wordt het geheel van problemen die de openbare orde verstoren en die gepaste maatregelen van bestuurlijke politie vereisen omdat zij van dezelfde aard en terugkerend zijn, door dezelfde personen gepleegd worden of gericht zijn op dezelfde categorieën van slachtoffers of plaatsen;

³² Een niet besloten plaats is elke plaats die niet door een omsluiting is afgebakend en vrij toegankelijk is voor het publiek, waaronder de openbare wegen beheerd door de openbare overheden bevoegd voor het wegbeheer (art. 25/2, §1, 4° WPA).

³³ *Parl. St. Kamer 2017-2018, nr. 54-2588/001, 18.*

- gegevens met betrekking tot de leden van een nationale of internationale groepering die de openbare orde zou kunnen verstoren;
- gegevens met betrekking tot de personen die schade kunnen toebrengen aan te beschermen personen of roerende en onroerende goederen en de gegevens met betrekking tot de personen die er het doelwit van kunnen uitmaken;
- de gegevens met betrekking tot de in de artikelen 18 tot 20 WPA bedoelde personen, zijnde geesteszieken die hun gezondheid en veiligheid ernstig in gevaar brengen of die een ernstige bedreiging vormen voor het leven en de lichamelijke integriteit van anderen, de geïnterneerde personen aan wie door de strafuitvoeringsrechtbank de uitvoeringsmodaliteit van de internering werd toegekend, de veroordeelden die een strafuitvoeringsmodaliteit van de vrijheidsstraf genieten of penitentiair verlof of de personen ten aanzien van wie een probatieopschorting is uitgesproken;
- de gegevens met betrekking tot de personen die geregistreerd zijn inzake gerechtelijke politie voor een strafbaar feit dat gepleegd werd in het kader van de openbare ordehandhaving.

Overigens vloeit uit de definiëring van ‘zichtbaar gebruik’ (zie 3.2.1.1) voort dat het in de praktijk verplicht is om steeds een mondelinge waarschuwing te geven.

Daarnaast voorziet de WPA ook **situaties waarin het gebruik van de bodycam expliciet niet is toegelaten**. Ten eerste bepaalt art. 25/3, §3 WPA dat camerabeelden er niet op mogen gericht zijn om intieme beelden vast te leggen of om informatie in te winnen over raciale of etnische oorsprong van de persoon, zijn religieuze of levensbeschouwelijke overtuigingen, zijn politieke opvattingen, zijn vakbondslidmaatschap, zijn gezondheidstoestand, zijn seksleven of zijn seksuele geaardheid. Het is uiteraard mogelijk dat dergelijke informatie terloops verzameld wordt, maar het mag nooit het doel zijn van de camera om die gevoelige gegevens te verzamelen.³⁴ Ten tweede dient er ook rekening gehouden te worden met bepalingen uit andere wetgeving, zoals bijvoorbeeld de regelgeving inzake audiovisueel verhoor. Dit laatste kan immers enkel in opdracht van de onderzoeksrechter of de procureur des konings (art. 112*ter* Sv.).

---

³⁴ *Parl. St. Kamer 2017-2018, nr. 54-2588/001, 21.*

3.2.1.3 De bewaring van, het recht op toegang tot en het naderhand gebruik van bodycamopnames

In deze paragraaf wordt ingegaan op de regelingen in de WPA inzake (1) de bewaring en registratie van, (2) het recht op toegang tot en (3) het naderhand gebruik van de bodycamopnames. Voor de bespreking van het naderhand gebruik van de bodycamopnames zal aanvullend ook nog naar andere wetgeving worden verwezen.

Wat betreft **de bewaring en registratie** van informatie en persoonsgegevens, bepaalt art. 25/6 WPA dat deze data geregistreerd en bewaard kunnen worden voor een duur van niet meer dan twaalf maanden, te rekenen vanaf de registratie ervan, tenzij hoofdstuk IV, afdeling 12 WPA in een andere termijn voorziet. De betrokken politiediensten houden een register bij met alle gebruiken van camera's en bewaren dit eveneens op digitale wijze (art. 25/8 lid 1 WPA).

Wat betreft het **recht op toegang** tot de informatie en persoonsgegevens die werden verzameld met de bodycam, kan een onderscheid gemaakt worden tussen het **recht op toegang van politieambtenaren** voor operationele doeleinden enerzijds en het recht op toegang van politieambtenaren voor niet-operationele doeleinden anderzijds. Wat de **operationele doeleinden** betreft, voorziet art. 25/7 WPA dat er gedurende een periode van een maand, te rekenen vanaf de registratie ervan, een recht tot toegang voor politieambtenaren is in het kader van opdrachten van bestuurlijke en gerechtelijke politie. De voorwaarde is aldus dat het operationeel gemotiveerd is en dat het noodzakelijk is voor de uitoefening van een welbepaalde opdracht (Art. 25/7, §1, lid 1 WPA). Na het verstrijken van deze maand, is de toegang enkel mogelijk voor doeleinden van gerechtelijke politie mits een schriftelijke en met redenen omklede beslissing van de procureur des Konings (art. 25/7, §1, lid 2 WPA). Elke toegang tot deze persoonsgegevens en informatie is beveiligd, alle toegangen worden dagelijks bijgewerkt en de concrete redenen van alle bevragingen worden geregistreerd (art. 27, §1, lid 3 WPA). Wat de **niet-operationele doeleinden** betreft voorziet art. 25/7, §2 in een recht op toegang voor pedagogische en didactische doeleinden, zonder hier een specifieke toegangstermijn aan te koppelen (Art. 25/7, §2 WPA). Toegang voor andere niet-operationele doeleinden, zoals bijvoorbeeld in het kader van klacht- en tuchtprocedures, wordt niet expliciet bij wet voorzien.

Verder bepaalt artikel 25/7 WPA niets over het **recht op toegang van burgers**. Deze laatsten kunnen zich wel steeds beroepen op art. 42 gegevensbeschermingswet (GBW) waarin aan hen

een recht van onrechtstreekse toegang tot de beelden via het COC wordt toegekend. Burgers kunnen een verzoek tot toegang richten aan het COC, dat dan onderzoekt of de registratie van de persoonsgegevens aan de wettelijke voorwaarden voldoet en aan de betrokkene meedeelt dat de nodige verificaties werden uitgevoerd (art. 42, lid 2 GBW). Daarnaast kan het COC aan de betrokkene ook bepaalde contextuele informatie verstrekken. De categorieën van contextuele informatie dienen middels uitvoeringsbesluit te worden bepaald (art. 42, lid 3 en 4 GBW), maar tot op heden is dit uitvoeringsbesluit er nog niet. De WPA, noch de GBW voorzien dus in een rechtstreekse toegang bij de politiezone of federale politiedienst zelf, al verbieden ze ook niet om een dergelijke rechtstreekse toegang te organiseren. Tot slot kunnen burgers, wanneer de bodycamopnames deel uitmaken van een strafrechtelijk onderzoek, conform de procedures voorzien in het Wetboek van Strafvordering toegang krijgen. Zij kunnen namelijk een verzoek tot inzage richten aan respectievelijk de onderzoeksrechter³⁵ of de procureur des Konings³⁶.

Wat tot slot **het naderhand gebruik van de bodycamopnames betreft**, worden de reeds eerder vermelde vier doeleinden (zie 1.2.3.3) gereduceerd tot drie categorieën van doeleinden. Daar waar de bodycamopnames steeds in het kader van operationele doeleinden worden gemaakt, kunnen ze nadien ook wel gebruikt worden voor niet-operationele doeleinden. We maken dus een onderscheid naargelang de bodycam gebruikt wordt

- met het oog op operationele doeleinden (gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten van politie);
- met het oog op niet-operationele doeleinden (klacht- en tuchtprocedures, pedagogische en didactische doeleinden);
- en met het oog op publieke bekendmaking van de bodycamopnames.

Wat ten eerste het gebruik voor **operationele doeleinden** betreft, focussen we op het gebruik van bodycamopnames in het kader van gerechtelijke opdrachten. Zo kunnen bodycamopnames in het kader van een strafonderzoek onder meer gebruikt worden bij het opstellen van een proces-verbaal of geraadpleegd worden met het oog op neerlegging ervan ter griffie. Bij een behandeling van een strafdossier voor de rechter kunnen de bodycamopnames vervolgens als bewijs in strafzaken worden gebruikt. In België kent het strafprocesrecht een vrij bewijsstelsel.

---

³⁵ Art. 61*ter* Sv.

³⁶ Art. 21*bis* Sv.

Behoudens enkele wettelijke uitzonderingen, kan het bewijs van een strafbaar feit via alle middelen van het recht worden geleverd en is de rechter vrij om de bewijswaarde van deze bewijsmiddelen te beoordelen (Declercq, 2014, p. 485; Meese, 2016, p. 513).³⁷ Het algemeen strafrecht bepaalt geen voorwaarden voor het gebruik van bodycamopnames als bewijsmiddel, zodat ook deze kunnen worden voorgelegd ter beoordeling van een strafbaar feit. De beelden mogen echter geen inbreuk op de fysieke integriteit of de fundamentele vrijheden vormen en mogen evenmin op een onrechtmatige wijze zijn verkregen (De Hert & De Schepper, 2018, p. 55). Over **onrechtmatig verkregen bewijs** bestaat veel rechtsleer en rechtspraak (Declercq, 2014; Meese, 2016; Verstraeten, 2012), maar het zou ons in het kader van voorliggend onderzoek te ver leiden om hier diep op in te gaan. We wijzen enkel op de algemene regel inzake onrechtmatig verkregen bewijs. De regelmatigheid van het bewijs, *in casu* de bodycamopnames, moet door de rechter getoetst worden aan de Antigoonleer. Deze kent haar grondslag in cassatierechtspraak³⁸, waarna deze wettelijk werd verankerd in art. 32 V.T.Sv.. Dit artikel bepaalt dat er enkel tot de nietigheid van onrechtmatig verkregen bewijs kan worden besloten onder volgende alternerende hoofdcriteria:

- de naleving van de betrokken vormvoorwaarden wordt voorgeschreven op straffe van nietigheid;
- de begane onregelmatigheid heeft de betrouwbaarheid van het bewijs aangetast;
- het gebruik van het bewijs in strijd is met het recht op een eerlijk proces.

Voor de beoordeling van het derde hoofdcriterium, het recht op een eerlijk proces, worden door de rechtspraak enkele niet-bindende subcriteria aangereikt die de rechter kan gebruiken (De Hert & De Schepper, 2018, p. 57; Meese, 2016, p. 524):

- de vraag of een vormfout al dan niet met opzet werd begaan;
- de ernst van het misdrijf waarvoor het bewijsmateriaal werd verzameld;
- de invloed van de onrechtmatigheid op de schuldvraag.

---

³⁷ Cass., 6 maart 1973, *Arr.Cass.*, 1973, 658; Cass., 5 november 1973, *Arr.Cass.*, 1974, 261; Cass., 23 januari 2008, AR P.07.1437 F, *Arr.Cass.*, 2008, nr. 53.

³⁸ Cass. 14 oktober 2003, AR P.03.0762.N, *Arr.Cass.* 2003, 1862, *RW* 2003-04, 814, *T.Strafr.* 2004, 129, met noot Ph. TRAEST, *RABG* 2004, 333, met noot F. SCHUERMANS, *NJW* 2003, 1367, met noot E. BREWAEYS, *RCJB* 2004, 405, met noot F. KUTY.

Het komt op basis van voormelde hoofdcriteria en subcriteria aan de rechter toe om aldus te beslissen tot de al dan niet nietigverklaring van de *in casu* onrechtmatig verkregen bodycamopnames. Tot op heden zijn er echter nog geen vonnissen of arresten bekend waarin een uitspraak werd gedaan over bodycamopnames die onrechtmatig zouden zijn verkregen. Volledigheidshalve dient tot slot nog te worden opgemerkt dat er op 11 mei 2020 een wetsvoorstel werd ingediend tot wijziging van het huidige Wetboek van Strafvordering.³⁹ In dit wetsvoorstel wordt voorgesteld om de Antigoonleer vervat in art. 32 V.T.Sv. om te keren. Daar waar de Antigoonleer als uitgangspunt de toelaatbaarheid van onrechtmatig verkregen bewijs vooropstelt, wordt er in het wetsvoorstel voor een systeem gekozen dat principieel het beginsel van bewijsuitsluiting vooropstelt maar het tegelijk wel mogelijk maakt dat de rechter onrechtmatig verkregen bewijs onder bepaalde voorwaarden toelaat⁴⁰. In haar advies van 15 september 2020 (15.09.2020), stelt het COC dat dergelijke keuze een belangrijke impact kan hebben op het functioneren van de geïntegreerde politie. Het COC (15.09.2020, p. 6) beveelt dan ook aan om het advies van de geïntegreerde politie hieromtrent in te winnen. Tot op heden werd het wetsvoorstel nog niet goedgekeurd.

Ten tweede kunnen bodycamopnames naderhand gebruikt worden in het kader van **niet-operationele doeleinden**. De WPA voorziet expliciet dat bodycamopnames na anonimisering voor pedagogische en didactische doeleinden kunnen worden gebruikt, zij het wel enkel in de context van opleidingen (art. 25/7, §2 WPA). Toegang in het kader van andere niet-operationele doeleinden zoals klacht- en tuchtprocedures wordt bij wet niet expliciet voorzien, maar ook niet expliciet uitgesloten.

Wat ten derde het naderhand gebruik van de bodycamopnames voor **publieke bekendmaking betreft**, voorziet de wetgever niet in een specifieke regeling voor de bodycam. Wel kan er, wat het gebruik in de context van een gerechtelijke procedure betreft, in het algemeen verwezen worden naar de artikelen 35 WPA, *28quinquies Sv.*⁴¹ en *57 Sv.*⁴². Art. 35, lid 1 WPA bepaalt dat politieambtenaren personen die van hun vrijheid benomen zijn, buiten noodzaak, niet aan

---

³⁹ Wetsvoorstel van 11 mei 2020 houdende het wetboek van strafprocesrecht, *Parl.St.* Kamer 2020, nr. 55-1239/001.

⁴⁰ *Parl.St.* Kamer 2020, nr. 55-1239/001, p. 68.

⁴¹ Artikel van toepassing in het kader van een opsporingsonderzoek.

⁴² Artikel van toepassing in het kader van een gerechtelijk onderzoek.

publieke nieuwsgierigheid mogen blootstellen. Zij mogen deze personen zonder hun instemming niet onderwerpen of laten onderwerpen aan vragen of beeldopnamen gemaakt door journalisten of derden die vreemd zijn aan hun zaak (art. 35, lid 2 WPA). Tevens mogen zij, behalve om de verwanten van de betrokken persoon te verwittigen, de identiteit van de betrokken personen niet bekend maken zonder daartoe de instemming van de bevoegde gerechtelijke instantie te hebben gekregen (art. 35, lid 3 WPA).

De artikelen *28quinuies Sv.* en *57 Sv.* bepalen dat behoudens wettelijke uitzonderingen opsporingsonderzoeken en gerechtelijke onderzoeken geheim zijn. Eenieder die beroepshalve zijn medewerking dient te verlenen aan het opsporingsonderzoek of het gerechtelijk onderzoek is tot geheimhouding verplicht (art. *28quinquies*, §1 en *57*, §1 Sv). Een persoon die dit geheim schendt, wordt gestraft met de straffen bepaald in artikel 458 van het Strafwetboek. Indien het openbaar belang het vereist en in geval het handelt om een gerechtelijk onderzoek mits toestemming van de onderzoeksrechter, kan de procureur des Konings wel aan de pers gegevens verstrekken. Hierbij waakt de procureur des Konings over de inachtneming van het vermoeden van onschuld, de rechten van verdediging van de verdachte, het slachtoffer en derden, het privéleven en de waardigheid van personen (art. *28quinquies*, §3 en *57*, §3 Sv.). Voor zover als mogelijk wordt de identiteit van de in het dossier genoemde personen niet vrijgegeven. Ook een advocaat kan, indien het belang van de cliënt het vereist, gegevens aan de pers verstrekken. Ook deze moet dan waken over de inachtneming van het vermoeden van onschuld, de rechten van verdediging van de verdachte, het slachtoffer en derden, het privéleven en de waardigheid van personen. Ook hier wordt voor zover als mogelijk de identiteit van de in het dossier genoemde personen niet vrijgegeven (art. *28quinquies*, §4 en *57*, §4 Sv.)

Voormelde artikelen vormen enerzijds de concretisering van het beroepsgeheim (art. 458 Sw.) en het geheim van het vooronderzoek waarvan onder meer politieambtenaren en ambtenaren van de gerechtelijke instanties drager zijn en anderzijds vormen ze een concrete maatregel ter bescherming van het recht op privacy (art. 8 EVRM) (Voorhoof, 1993, p. 111). Indien men bodycamopnames publiekelijk bekend wil maken, kan dit enkel mits naleving van deze wetsartikelen.

3.2.2 Regelgeving inzake het niet-zichtbaar gebruik van de bodycam

Het niet-zichtbaar gebruik wordt geregeld in hoofdstuk IV/1, afdeling 2 WPA en wordt onderworpen aan het toezicht van het COC (art. 46/1 WPA). Het gaat hierbij om politieopdrachten waarbij zichtbaar gebruik omwille van de aard van de opdracht of door de omstandigheden waarin ze worden uitgeoefend, niet mogelijk is (De Raedt et al., 2020, p. 599). Het zichtbaar gebruik van de camera's zou dan ofwel onwerkbaar zijn ofwel de fysieke integriteit van het politiepersoneel in gevaar brengen (De Raedt et al., 2020, p. 599). Er kan volgens dit hoofdstuk **slechts in vier situaties** op niet-zichtbare wijze gebruik worden gemaakt van een bodycam. Andere omstandigheden waarin camera's op niet-zichtbare wijze gebruikt worden, zullen dus beschouwd moeten worden als gebruik van camera's op heimelijke wijze en zullen onder toepassing van de wetgeving op de bijzondere opsporingsmethoden en andere onderzoeksmethoden⁴³ vallen (De Hert & De Schepper, 2018, p. 53).

De eerste situatie waarin niet-zichtbaar gebruik gemaakt kan worden van bodycams betreft deze van de **bijzondere omstandigheden**. Deze omvat drie gevallen, waarvan de laatste sowieso niet relevant is voor de bodycam (art. 46/4 WPA):

- 1° de situaties bedoeld in artikel 22, tweede lid WPA, waarbij wordt overgegaan tot uiteendrijving van samenscholingen;
- 2° het inwinnen van informatie van bestuurlijke politie bedoeld in artikel 44/5, § 1, eerste lid, 2° en 3° WPA, voor zover het gaat om :
  - a) personen die geradicaliseerd zijn in de zin van artikel 3, 15°, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdienst;
  - b) personen waarvoor er gegronde en zeer ernstige aanwijzingen bestaan dat zij zich naar een gebied wensen te begeven waar terroristische groepen actief zijn in zulke omstandigheden dat zij bij hun terugkeer in België een ernstige dreiging van terroristische misdrijven kunnen vertegenwoordigen of dat deze personen buiten het nationale grondgebied terroristische misdrijven willen plegen;

---

⁴³ Art. 47sexies en art. 47septies Sv. wet 6 januari 2003 bijzondere opsporingsmethoden en enige andere onderzoeksmethoden, BS 12 mei 2003.

- 3° het gebruik op een vervoermiddel van de politie, dat niet als dusdanig herkenbaar is, voor het automatisch inlezen van nummerplaten, teneinde geseinde voertuigen op te sporen.

Per geval dient er toestemming bekomen te worden, hetgeen geregeld wordt in art. 46/5 en 45/6 WPA.

De tweede situatie waarin niet-zichtbaar gebruik kan worden gemaakt van bodycams is bij de **voorbereiding van acties van gerechtelijke politie** die gedekt zijn door een mandaat van de procureur des Konings of van de onderzoeksrechter. Er kan in deze situatie voor niet-zichtbaar gebruik gekozen worden om het vlot verloop van de actie te verzekeren en om de openbare orde en de veiligheid van de betrokken politieambtenaren tijdens deze acties te garanderen (art. 46/7 WPA). De voor de operatie verantwoordelijke politieambtenaar beslist, naargelang de omstandigheden, over de noodzaak om de camera's niet-zichtbaar te gebruiken en zal deze beslissing overmaken aan de bevoegde procureur des Konings of onderzoeksrechter (art. 47/7 WPA en art. 47/8, lid 1 WPA). Indien de procureur des Konings of de onderzoeksrechter evenwel van oordeel is dat er niet is voldaan aan de voorwaarden voor de beslissing of de uitvoering van de maatregel, beveelt deze op gemotiveerde wijze de schorsing of stopzetting ervan en beveelt hij dat de gegevens die op deze wijze werden verkregen niet mogen worden geëxploiteerd. Deze met redenen omklede beslissing wordt meegedeeld hetzij aan de commissaris-generaal van de federale politie of aan het lid van het directiecomité van de federale politie dat hij heeft aangewezen, hetzij aan de korpschef van de betrokken lokale politiezone, afhankelijk van het geval. Zij informeren hierover zelf de politieambtenaar verantwoordelijk voor de operatie. Concrete voorbeelden die onder deze situatie vallen, betreffen de voorbereiding van een huiszoeking of de bescherming van politieambtenaren die een verdoken observatiepost bemannen (De Raedt et al., 2020, p. 600).

De derde situatie waarin niet-zichtbaar gebruik gemaakt kan worden van bodycams betreft **gespecialiseerde opdrachten van bescherming van personen**. Het betreft hier opdrachten zoals voorzien in het koninklijk besluit van 14 november 2006⁴⁴ betreffende de organisatie en de bevoegdheden van de federale politie en de ministeriële richtlijnen met betrekking tot de

---

⁴⁴ KB van 14 november 2006 betreffende de organisatie en de bevoegdheden van de federale politie, *BS* 23 november 2006.

bewakingsopdrachten, controleopdrachten of bijzondere beschermingsopdrachten van personen en roerende onroerende goederen (MFO-5⁴⁵). De operationeel verantwoordelijke politieambtenaar kan in deze situatie onder de volgende voorwaarden beslissen om in niet-besloten plaatsen en voor het publiek toegankelijke besloten plaatsen op niet-zichtbare wijze gebruik te maken van de bodycam (art. 46/9 WPA):

1° de mogelijkheid heeft het voorwerp uitgemaakt van een principiële toestemming hetzij van de korpschef hetzij van de commissaris-generaal of het lid van het directiecomité van de federale politie dat hij aanwijst, afhankelijk van of het om de lokale of federale politie gaat;

2° de persoon die het voorwerp uitmaakt van deze beschermingsmaatregel heeft dit niet geweigerd.

De beslissing wordt meegedeeld aan het COC (art. 46/10 WPA).

De vierde en laatste situatie waarin niet-zichtbaar gebruik gemaakt kan worden voor bodycams betreft **het overbrengen van aangehouden of opgesloten personen**. De operationeel verantwoordelijke politieambtenaar kan om de veiligheid van de personen tijdens de overbrenging te garanderen beslissen om in niet-besloten plaatsen en voor het publiek toegankelijke besloten plaatsen op niet-zichtbare wijze gebruik te maken van de bodycam, op voorwaarde dat (46/11 WPA):

1° deze mogelijkheid voorafgaand het voorwerp heeft uitgemaakt van een gezamenlijke principiële machtiging van de minister van Binnenlandse Zaken en de minister van Justitie;

2° deze politieambtenaar deel uitmaakt van een dienst die gespecialiseerd is in de overbrenging van gevaarlijke gedetineerden, die geanalyseerde voertuigen gebruikt om deze opdracht uit te voeren.

Wat tot slot de **registratie en bewaringstermijn** van de beelden verkregen in het kader van **voormelde vier situaties** van niet-zichtbaar cameragebruik betreft, is in principe dezelfde regeling van toepassing zoals voorzien voor het zichtbaar gebruik van de bodycam, met name

---

⁴⁵ Ministeriële richtlijn MFO-5 van 23 december 2002 houdende de opdrachten van federale aard uit te oefenen door de lokale politie, wat betreft de opdrachten van bijzondere bescherming van personen en roerende en onroerende goederen.

een registratie- en bewaartermijn van maximaal 12 maanden tenzij hoofdstuk IV, afdeling 12 in andere termijnen voorziet (art. 46/12, lid 1 WPA). Voor de laatste drie situaties wordt echter in een afwijkende regeling voorzien, waarbij de bewaartermijn korter is en in principe beperkt is tot de duur van de opdracht (art. 46/12, lid 2, 3 en 4 WPA). Wat **het recht tot toegang**, van de beelden betreft, geldt onverkort dezelfde regeling als bij het zichtbaar gebruik (art. 46/13 WPA) en wat tot slot **het naderhand gebruik van de bodycamopnames** betreft kan eveneens worden verwezen naar de bespreking bij het zichtbaar gebruik van de bodycam (zie 2.3.2.3).

3.3 Advies van het Controleorgaan op de Politie Informatie (COC) inzake het politieel gebruik van de bodycam

Op 8 mei 2020 bracht het Controleorgaan op de Politie Informatie (COC) uit eigen beweging een advies uit over het gebruik van de bodycam binnen de geïntegreerde politie. Het COC heeft als toezichthoudende autoriteit de bevoegdheid en de taak om na te gaan of het gebruik van de bodycam gebeurt in overeenstemming met zowel de wet op het politieambt als de gegevensbeschermingswet⁴⁶ (Schuermans & Saelens, 2020, p. 163). Om inzicht te krijgen in het zichtbaar gebruik van de bodycam in de praktijk voerde het COC (8.05.2020) een onderzoek. Het wetgevend kader, zoals uiteengezet onder 2.2.1, wordt in de praktijk door de lokale politiezones en federale politiediensten namelijk middels operationele richtlijnen verder ingevuld. Het onderzoek van het COC bestond enerzijds uit een juridische analyse van de operationele richtlijnen van enkele lokale politiezones en anderzijds uit een praktijkonderzoek in twee lokale politiezones.

In haar advies stelt het COC (8.05.2020, p. 4) dat er momenteel een **spanningsveld** bestaat tussen de juridische omkadering van het gebruik van bodycams enerzijds en de wijze waarop de bodycam op het terrein wordt gebruikt anderzijds. Zo stelt zij onder meer problemen vast inzake het geven van de mondelinge waarschuwing, het gebruik van de bufferfunctie (zie 1.2.2.3), de geluidsopnames die gepaard gaan met het gebruik van de bodycam en het zone-overschrijdend gebruik van de bodycam. Daarnaast stelt het COC in haar advies dat er binnen de geïntegreerde politie **nood** is aan **uniformiteit** inzake het zichtbaar gebruik van de

---

⁴⁶ Wet van 30 juli 2018 betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens, *BS* 5 september 2018.

bodycams. Ondanks de operationele richtlijnen in de verschillende politiezones beschikt de operationele politieambtenaar immers over een zekere en zelfs ruime autonomie om te beslissen wanneer de camera effectief wordt geactiveerd, en dus beelden (en audio) worden opgenomen. Het COC (8.05.2020, p. 29) beveelt dan ook aan om middels een ministeriële richtlijn te streven naar maximale uniformiteit. De bevindingen van het COC zullen nog nader worden belicht in het kader van onderhavig onderzoek (zie hoofdstukken 5, 6 en 7).

Hoofdstuk 4. Methodologie van het onderzoek

In dit hoofdstuk wordt de methodologie gehanteerd in het empirisch onderzoek besproken. De keuzes die gemaakt zijn doorheen het onderzoeksproces worden besproken. Eerst wordt ingegaan op de onderzoeksmethoden en dataverzameling (4.1) en vervolgens op de data-analyse (4.2).

4.1 Dataverzameling

Het kwalitatief empirisch onderzoek bestond uit twee fasen: (1) de verkennende onderzoeksfase, (2) de onderzoeksfase bij de lokale politie. De dataverzameling vond plaats in de periode januari-mei 2021. In deze paragraaf worden eerst het verkennend onderzoek (4.1.1) en vervolgens het onderzoek in de lokale politiezones (4.1.2) toegelicht.

4.1.1 Fase 1: verkennend onderzoek

Het doel van het verkennend onderzoek was om een eerste algemeen inzicht te verkrijgen in hoe het gebruik van de bodycam in de praktijk werd georganiseerd en ervaren. Dit gebeurde aan de hand van semigestructureerde interviews met bevoorrechte getuigen. **De bevoorrechte getuigen** werden geselecteerd aan de hand van een **doelgerichte steekproef** in twee stappen. Vooreerst werden er 6 categorieën van organisaties/beroepsgroepen geïdentificeerd die betrokken zijn bij de invoering en/of het gebruik van bodycams door de politie of daarover een relevante visie hebben. Binnen deze categorieën werd vervolgens gekozen voor respondenten met een breed zicht ('helikopterzicht') op het domein. We beschouwen de respondenten daarbij niet als formele vertegenwoordigers of woordvoerders van hun organisatie of sector, maar gaan er wel vanuit dat we zo verschillende perspectieven kunnen meenemen in het onderzoek. Sommige respondenten gaven trouwens expliciet aan dat zij ten persoonlijke titel spraken en dus niet namens hun organisatie. In Tabel 5 wordt een overzicht gegeven van de zes categorieën en de bevraagde respondenten.

Tabel 5. Overzicht respondenten per categorie

Categorie	Respondenten
Federale Politie	<ul style="list-style-type: none"> - Pascal Roman, adviseur, Algemene Directie Bestuurlijke Politie (DGA) - Schriftelijk antwoord Algemene Directie Gerechtelijke Politie (DGJ)
Lokale Politie	<ul style="list-style-type: none"> - Nicholas Paelinck, voorzitter Vaste Commissie Lokale Politie - Joeri De Caluwé, commissaris Politiezone Gent
Politievakbonden	<ul style="list-style-type: none"> - Vincent Houssin, ondervoorzitter van VSOA - Koen Van Parys, juridische dienst VSOA - Eddy Quaino, permanent CGSP-admi bij CGSP
Controleorgaan op de politionele informatie (COC)	<ul style="list-style-type: none"> - Frank Schuermans, lid-raadsheer bij het COC
Openbaar Ministerie	<ul style="list-style-type: none"> - Christiaan De Valkeneer, gewezen procureur-generaal van Luik
Bredere samenleving	<ul style="list-style-type: none"> - Raf Jaspers, advocaat - Mathieu Beys, assistent ULB en medewerker bij de Liga voor de Mensenrechten

De respondenten werden bevraagd in **semigestructureerde interviews**. Omwille van de vigerende maatregelen ter preventie van de verspreiding van Covid-19 werden acht interviews online georganiseerd, waarvan één interview een dubbelinterview betrof. Verder vond 1 interview *face to face* plaats. De interviews werden opgenomen met een geluidsrecorder en getranscribeerd. Twee van de Franstalige interviews werd tijdens de transcriptie direct naar het Nederlands vertaald. Daarnaast ontvingen we, na contactname met een medewerker van DGJ, 1 schriftelijk institutioneel antwoord van DGJ op vragen die op voorhand werden overgemaakt.

Naast de formele interviews vonden tijdens de verkennende fase ook nog enkele **informele gesprekken en contacten plaats**. Ten eerste werden 4 informele gesprekken gevoerd met personen die werkzaam zijn of waren binnen de federale politie en vonden er 2 contactnames via e-mail plaats. Ten tweede werden er 11 informele gesprekken gevoerd met medewerkers van lokale politiezones, grotendeels in voorbereiding op de selectie van de deelnemende politiezones. Van die informele gesprekken werden steeds verslagen opgesteld. Tot slot werd er ook met medewerkers van 4 provinciale politiescholen contact via e-mail gelegd om te informeren naar de wijze waarop het gebruik van de bodycam al dan niet in het

opleidingsaanbod verwerkt is of zou worden. Van 3 politiescholen kregen we antwoord, soms met bijhorende documenten.

4.1.2 Fase 2: onderzoek bij de lokale politie

De tweede fase bestond uit kwalitatief empirisch onderzoek in lokale politiezones. De **selectie van deelnemende lokale politiezones** gebeurde aan de hand van een doelgerichte kwalitatieve steekproef op basis van criteria geïnspireerd door de onderzoeksvragen en het conceptueel kader. Er werden vooreerst twee **inclusiecriteria** vooropgesteld: (1) bij voorkeur lokale politiezones waar de bodycam reeds in de praktijk wordt gebruikt, minstens in een testfase en (2) bij voorkeur lokale politiezones waar de bodycam al breed werd geïmplementeerd of naar de toekomst toe breed geïmplementeerd zou worden. Binnen de zones die voldeden aan deze twee inclusiecriteria werd er vervolgens **gevarieerd** op basis van drie criteria. Het eerste criterium, de regionale spreiding, werd geoperationaliseerd door lokale politiezones te selecteren uit zowel Vlaanderen, Wallonië als Brussel. Het tweede criterium, landelijk/stedelijk gebied, werd geoperationaliseerd aan de hand van de politiezonetypologie gebaseerd op de verstedelijkingsgraad waarbij de lokale politiezones in 5 categorieën worden ingedeeld.⁴⁷ Voor het derde criterium, beleidskeuzes inzake de bodycams, werd gezocht op variatie op een aantal belangrijke beleidskeuzes zoals de fase van implementatie, de mate van spreiding van het gebruik van de bodycam over de zone (resp. verscheidene diensten of één enkele dienst) en de beoordelingsmarge van individuele politieambtenaren inzake het dragen en activeren van de bodycam.

Op basis van voormelde criteria werden er in totaal **16 politiezones** geselecteerd voor deelname aan het empirisch onderzoek. Dit gebeurde aan de hand van de informele gesprekken gevoerd tijdens de verkennende fase met medewerkers uit lokale politiezones. Voor de selectie van de personen die gecontacteerd werden voor die informele gesprekken werd o.m. gebruik gemaakt van de resultaten van een survey die in het kader van een ander onderzoek (naar de aanwezigheid van diverse vormen van technologie in de lokale politie) had plaatsgevonden (Rooseleers & Maesschalck, 2021). Er werd met name contact opgenomen met enkele

---

⁴⁷ Categorie 1: grote stad (hoogste verstedelijkingsgraad); categorie 2: regionale steden en Brussel-18; categorie 3: agglomeratiegemeenten en sterk uitgeruste steden; categorie 4: matig uitgeruste kleine stad, zwak uitgerust kleine stad en sterk morfologisch verstedelijkte gemeenten; categorie 5: matig morfologisch verstedelijkte gemeenten en zwak morfologisch verstedelijkte gemeenten (Federale Politie, 2018).

respondenten uit zones die in het licht van bovenstaande inclusie- en selectiecriteria interessant leken en in de survey hadden opgegeven dat ze mochten gecontacteerd worden voor verder onderzoek. Op basis van die informele gesprekken werd, tegen de achtergrond van de selectiecriteria, dan een keuze gemaakt. Er werd uiteindelijk beperkt afgeweken van het eerste vooropgestelde inclusie criterium (mate van gebruik). Van de 16 politiezones waren er immers uiteindelijk ook 2 waar de bodycam nog niet in de praktijk werd gebruikt, ook niet in een testfase, maar waar men wel begonnen was met de introductie ervan. Wat het eerste criterium voor variatie betreft, waren er van de 16 politiezones 9 Vlaamse, 2 Brusselse en 6 Waalse. Wat het tweede selectie criterium betreft behoorden van die zones er respectievelijk 2 tot categorie 1, 3 tot categorie 2, 5 tot categorie 3 en 6 tot categorie 4. Wat het derde criterium betreft, waren er inzake implementatie 10 politiezones waarin de bodycam al operationeel werd gebruikt en 4 politiezones waarin minstens reeds een testfase was doorlopen. In 2 politiezones werd de bodycam momenteel nog maar in één dienst gebruikt en in 12 politiezones werd het gebruik van de bodycam ook over verschillende diensten verspreid. Voor 8 politiezones was het duidelijk dat de bodycam op vrijwillige basis wordt of zou worden gedragen en voor 5 zones dat de bodycam, althans in sommige diensten of voor bepaalde taken, verplicht gedragen werd of zou worden.

Binnen de 16 geselecteerde lokale politiezones werden **3 zones** geselecteerd voor een wat grondigere **casestudy**. Deze bestond uit (1) een analyse van relevante documenten⁴⁸, (2) een interview met een medewerker van het beleid (3) een focusgroep met 4 à 6 politieambtenaren die de bodycam op het terrein gebruiken (inspecteurs en/of hoofdinspecteurs) en, in één van de drie cases, (4) observaties in het veld. Voor deze 3 casestudies was er belangrijke variatie op de 3 genoemde criteria. Wat regionale spreiding betreft bevinden ze zich resp. in Vlaanderen en Wallonië. Wat de politiezonetypologie betreft bevinden ze zich resp. in categorieën 1, 2 en 3. Wat variatie inzake beleidskeuzes betreft, is er interessante variatie op 3 domeinen: fase van implementatie (resp. testfase, operationele ingebruikname gedurende enkele maanden, operationele ingebruikname gedurende meer dan een jaar), spreiding bodycam over de zone

---

⁴⁸ Relevante documenten waren de beleidsdocumenten inzake de operationele richtlijnen voor het gebruik van de bodycam. Daarnaast bezorgde een medewerker van één politiezone de presentatie opgesteld voor de opleiding inzake het gebruik van de bodycam. Naderhand ontvingen we van deze politiezone ook nog de resultaten van een interne bevraging over het gebruik van de bodycam. Tot slot bezorgde een medewerker van een andere politiezone ons de formele beslissing van de gemeenteraad waarin de toestemming voor het gebruik van de bodycam werd verleend.

(resp. verscheidene diensten of één enkele dienst) en mate van vrijwilligheid in dragen van de bodycam. De interviews en focusgroepen die tijdens de casestudies werden uitgevoerd, vonden omwille van de maatregelen ter preventie van de verspreiding van Covid-19 online plaats en werden opgenomen met een aparte geluidsrecorder. Ze werden met het oog op analyse ook getranscribeerd en gepseudonimiseerd. Van één van de focusgroepen werd enkel een verslag en geen volledige transcriptie gemaakt. Omwille van de tijdsbeperking werden uiteindelijk enkel in PZ1 observaties in het veld uitgevoerd en dit gedurende twee dagen. Van deze observaties werd een omstandig verslag opgesteld.

De **resterende 13 zones** werden niet bestudeerd als cases, maar enkel aan de hand van focusgroepen en interviews met medewerkers van die zones. De focusgroepen lieten toe om respondenten uit verschillende politiezones met elkaar in gesprek te laten gaan en zo zelf praktijken en opvattingen met elkaar te vergelijken. De interviews lieten toe om grondig op de praktijken in één zone te focussen. Concreet werden er **twee focusgroepen** (één Nederlandstalige en één Franstalige) georganiseerd met in totaal 12 deelnemers uit 11 politiezones. De deelnemers aan deze focusgroepen waren voornamelijk leidinggevende politieambtenaren (korpsschefs, commissarissen en/of hoofdinspecteurs) die een breed zicht ('helikopterzicht') hadden op de operationalisering van het gebruik van de bodycam binnen hun politiekezone. In één van de focusgroepen waren er ook twee inspecteurs aanwezig. De eerste focusgroep had zes deelnemers uit zes politiezones waarbij één deelnemer deel uitmaakte van een politiekezone die eveneens als casestudy was geselecteerd (PZ3 tot en met PZ8). De tweede focusgroep bestond uit zes deelnemers uit vijf verschillende politiezones met dus twee deelnemers uit éénzelfde politiekezone (PZ9 tot en met PZ13). De focusgroepen werden geleid door een moderator, bijgestaan door een observator. Moderator en/of observator hadden, ter voorbereiding, relevante documenten⁴⁹ uit de zones van de deelnemers aan de focusgroep doorgenomen. De focusgroepen werden, ter preventie van Covid-19, online georganiseerd. Ze werden ook telkens opgenomen met een geluidsrecorder waarna ze voor analyse getranscribeerd en gepseudonimiseerd werden. Bij de Franstalige focusgroep werd de

---

⁴⁹ We ontvangen van 10 politiezones het beleidsdocumenten met de operationele richtlijnen voor het gebruik van de bodycam. In één politiekezone had het beleidsdocument enkel betrekking op de testfase. In een andere politiekezone was het beleidsdocument nog onder voorbehoud van bespreking op het basisoverlegcomité. Tevens ontvingen we van één politiekezone de resultaten van een interne bevraging over het gebruik van bodycams.

transcriptie beperkt tot een verslag. Naderhand werd aan één van de Waalse politiezones ook nog een bezoek ter plaatse gebracht waarvan eveneens een verslag werd opgesteld.

Er werden ook **3 interviews** georganiseerd met politieambtenaren uit drie politiezones (PZ14 tot en met PZ 16). Ook hier ging het om (leidinggevende) politieambtenaren die een helikopterzicht hadden op de operationalisering van het gebruik van de bodycams binnen hun politiezone. Ter voorbereiding van deze interviews werden ook hier, indien beschikbaar, relevante documenten geanalyseerd.⁵⁰ Twee van de interviews werden online georganiseerd en één interview vond *face to face* plaats. Twee van de drie interviews werden opgenomen met een geluidsrecorder en werden voor analyse getranscribeerd en gepseudonimiseerd. Van het derde interview werd een verslag gemaakt.

Tabel 6 geeft een overzicht van de wijze waarop elke politiezone heeft deelgenomen. Om de vertrouwelijkheid van de verkregen informatie te garanderen, worden de politiezones niet nader geïdentificeerd.

---

⁵⁰ Medewerkers van twee politiezones bezorgden ons het beleidsdocument met de operationele richtlijnen voor het gebruik van de bodycam. De derde politiezone beschikte hier nog niet over maar een medewerker bezorgde ons wel de resultaten van een interne bevraging alsook de resultaten een ‘verdiepingsstage’ in het gebruik van de bodycam.

Tabel 6. De dataverzamelmethode zoals gebruikt in de 16 deelnemende politiezones

Politiezone	Documentanalyse operationele richtlijnen bodycams politiezone	Interview beleid politiezone	Focusgroep politiezone ⁵¹	Observaties politiezone	Deelname aan focusgroep met verscheidene politiezones ⁵²
PZ1	X	X	X	X	
PZ 2	X	X	X		
PZ 3	X	X	X		X
PZ 4	X				X
PZ 5	X				X
PZ 6	X				X
PZ 7					X
PZ 9	X				X
PZ 10	X				X
PZ 11	X				X
PZ 12	X				X
PZ 13	X				X
PZ 14	X				X
PZ 15	X	X			
PZ 16	X	X			

Doordat de steekproef beperkt is tot 1 of enkele medewerkers uit slechts 16 lokale politiezones, kunnen de resultaten van dit onderzoek niet beschouwd worden als representatief voor de volledige lokale politie in België. Echter, door in de doelgerichte steekproef te variëren op drie relevante criteria werd wel gestreefd naar een rijk en divers beeld van het beleid dat gevoerd wordt inzake de bodycam in de lokale politie.

⁵¹ De deelnemers betroffen hoofdinspecteurs en/of inspecteur die de bodycam op het terrein gebruiken.

⁵² De deelnemers betroffen vooral leidinggevenden (korpsschefs, commissarissen en hoofdinspecteurs). In één focusgroep waren er ook twee inspecteurs aanwezig.

4.2 Data-analyse

De data-analyse kan opgedeeld worden in twee activiteiten: (1) analyse van de interviews, focusgroepen en observaties en (2) analyse van de verzamelde documenten.

Zoals eerder vermeld werden de 15 **interviews** uit fase 1 en 2 en de 5 **focusgroepen** uit fase 2, op één interview na, opgenomen met een geluidsrecorder waarna er een transcriptie of verslag van werd gemaakt. Ook van de beperkte **observaties** die werden uitgevoerd werd een verslag opgesteld. Deze transcripties en verslagen werden geanalyseerd door codering met behulp van het softwarepakket NVivo. Voor deze codering werd vertrokken van een *a priori* codeboom met hoofcodes, die was uitgewerkt op basis van de indeling van de beleidskeuzes in drie thema's (zie 1.2.1, 1.2.2 en 1.2.3)⁵³. Deze *a priori* codeboom werd vervolgens door een proces van codering verder verfijnd en aangepast op basis van de data. Zo werd bijvoorbeeld de hoofdcode 'beoordelingsmarge van de politieambtenaren'⁵⁴ verder ingedeeld in de subcodes 'beoordelingsmarge dragen bodycam' en 'beoordelingsmarge activatie bodycam'. Deze subcodes werden dan soms nog verder opgedeeld naar concepten uit het conceptueel kader. Zo werden bijvoorbeeld het mechanisme 'zelfbewustzijn' en enkele contextfactoren uit de contextcluster 'modaliteiten van het politieoptreden' als codes opgenomen onder de subcodes 'beoordelingsmarge activatie bodycam'. De codeboom werd bovendien nog uitgebreid door toevoeging van een hoofdcode 'beschouwingen ruimer dan bodycams'. Met de tekstfragmenten zo ingedeeld in codes, konden de bevindingen uit de interviews, focusgroepen en observaties worden samengebracht.

Daarnaast werd er ook een **analyse** gedaan **van de documenten** die ons doorheen het onderzoek bezorgd zijn door de lokale politiezones. Zoals bij de bespreking van de dataverzameling al werd vermeld gaat het om volgende types documenten:

- Het beleidsdocument met daarin de operationele richtlijnen voor het gebruik van de bodycam (14 zones)
- Een interne bevraging naar de bodycam (3 zones)

---

⁵³ De *a priori* hoofcodes zijn de volgende: 'implementatieproces', 'opleiding' en 'evaluatie', 'beoordelingsmarge van de politieambtenaar (initieel discretionaire ruimte)', 'kwesaties bij het gebruik van de bodycam op het terrein (initieel gebruik van de bodycam op het terrein)' en 'technische modaliteiten van de bodycam', 'bewaringstermijn', 'toegang tot de beelden en audio' en 'naderhand gebruik van de beelden en audio'.

⁵⁴ Initieel was de hoofdcode 'discretionaire ruimte politieambtenaren'.

- Een presentatie van een opleiding (1 zone)
- De formele beslissing van de gemeenteraad met daarin de goedkeuring van het gebruik van de bodycam (1 zone)

De operationele richtlijnen werden geanalyseerd voor elk van de beleidskeuzes inzake de bodycam (zie 1.2). Er werd voor elk aspect onderzocht wat hierover in de 14 beleidsdocumenten werd opgenomen. Deze informatie werd samengebracht in vergelijkende tabellen zodat de lokale politiezones voor elk van die aspecten met elkaar vergeleken konden worden. De inzichten uit de analyse van de documenten werden vervolgens samengebracht met de inzichten uit de interviews, focusgroepen en observaties.

Hoofdstuk 5. Implementatieproces, opleiding en evaluatie inzake de bodycam

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksresultaten besproken omtrent de eerste drie domeinen waarbinnen beleidskeuzes moeten gemaakt worden als de politie de bodycam wil invoeren en gebruiken: implementatieproces (5.1), opleiding (5.2) en evaluatie (5.3). Zoals hoger (zie 4.1.2) toegelicht, zijn de onderzoeksresultaten omtrent de federale politie enkel gebaseerd op de informatie verzameld tijdens de verkennende onderzoeksfase.

5.1. Het implementatieproces

Zoals reeds toegelicht (hoofdstuk 3) laat de wetgever sinds 21 maart 2018⁵⁵ ruimere gebruiksmogelijkheden van de bodycam toe. Binnen dit wettelijk kader, wordt de bodycam nu steeds meer geïmplementeerd binnen de geïntegreerde politie. In de praktijk lijkt dit proces anders te lopen op federaal dan op lokaal niveau. In deze paragraaf wordt vooreerst het implementatieproces binnen de federale politie besproken en nadien wordt ingegaan op de lokale politie.

5.1.1 Implementatie in de federale politie

Uit de interviews en informele contacten in de verkennende onderzoeksfase bleek dat binnen de federale politie bodycams enkel nog maar in niet-operationele testen werden gebruikt. Wat de **Algemene Directie Bestuurlijke Politie (DGA)** betreft, dient een onderscheid gemaakt te worden tussen de eerstelijnsdiensten en de meer gespecialiseerde diensten. De eerstelijnsdiensten zijn georganiseerd in vier directies: de Directie van de Wegpolitie (DAH), de Directie van de Scheepvaartpolitie (SPN), de Directie van de Spoorwegpolitie (SPC) en de Directie van de Luchtvaartpolitie (LPA). Er zijn vijf gespecialiseerde diensten: Directie Hondensteun (DACH), Directie Luchtsteun (DAFA), Directie Beveiliging (DAB), Directie Openbare Veiligheid (DAS) en Directie Bescherming (DAP). Tot slot zijn er 13 gedeconcentreerde steun- en coördinatiedirecties die afhankelijk zijn van het Commissariaat-Generaal (CSD).

---

⁵⁵ Wet van 21 maart 2018 tot wijziging van de wet op het politieambt om het gebruik van camera's door de politiediensten te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, *BS* 16 april 2020.

Volgens ‘bevoorrechte getuige’ Pascal Roman is het gebruik van bodycams nuttig voor de federale bestuurlijke diensten die interventies uitvoeren waarbij de bevolking betrokken is, met name de eerstelijnsdiensten en de diensten die optreden in het kader van het beheer van de openbare ruimte (bijvoorbeeld manifestaties). Momenteel worden binnen deze diensten dus nog geen bodycams op operationele wijze gebruikt. Uit het gesprek met Pascal Roman en uit informele contacten met medewerkers van DGA bleek dat er sinds 2019 op initiatief van DAS wel “niet-operationele” (d.w.z. buiten de context van politie-interventies) testen zijn uitgevoerd met verschillende modellen van bodycams. Naast de Directie Openbare Veiligheid (DAS) werden ook andere federale bestuurlijke diensten betrokken bij de testen, zoals de wegpolitie (DAH), de scheepvaartpolitie (SPN) of het interventiekorps binnen de CSD (CIK). Deze niet-operationele testen vonden plaats na goedkeuring van een interne kadernota en hadden betrekking op het uittesten van de technologie (positie en bevestiging van de bodycam, kwaliteit van de bodycamopnames,...). Inmiddels zouden de niet-operationele testfasen zijn afgerond en wordt er op basis van de bekomen informatie een federaal bodycam-marktdossier voor aankoop van bodycams voorbereid. De bedoeling zou zijn om zo snel mogelijk het marktdossier te lanceren. De aankoop van de bodycams zal over verschillende jaren heen gebeuren met de bedoeling dat de eerste bodycams voor eind 2021 zijn aangekocht (interview Pascal Roman).

Wat betreft de federale gerechtelijke politie bleek uit het geschreven antwoord op onze vragen van de **Algemene Directie Gerechtelijke Politie** (DGJ) dat er binnen DGJ nog geen gebruik wordt gemaakt van bodycams en dat er momenteel ook geen uitgesproken behoefte aan is. De reden die men hiervoor aangeeft is dat DGJ geen eerstelijns politiewerk uitvoert. Daarnaast worden veel opdrachten uitgevoerd in *covert modus*, hetgeen een discretie vereist die niet toestaat een bodycam te dragen binnen de regeling van zichtbaar gebruik. Nog volgens het schriftelijke antwoord van DJG draagt DGJ wel bij tot het federale bodycam-marktdossier omdat er binnen DGJ een groot project geleid wordt in verband met hybride opslag van operationele informatie⁵⁶ dat zou kunnen bijdragen tot een efficiënt en effectief gebruik van de gegevens van deze camera’s (opslag en analytisch). Enkele bodycams van het markt-dossier zullen dan ook voor DGJ worden voorzien, zodat deze getest kunnen worden in de activiteiten van informatieverzameling bij operationele processen zoals digitale afstapping. Daarnaast, zo

---

⁵⁶ MASSE-project voor Mass Analytic Storage and Solutions for Evidence.

schrijft men, blijft DJG in haar interne reflectie ook openstaan voor andere toepassingen die metertijd mogelijk zouden kunnen worden, zoals het filmen van de reacties van personen tijdens huiszoekingen (houding, gedrag, enz.), offensieve en defensieve observaties⁵⁷, enz.

5.1.2 Implementatie in de lokale politie

In de meeste van de 16 onderzochte lokale politiezones wordt de bodycam reeds op operationele wijze gebruikt. Hoewel de wijze waarop het implementatieproces verliep verschilt van zone tot zone, worden hieronder de onderzoeksresultaten inzake het implementatieproces samengebracht en besproken op basis van volgende thema's: de introductie van de bodycam (5.1.2.1), de houding van politieambtenaren (5.1.2.2) en de houding van burgers (5.1.2.3).

5.1.2.1 De introductie van de bodycam

De introductie van het zichtbaar gebruik van de bodycam in de lokale politiezones gebeurt in twee, deels overlappende, fasen: de beslissing tot implementatie van de bodycam (5.2.1.1) en de eigenlijke implementatie van de bodycam (5.2.1.2).

5.1.2.1.1 Beslissing tot introductie van de bodycam

Art. 25/4, §1, 1° WPA bepaalt dat voor het zichtbaar gebruik van de bodycam een **principieel voorafgaande toestemming** dient te worden bekomen bij de **gemeenteraad**. Dit betekent dat een meergemeentezone, wil zij bodycams op heel haar grondgebied kunnen gebruiken, bij elke gemeente binnen haar grondgebied toestemming moet bekomen. Op basis van de interviews tijdens de casestudies en de bijkomende focusgroepen en interviews kwam naar voren dat het bekomen van deze formele toestemming(en) doorgaans vlot verliep en dat het gebruik van bodycams binnen de gemeenteraad werd gedragen. Ook Nicholas Paelinck, voorzitter VCLP, gaf tijdens zijn interview aan dat hij geen kennis had van een lokale politiezone waar de gemeenteraad haar toestemming niet gegeven zou hebben. Tot slot wees een korpschef tijdens een focusgroep nog op het feit dat deze meervoudige toestemmingsprocedure voor bijkomende administratieve last zorgt. Hij vraagt zich dan ook af of de bevoegdheid tot toestemming voor dergelijke zaken niet verlegd kon worden naar de politieraad.

---

⁵⁷ Een defensieve observatie heeft als finaliteit het inwinnen van informatie en een offensieve observatie heeft als finaliteit de aanhouding van verdachten.

Die formele toestemming door de gemeenteraad wordt in de praktijk natuurlijk doorgaans voorafgegaan door een besluitvormingsproces binnen de politieorganisatie zelf. In de interviews met leidinggevendenden (zowel in de casestudies als in latere interviews) kwam verschillende keren naar voren dat de beslissing tot invoering van de bodycam binnen de politiezone op **initiatief van de korpsleiding** werd genomen. Zo verklaarde een commissaris die nauw betrokken was bij de implementatie in zijn politiezone tijdens een interview:

“Alors c'est une initiative du corps du police, donc ce n'est pas suite à des incidents internes, n'est pas suite à des problèmes dans la presse, ce n'est pas suite à une pression de l'autorité politique, c'est vraiment une initiative personnelle de la direction, donc c'était une volonté claire.”

Leidinggevendenden uit andere politiezones stelden dan weer dat het niet enkel op initiatief van de korpsleiding was maar dat ook de **politieke context** een impact had. Zo speelde de bestuurlijke overheid in een bepaalde zone mede een beslissingsrol gezien de intentie tot invoering van de bodycams werd opgenomen in het bestuursakkoord. Ook in een focusgroep werd door een commissaris de impact van de politieke overheden op dergelijke beslissingen bevestigd. Deze voegde hier nog aan toe dat ook de **technologiebedrijven** een niet te onderschatten rol spelen:

“Bij ons is dat heel vaak politiek, politiek die dat interessant vinden of net niet, er komt een invloed op de korpsleiding en zeker niet te vergeten de technologiebedrijven die letterlijk u zitten te bestoken met LinkedIn verzoeken en allerhande gadgets die we wel eens mogen testen, zonder überhaupt eens na te denken van is dat eigenlijk wel wettelijk op de manier waarop dat wij dat hier aanpakken.”

Op de rol van technologiebedrijven werd ook gewezen door enkele bevoorrechte getuigen.

Advocaat Raf Jespers was hierover heel kritisch:

“Wat speelt er ook in mee? Dat is een zijdelingse discussie, de commercie. Handelsvertegenwoordigers die de gemeenten en burgemeesters en politiecommissarissen afdweilen om camera's te verkopen, niet alleen bodycams maar ook andere camera's en dus die druk van de industrie. Het is een markt die eerst in Engeland werd opengegooid, de laatste 10-15 jaar ook in de rest van Europa, dus die druk speelt ook mee. De vraag is altijd, is het omdat het technisch kan en omdat de industrie er geld aan kan verdienen, is het dan effectief nodig om dit soort camera's te introduceren?”

Dit lag in de lijn van wat ook door Koen Van Parys (VSOA) en Mathieu Beys (assistent ULB en medewerker Liga voor de Mensenrechten) werd gezegd, waarbij deze laatste zich ook nog de kritische bedenking maakte of de kosten die de bodycam met zich meebrengt voor de maatschappij wel opwegen tegen de voordelen.

Nog andere leidinggevendenden gaven aan dat er naast het initiatief van de korpsleiding en bestuurlijke overheid ook vanuit het personeel soms een vraag is tot invoering van bodycams. Deze vraag is dan ingegeven vanuit een **maatschappelijke context**, en meer bepaald de relatie politie-burger. Zo wees een commissaris tijdens een interview erop dat ook verschillende medewerkers voorstander waren van de invoering van bodycams. Het zou hen namelijk toelaten om ongegronde klachten van burgers sneller te kunnen weerleggen. Ook in een focusgroep werd door een commissaris naar de maatschappelijke context verwezen om de vraag van het personeel te duiden. Wanneer de medewerkers van deze zone bijvoorbeeld dienen tussen te komen op een bepaald plein, is de vraag om bodycams te kunnen gebruiken groot:

“(...)We zijn daar niet echt graag gezien. Allez kunnen daar wel komen eh maar er wordt nogal eens aan uitlokking gedaan en dan wordt dat gefilmd en wordt dat op internet geplaatst, op Facebook geplaatst en met alle gevolgen van dien. (...). Allez het is niet evident om daar tussen te komen vanuit een arbeidsgegeven en daar is die roep als wij daar moeten tussenkomen, is die roep vanuit het personeel zeer groot om dat te mogen filmen. Dat is zeker niet voor algemeen, zeker niet 100 procent van ons personeel, maar ik denk toch 80 procent vraagt daar toch wel achter.”

In nog een andere zone werd de beslissing tot invoeren van bodycams mede ingegeven door de resultaten van een interne bevraging binnen de directie veiligheid. Hieruit bleek dat 87% van de medewerkers die deelnamen aan de bevraging voorstander waren van het gebruik van bodycams mits een aantal voorwaarden zoals bijvoorbeeld voldoende beoordelingsmarge bij activatie van de bodycam op het terrein.

Wanneer we vervolgens kijken naar de **doelstellingen** die de lokale politiezones beogen met de invoering van de bodycam, komen we tot de vaststelling dat in de beleidsdocumenten met operationele richtlijnen van de deelnemende lokale politiezones duidelijke doelstellingen worden geformuleerd. Zoals reeds werd toegelicht (zie 1.2.1), is het voor een coherent beleid belangrijk om dergelijke duidelijke doelstellingen te formuleren (Alpert & McLean, 2018; White, Todak, et al., 2018). De in de beleidsdocumenten opgenomen doelstellingen liggen in de lijn van de doelstellingen die in de literatuur worden vermeld (zie 1.1). Zo wordt vaak verwezen naar volgende doelstellingen:

- het geweld tegen politieambtenaren doen dalen (de-escalerend werken);
- ongegronde klachten tegen politieambtenaren doen dalen;
- de veiligheid van politieambtenaren verhogen;
- vergaren van bewijs;

- de bodycam gebruiken als pedagogisch en didactisch middel.

In 6 van de 14 beleidsdocumenten werden ook nog volgende twee doelstellingen opgenomen:

- de verslaggeving en verantwoording over de tussenkomsten aan de bestuurlijke en gerechtelijke overheid verbeteren;
- het professionalisme van de politie-interventies verbeteren.

Deze doelstellingen kwamen ook terug tijdens de interviews en focusgroepen met de politieambtenaren. Van de geïnterviewde bevoorrechte getuigen stelden Nicholas Paelinck, Joeri De Caluwé, Pascal Roman, Eddy Quiano en Frank Schuermans daarnaast ook dat de meerwaarde van de bodycam ligt in het de-escalerend effect, de bescherming van politie en burgers, de bewijsgaring en in de pedagogische en didactische mogelijkheden. Christian De Valkeneer koppelde het gebruik van de bodycam dan weer vooral aan een grotere transparantie over het politieoptreden. Raf Jaspers waarschuwde echter wel dat men moet oppassen voor wat als *'function creep'* wordt omschreven, met name dat de bodycam zou worden gebruikt voor nog andere doelen dan waarvoor deze oorspronkelijk ingevoerd is. Volgens hem zijn bodycams in eerste instantie bedoeld voor ordehandhaving en dient het vaststellen van misdrijven beschouwd te worden als slechts een neveneffect van het gebruik ervan.

Naast de doelstellingen zoals geformuleerd in de beleidsdocumenten kwamen tijdens de interviews en focusgroepen ook nog twee bijkomende doelstellingen naar voren. Vooreerst vermeldden verschillende leidinggevende politieambtenaren dat het gebruik van de bodycam ook kadert in de wil om technologisch vooruit te gaan. Ten tweede kwam tijdens de interviews en focusgroepen met (leidinggevende) politieambtenaren naar voren dat de bodycam ook gebruikt kan worden wanneer burgers politie-interventies filmen. Het gebruik van de bodycam zou volgens deze respondenten niet zozeer een reactie zijn op het filmen op zich maar wel op het feit dat de filmpjes die de burgers maken nadien buiten de context via sociale media worden verspreid. De bodycam zou het volgens hen mogelijk maken om de gehele politie-interventie weer te geven. Een politie-inspecteur formuleerde het tijdens een focusgroep als volgt:

“Allez ik bedoel, nu kunt ge de hele situatie filmen waardoor je een beeld hebt over de hele situatie. Als een burger filmt en die gaat dat bijvoorbeeld verspreiden, dan gaat die de momenten gebruiken waarbij hij er zelf het best uitkomt omdat niet de hele situatie geschetst wordt maar een deel. Dit is voor mij dan ook weer een soort van beveiliging van kijk, dit is er op voorhand gebeurd, dit is de situatie zoals hem is en dan komt het

natuurlijk al heel anders over, dan is het een neutraler beeld dan hetgeen wat de burger vaker kan laten doen uitschijnen als zij gaan filmen natuurlijk eh.”

Ook tijdens een andere focusgroep kwam dit naar voren. Zo vertelde een politie-inspecteur:

“Voilà il faut s'adapter au monde dans lequel on vit et donc il y a des caméras partout, mais quelque part, comme cela il y aura plusieurs angles de vue et pas uniquement ceux de l'extérieur avec une coupure de ce qui les arrange et de ce qui les intéresse. (...) Là au moins on aura aussi de notre côté des caméras qui filmeront toute la scène et voilà. C'est surtout pour ça personnellement.”

Dit sluit aan bij de doelstelling waar ook Houwing en Ristma van Eck (2020) naar verwezen: de bodycam als een ‘*tool of equivalence*’ ten aanzien van de gsm-filmpjes gemaakt door burgers (zie 1.1).

Tot slot werd ook meermaals benadrukt dat de bodycam **niet werd geïntroduceerd** om de politiemedewerker op het terrein **proactief of permanent te controleren**. In sommige beleidsdocumenten inzake operationele richtlijnen werd dit ook expliciet opgenomen. Zo wordt in een beleidsdocument van een politiezone bijvoorbeeld het volgende bepaald:

“Het doel van een bodycam is de operationele terreinmedewerkers te ondersteunen in hun reguliere werking en dus niet om een permanent controlemiddel te implementeren. Het uitgangspunt is dat de door de bodycam geregistreerde opnames niet gebruikt worden voor permanente controles op personeelsleden, voor evaluatiedoeleinden, of om te delen op sociale media.”

In het beleidsdocument van één politiezone wordt echter wel in de mogelijkheid voorzien om preventief te controleren, teneinde de procedures te verbeteren. Het betrokken personeelslid zal hiervan dan wel op voorhand op de hoogte worden gebracht. Deze weet welke middelen worden gebruikt en in welke periode er juist geobserveerd wordt.

Vanuit vakbondszijde vinden Vincent Houssin (VSOA) en Eddy Quiano (CGSP) het ook belangrijk dat de bodycam niet als controlemiddel wordt gebruikt. Vincent Houssin benadrukte tijdens het interview bovendien dat de bodycam dient voor de veiligheid van het personeel zodat deze dan ook **geenszins als een verantwoordingstool** gebruikt mag worden. Indien dit wel het geval zou zijn, zou dit ertoe kunnen leiden dat medewerkers op het terrein zouden gaan ‘bevriezen’. Hoger werd dit al omschreven als “inertia”, een gevolg van een doorgedreven vorm van de mechanismen afschrikking en zelfbewustzijn die ertoe zouden kunnen leiden dat interacties met burgers in het algemeen zouden worden vermeden (zie 2.2) Eddy Quaino vindt

wel dat, hoewel de verantwoording de laatste gebruiksreden van de bodycam dient te zijn, deze wel in het kader van een administratieve klachtenprocedure gebruikt zou moeten kunnen worden. Het gebruik van bodycamopnames in het kader van klachten- en/of tuchtprocedures zal later worden besproken (zie 7.2 en 7.3).

5.1.2.1.2 De eigenlijke introductie van de bodycam

Hoewel de concrete aanpak wat verschilt tussen de politiezones, zien we over het algemeen wel vier, soms deels gelijktijdig lopende, onderdelen van het implementatieproces: (1) de uitwerking van operationele richtlijnen, (2) de uitvoering van een testfase, (3) de aankoop van de bodycams en (4) de opleiding inzake het gebruik van de bodycam. Deze paragraaf gaat kort in op de eerste drie onderdelen. Het vierde onderdeel zal behandeld worden met andere opleidingen in een aparte paragraaf (zie 5.2).

Wat het eerste onderdeel betreft, **de uitwerking van operationele richtlijnen**, kwam uit het onderzoek naar voren dat dit als zeer belangrijk wordt beschouwd. Joeri De Caluwé, commissaris PZ Gent, stelde tijdens het interview hierover:

“Het allerbelangrijkste in gans dat bodycamverhaal is uw gebruikskader want daarmee staat of valt uw volledig project. De manier waarop je de bodycam gaat inzetten, hoe je hem mag gebruiken, hoe de beelden gaan gebruikt worden enzovoort. Enerzijds moeten de medewerkers het weten en anderzijds moet het ook gewoon geregeld zijn zodat je geen zaken tegenkomt die niet correct zijn. ”

Dit standpunt kwam zowel tijdens de casestudies als tijdens de andere focusgroepen en interviews meermaals naar voren. Hoewel in de praktijk elke politiezone binnen het wettelijk voorziene kader eigen operationele richtlijnen uitwerkt en invult, kon op basis van een documentanalyse van de richtlijnen van 14 politiezones worden vastgesteld dat de richtlijnen wel vaak de thema's omvatten die hoger (zie 1.2) werden geïdentificeerd. Het gaat naast het wettelijk kader onder meer over beoogde doelstellingen bij implementatie (zie 5.1.2.2), opleiding, wijze van gebruik van de bodycam, regeling inzake bewaring en toegang tot de beelden en gebruik van bodycamopnames in processen-verbaal. Tevens bleek uit de interviews en de focusgroepen met leidinggevenden dat er soms tussen de politiezones onderling werd samengewerkt. Zo fungeerden de operationele richtlijnen van een bepaalde lokale politiezone, onder meer op vraag van de vakbonden, als voorbeeld voor verscheidene andere politiezones. Daarnaast wezen twee commissarissen op een samenwerking op provinciaal niveau. Er werd namelijk een provinciale werkgroep opgericht waarin onder meer lokale politiezones zetelen.

Binnen deze provinciale werkgroep, die tot op heden nog steeds bestaat, werd eerst een algemeen ‘inzetskader’ voor het gebruik van bodycams opgesteld waarna elke lokale politiezone dit voor haar zone naar eigen behoeften heeft ingevuld.

Ten tweede bleek men in de meeste geconsulteerde zones ook een **testfase** te organiseren. Deze werd onder meer gebruikt om verschillende bodycam-modellen uit te testen. Vaak betrof het modellen waarvan geweten was dat zij ook reeds door andere lokale politiezones werden getest en/of gebruikt. Met betrekking tot dat testen verwees Nicholas Paelinck, voorzitter VCLP, naar het Memorandum 2019-2023 van de VCLP (2019, p. 28). Daar wordt gewezen op een meer algemeen probleem, met name dat het testen van nieuwe technologieën momenteel moeilijk is bij gebrek aan duidelijk juridisch kader voor de testfase of ‘proeftuinen’. Volgens Frank Schuermans, lid-raadsheer bij het COC, is er voor de technologie van de bodycam minder een wettelijk probleem. Eens de principieel voorafgaande toestemming van de gemeenteraad is bekomen, kan er volgens hem binnen een wettelijk kader worden getest.

Een derde onderdeel van de introductie betreft de uiteindelijke **aankoop van de bodycams**. Op basis van de bevindingen in de testfase werd er doorgaans voor één merk van bodycams geselecteerd. Ook hier kon tijdens het onderzoek worden vastgesteld dat er over de verschillende lokale politiezones heen wel een vorm van samenwerking was. Zo hebben 2 lokale politiezones elk een raamcontract voor de aankoop van een bepaald merk van bodycams. Op dit raamcontract kunnen ook andere politiezones intekenen. Ook binnen de voormelde provinciale samenwerking werd samengewerkt om bodycams aan te kopen. Zo besliste men om in alle zones van de provincie hetzelfde merk aan te kopen. Daarbij bleek ook dat het aantal bodycams dat aangekocht werd verschilde van zone tot zone, waarbij enerzijds uiteraard de grootte van de lokale politiezone een rol speelt maar anderzijds ook het aantal diensten dat met de bodycam uitgerust zou worden. Zo zijn er lokale politiezones die ervoor opteren om de implementatie gefaseerd te laten verlopen en bijvoorbeeld de bodycam eerst in één dienst (bv. interventiedienst of fietsteam) te implementeren om nadien al dan niet een verdere uitrol in andere diensten te organiseren. Andere politiezones opteerden er dan weer voor om de bodycams meteen ter beschikking te stellen van al hun diensten en stemden het aantal aan te kopen bodycams daar dan ook meteen op af.

5.1.2.2 Houding van de politieambtenaren t.a.v. de implementatie van de bodycam

Uit eerder onderzoek (zie 2.1.1 en 2.3) bleek dat politieambtenaren zowel positief als negatief kunnen staan tegenover de invoering van de bodycam, dat dit afhangt van de concrete context (bv. organisationele rechtvaardigheid, aanwezigheid andere cameratechnologie om politieoptreden te monitoren) en dat dit kan evolueren doorheen de tijd. Daarbij werd ook gewezen op de mogelijke rol van een aantal mechanismen die helpen verklaren waarom de bodycam tot een bepaalde houding kan leiden, zoals het gevoel gecontroleerd te worden, het gevoel van gewenning en het gevoel van bescherming.

Tijdens de casestudies, focusgroepen en interviews kwam over het algemeen naar voren dat politieambtenaren een **positieve houding** aannemen ten aanzien van de bodycam. Zoals hoger al vermeld (zie 5.1.2.1.1) koppelen ze verscheidene doelstellingen aan het gebruik van de bodycam. Hoewel de politieambtenaren die deelnamen aan de interviews en de focusgroepen een positieve houding aannemen ten aanzien van de bodycam, kwam doorheen dit onderzoek naar voren dat sommige van hun collega's wel nog meer **negatief** staan tegenover de bodycam. Uit eerder onderzoek bleek dat een eerder negatieve houding onder meer te maken had met de bezorgdheid dat de beelden van de bodycam tegen de politieambtenaren gebruikt zouden worden (zie 2.1.1) en dat bodycams kunnen leiden tot een gevoel van gecontroleerd te worden (zie 2.2). Ook uit ons onderzoek blijkt dat sommige collega's van de respondenten de bodycam eerder als een controlemiddel ervaren. Hier lijkt met name de hoger (zie 2.3.2) vermelde contextfactor 'organisationele rechtvaardigheid' een rol te spelen. In sommige politiezones bleken eerdere, als onrechtvaardig ervaren, gebeurtenissen of beslissingen er inderdaad voor te zorgen dat de invoering van de bodycam leidde tot een gevoel gecontroleerd te worden en dus tot een negatieve houding tegenover de bodycam. Zo werd in twee politiezones waar leidinggevenden in het verleden het 'track & trace'-systeem tegen de gemaakte afspraken in gebruikt hadden om politieambtenaren te controleren, de bodycam door bepaalde politieambtenaren als negatief onthaald. Ook Eddy Quiano (CGSP) benadrukte tijdens zijn interview dat de houding van leidinggevenden een impact kan hebben op de implementatie van de bodycams:

“Et encore une fois, d'une zone à l'autre, les sensibilités ne sont pas les mêmes. Le principe de gestion et de management d'une zone peut avoir un effet positif ou négatif sur la mise en œuvre. Si le management est correct ou est bon, cela ne pose pas de problème. Si on a un management qui est un peu plus dur, alors cela pose problème. Parce que les gens ont déjà une espèce de crainte : 'tu imagines, je filme et on voit

quelque chose que je ne pouvais pas faire ; on va me sanctionner'. Voilà ce qu'il ressort."

Een commissaris die nauw betrokken was bij de implementatie van de bodycam in zijn zone benadrukte tijdens het interview dat er in zijn zone dan ook specifiek voor geopteerd is om bij de implementatie van de bodycam te werken aan een cultuurverandering en om niets op te dringen aan de politieambtenaren. Deze wijze van aanpak heeft er volgens hem voor gezorgd dat de meeste politieambtenaren bij de definitieve operationele ingebruikname positief stonden ten aanzien van de bodycam. Die positieve houding werd nadien ook tijdens een focusgroep bevestigd door politie-inspecteurs van dezelfde zone.

Ook waar er aldus bij aanvang sprake is van een negatieve houding, lijkt het mogelijk dat deze na verloop van tijd **evolueert** naar een positievere houding. Zo ebde in bepaalde politiezones het gevoel gecontroleerd te (zullen) worden weg naarmate dat de gebruikservaring met de bodycam toenam. Het gevoel gecontroleerd te worden maakte dan plaats voor een gevoel van gewenning, wat resulteerde in een positievere houding ten aanzien van de bodycam. Tijdens een focusgroep bood een hoofdinspecteur een heldere schets van dit proces:

"Wij zitten nu in fase twee, dus de eerste fase was een testfase waar we dan een dikke maand, twee maand, bodycams in test hadden en nu hebben we nu een paar maanden effectief bodycams in gebruik die zijn aangekocht. Tijdens de testperiode ben ik daar redelijk hard tegen een muur gelopen van de mensen die ja heel hard verdeeld waren. Mensen die er resoluut tegen waren en totaal niet het nut zagen, het was puur een controlemiddel en ze gingen dat niet dragen. Nu eigenlijk wat bleek daar het grote probleem te zijn, in het verleden bij ons was er al hier en daar ook iets ingesteld zoals een track & trace-systeem en toen was er gezegd jaja dat gaat niet als controlemiddel gebruikt worden. Even later kwamen de eerste verslagen binnen van de mensen die te snel reden en ja het hek was van de dam, dus het vertrouwen was een beetje weg naar de korpsleiding. Maar nu met fase twee is er eigenlijk een interne nota volledig geschreven en dat is wel belangrijk en heb ik toch wel het verschil gemerkt. Een nota waarin heel duidelijk is gestipuleerd: voor wat worden ze gebruikt en wanneer mogen de bodycambeelden bekeken worden. Dat is goedgekeurd door de vakbonden, die nota, en de mensen hebben elk een gebruikersopleiding gehad waarin dat die nota ook volledig uitgelegd is en zij hebben zo dus eigenlijk vertrouwen gekregen en hebben nu gene schrik om hem mee te nemen."

Uit hetgeen deze hoofdinspecteur vertelde, komt ook opnieuw het belang van duidelijke operationele richtlijnen naar voren. In een andere focusgroep kwam eveneens sterk naar voren dat goede richtlijnen en voldoende informeren bijdragen tot een evolutie naar een positieve houding ten aanzien van de bodycam. Zo vertelde een hoofdinspecteur die nauw betrokken was bij de implementatie van de bodycam in zijn zone:

“(…) Inderdaad eerst een afwachtende, vraagstellende houding van wat gaat dat allemaal geven, kunnen ze ons op afstand volgen en dergelijke, kunnen ze ons activeren en alles horen wat wij zeggen, allez die klassieke vragen die dan naar voren komen. Dat is wel snel gekaderd natuurlijk ook vanuit onze projectgroep. We hebben natuurlijk ook al die vragen proactief beantwoord en mee verwerkt in het project zelf waardoor we nogal snel info konden geven aan de mensen van ja nee we gaan het niet op afstand activeren, nee het is voor gerechtelijke bestuurlijke doeleinden het is niet voor alles, dus ja. Alles wat nieuw is, is nieuw natuurlijk eh, maar eens dat geïntroduceerd was dan zag je wel dat de mensen het meer en meer begonnen te appreciëren op den duur.”

Sommige respondenten geven aan dat leeftijd hier ook een rol in kan spelen. Zij melden dat oudere politieambtenaren niet altijd interesse hebben om nog met nieuwe technologieën te leren werken. Een politie-inspecteur was tijdens een focusgroep dan ook van mening dat duidelijke operationele richtlijnen voor het gebruik van de bodycam tot een grotere bereidheid bij dit type van oudere collega's zou kunnen leiden.

Verder werd door enkele leidinggevendenden ook nog de parallel getrokken met de evolutie bij een andere cameratechnologie die gebruikt kan worden om politieoptreden te monitoren. Zo werden er bijvoorbeeld jaren geleden al camera's geïnstalleerd in de cellencomplexen van de politiecommissariaten. Ook bij deze cameratechnologie nam, volgens deze respondenten, het gevoel van gewenning na verloop van tijd de plaats in van het gevoel gecontroleerd te worden. Zo vertelde een commissaris :

“Et je voudrais peut-être faire un petit parallèle avec ce qui s'est passé il y a 10-15 ans, quand on a commencé à mettre des caméras dans les complexes cellulaires. Ça été aussi, pour certains, une révolution : ‘c'est du flicage, pas confiance [envers ces dispositifs]’ etc. Maintenant plus personne ne se pose la question de savoir pourquoi il y a des caméras.”

Tot slot kan ook het gevoel van bescherming leiden tot een positieve evolutie in de houding van politieambtenaren. Zo vertelde Eddy Quaino (CGSP) dat er in een bepaalde lokale politiezone in eerste instantie een negatieve houding was ten aanzien van de bodycam omdat politieambtenaren het gevoel hadden hierdoor gecontroleerd te worden. Naarmate de bodycam meer werd gebruikt, kregen de politieambtenaren de indruk dat het gebruik van de bodycam echter kon leiden tot een daling van het aantal klachten van burgers. Het gevoel gecontroleerd te worden werd dan ook vervangen door een gevoel van bescherming, met een positievere houding ten aanzien van de bodycam als gevolg.

5.1.2.3 Houding van de burgers t.a.v. de implementatie van de bodycam

Zoals in de inleiding toegelicht, werd ervoor gekozen om de houding van burgers enkel vanuit de perceptie van de politieambtenaren te onderzoeken. Gezien de bodycams nog niet lang in België worden gebruikt, bleek dat politieambtenaren nog niet veel konden zeggen over de houding van de burger. De bevindingen in de literatuur, met name dat het gebruik van de bodycam volgens burgers zal leiden tot een meer verantwoordelijke politie, tot een hoger vertrouwen in politie en tot meer legitimiteit, konden in dit onderzoek dan ook onvoldoende worden onderzocht. We kunnen hier wel verwijzen naar de reflectie van Raf Jespers en Mathieu Beys dat de impact van de bodycam op het vertrouwen van burgers in politie in een breder geheel zou moeten worden gezien. Er is meer nodig dan enkel de implementatie van de bodycam. Zo zou volgens hen eerder ingezet moeten worden op onder meer dialoog, nabijheid en opleiding van politieambtenaren.

Voor het overige kon in het onderzoek enkel vastgesteld worden dat bijna alle lokale politiezones bij de implementatie van de bodycam een **externe communicatie** hebben gedaan naar de inwoners van hun zone. Dat is belangrijk (zie 1.2.1), o.m. omdat dit kan helpen om onrealistische verwachtingen van burgers te temperen (Alpert & McLean, 2018, p. 656) (zie 1.2.1). De communicatie kon verschillende vormen aannemen: berichten via sociale media, persconferentie, artikels in lokale kranten, informatiebrief in de brievenbussen, ... Gevraagd naar **reacties van burgers** op die communicatie, melden onze respondenten dat deze heel beperkt waren. In sommige zones had men voor zover geweten nog geen negatieve reacties ontvangen. In een andere politiezone werd men tijdens de eerste weken van ingebruikname wel geconfronteerd met telefoons van verontruste burgers die dachten dat er ‘nepagenten’ aan het werk waren omdat er gefilmd werd en dit volgens deze burgers niet zou mogen. Tijdens focusgroepen kwam ook naar voren dat burgers die de bodycam zagen hierover soms vragen stellen aan politieambtenaren op het terrein. De vragen hebben dan onder meer betrekking op de manier waarop de bodycam werkt en of de bodycam op het moment van het gesprek geactiveerd is.

5.2 Opleiding van politieambtenaren inzake het gebruik van de bodycam

In het onderzoek kwam naar voren dat zowel leidinggevende politieambtenaren, politieambtenaren op het terrein als verscheidene bevoorrechte getuigen de opleiding inzake het gebruik van de bodycam als belangrijk beschouwen. Lokale politiezones kunnen, zoals

hoger vermeld, opleidingen organiseren voor de eigen politieambtenaren (5.2.1), maar ook de politiescholen kunnen opleidingen organiseren, zowel voor aspirant-inspecteurs als in het kader van bijscholingen (5.2.2). Deze paragraaf gaat in op beide niveaus.

5.2.1 Opleiding lokale politiezones

In deze paragraaf wordt eerst ingegaan op de redenen die worden gegeven voor het organiseren van een opleiding in lokale politiezones (5.2.2.1) en vervolgens op het format en de inhoud van die opleiding (5.2.2.2).

5.2.1.1 De redenen voor het organiseren van een opleiding

Uit de analyse van de beleidsdocumenten inzake operationele richtlijnen bleek dat in 9 van de 14 ervan uitdrukkelijk werd opgenomen dat politieambtenaren voor ze de bodycam mogen gebruiken een opleiding moeten volgen. Hoewel er in de beleidsdocumenten van 5 andere politiezones niet uitdrukkelijk werd opgenomen dat er in een opleiding wordt voorzien, kwam tijdens de interviews met leidinggevend en focusgroepen naar voren dat ook in die zones een opleiding wordt georganiseerd of zou worden georganiseerd.

Als reden voor de opleiding werd verwezen naar wettelijke verplichtingen. Ten eerste werd verwezen naar de **welzijnswetgeving**. Art. I.2-21 van de codex over welzijn op het werk⁵⁸ bepaalt namelijk dat bij de invoering van een nieuw arbeidsmiddel en een nieuwe technologie in een vorming dient te worden voorzien. Dit werd ook bevestigd door een commissaris tijdens een interview: *“Dat is een werkmiddel dat we ter beschikking stellen voor de mensen dus in het kader van de arbeidsveiligheid ook voor een stuk (...)”*. Ook Koen Van Parys (VSOA) wees op het belang van het naleven van de welzijnswetgeving bij de implementatie van een nieuw technologisch middel.

Ten tweede werd er in 6 van de 14 beleidsdocumenten met operationele richtlijnen op gewezen dat een voorafgaandelijke opleiding ook essentieel is voor een correcte naleving van **de wettelijke verplichtingen inzake het gebruik van de bodycam** en voor een gepast respect voor **het recht op privacy**. In 5 van deze beleidsdocumenten werd dan ook onderstaande

---

⁵⁸ Codex over het welzijn op het werk van 28 april 2017, BS 2 juni 2017.

formulering opgenomen (in een zesde zone werd hetzelfde idee, maar licht anders geformuleerd opgenomen).

“Le suivi de cette formation est un prérequis indispensable avant tout usage opérationnel effectif sur le terrain. Elle permet de contribuer aux respects des mesures mises en oeuvre pour respecter les obligations légales tant au niveau de l’usage de la caméra proprement dite que des obligations liées au respect de la vie privée.”

Respect voor het recht op privacy werd tijdens een interview met een commissaris als volgt geïllustreerd:

“Mais nous, on est partis du principe qu’en termes de formation, on est clairement ici, dans un moyen qui peut être intrusif, en termes de respect de la vie privée. On peut filmer, en tout cas lors une intervention dans les lieux fermés non accessibles au public (et donc dit simplement par exemple un domicile), donc cela peut être très intrusif en termes de vie privée et donc on a estimé nécessaire de pouvoir cadrer de manière correcte l’utilisation du moyen, non seulement en termes d’utilisation mais aussi, après, d’exploitation des images. Qui peut accéder aux images, dans quelles circonstances, pour en faire quoi etc.”

Ook Raf Jaspers en Mathieu Beys benadrukken het belang van het recht op privacy zowel bij de activatie bij de bodycam op het terrein als bij het naderhand gebruik van de bodycamopnames.

5.2.1.2 Format en inhoud van de opleiding

In het onderzoek werd nagegaan in welke mate het format en de inhoud van de opleiding verschilden tussen de politiezones. Wat het **format** betreft, leken er inderdaad verschillen te zijn. Er waren politiezones die de opleiding zelf organiseerden, waarbij deze opleiding al dan niet geïntegreerd werd in een andere opleiding. Daarnaast konden politiezones voor de opleiding ook beroep doen op de leverancier van de bodycam. Een commissaris vertelde hierover het volgende tijdens een interview:

“In de aankoop was voorzien dat [bedrijf X] ook opleiding gaf, die opleiding heeft Securitas zelf opgesplitst in een gebruikersopleiding en een administrator. Dus de gebruikersopleiding was vier uur, een halve dag. Hoe werkt het toestel. Wat kan dat? Wat kan dat niet? Hoe kan je dat activeren en dan effectief gebruiken en dan terug in de docking station zetten en kijken voor beeldverwerking. Namiddag was een geavanceerdere opleiding administrator, meer voor de ICT'ers eigenlijk. Die hadden de voormiddag ook wel bijgewoond om te weten natuurlijk wat zijn vragen dat die mannen hebben, en dan namiddag was het puur instellingen: dat is dat profiel, dat is die groep, zo kun je dat verwijderen, dat veranderen.”

De opleiding verschilde ook qua intensiteit. In sommige zones duurde de opleiding enkele uren, terwijl dat in andere zones korter was. Zo verklaarde een commissaris die nauw betrokken was bij de implementatie van de bodycam in zijn zone dat men, omwille van de grootte van het korps en het feit dat de bodycam in sterk verschillende diensten werd ingevoerd, ervoor heeft gekozen om de duurtijd van de formele opleiding te beperken en in een aanpak op maat te voorzien voor elke dienst. Ook het documentatiemateriaal verschilde tussen opleidingen: PowerPointpresentaties, *one pagers* en handleidingen.

Wat de concrete **inhoud van de opleiding** betreft, bleek dat deze *grosso modo* gelijk was in de onderzochte zones. Zo werd in 4 van de 14 beleidsdocumenten met operationele richtlijnen opgenomen dat de opleiding volgende vijf aspecten omvat:

- het wettelijk kader;
- de interne operationele richtlijnen;
- de draag- en gebruiksmodaliteiten van de bodycam;
- de praktische manipulaties van de camera;
- de integratie van de bodycam in de opleiding geweldsbeheersing.

In de operationele richtlijn van een andere politiezone werden enkel de eerste vier aspecten opgenomen, maar werd ‘het gebruik van de software voor beeldanalyse’ als bijkomend aspect toegevoegd. Ook in het beleidsdocument inzake operationele richtlijnen van nog drie andere politiezones werden de vier eerste aspecten vermeld, zij het in andere bewoordingen. In politiezones die in hun beleidsdocument niet uitdrukkelijk verwezen naar de opleiding of de inhoud ervan, bleek dat zij in de praktijk ook deze aspecten opnamen in de opleiding.

Wat de **integratie van de bodycam in de opleiding ‘geweldsbeheersing’** (GPI 48⁵⁹) betreft, blijkt dat dit nog niet in elke politiezone is gebeurd, maar dat men dit op termijn wel van plan is. Zo werd, in lijn met bevindingen uit een pilootonderzoek uitgevoerd bij de politie van Lausanne en de Gendarmerie vaudoise (Meyer, 2020, p. 4) (zie 1.2.1), ook in ons onderzoek meermaals vermeld dat de integratie in de opleiding GPI 48 nodig zou zijn om de

---

⁵⁹ Deze opleiding wordt geregeld via de omzendbrief van 17 maart 2006 GPI 48 betreffende de opleiding en training in geweldbeheersing voor de personeelsleden van het operationeel kader van de politiediensten, BS 14 april 2006. De voornaamste focus van deze omzendbrief is aldus het organiseren van de opleidingen en trainingen in de verschillende domeinen van geweldbeheersing.

bewustwording en reflex inzake het activeren van de bodycam te bevorderen bij de politieambtenaren. Een commissaris formuleerde het tijdens een interview als volgt:

“Dus nu kom jij in een conflictsituatie terecht en wat is het eerste wat je doet, nadat je natuurlijk eerst hebt gepraat, is eventueel bij wijze van spreken uw wapenstok al vastnemen zonder dat je hem eruit haalt of je denkt misschien aan uw vuurwapen als het een ernstig incident is. Maar waar je nog niet aan denkt is, oei ik moet eerst op die knop duwen. Dus die stap daartussen en dat is eigenlijk nog het sluitstuk dat we nu doen maar daar hebben we op gewacht alvorens heel het project is uitgerold. Dus vanaf nu zal in de opleiding GPI 48, wordt het opzetten van een bodycam, dus louter de reflex, ik ga in dialoog die man wordt agressiever oei ik activeer hier mijn bodycam alvorens ik iets anders ga doen, dus dat gaan we proberen of we gaan het in het programma inschrijven.”

Volgende opmerking van een politie-inspecteur tijdens een focusgroep ging in dezelfde richting:

“(..)als je op plaatsen komt, je moet weten dat die daar hangt. Over onze gordel weten we dat, we worden getraind. Om de zoveel tijd worden we getraind, we hebben vuurwapengebruik, we hebben pepperspray en om de matrak te gebruiken, maar we worden misschien soms te weinig ja e op gewezen dat dat er ook hangt als middel. We weten onze radio hangt er ook maar dat is iets wat dat je u eigen moet maken. Maar ik merk wel dat door iedere dag uit te badgen dat ik weet van ok ik kan die nu gebruiken als het nodig is. (...)”

Een hoofdinspecteur die deelnam aan dezelfde focusgroep verduidelijkte wel dat het ook in hun politiezone de bedoeling is om de bodycam in de toekomst te integreren in opleidingen. Tijdens een andere focusgroep werd ook nog vermeld dat in één van de politiezones momenteel clipjes (10-15 seconden) van ‘*success stories*’ werden verzameld. Deze clipjes hadden betrekking op interventies waarbij er sprake was van weerspanning of een huiszoeking. De bedoeling is om deze ‘*success stories*’ binnen de zone te verspreiden om de bewustwording bij de politieambtenaren te vergroten zodat de activatie van de bodycam meer een reflex zou kunnen worden. In nog twee andere focusgroepen werd tot slot nog gesuggereerd om via de dispatching te voorzien in een *friendly reminder* om de bodycam te gebruiken indien nodig. Deze *friendly reminder* zou dan niet bedoeld zijn als een order maar enkel om de politieambtenaren eraan te laten denken.

Tot slot lanceerde een hoofdinspecteur tijdens een focusgroep een suggestie voor een bijkomend onderdeel dat, voor zover geweten, nog niet expliciet aan bod komt in de bestaande

opleidingen: training in **vaardigheden over hoe men over de bodycam kan communiceren.**

Hij formuleerde het als volgt:

“We hebben de neiging als we een vorming bodycam gaan geven, dan gaan we het hebben over wat kan die bodycam, wat mag er met die bodycam, maar we steken er eigenlijk nooit zo'n rode draad in, het gedrag. Hoe gaan we er ons mee gedragen? Dat vind ik bijzonder jammer en ik hoop dat we dat wij, onze zone, nu het tegendeel gaat bewijzen. Het moet nog uitgerold worden, maar dat er toch echt wel ruimte voor gaat komen dat je tegen mensen zegt van zo gaat ge daar het best mee om, om te zorgen dat ge eigenlijk gaat gaan de-escaleren. Want ik kan perfect, als ik het met opzet zou doen, ervoor zorgen dat met die bodycam ik ga zorgen voor escalatie, gewoon de manier waarop ik het uitspeel naar de burger op het moment dat ik hem gebruik, hoeveel show ik er rond zou kunnen maken en zo die zaken.”

Hij dacht daarbij aan het aanleren van concrete *tips & tricks*, bijvoorbeeld in de vorm van enkele standaardantwoorden op typische vragen die burgers zouden kunnen stellen :

“Bijvoorbeeld: meneer mag u mij wel filmen? Dan kan je antwoorden ja dat mag en moeit u er niet mee, maar dat is niet de-escalierend. Dus dan moet je gaan kijken oké wat kunt ge antwoorden aan die mensen en gewoon echt zo'n soort van rugzakske meegeven aan de mensen van kijk dit zijn elementen van antwoord over de bodycam (...).”

5.2.2 Opleiding politiescholen

Tijdens het onderzoek werd ook nagegaan in hoeverre het gebruik van de bodycam al geïntegreerd was in de opleidingen bij de **provinciale politiescholen**. Drie van de vier gecontacteerde provinciale politiescholen hebben ons hierover nadere informatie bezorgd. Zo liet een medewerker van een politieschool weten dat zijn politieschool momenteel nog niet in een opleiding over het gebruik van de bodycam voorzien. Een medewerker van een andere politieschool meldde dat zijn politieschool een opleidingsmodule over het gebruik van de bodycam aan het uitwerken is waarvoor een goedkeuringsdossier werd opgesteld. Deze zou aan twee doelgroepen worden gegeven: aspirant-inspecteurs en operationele medewerkers die bijscholing volgen. In die politieschool was men ook van plan om beelden van bodycams te gebruiken als didactisch middel in verschillende opleidingsmodules. Ook de medewerker van een derde politieschool liet weten dat zijn school werkt aan de integratie van het gebruik van de bodycam in de basisopleiding. Het wettelijk kader inzake bodycam zou dan geïntegreerd worden in de cursus privacywetgeving, en de concrete informatie over het gebruik van de bodycam zou geïntegreerd worden in de cursus beschermingsmiddelen. Ook hier wil men de bodycam als didactisch middel gebruiken, o.m. door in de cursus geweldbeheersing in oefeningen te voorzien met de bodycam. Daarvoor werden al bodycams aangekocht, die

overigens van hetzelfde type zijn als de bodycams die in het kader van een provinciale samenwerking (zie 5.1.1.2), aangekocht zijn door de lokale politiezones in die provincie. Dat laatste voordeel doet zich niet voor in alle provincies, waardoor het voor die andere provinciale scholen ook niet evident is om alle aspecten over het gebruik van de bodycam in de opleidingen van de provinciale politiescholen te integreren. Joeri De Caluwé licht dit toe tijdens het interview:

“[Als we] bijvoorbeeld bij ons in Oost-Vlaanderen een opleiding bodycam willen doen met praktijkluik dan hebben we al meteen het probleem dat alle zones een ander toestel gebruiken. Andere zones hebben andere gebruiksrichtlijnen, dus we kunnen eigenlijk enkel de wetgeving meegeven want ik kan wel zeggen hier we doen het zo maar misschien is het in zone B en C helemaal anders. Dus het is heel moeilijk om daar een eenheidspakket van te maken als elke zone met andere regels werkt. Dus dat is ook een van de redenen waarom het beter zou zijn om allemaal met hetzelfde systeem en met dezelfde richtlijnen te werken.”

Tot slot gaf Pascal Roman ook aan dat het de bedoeling is om op federaal niveau ook in bodycams te voorzien. De **federale politiescholen** zouden deze kunnen gebruiken tijdens de cursus geweldbeheersing. Ook hij vindt het belangrijk dat politieambtenaren er zich voldoende van bewust zijn dat de bodycam een middel is dat kan gebruikt worden, net zoals de politieradio of pepperspray.

5.3 Evaluatie van het gebruik van de bodycam

Op basis van de analyse van de beleidsdocumenten inzake operationele richtlijnen blijkt dat er in 9 van de 14 ervan werd opgenomen dat er periodiek in een evaluatie van het gebruik van de bodycam zou worden voorzien. Wat deze evaluatie juist zou inhouden wordt slechts in twee beleidsdocumenten nader toegelicht. Zo wordt in één ervan voorzien dat niet alleen de kwaliteit van het materiaal zal worden geëvalueerd maar ook de effecten van de bodycam. In het beleidsdocument van de andere politiekezone worden volgende vier aspecten voor evaluatie vermeld:

- verzameling van gebruiksgegevens van de bodycam;
- interne bevraging bij het personeel;
- verzameling van adviezen van partners (bestuurlijke en gerechtelijke overheden, interne en externe controleorganen);
- analyse van gegevens op lange termijn om de structurele gevolgen van het gebruik van de bodycam te achterhalen (geweldgebruik tegen politie, minder weerspanningheid).

De korpschef van deze politiezone bezorgde ons ook de resultaten van een interne bevraging bij het personeel. Tijdens een bezoek aan deze politiezone werd ook uitgelegd op welke manier het softwaresysteem statistieken kan bijhouden over onder meer de gebruiksfrequentie van de bodycam. In een andere politiezone bleek uit een interview met een commissaris dat men werkt aan een lijst van evaluatiecriteria die ook besproken zal worden op de gemeenteraad. Deze lijst werd ons naderhand bezorgd en omvat naast de aspecten die hierboven reeds vermeld werden nog andere aspecten zoals een evaluatie van de gegevensbescherming. Een commissaris uit een andere zone vertelde dat de evaluatie in zijn zone voorlopig nog grotendeels dode letter is gebleven. Over een periode van een jaar en enkele maanden heeft men enkel statistieken in het softwaresysteem opgevraagd om inzicht te krijgen in de frequentie van gebruik en in de hoeveelheid bodycamopnames die gearhiveerd worden.

Tot slot kon tijdens het onderzoek worden vastgesteld dat er ook in de politiezones waar niet expliciet in het beleidsdocument met operationele richtlijnen werd bepaald dat het gebruik van de bodycam zou worden geëvalueerd, evaluaties plaatsvinden. Zo meldde een commissaris tijdens een interview dat in zijn politiezone enkele maanden na de ingebruikname statistieken zijn opgevraagd over onder meer de gebruikersfrequentie. In diezelfde zone werd ook een interne bevraging bij het personeel georganiseerd over het gebruik van de bodycam in de praktijk. In een andere politiezone horen we hetzelfde verhaal: een commissaris meldt dat de frequentie van het gebruik van de bodycam wordt gemonitord en een hoofdinspecteur meldt dat er in zijn dienst ook al een interne bevraging werd georganiseerd.

Hoofdstuk 6. Het gebruik van de bodycam in de praktijk

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksresultaten besproken omtrent de beoordelingsmarge van de politieambtenaar tot het al dan niet dragen en/of activeren van de bodycam (6.1), enkele kwesties bij het gebruik van de bodycam op het terrein (6.2) en technische modaliteiten van de bodycam (6.3). Ter afronding wordt ook ingegaan op de eventuele nood aan en mogelijkheden tot uniformisering (6.4). Voor dit hoofdstuk hebben de resultaten enkel betrekking op de lokale politie.

6.1 Beoordelingsmarge van de politieambtenaar tot het al dan niet dragen en/of activeren van de bodycam

Zoals reeds eerder toegelicht (zie 1.2.2.2), heeft de beoordelingsmarge van de politieambtenaar inzake de bodycam enerzijds betrekking op de keuze om al dan niet de bodycam te dragen (6.1.1) en anderzijds op de keuze om de bodycam al dan niet te activeren (6.1.2). De wet op het politieambt voorziet alvast niet in een verplichting tot het dragen of activeren van de bodycam, maar verbiedt een dergelijke verplichting evenmin (zie 3.2.1.2). De politie en haar overheden kunnen hier dus zelf beleidskeuzes in maken. Tijdens het onderzoek werden dan ook wel wat verschillen vastgesteld tussen de 16 deelnemende lokale politiezones.

6.1.1 Beoordelingsmarge tot het al dan niet dragen van de bodycam

Wat de beoordelingsmarge tot het al dan niet dragen van de bodycam betreft, kon ten eerste worden vastgesteld dat 8 politiezones in hun beleidsdocumenten inzake operationele richtlijnen voorzien in een ruime beoordelingsmarge voor de politieambtenaar. De bodycam wordt in die zones op **vrijwillige basis** (d.w.z. op basis van de eigen beslissing van de politieambtenaar) gedragen. Die vrijwilligheid was vaak ingegeven vanuit het motief om een draagvlak te creëren voor de bodycam. Een commissaris formuleerde het tijdens een interview als volgt:

“Dat is puur ingeving van mezelf uit zal ik maar zeggen om (...) hoe moet ik dat zeggen? Vanuit een vaderlijke blik, in die zin dat ik hoop dat ik het olievlek principe kan creëren met kijk ik geef het u mee, pak het vrijwillig eh en dat er x aantal situaties gaan ontstaan waar dat de meerwaarde overduidelijk is en dat mensen dan toch vinden van ja eigenlijk in die situatie had ik hem bijgehouden en zo dat dat dan op basis van vrijwilligheid. Want bij iets dwingen, iets opleggen gaat ge altijd een x aantal mensen hebben die zich verzetten gewoon puur niet het feit van die bodycam, maar gewoon het feit dat ge dwingt.”

Ten tweede kwam tijdens het onderzoek naar voren dat er ook 5 politiezones zijn die in hun beleidsdocumenten inzake operationele richtlijnen voorzien in een beperktere beoordelingsmarge tot het al dan niet dragen van de bodycam. Zo moet de bodycam in **sommige diensten verplicht gedragen worden**. Het gaat dan doorgaans om diensten waarvan de medewerkers vaak in contact komen met burgers. Zo wordt bijvoorbeeld in één politiezone het dragen verplicht in de interventiedienst, de verkeersdienst en de dienst speciale eenheden. In een andere politiezone moeten alle diensten die verbonden zijn met de dispatching (interventiedienst, fietsteam,...) de bodycam verplicht te dragen. Een commissaris van deze politiezone, die nauw betrokken was bij het implementatieproces binnen zijn zone, verantwoordde dit door te verwijzen naar het belang van uniformiteit:

“Ten eerste vinden we het belangrijk, is een zekere uniformiteit op het terrein. Het mag niet de bedoeling afhankelijk [te zijn] van welke politiemedewerker je voor jou krijgt dat er eigenlijk andere handelingen worden gesteld. Dus daarom hebben we eigenlijk het onderscheid gemaakt tussen de eenheden die worden aangestuurd door de radiokamer, dus door de radiokamer in het interventieproces en de andere eenheden.”

Ook tijdens een interview met een commissaris uit een andere zone werd het streven naar uniformiteit vermeld als reden voor een verplichting tot het dragen van de bodycam bij bepaalde diensten.

Daarnaast voorzien 2 van deze 5 politiezones ook nog expliciet dat het dragen ook nog in andere diensten **verplicht** kan zijn, zij het dan **afhankelijk van de uit te voeren taak**. Zo werd er bijvoorbeeld in een politiezone beslist dat bij “de uitvoering van de functionaliteit wijkwerking wanneer de sterke arm wordt verleend aan gerechtsdeurwaarders”, de bodycam gedragen zal worden. Tijdens een interview met een commissaris uit een andere politiezone werd nog een ander voorbeeld gegeven:

Ik geef nu maar een specifiek voorbeeld bij de [X] (...). Die hebben onder andere ook de opdracht (...) om arrestanten voor te leiden, daar heeft het weinig zin om een bodycam op te zetten eh. Dus daar werd eigenlijk vooral gekeken naar voor welke taken binnen de [X] is een bodycam een meerwaarde en dan werd er onder de vorm van een dienstnota afgesproken, als je deze taak uitvoert draag je altijd een bodycam, voor andere taken is het facultatief in opdracht van de leidinggevende. Wat wil ik daarmee bedoelen? Zij staan ook in voor evenementen, als je dus op een kruispunt staat van een koers heeft een bodycam weinig meerwaarde, maar als je bij wijze van spreken wordt ingezet op een voetbalwedstrijd heeft een bodycam mogelijks weer wel meerwaarde, maar dat is dan weer een inschatting van hen. (...)

Tot slot voorziet **geen enkele politiezone in een verplichting tot het dragen van een bodycam voor alle diensten bij uitvoering van alle taken.** Een commissaris verwees hiervoor zowel naar financiële redenen als naar opportuniteitsredenen:

“Wij hebben niet de middelen om voor elk operationeel personeelslid een aparte bodycam te kopen. Het is naast die pragmatische reden; allez moesten we iedereen verplichten hebben we er gewoon te kort, kort samengevat. Ten tweede is het ook opportuniteit eh. Als interventie-inspecteur weet jij dat je in principe naar een interventie gaat waar er sprake is meestal of vaak van een conflictsituatie die uit de hand kan lopen. Als je rechercheur of als wijkagent ergens naar toe gaat om uw werk te doen op het terrein dan is dat per definitie nog niet altijd en dan komt dat ook heel vreemd over. Dat is mijn standpunt dan toch dat je direct alles zou beginnen filmen.”

Ook een commissaris uit een andere politiezone gaf aan dat het financiële aspect een rol speelt in de beslissing over het al dan niet verplichten van het dragen van de bodycam.

6.1.2 Beoordelingsmarge tot het al dan niet activeren van de bodycam

Wat vervolgens de beoordelingsmarge tot het al dan niet activeren van de bodycam betreft, kon op basis van de analyse van de beleidsdocumenten worden vastgesteld dat in de 13 lokale politiezones waar de bodycam reeds (minstens in een testfase) in gebruik is, momenteel een ruime beoordelingsmarge wordt toegekend aan de politieambtenaar. De **politieambtenaar kan dus op basis van eigen inschatting beslissing** of hij of zij de bodycam al dan niet activeert. In de beleidsdocumenten van 4 politiezones wordt zelfs expliciet opgenomen dat tuchtprocedures nooit betrekking kunnen hebben op een beslissing van de politieambtenaar om de bodycam al dan niet te dragen of te activeren tijdens een interventie of op de beslissing om op een gegeven moment de bodycam te deactiveren.

Uit het beleidsdocument van één van deze politiezones kon initieel wel een verplichte activatie worden afgeleid, met name bij “een dringende interventie wanneer minstens 2 partijen betrokken zijn of de tussenkomst aanleiding kan geven tot discussie”. Een commissaris van deze politiezone nuanceerde dit echter tijdens een interview:

“(…) het is in de korpsrichtlijn ook wat flou omschreven. Als ik me niet vergis wordt het omschreven als elke interventie waarbij er meerdere personen betrokken kunnen zijn die aanleiding kunnen geven tot discussie. Maar dat is allez dat is heel persoonsgebonden of dat (...) hangt af van situatie tot situatie natuurlijk. Dus is dat een zwart-wit verplichting? Eigenlijk ook niet, eigenlijk is dat heel situationeel gebonden op vlak van interventiepolitie waarbij het gebruik dan op papier, allez je zou dat toch zo kunnen verstaan, verplicht zou kunnen zijn.”

De politieambtenaren dienen bij de activatie uiteraard wel altijd het wettelijk kader in acht te nemen waarin onder meer bepaald wordt in welke situaties de bodycam geactiveerd kan worden en in welke situaties het expliciet niet is toegestaan (zie 3.2.1.2 en 6.2).

Op basis van interviews en focusgroepen met leidinggevende politieambtenaren bleek, net zoals bij de keuze voor het al dan niet vrijwillig dragen van de bodycam, ook hier de overweging te spelen dat men liever een draagvlak creëert zodat politieambtenaren er zelf voor kiezen om de bodycam te activeren. Een verplichting tot activatie zou volgens verschillende leidinggevendenden ook geen garantie zijn op (bruikbare) bodycamopnames. Een hoofdinspecteur formuleerde het tijdens een focusgroep als volgt:

“We hebben er ook met de projectgroep over gebrainstormd, gaan we de mensen dat verplichtingen om op die knop te drukken of niet eh. Stel nu, je krijgt een prio 0 en een schietincident of weet ik wat, gaan we verplichten aan de mensen om op die knop te drukken? Nu, we zijn tot oordeel gekomen, als we het gaan verplichten, en iemand wil het niet gebruiken, dan ga je geen beelden hebben. Dan gaat die de lucht filmen of de grond filmen of zijn hand staat er voor of weet ik veel wat en daarmee dat we dan toch meer gekozen hebben voor die verantwoordelijkheid bij de medewerker zelf.”

Tijdens het onderzoek bevestigden ook inspecteurs die de bodycam op het terrein gebruiken dat zij het belangrijk vinden om zelf te kunnen beslissen over de activatie van de bodycam. Een inspecteur zei het tijdens een focusgroep als volgt:

“Ik denk dat dat wel nodig is, die vrijwilligheid, om de meeste mensen aan boord te krijgen. Ik denk als je ze gaat verplichten van kijk je zet in het begin van die bodycam op en op het laatste van die shift zet je die pas uit, dat ge dan echt zoiets gaat krijgen van ja nee kijk nu gaat echt elke stap die we doen tijdens de shift gecontroleerd worden. Dus ik denk dat die vrijwilligheid wel heel belangrijk is. En voor mij persoonlijk ook wel, allez ik vind het fijn dat ik zelf kan beslissen van kijk nu zet ik hem op en nu vind ik het niet nodig.”

Ook vanuit vakbondszijde vinden Vincent Houssin en Koen Van Parys (VSOA) alsook Eddy Quaino (CGSP) het belangrijk dat de beslissing tot activatie toekomt aan de politieambtenaar op het terrein. Zoals reeds eerder toegelicht (zie 5.1.2.1.1) vinden ook zij dat de bodycam geen controlemiddel mag zijn.

Daarnaast lijkt activatie op basis van eigen inschatting ook relevant voor de impact van de bodycam op proactief politieoptreden. In de literatuur (zie 1.1 en 2.1) kwam naar voren dat het gebruik van de bodycam zou kunnen leiden tot een afname in proactief politieoptreden. Dit is

echter niet iets wat hoofdinspecteurs en inspecteurs die deelnamen aan focusgroepen verwachten. Zo vertelde een inspecteur: *“Nee, je beslist nog altijd zelf wanneer je hem effectief opzet. Dat lijkt me straf, dat dat een reden zou zijn waarom een collega zou zeggen ja nee daar gaan we niet controleren omdat ik die bodycam bijheb.”*

Trouwens, zelfs als men de activatie van de bodycam voor bepaalde situaties zou willen verplichten, dan is het niet evident om binnen het wettelijk kader te bepalen in welke situaties die activatie dan wel verplicht zou worden. Een commissaris die nauw betrokken was bij de implementatie van de bodycam in zijn zone lichtte dit toe:

“Je pense qu'il est extrêmement difficile, et c'est un message que je donne dans la formation, de faire une liste exhaustive des situations dans lesquelles c'est possible ou pas possible. Si on estime à moment donné que l'utilisation d'une bodycam doit être faite, c'est que la situation le requiert ou l'exige. Les collègues policiers en intervention doivent déjà gérer énormément de choses en termes de déplacement, regarder l'environnement, d'utilisation de la contrainte, être attentifs à gérer la situation proprement dite. La bodycam ici, quelque part, a déjà perturbé ce mode de fonctionnement, donc je pense à enregistrer etc. et j'enclenche.

(...)

Il faut, allez c'est peut-être pas le message que tout le monde entendra comme tel, mais je pense qu'il faut à un moment donné faire confiance aux professionnels qui sont sur le terrain. (...) Mais ne complexifions pas inutilement les tâches des intervenants de première ligne, qui parfois ont très peu temps pour intégrer une masse d'informations et on leur donne une annexe de trois pages qui considère que cette intervention doit faire l'objet d'enregistrement, ne peut pas sauf si telles conditions etc. Voilà je pense qu'on passe à côté de l'objectif.”

Tijdens interviews en focusgroepen werd wel onder meer voorgesteld om de priocodes (0-4) die via de dispatching toegekend kunnen worden aan interventies als kader te gebruiken voor een al dan niet verplichte activatie. Ook dit lijkt echter geen evident systeem. Een hoofdinspecteur lichtte tijdens een focusgroep toe waarom:

“Nu bijvoorbeeld die 0 en 1 zijn inderdaad heel dringende opdrachten maar dat kan evengoed zijn dat er dakpannen van een gevel naar beneden aan het vallen zijn. Dus allez dat wil dus niet echt direct zeggen de fysieke integriteit is in gevaar. Maar er is niet direct een noodzaak om al die situaties te gaan filmen. (...) We hebben zo'n variatie aan opdrachten, zo'n variatie van inhoud van opdrachten. Aan de hand van die priocalls kun je bijvoorbeeld al niet zeggen van bij een 1 en 0 moet je altijd filmen want dan ga je eigenlijk de helft van de tijd dingen filmen die echt niet nodig zijn dus ja dat is moeilijk. (...) Ik ben momenteel wel fan van het feit iedereen kiest wanneer en het is de verantwoordelijkheid van. Dat is hetzelfde als uw wapengordel die je bijhebt, ook daar staat er niet voor geschreven wanneer dat je wat moet doen. Dat is ook naar aanvoelen van de collega ter plaatse gradueel opgebouwd welke handmiddelen hij ter hand neemt, ik vind dat bij de bodycam net hetzelfde. Maar dat is mijn persoonlijke mening erover natuurlijk.”

Een andere hoofdinspecteur gaat daarop verder:

“Om u een idee te geven eh, de dag van vandaag coronagewijs, alle geluidsopdrachten die binnecomen dat zijn dan de lockdown parties zagezegd; dat zijn allemaal prioriteiten codes 3 en 4 en als je dan gaat zeggen je moet alleen bij 1 en 2 verplicht filmen dan vallen die er al buiten. Terwijl dat op dit moment zaken zijn waar je sowieso het meest miserie mee hebt en waar je het meeste risico loopt op integriteitsschendingen, op verbale agressie, fysieke agressie.”

Ondanks deze diversiteit en complexiteit aan politie-interventies zien we in de beleidsdocumenten van sommige politiezones binnen het voorziene wettelijk kader wel **aanbevelingen** over concrete situaties **waarin de activatie van de bodycam nuttig zou kunnen zijn**. Zo werd in het beleidsdocument van een bepaalde politiezone bijvoorbeeld volgende aanbeveling gedaan:

“De korpsleiding wil enkele suggesties doen om het toestel op voorhand reeds te activeren om ter plaatse geen manipulaties meer te moeten verrichten en alzo tijdswinst te hebben of de handen vrij te hebben om de tussenkomst tot een goed einde te brengen:

- *Meldingen inzake vechtpartijen – zeker in bende*
- *Meldingen met (vuur)wapenvertoon of gebruik*
- *Inbraakalarm*
- *Meldingen inzake een samenscholing “*

In een andere politiezone zijn de aanbevelingen dan weer gebaseerd op de drie gevarenniveaus zoals aangeleerd tijdens de opleiding geweldsbeheersing (GPI 48):

*“Dans le cadre d’une intervention où un danger élevé a été identifié, soit une situation dans laquelle le niveau de danger est élevé à 2 ou 3, l’utilisation de la bodycam est **vivement conseillé**. Ce niveau de danger dit “élevé” correspond à des indicateurs de danger de niveau 2 et 3 tel qu’appriés par les SMV en formation GPI 48.*

Les niveaux 1, 2 et 3 sont conditionnés en fonction des indices de danger détectés par l’intervenant. Ces indices sont récoltés tant lors de l’analyse des informations initialement reçues que des informations situationnelles récoltées sur place mais également via les informations perçues lors de l’évolution de l’intervention in situ. Une fois le niveau évalué et défini, il conditionne la manière d’intervenir en regard des méthodes apprises en formation GPI 48 (maîtrise de la violence avec ou sans arme à feu)

Les niveaux sont définis comme suit :

***Niveau 1** : Absence d’indice de danger*

***Niveau 2** : Détections de certains indices de danger entraînant une vigilance accrue*

Niveau 3: *Danger visible et/ou utilisation possible d'une arme.*⁶⁰ (Onderstreping en vet in het origineel)

Daar waar er in de meeste zones politieambtenaren dus formeel gezien niet verplicht kunnen worden om de bodycam te activeren, zijn er twee zones waarin wel wordt voorzien in de **mogelijkheid om politieambtenaren te verplichten om de bodycam te activeren**. Zo voorziet in één zone het beleidsdocument in de mogelijkheid dat er op beslissing van de verantwoordelijke leidinggevende kan worden afgeweken van de vrijwilligheid. Dit kan bijvoorbeeld *“in het kader van een gecoördineerd optreden tijdens een (grootschalig) incident, andere gebruiksmodaliteiten tijdens gerechtelijke acties of gebruiksmodaliteiten tijdens ordediensten”*. In een andere politiezone, waarin het dragen van de bodycam voor sommige diensten of voor sommige taken verplicht is, wordt voorzien dat ook tot de activatie ervan kan beslist worden door de verantwoordelijke leidinggevende. Een commissaris nauw betrokken bij de implementatie van de bodycam in deze politiezone duidde dit tijdens een interview als volgt:

“(…) Het kan hypothetisch zijn dat radiofonisch dat er verschillende ploegen worden aangestuurd naar een grootschalige vechtpartij op een bepaalde locatie, dat ook de leidinggevende mee wordt aangestuurd en dat hij dan beslist bij aankomst op dit incident dient iedereen zijn bodycam te activeren. Dus hij kan dat inderdaad beslissen. Dat hebben wij nog voorzien als ultieme mogelijkheid om het zo maar te stellen eh, maar dat gaat dan in zo'n uitzonderlijke situaties zoals ik nu juist beschrijf. Dus niet naar particuliere opdrachten waar één ploeg naar toe moet waar dan de leidinggevende zegt nu moet je de bodycam activeren, dat is daar niet de reden van.”

Trouwens, ook in politiezones waarbij de beleidsdocumenten niet expliciet voorzien dat er kan worden afgeweken van de activatie naar eigen inschatting, is het mogelijk dat leidinggevend en aansturen op activatie. Zo gaf een commissaris tijdens een interview volgend voorbeeld:

“Het kan inderdaad zijn dat wij naar bepaalde moeilijke interventies gaan dat we op voorhand zeggen van kijk wat er ook gebeurt we gaan het gewoon filmen. Als dat gaat bijvoorbeeld over tussenkomsten waarvan je weet dat het moeilijk zal zijn, bijvoorbeeld onlangs vorige week euhm hadden we een geval waarbij dat een man zichzelf had opgesloten in zijn woning, euhm de waterkraan had opengedraaid en heel zijn huisraad begon buiten te smijten, enfin (...) tussenkomst in de psychiatrische context. Dan wordt d'office gezegd van gasten we gaan op voorhand, zie dat zeker één van jullie aan het filmen is.”

---

⁶⁰ Op het moment dat het beleidsdocument ons werd bezorgd, diende dit wel nog te worden overlegd op het basisoverlegcomité. Naast dit voorstel werden er ook nog twee andere soortgelijke opties voorzien, maar normalerwijze zou er voor deze optie worden gekozen.

Tot slot vermeldden twee hoofdinspecteurs tijdens een andere focusgroep dat zij niet zozeer aanmanen om de bodycam te gebruiken, maar dat ze dit wel op een positieve manier trachten te stimuleren. Eén van deze hoofdinspecteurs formuleerde het als volgt:

“Maar ik probeer het wel te stimuleren positief dan eh, pak ze gewoon mee jongens je moet niet filmen. Maar de meeste denken altijd als ik hem meepak dan moet ik filmen, maar dat is niet eh. Pak hem gewoon mee dat is al voldoende, maar we proberen dat wel te stimuleren. Als TO⁶¹ je hebt een beetje een voorbeeldfunctie ook, dus alle TO's werd ook gevraagd van hun bodycam ook te dragen. Het is ook niet de bedoeling dat wij gaan zeggen achteraf, euhm van waarom heb je niet gefilmd? Nee nee we kunnen vragen aan de mensen op het terrein van kijk hebben jullie toevallig beelden gemaakt zonder bijbedoeling.”

6.2 Kwesties bij het gebruik van de bodycam op het terrein

Verder bouwend op de theoretische toelichting hierover hoger (zie 1.2.2.2) wordt in deze paragraaf ingegaan op die situaties waarin de bodycam in de praktijk geactiveerd wordt (6.2.1) en niet geactiveerd wordt (6.2.2). Daarna wordt, ook aansluitend op de theoretische bespreking hierover (zie 1.2.2.2), ingegaan op de mate waarin burgers op het terrein al dan niet geïnformeerd worden over de bodycam (6.2.3). Tot slot wordt nog ingegaan op de opname van audio bij de activatie van de bodycam (6.2.4) en het zone-overschrijdend gebruik van de bodycam (6.2.5).

6.2.1 Situaties van activatie van de bodycam op het terrein

Na een korte beschrijving van de wettelijk toegestane situaties van activatie (6.2.1.1), wordt in deze paragraaf ingegaan op concrete situaties van activatie op het terrein (6.2.1.2).

6.2.1.1 Wettelijk toegestane situaties van activatie

Zoals reeds toegelicht (zie 3.1.2.2) kan de bodycam op zichtbare wijze gebruikt worden in volgende vier situaties (art. 25/3, §1 WPA):

- niet-besloten plaatsen;
- besloten plaatsen waarvan de politie beheerder is;
- voor het publiek toegankelijk besloten plaatsen waarvan de politie geen beheerder is; tijdens de duur van de interventie;

---

⁶¹ TO = terreinondersteuner.

- niet voor het publiek toegankelijke besloten plaatsen waarvan de politie geen beheerder is tijdens de duur van de interventie.

In de memorie van toelichting van de wet van 21 maart 2018 wordt het begrip ‘interventie’ als volgt ingevuld: ‘de interventie van bij aanvang tot het beëindigen ervan’.⁶² In het advies van het COC (8.05.2020) wordt echter gesteld dat deze ruime invulling niet de nodige duidelijkheid brengt. Het COC (8.05.2020, p. 7) kwam na analyse dan ook tot een eigen omschrijving van het begrip:

“Er moet m.a.w. sprake zijn van een reeds begonnen of op handen zijnde ordeverstoring, inbreuk of misdrijf die een daadwerkelijke politionele tussenkomst of interventie op een bepaalde plaats noodzaakt. Deze benadering sluit bovendien aan bij de vereiste dat het gebruik van de bodycam (gegevensverwerking) proportioneel moet zijn.”

Frank Schuermans, lid-raadsheer van het COC, verduidelijkt in een interview de reden waarom het COC adviseert om in een definitie te voorzien:

“Eerst en vooral is er de noodzaak om toch zo weinig mogelijk grijze ruimte, grijze zone te laten bestaan. Het is een wettelijk begrip, het begrip is een kapstok om (...) de rechtmatigheid van het optreden van de politie af te toetsen. Wel, dan moet dat zo duidelijk mogelijk zijn. Dus daarom hebben wij geoordeeld dat het noodzakelijk was om te proberen zelf een begin van definitie op papier te zetten. Maar eigenlijk komt het aan de wetgever toe om een (duidelijke) definitie aan dit begrip te geven, los van het feit dat er altijd ruimte zal zijn voor discussie; maar de bedoeling moet ook zijn om dat toch zo beperkt mogelijk te houden.”

Joeri De Caluwé, commissaris PZ Gent, vreest dan weer dat bij een striktere definiëring van het begrip ‘interventie’ de kans bestaat dat bepaalde situaties waarin het gebruik van de bodycam een meerwaarde zou kunnen bieden, uitgesloten worden. Ook tijdens een focusgroep met andere leidinggevende politieambtenaren werd gewezen op dat risico.

6.2.1.2 Concrete situaties van activatie van de bodycam

Uit ons onderzoek kwam naar voren dat de bodycam op het terrein wordt gebruikt voor verschillende doeleinden, afhankelijk van de situatie. De doeleinden die het duidelijkst naar voren kwamen waren de-escalatie (6.2.1.2.1) en meer en betere vaststellingen in het kader van gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten (6.2.1.2.2). Daarnaast kwamen ook nog twee andere

---

⁶² Parl. St. Kamer 2017-2018, nr. 54-2588/001, 18.

doeleinden naar boven: informatieverzameling over het eigen politieel handelen (6.2.1.2.3) en informatieverzameling over interne problemen onder personeelsleden (6.2.1.2.4).

6.2.1.2.1 De-escalatie

Vaak, zo bleek ook uit ons onderzoek, hoopt men dat de bodycam een de-escalerend effect heeft. Het idee is dat het gedrag van politieambtenaren en burgers wijzigt, wellicht via de mechanismen afschrikking en zelfbewustzijn, wat op zijn beurt kan leiden tot een afname in het geweldgebruik door en tegen politieambtenaren en in een afname in het aantal klachten van burgers tegen politieambtenaren (zie 1.1 en 2.2). In de literatuurstudie was al vastgesteld dat de bodycam niet altijd zorgde voor een afname van geweld door en tegen politieambtenaren en soms zelf voor een toename (zie 2.1.1 en 2.1.1). Dit kan ook afhangen van de concrete context (bv. modaliteiten van het politieoptreden zoals de aard, intensiteit en plaats van het politieoptreden of de individuele kenmerken van de politieambtenaar). We confronteren nu die eerdere bevindingen, vaak op basis van RCT's, met de bevindingen uit onze interviews en focusgroepen.

Tijdens de casestudies, interviews en focusgroepen werd inderdaad verwezen naar een **de-escalerend effect** van de bodycam: het verbale geweld van burgers ten aanzien van politieambtenaren zou afnemen na activatie. Zo gaf een inspecteur tijdens een focusgroep het concrete voorbeeld van een verkeersinterventie:

“Bij mij is het vooral omdat ik bij de verkeersdienst zit. Bij mij is het vooral discussie over ja dat ik de mensen opschrijf en dan heb ik al twee keren gehad dat er iemand serieus de hoogte in ging, allez verbale agressie. Ik zeg jong kijk vanaf nu ga je gefilmd worden en dan heb ik twee keer gemerkt dat dat echt in ene keer heel fel naar beneden ging, die verbale agressie en kon ik precies terug normaal praten en konden we er terug een normaal verbaliseringsgesprek mee voeren. Terwijl ik denk zonder die bodycam, ja dan zou die blijven doordraven en blijven roepen en schreeuwen en dan loopt dat toch altijd tot niets uit.”

Een ander voorbeeld betreft een situatie waarin er opgetreden werd in een gekende wijk:

“Een aantal jaren geleden had ik ook eens een bodycam bij een testmodel en dat was nog voor dit systeem in een gevoelige wijk [X]. En ik had daar ook een bodycam aan op dat moment met een pinkend lampje, dus zeer opvallend, en waren we daar met een aantal wijkbewoners in gesprek met een man of 10-15 jongeren dan en er had ene vrij snel in de gaten dat ik die bodycam ophad en ik had wel de indruk dat die daardoor wat terughoudender werd, ja dus dat is mijn eigen ervaring. Dat het dus misschien toch wel de mensen tot kalmte aanmaant eh.”

Een hoofdinspecteur beschrijft tijdens een focusgroep een optreden in het kader van de coronamaatregelen waarbij de gemoederen hoog opliepen.

“Dan hebben we gewoon gezegd van bodycam activeren en de mensen in kennis gesteld ‘vanaf nu word je gefilmd’ en ik moet zeggen twee seconden later was dat afgelopen. De persoon die het meest commentaar had, die had ineens geen commentaar meer. Dat is heel raar om te zien, maar de sfeer die er heerste en die verbale agressie die stopte eigenlijk op het moment dat de bodycams aangingen.”

De bodycam blijkt echter niet alleen het gedrag van de burger te beïnvloeden, maar ook dat van de politieambtenaar. Een commissaris formuleerde het tijdens een interview als volgt:

“Donc la réduction de violence par ou contre [les policiers], est quelque part quelque chose de multifactoriel en fait. Ça peut être lié parce que le comportement de la personne contrôlée change ou parce que le comportement du policier qui porte la bodycam change aussi parce qu’il sait qu’il est filmé et doit peut-être adapter son vocabulaire, adapter sa manière d’intervenir. Donc je pense que ça joue des deux côtés”

Tijdens een focusgroep bevestigde een andere hoofdinspecteur dit op basis van zijn eigen ervaringen op het terrein:

“Het is enerzijds het gebruik van geweld dat wel afneemt maar ook twee je merkt dat collega's zich ook wel bewuster zijn van de zaken die ze zelf eigenlijk zeggen. (...) Waar vroeger misschien al wel eens een mopje hier of daar tussen zou kunnen sluipen of al wel eens iemand met wat spot, is dat ook wel minder.”

Voor sommige politieambtenaren lijkt dat echter niet zo te werken. Mogelijk heeft dat te maken met werkervaring en een sterker vertrouwen in de correctheid van het eigen handelen. Zo vermeldden enkele inspecteurs met enige jaren werkervaring tijdens een focusgroep dat zij geen verandering in hun gedrag verwachtten. Eén van deze inspecteurs merkte verder op dat voor inspecteurs die net van de politieschool komen en aldus nog geen werkervaring en vertrouwen hebben opgebouwd, de bodycam er dan mogelijks wel toe zou kunnen leiden dat deze blokkeren op het terrein.

In sommige gevallen zou de bodycam **geen effect** hebben op geweld door en tegen politie. Zo werd, in lijn met vaststellingen in eerder onderzoek (zie 1.2.2.2), in de interviews en focusgroepen gewezen op het feit dat de bodycam geen effect heeft op personen onder invloed van drugs of alcohol: *“dan moogt gij zeggen van ge wordt hier gefilmd door zes bodycams en daar staat een filmploeg van de VTM op de hoek, dat heeft totaal geen effect”*, aldus een commissaris. Bodycams worden in die situaties ook soms geactiveerd, maar dan eerder met het

oog op informatieverzameling (zie 6.1.1.2). Zo gaf een hoofdinspecteur tijdens een focusgroep volgend voorbeeld:

“Een ander voorbeeld is dan nog maar een week geleden ofzo van collega's die ook bijstand vroegen van een interventieploeg van noodhulp om andere mensen over te brengen, dat was met geïntoxiceerde personen. Eén van die personen was total loss die heeft nog gestampt naar een interventie-collega en zelfs dat hij wist dat er gefilmd werd. Dus bij sommige mensen die zijn zo over hun theewater dat dat gewoon geen effect heeft. Hetgeen dat natuurlijk voor ons wel goed is dat we dan gefilmd hebben om dat achteraf te bewijzen.”

Tot slot werd er tijdens een andere focusgroep nog opgemerkt dat het gebruik van de bodycam soms ook een **averechts effect** kan hebben en tot toename van (verbaal) geweld door de burger kan leiden. Zo vertelde een commissaris tijdens een focusgroep dat in situaties waarbij een groep jongeren aanwezig is, de activatie van de bodycam eerder discussie uitlokte bij de burgers dan een de-escalerend effect had. Het gebruik van de bodycam blijkt volgens deze commissaris dan ook effectiever te zijn tijdens één-op-één interacties met een burger dan tijdens een tussenkomst waarin meerdere personen betrokken zijn. In een andere focusgroep kwam dan weer naar voren dat de bodycam ook in een grotere groep de-escalerend kan werken. Zo gaf een hoofdinspecteur volgend voorbeeld:

“Vanuit de praktijk heb ik het ook al een paar keer meegemaakt dat iemand die zich ja kwam bemoeien of meerdere personen zelfs aan het opzweepen was om zich te moeien met een interventie van twee collega's. Die collega's vroegen onze assistentie, wij zijn ernaartoe gekomen en alle gsm's waren al in aanslag, men was al aan het filmen. Dan heb ik ook gezegd dat ik begon te filmen en dan zijn die allemaal nogal vrij snel doorgegaan. Euhm dat had wel een heel goed effect op die menigte.”

De beoordelingsmarge om de bodycam al dan niet zelf te mogen activeren kan mogelijk helpen om die averechtse effecten te vermijden. Zo gaf een hoofdinspecteur tijdens een focusgroep volgend voorbeeld:

“Dat zijn gewoon situaties, eenvoudige controle van verkeer, waar dat de mens heel rustig is die dan op het einde vraagt ‘Je gaat dat nu toch eens voor ene keer door de vingers zien?’ En we zeggen meneer sorry, dat gaat niet. We zullen die boete opsturen en dan krijg je die escalatie van dat ze het niet meer zien zitten omdat ze duidelijk door hebben van oei ik ga die boete toch krijgen. Als je dan zegt en ik ga u filmen dan gaat hem helemaal door de rooie. Dat is soms een inschatting maken zou ik dat wel doen of niet.”

6.2.1.2 Meer en betere vaststellingen van gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten

Uit eerder onderzoek (zie 2.2.3, 2.4) kwam naar voren dat het gebruik van de bodycam tot meer en betere vaststellingen in het kader van gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten zou kunnen leiden. Dit bleek wel af te hangen van contextelementen zoals de modaliteiten van het politieoptreden, waaronder plaats, aard en intensiteit van het politieoptreden. Ook onze respondenten gaven verscheidene voorbeelden van situaties waarbij gebruik van de bodycams tot meer en betere vaststellingen kan leiden:

- achtervolging van een voertuig (bijvoorbeeld tijdens een interventie waar een voertuig reeds verscheidene verkeersovertredingen beging);
- huiszoekingen in het kader van een strafonderzoek;
- doorzoeking van een gebouw na melding dat er een alarm afgaat;
- identificatie van personen (bijvoorbeeld tijdens een interventie betreffende illegaal afgestoken vuurwerk met de bedoeling om doorheen de rook nadien toch nog personen te kunnen identificeren);
- plaatsbeschrijvingen tijdens interventies (bijvoorbeeld bij verdacht overlijden, diefstal, vernieling gebouw, grootschalig verkeersongeval);
- verkeersregeling (bijvoorbeeld bij het regelen van het verkeer op een groot kruispunt wegens werken);
- dispositief (bijvoorbeeld alcoholcontrole).

Dit betekent evenwel niet dat in elke politiezone de bodycam voor al dit soort situaties wordt gebruikt. Zo vertelde een hoofdinspecteur tijdens een focusgroep:

“Het hangt een beetje van de aard van de interventie af. Om een inbraak te gaan vaststellen euhm ga ik dat niet opzetten. Nu we zijn verplicht om dat op te zetten als OGP bij een verdacht overlijden, vooral om nadien het redactiewerk. Je moet niet meer alles noteren (was het licht aan, stond de rolluik dicht, ...). Je doet altijd een rondgang in de woning en dan is dat nadien ook heel gemakkelijk.”

Een ander voorbeeld betreft de activatie van de bodycam tijdens een verkeersregeling. Tijdens een focusgroep vertelde een inspecteur dat hij de bodycam bij de regeling van het verkeer preventief activeert:

“Wij als verkeersdienst moeten soms ook verkeer regelen op grote kruispunten als ze aan het werken zijn en als ik dan verkeerregeling moet doen. Vanuit het verleden weet ik dat er altijd zijn die toch los door uw tekens doorrijden terwijl dat echt wel een zwaar overtreding is en dan zet ik hem gewoon in het begin van mijn verkeersregeling

zet ik hem op. Dan doe ik gewoon verkeersregeling en als er dan ene is die die echt onnozel doet en los door mijn tekens rijdt. Ja dan heb ik die beelden op mijn bodycam en dan kan ik achteraf eventueel een pv opmaken voor euhm de gemaakte overtreding.”

In een andere focusgroep stelde men zich dan weer de vraag of de bodycam wel in zo een context gebruik zou mogen worden. Zo uitte een hoofdinspecteur volgende bedenking:

“Ik stel me dan wel ineens de vraag als je dan een uur staat te regelen dat is dan een uur dat je aan het filmen bent en dan erna nog eens gaan filteren wat je allemaal misschien gemist hebt. Ik vind het maar een rare manier van werken. Ik zou zeggen laat die 1 of 2 dan misschien schieten, maar al op voorhand die dingen incalculeren en filmen dat vind ik ook maar raar. Er zijn strikte voorwaarden aan vastgelegd wanneer we filmen en, natuurlijk, er komen soms wel andere dingen tevoorschijn die we misschien niet direct hebben opgemerkt maar gaan staan op een kruispunt nu effekes alles filmen hier en dat voor gedurende een uur ofzo ja. Ik weet het niet.”

6.2.1.2.3 Informatieverzameling over het eigen politieel handelen

Soms wordt de bodycam specifiek geactiveerd om informatie te verzamelen over het eigen handelen, vooral met het oog op mogelijke discussies of klachten. Eén hoofdinspecteur noemde tijdens een focusgroep de bodycam zijn “ideale patrouillemaat”: *“Dat is iemand die dat mijn verhaal kan staven, ik heb geen getuigen, nooit iemand bij die dat mijn versie van de feiten kan bevestigen en dit is heel gemakkelijk.”* Die informatieverzameling over het eigen handelen kan bijvoorbeeld nuttig zijn bij de uitvoering van een huiszoeking. Zo vertelde dezelfde hoofdinspecteur:

“We moeten altijd wettelijk werken en dat wordt dan wel eens in vraag gesteld. Oh hebt u geen huiszoekingsbevel? Je geeft mensen een bepaalde uitleg en het is belangrijk dat die uitleg ook goed op beeld staat vind ik en dan is er achteraf ook zeker geen discussie (...). Dat zijn de momenten dat ik dat wel bewust daarvoor doe.”

6.2.1.2.4 Informatieverzameling over interne problemen onder het personeel

Tot slot werd door Eddy Quaino (CGSP) tijdens het interview nog opgemerkt dat de bodycam eventueel ook gebruikt zou kunnen worden voor **het verzamelen van informatie over interne problemen onder het personeel**. Hij formuleerde het als volgt:

“Mais si demain, au sein des commissariats, on a des bodycams, il y a peut-être des choses qui vont sortir mais pour pouvoir les faire sortir, vous faites comment ? Parce que des gens ont peur. Comportement inapproprié, harcèlement sexuel, harcèlement moral, propos racistes, vous faites quoi ? Chef de service qui fête la mort d’Hitler dans un commissariat de Liège, on fait quoi ? Demain, j’ai une bodycam, je tourne, j’ai les images. Mais je dois être protégé. Je dois pouvoir utiliser les images mais protégé. C’est un autre aspect, qui n’est peut-être pas dans les textes.”

Tijdens de interviews en focusgroepen met (leidinggevende) politieambtenaren bleek dat die mogelijkheid niet gebruikt wordt. Zo vertelde bijvoorbeeld een hoofdinspecteur tijdens een focusgroep:

“Nee dat is totaal bij ons niet meegegeven of dergelijke en dat is ook een hele moeilijke bij ons. Stel dat ik u zou willen filmen. Ten eerste je zit met die waarschuwing die je moet geven. Ten tweede [model bodycam] is zo geprogrammeerd dat wanneer je het activeert het een geluidssignaal geeft en een rood lichtje, dus je weet automatisch dat je wordt opgenomen. Euhm voornamelijk naar de buitenwereld toe en niet naar intern gebruik eh.”

Ook een commissaris tijdens een interview stelde dat dit niet de bedoeling is, maar wijst er wel op dat eventuele beelden van ernstige feiten ook niet mogen genegeerd worden:

“Stel dat het nu een collega is die echt heel hard wordt gepest, wat perfect zou kunnen uiteraard en dat gaat echt over schrijnende zaken en die persoon beslist op een bepaald moment om dat dan toch heimelijk te filmen. Ja in se mag dat niet, maar los daarvan zou dat zou dat toch op zijn minst moeten bekeken worden om te kunnen aantonen van wat er hier gebeurt dat kan niet eh.”

In dezelfde lijn lag de reactie van een hoofdinspecteur tijdens een focusgroep. Met een concreet voorbeeld toonde hij dat het in de praktijk inderdaad moeilijk zal zijn om dergelijke beelden te negeren:

“Ik heb misschien in de testfase had ik een grappig incident, we hebben hier ook iemand die er mee aan het experimenteren was en we hebben hier zo iemand in het gebouw, dat zal iedereen wel hebben in de categorie van 'dinosaurussen', nogal redelijk grof. De gast die bij mij in de ploeg werkte was daar redelijk van gepakt, maar die was vergeten dat zijn bodycam nog opstond want die was aan het testen en dit en hetgeen, en achteraf is die effectief gekomen, 'zie ne keer, zie ne keer hoe hij tegen mij heeft staan roepen'. Inderdaad, ik heb die beelden gezien en dan kunt ge wel zeggen van mag het, mag het niet dat is één ding, maar langs de andere kant zie ik als leidinggevende gewoon zwart op wit dat er iets gebeurd is wat dat totaal niet kan en dan moogt ge daar 26 wetgevingen naast leggen, maar moreel zit je natuurlijk met dat probleem eh, los het maar op.”

6.2.2 Situaties waarin de bodycam niet wordt geactiveerd

Zoals reeds toegelicht (zie 3.2.1.2), zijn er ook situaties waarin de wetgeving voorziet dat het gebruik van de bodycam expliciet niet is toegestaan. Zo mogen de camerabeelden er niet op gericht zijn om intieme beelden vast te leggen of om informatie in te winnen over raciale of etnische oorsprong van de persoon, zijn religieuze of levensbeschouwelijke overtuigingen, zijn politieke opvattingen, zijn vakbondslidmaatschap, zijn gezondheidstoestand, zijn seksleven of zijn seksuele geaardheid (art. 25/3, §3 WPA).

Naast die expliciete opsomming in de WPA zijn er ook andere situaties zijn waarin het **wettelijk niet toegelaten** zal zijn om de bodycam te activeren. Zo gaf Joeri De Caluwé, commissaris PZ Gent, tijdens een interview het voorbeeld van de activatie van de bodycam tijdens een verhoor. Een audiovisueel verhoor is wettelijk gezien mogelijk, maar dit kan enkel in opdracht van de onderzoeksrechter of de procureur des Konings (art 112*ter* Sv.). Bij gebreke aan dergelijke opdracht kan de bodycam dan in principe al zeker niet gebruikt worden in de context van een verhoor. Indien er wel zo een opdracht is, kan men hiervoor trouwens andere, meer geschikte cameratechnologie gebruiken.

Tijdens de observaties in één van de deelnemende politiezones bleek dat politieambtenaren in sommige situaties er soms ook **bewust voor kiezen om de bodycam niet te activeren**. Het gaat om een politiezone die in haar beleidsdocumenten de activatie van de bodycam toevertrouwt aan de politieambtenaren op het terrein (zie 6.1). Twee voorbeelden illustreren hoe politieambtenaren die beoordelingsmarge gebruiken in de praktijk.

Een patrouille kreeg een oproep om zich naar een ziekenhuis te begeven waar een persoon zich agressief gedroeg tegenover het onthaalpersoneel. Eens toegekomen bleek dat de persoon in kwestie intussen tot rust gekomen was en zich op de grond bevond voor toediening van een kalmeringsmiddel. Er werd vermoed dat de persoon zich in een psychose bevond. Op dat moment besliste de politieambtenaar om de bodycam niet te activeren en gaf daarvoor twee redenen. Ten eerste was de persoon inmiddels reeds tot rust gekomen en ten tweede zou, gezien de mogelijke psychose, het activeren van de bodycam de situatie weer kunnen doen escaleren. Bij het activeren van de bodycam knippert er namelijk een rood lampje, wat voor agitatie zou kunnen zorgen.

Tijdens een geobserveerde interventie werd een voertuig- en personencontrole gedaan naar aanleiding van een verkeersovertreding (tegen de richting in rijden). Toen de bestuurder van het voertuig en de passagier uitstapten, werd een cannabisgeur waargenomen. Beiden bleken ook reeds gekend voor verschillende feiten (drugsfeiten, overtreding coronamaatregelen). De passagier gedroeg zich relatief vriendelijk, maar de bestuurder was dat niet. De politieambtenaar besliste echter bewust om de bodycam niet te activeren. Hij lichtte toe dat bij activatie beide personen zich mogelijk veel vriendelijker zouden zijn gaan gedragen, terwijl

hij zich op dat moment net een goed beeld wilde vormen van hun werkelijk gedrag zonder camera's. Dit zou dan een vergelijkingspunt bieden voor mocht hij deze personen in de toekomst nogmaals tegenkomen. Indien de bestuurder en passagier zich echt agressief zouden hebben opgesteld dan had hij de bodycam wel geactiveerd (de-escalerend werken). Ook als er tijdens de doorzoeking van het voertuig bijvoorbeeld een grote zak cannabis was aangetroffen, had hij de bodycam mogelijks geactiveerd voor het vastleggen van de vaststellingen (informatieverzameling).

6.2.3 Kennisgeving aan de burgers

In België wordt in het debat over de kennisgeving aan de burger vooral gefocust op de mondelinge waarschuwing. Art. 25/2, §2, 2°, b) WPA bepaalt dat om zichtbaar gebruik te maken van de bodycam het **verplicht is om een mondelinge waarschuwing** te geven. In het advies dat het Controleorgaan op de politionele informatie (COC) op 8 mei 2020 uit eigen beweging uitbracht, wordt omtrent de mondelinge waarschuwing vooreerst opgemerkt dat deze zich niet mag beperken tot 'u wordt gefilmd', maar dat er ook duidelijk gemaakt dient te worden aan de burger dat alle gesprekken worden opgenomen (zie 6.3.3). Daarnaast kwam het COC (8.5.2020, pp. 25-26) tot de vaststelling dat het in de **praktijk niet altijd evident** is om die mondelinge waarschuwing (tijdig) te geven. Zo werden in het advies volgende vaststellingen opgenomen (COC, 8.05.2020, pp. 25-26):

“Het onderzoek leert namelijk dat het geven van de waarschuwing niet zelden haar doel voorbijschiet, dan wel volstrekt onmogelijk is en ook veelvuldig over het hoofd wordt gezien. Dit is overwegend te wijten aan de onvoorspelbaarheid van het verloop van de politie-interventie. Vaak verkeert de politieambtenaar niet (meer) in de mogelijkheid om zelf de bodycam te activeren of tijdig te waarschuwen ten gevolge van de (specifieke) omstandigheden van de situatie. Voorbeelden zijn de gevallen waarin tegen de politieambtenaar onvoorzienbaar plots geweld wordt gebruikt, dat na de waarschuwing het fysiek contact met de betrokkene van dien aard is dat geen kwaliteitsvolle beelden en audio meer kunnen worden opgenomen, dat de uitrusting van de politieambtenaar het activeren van de bodycam quasi onmogelijk maakt of dat men geconfronteerd wordt met tientallen burgers waar een nuttige waarschuwing die al deze burgers bereikt éénvoudigweg onmogelijk is. Het COC stelt zich dus veel vragen bij de verplichting tot het geven van een waarschuwing.”

Frank Schuermans, lid-raadsheer van het COC, verduidelijkte tijdens een interview dat de mondelinge waarschuwing volgens hem wel nog altijd een goede praktijk is: *“Als u het kunt en men kan het doen dan moet men het doen. Dat lijkt mij een goede praktijk. Iets anders is om daar wettelijke consequenties aan te verbinden zoals het nu gebeurt.”* Dat het niet altijd evident is om de mondelinge waarschuwing in de praktijk te geven werd ook tijdens onze interviews

en focusgroepen regelmatig bevestigd. Zo gaf een hoofdinspecteur tijdens een focusgroep het voorbeeld van een vechtpartij die reeds aan de gang is bij aankomst. Een ander voorbeeld, vermeld door een andere hoofdinspecteur tijdens dezelfde focusgroep, betreft een situatie van intrafamiliaal geweld waarbij volwassenen en kinderen aanwezig zijn en er zich heel veel tegelijkertijd afspeelt.

Tegelijkertijd werd ook erkend dat de **mondelijke waarschuwing in de praktijk een meerwaarde** kan bieden. Zo stelde een korpschef tijdens een focusgroep dat de mondelinge waarschuwing terug voor een dialoog kan zorgen waardoor de situatie de-escalereert. Tijdens een andere focusgroep vertelde een inspecteur eveneens dat het louter geven van de mondelinge waarschuwing er al toe kan leiden dat de situatie de-escalereert:

“Daarvoor hadden wij altijd maar de discussie. Je blijft in discussie gaan en je moet op een bepaald moment de discussie proberen te stoppen. Euhm door nu die waarschuwing te geven, geef je ook aan de persoon die tegenover u staat een klikmoment in zijn of haar hoofd van te zeggen van: oké ik ga verder of ik moet hier gaan afbouwen in mijn euhm betoog. En meestal, allez zoals ik het nu zie tot nu toe, is dat heel veel mensen heel snel heel rustig worden omdat ze zoiets hebben van ja ik ben mij eigenlijk wel aan het aanstellen of in de fout aan het gaan.”

Daarenboven zou het niet geven van de mondelinge waarschuwing mogelijks ook een escalierend effect kunnen veroorzaken. Een inspecteur verduidelijkte dit tijdens een focusgroep als volgt:

“Als je die waarschuwing niet geeft en je bent aan het filmen en allez ik zeg maar die discussie blijft doorgaan en twee minuutjes later ziet die, eh allez de overtreder, dat dat rood lampke flikkert dan kan dat misschien juist eerder als een rode lap op een stier werken. Als die zegt ‘hey zit je hier achter mijn rug zonder mijn medeweten mij aan het filmen?’ dan kan het misschien wel nog dat die omhoog gaat. Dus om open kaart te spelen met die die overtreder is dat wel belangrijk van die waarschuwing te geven. (..)”

Tijdens een andere focusgroep kwam nog naar voren dat het geven van de mondelinge waarschuwing ook gewoon getuigt van hoffelijkheid ten aanzien van de burgers. Zo vertelde een commissaris: *“Ik denk dat we de afweging moeten maken tussen de hoffelijkheid naar de burger, dat ge het op zijn minst zegt als het kan, en de politietechniek”*. In de beleidsdocumenten met operationele richtlijnen van verschillende politiezones werd ook expliciet opgenomen om niet alleen de burgers maar ook telkens de collega's te informeren wanneer de bodycam wordt geactiveerd.

Tot slot werd tijdens een andere focusgroep nog de suggestie gedaan om voor het gebruik van de bodycam een regeling te overwegen zoals die voor het gebruik van geweld. Art. 37, lid 3 WPA bepaalt namelijk dat aan elk gebruik van geweld een waarschuwing voorafgaat, tenzij dit gebruik daardoor onwerkzaam zou worden. Misschien zou een gelijkaardige bepaling voor de bodycam zinvol kunnen zijn.

6.2.4 Opname van audio bij gebruik van de bodycam

Zoals reeds toegelicht, bepaalt de memorie van toelichting van de wet van 21 maart 2018⁶³ dat de politieambtenaar zich ervan dient te vergewissen dat de bodycam geactiveerd is op het ogenblik van de waarschuwing, zodat deze auditief wordt opgenomen en er kan worden bewezen dat men de burger heeft verwittigd. Hoewel niet uitdrukkelijk in de wet op het politieambt geregeld, wordt in de praktijk door de politieambtenaar niet alleen de mondelinge waarschuwing auditief opgenomen, maar ook het volledige gesprek dat daarna volgt (Schuermans & Saelens, 2020, p. 167). Het COC (8.05.2020) merkte in haar advies van 8 mei 2020 echter op dat de auditieve opname van de mondelinge waarschuwing en de daaropvolgende gesprekken **geen afbreuk** mogen doen aan het principiële verbod op het onderscheppen, opnemen en kennisnemen van niet voor het publiek toegankelijke communicatie waaraan men niet deelneemt, zoals vervat in art. 259bis Sw⁶⁴. Een letterlijke lezing van **art. 259bis Sw.** zou volgens het COC (8.05.2020, pp. 16-17) betekenen dat alle politieambtenaren die niet hebben deelgenomen aan het gesprek en die kennisnemen van de communicatie of die de opname van de communicatie hebben bevolen of zelfs gewoon onder zich houden, zoals bijvoorbeeld de korpschef of andere leidinggevenden in het kader van interne kwaliteitscontrole (zij hebben immers niet deelgenomen aan het gesprek), strafbaar zouden kunnen zijn door het gebruik van de bodycam met audio. Het COC stelde zich in haar advies dan ook de vraag of degene die zonder toestemming van alle deelnemers aan het gesprek, het gesprek opneemt (doet opnemen) of er kennis van neemt (of onder zich houdt), al dan niet om deze later te kunnen gebruiken, een misdrijf begaat. Hoewel het COC (8.05.2020, pp. 14-20, p. 28) na analyse van het huidige wetgevend kader tot de conclusie kwam dat er toch geen

---

⁶³ MvT wet tot wijziging van de wet op het politieambt om het gebruik van camera's door de politiediensten te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2588/001, 13 (hierna *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2855/001).

⁶⁴ *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2855/001, 10.

strafrechtelijke handeling zou worden gesteld wanneer de bodycam reglementair geactiveerd is, belet dit volgens het COC echter niet dat het aangewezen is om in de wet op het politieambt te voorzien in een heldere afwijkende wettelijke regeling rond het geoorloofd karakter van de audio-opnames.

Ook Vincent Houssin en Koen Van Parys (VSOA) wezen er, vanuit het perspectief van de juridische bescherming van politieambtenaren, op dat het belangrijk is dat er een duidelijke regeling komt inzake het opnemen van geluid bij het gebruik van de bodycam. Indien de juridische bescherming onvoldoende is, kan dit leiden tot strafrechtelijke vervolging. Raf Jespers benadrukte dan weer dat het in het licht van de privacybescherming gevaarlijk is om van art. 259bis SW af te wijken. Het betreft volgens hem dan ook een complexe kwestie en er moet bijgevolg zeer grondig nagedacht worden over een dergelijke afwijkende regeling.

6.2.4 Zone-overschrijdend gebruik van de bodycam

Art. 25/4, §1, 1° WPA voorziet dat een politiezone een principiële voorafgaande toestemming moet bekomen van de gemeenteraad (of van de gemeenteraden bij een meergemeentezone) voor het gebruik van de bodycam (zie 3.2.1.2). Het COC (8.05.2020) merkt in haar advies echter op dat de wet op het politieambt niet expliciet voorziet in een regeling waarbij een lokale politiezone, die gemachtigd is om de bodycam te gebruiken binnen haar zone, deze bodycam ook kan gebruiken op **het grondgebied van een andere politiezone** (p. 11). In de praktijk komt het echter wel voor dat men zich in het kader van een politieoptreden buiten de grenzen van de eigen zone moet begeven. Hoewel het volgens het COC (8.05.2020, p. 11) aan de wetgever is om deze situatie expliciet te regelen, komt het COC op basis van de interpretatie van art. 45 WPA tot de conclusie dat het gebruik van de bodycam op het grondgebied van een andere politiezone toch mogelijk is. Art 45 WPA bepaalt immers dat de leden van het operationeel kader van zowel de federale als de lokale politie bevoegd zijn om hun opdrachten op het geheel van het grondgebied van het Rijk te vervullen, hoewel de politieambtenaren van de lokale politie hun opdrachten in principe uitvoeren op het grondgebied van de politiezone. Er zou volgens het COC dan ook geargumenteed kunnen worden dat het (altijd) de bedoeling is (geweest) dat de politieambtenaar zijn operationele opdracht in voorkomend geval kan verderzetten in een andere politiezone.

Tijdens interviews en focusgroepen kwam het gebrek aan een duidelijke regeling inzake het zone-overschrijdend gebruik van de bodycam regelmatig naar voren als een heikel. Er kunnen alvast twee situaties worden geïdentificeerd waarbij er praktische problemen kunnen rijzen. De eerste is de situatie waarbij een politieoptreden start op het eigen grondgebied, maar zich verderzet op het grondgebied van een andere politiezone. Een klassiek voorbeeld hiervan betreft een achtervolging. De tweede is de situatie waarin men bijstand verleent (art. 61-65 WGIP⁶⁵). Zo benadrukte Nicholas Paelinck, voorzitter VCLP, dat in geval een politiezone bijstand levert aan een andere zone in het kader van HYCAP-opdrachten⁶⁶ of in het kader van een andere politieopdracht zoals bijvoorbeeld een onrustwekkende verdwijning het aangewezen zou zijn om de bodycam over het gehele grondgebied te mogen gebruiken.

In de praktijk blijken politiezones, bij gebrek aan duidelijke wettelijke regeling, op verschillende manieren om te gaan met het zone-overschrijdend gebruik. Zo bleek uit de analyse van de beleidsdocumenten inzake de operationele richtlijnen dat in enkele politiezones de beleidsdocumenten expliciet bepalen dat het gebruik van de bodycam enkel is toegestaan in de eigen zone. In de beleidsdocumenten van sommige andere politiezones werd dan weer expliciet voorzien in een procedure die gevolgd dient te worden bij het gebruik van de bodycam buiten het grondgebied van de eigen politiezone. Zo voorzien 2 politiezones dat zone-overschrijdend enkel kan mits voorafgaandelijk of naderhand bekomen toestemming van de korpschef en burgemeester. In een andere politiezone wordt dan weer in een concrete procedure voorzien. Zo wordt in één politiezone voorzien dat indien een interventie gefilmd door een bodycam begint op het grondgebied van de eigen politiezone en verder gaat op het grondgebied van een andere zone, de officier of terreinofficier moet worden ingelicht. Deze laatste neemt dan contact op met de betrokken zone om hen in kennis te stellen van het gebruik van een bodycam op hun grondgebied. In een andere politiezone wordt in de beleidsdocumenten voorgeschreven om op dezelfde wijze te werken als zouden zij zich op hun eigen grondgebied bevinden. De gebruikers van de bodycams stellen de aanwezige of opgeroepen politiedienst van de andere zone op de hoogte van dit gebruik en van het feit dat de beelden beschikbaar zijn.

---

⁶⁵ Wet van 7 december 1998 tot organisatie van een geïntegreerde politiedienst, gestructureerd op twee niveaus, *BS* 5 januari 1999.

⁶⁶ HYCAP staat voor gehypothekeerde capaciteit, een dwingend mechanisme van nationale solidariteit. Er wordt een terbeschikkingstelling beoogd door alle politiezones van het land van een gedeelte van hun operationele capaciteit ten voordele van een andere zone voor het uitvoeren van opdrachten van bestuurlijke politie waarvoor ze niet alleen kan instaan. Zie: Ministeriële richtlijn MFO-2 betreffende het solidariteitsmechanisme tussen de politiezones inzake versterkingen voor opdrachten van bestuurlijke politie, *BS* 6 december 2017.

De plaatselijke politieautoriteit kan verzoeken dat de beelden niet in een procedure worden gebruikt. Zij zullen echter worden bewaard, zonder te worden geraadpleegd, en dit feit zal worden vermeld in het verslag dat naar aanleiding van de geconstateerde feiten wordt opgesteld.⁶⁷

Tot slot kon ook in een politiezone waarbij het beleidsdocument niet expliciet voorziet in een bepaling over het zone-overschrijdend gebruik van de bodycam, worden vastgesteld dat er in de praktijk toch wel interne afspraken zijn. Zo vertelde een commissaris nauw betrokken bij de implementatie van de bodycam in deze zone:

“Daar hebben wij wel als redenering, dat is een stukje rechtspraak dat we daar misschien uitlokken, dat een interventie die rechtsgeldig wordt gestart op eigen grondgebied en voortgaat op een ander grondgebied dus een achtervolging met andere woorden dat dan de bodycam blijvend kan gebruikt worden. Maar wat niet kan is dat iemand van ons een HYCAP-opdracht gaat doen in Brussel bijvoorbeeld waar het gebruik van de bodycam niet toegelaten is, dan kan daar uiteraard ook geen bodycam gebruikt worden.”

6.3 Technische modaliteiten van de bodycam

Zoals bleek uit de literatuur zijn er tal van bodycam-designs beschikbaar die van elkaar verschillen op diverse technische aspecten (zie 1.2.2.3). Tijdens dit onderzoek kon worden vastgesteld dat er onder de deelnemende politiezones drie verschillende modellen van bodycams in gebruik worden genomen, die onderling slechts beperkt van elkaar verschillen. We gebruiken informatie uit interviews en focusgroepen om de acht technische aspecten van de bodycam (zie 1.2.2.3) te bespreken.

Het eerste aspect betreft de **draagwijze** van de bodycam en omvat zowel de draagpositie als de bevestigingswijze van de bodycam. Wat de **draagpositie** betreft kon worden vastgesteld dat de bodycam doorgaans op de kogelvrije vest ter hoogte van de schouder of borst wordt gedragen of tussen borst en schouder. Deze positie kan ook verschillen naargelang de fysieke kenmerken van de politieambtenaar. Zo zullen bijvoorbeeld mensen met een groot gestalte de bodycam lager positioneren. Ook kan de taak die uitgevoerd wordt bepalend zijn voor de draagpositie

---

⁶⁷ Op het moment dat het beleidsdocument werd overgemaakt, diende dit nog overlegd te worden tijdens het basisoverlegcomité.

van de bodycam. Zo werd in één politiezone vermeld dat de motards van de verkeersdienst de bodycam op de borst dragen. Wanneer zij een voertuig tegenhouden voor controle zou dit betere beelden opleveren dan wanneer gedragen op de schouder. Afhankelijk van de draagpositie kan ook **de bevestigingswijze** van de bodycam verschillen. Tijdens verschillende interviews bleek dat de bevestigingswijze niet zonder problemen is. Zo vertelde een commissaris nauw betrokken bij de implementatie van de bodycam in zijn politiezone:

“We hebben ons moeten aanpassen aan de vesten die we hadden en dat was een heel grote uitdaging. Dat leek een detail maar daar hadden we niet bij stilgestaan dat dat een het grote probleem zou zijn. De bodycams werden tijdens de testfasen vastgeklikt, maar al die bevestigingsstukken staan schuin; dat is via de lijn van de vest, de camera wordt er opgeklikt maar je hebt allemaal schuine beelden, dat is uiteraard niet ideaal. We gaan niet filmen alsof we een tv-ploeg zijn, het moet ook niet perfect zijn, maar dat was niet goed. Dus we zijn gaan zoeken naar een bevestigingsstuk dat we zelf hebben ontwikkeld via 3D-print. Dat was echt een uitdaging. Je hebt grote mensen en kleine mensen, een vrouw is anders dan een man, als je weet wat ik bedoel. ”

Het bevestigingsstuk waarvan sprake betreft een vastklikstelsel waarbij de bodycam ter hoogte van de schouder wordt gedragen. Andere politiezones beschikken over ditzelfde of een ander vastklikstelsel. Daarnaast is er ook een stelsel met een dubbele magneet waarbij de bodycam tussen schouder en borst kan worden gedragen. Zo vertelde een commissaris tijdens een interview:

“Dat is een stelsel met een dubbele magneet euhm en dus de ene kant van de magneet moet je aan de ene kant van de kogelvrije vest dragen en de andere magneet komt aan de andere kant van de vest en daarop zit dan een bevestigingssysteem. De meeste mensen hier dragen ter hoogte van de borst, allez tussen schouder en borst eigenlijk omdat dat ook de juiste hoogte is eigenlijk.”

Naast deze systemen zijn er nog andere bevestigingssystemen, o.m. voor het gebruik van tactische vesten.

Ten tweede bleek, zoals verwacht, dat de **batterijduur** een belangrijk aspect is. Zo vertelde bijvoorbeeld een commissaris tijdens een interview dat in zijn politiezone de bodycam minimum een batterijduur van 12u diende te hebben omdat de interventieteams werken in shifts van 12u. In andere politiezones wordt er vaak in shiften van 8 uur gewerkt, zodat daar de batterijduur minstens 8 uur dient te bedragen. Pascal Roman gaf aan dat de batterijduur ook een belangrijk aspect zal betreffen voor de federale politiediensten. Zo zouden ordehandhavingsdiensten de bodycam mogelijks ook voor een langere duurtijd moeten kunnen gebruiken.

Ten derde werd de **zichtbaarheid** van de bodycam bevraagd. De zichtbaarheid wordt beïnvloed door de draagpositie van de bodycam (borst, schouder of ertussen) en door specifieke uiterlijke kenmerken (bv. de kleuren geel of zwart) van de bodycam. Het is ook mogelijk dat er bij activatie een geluid te horen is en/of een rood lampje brandt. De zichtbaarheid van de bodycam kan echter wel voor problemen zorgen wanneer politieambtenaren in burger wensen te werken. Zo vertelde een hoofdinspecteur tijdens een focusgroep: *“ja als iedereen ziet dat ge hier met een camera (wijst hierbij naar de borst) aan het rondrijden zijn, ja dat doet geen ene burger dus dan zijn ge eigenlijk al een beetje verbrand zal ik maar zeggen”*. Een andere hoofdinspecteur stelde tijdens de focusgroep dan weer dat in zijn dienst het zichtbaarheidsprobleem bij het in burger werken wordt opgelost doordat politieambtenaren een vestje te dragen dat de bodycam maskeert. Indien ze uiteindelijk interveniëren waarbij ze de bodycam wensen te activeren, wordt het vestje uitgedaan.

Ten vierde werd vastgesteld dat momenteel de meeste controversie bestaat rond het gebruik van de **bufferingfunctie** ofwel *prerecording*. Deze houdt in dat de bodycam zich continu in een *stand-by modus* bevindt waarbij er bijvoorbeeld voor 30 seconden beelden worden opgeslagen in het geheugen die nog niet worden vastgelegd in het permanente geheugen. Wanneer de vooraf ingestelde buffertijd verstrijkt, worden de beelden gewist. In geval de bodycam daadwerkelijk wordt geactiveerd, worden de gebufferde beelden samen met de beelden die na activatie worden opgenomen bewaard in het permanent geheugen. Het COC (8.05.2020, p. 10) stelt in haar advies dat het gebruik van de bufferingmogelijkheid onwettig is en dat elk gebruik ervan dan ook tot een onrechtmatige verwerking van persoonsgegevens leidt. Frank Schuermans benadrukte tijdens het interview nogmaals de onwettigheid van de bufferfunctie en vermeldde hierbij dat het COC vaststelde dat de meeste politiezones er nu ook niet langer gebruik van maken.

Van de aan het onderzoek deelnemende politiezones zijn er nochtans twee zones die gebruik maken van de bufferfunctie. In één van deze politiezones wordt tijdens het bufferen enkel beeld opgenomen, terwijl in de andere politiezone er zowel beeld als geluid wordt opgenomen. Men verwijst daarbij naar het voordeel dat de bufferfunctie toelaat om een breder beeld van de interventie weer te geven. Zo vertelde een hoofdinspecteur tijdens een focusgroep het volgende:

“(..) Voor een vaststelling vind ik dat wel onontbeerlijk eigenlijk die prerecording want

ja dan kan je eigenlijk de aanleiding ook filmen. Wat er veel gebeurt, is dat mensen die je aanspreekt en die ineens al van alles tegen je hebben geroepen en heel agressief zijn en vanaf dat je zegt ik begin te filmen en dat die ineens poeslief worden. Dan zou je dus alleen maar dat gedrag kunnen filmen en achteraf sta je dan ook weer nergens want dan zeg je ja die persoon (...) die is heel vriendelijk euhm. Waarom heb je eigenlijk die of die beslissing genomen. Maar dankzij die prerecording hebben we dat dan ook in beeld en kunnen we dat dan ook toevoegen.”

Ook leidinggevende politieambtenaren van politiezones waar de bufferfunctie momenteel niet wordt gebruikt bevestigden dat de bufferfunctie om die reden een meerwaarde zou kunnen zijn.

Er werd ook geregeld gewezen op risico's van het gebruik van de bufferfunctie. Zo werd meermaals tijdens interviews en focusgroepen gewezen op een bezorgdheid onder politieambtenaren dat via de bufferfunctie ook ongewenst vertrouwelijke gesprekken zouden kunnen worden opgenomen. Zo vertelde een inspecteur tijdens een focusgroep:

“ Als die dertig seconden daarvoor of twee minuten zelfs daarvoor begint te filmen. De eerste twee minuten staan er ook op en heb je misschien net een persoonlijk gesprek gehad met iemand of in de combi in uw dienstvoertuig en dat gesprek kan iedereen dan mee horen. (...)Maar omdat je op dat moment niet euhm kunt beslissen wat er daarvoor gebeurde, wat er gezegd is geweest en je wilt dat liever niet op beeld hebben. Ik weet het niet. Dat zijn zo van die dingen waarvan ik me kan inbeelden dat mensen inderdaad huiverig tegen over de staan om de bodycam mee te nemen.”

Daarnaast stelden Vincent Houssin en Koen Van Parys (VSOA) dat er ook altijd een risico is dat zelfs de niet permanent opgeslagen gebufferde beelden kunnen worden gerecupereerd. Eddy Quaino (VSOA) benadrukte verder nog dat de bufferfunctie ook ingaat tegen het uitgangspunt dat de politieambtenaar zelf beslist wanneer hij al dan niet de bodycam activeert.

Omwille van voormelde gevoeligheden zou het gebruik van de bufferfunctie er dan ook toe kunnen leiden dat politieambtenaren een kritischere houding zullen aannemen ten aanzien van de bodycam. Zo gaf een hoofdinspecteur werkzaam in een politiezone waar de bufferfunctie momenteel nog wordt gebruikt voor zowel beelden als audio aan: *“Dat is inderdaad de grootste struikelblok geweest en nog altijd, dat wringt nog altijd bij collega's dat ze zeggen moet die halve minuut er nu op, of waarom is dat nodig? ”*

Ten vijfde kon worden vastgesteld dat de **manier van activatie van de bodycam** doorgaans **manueel** is, waarbij de politieambtenaar op een knop op de bodycam drukt. Tijdens de interviews en focusgroepen kwam naar voren dat deze manier van activatie als gemakkelijk

wordt ervaren. Wel wordt daarbij opgemerkt dat het soms gebeurt dat de bodycam per ongeluk wordt geactiveerd, maar dat dit wel wordt gesignaleerd door het geluidje.

Daarnaast kan de bodycam in principe ook **automatisch geactiveerd worden**, bijvoorbeeld via Bluetooth technologie. Dit kan bijvoorbeeld wanneer een politieambtenaar in de buurt zijn of haar bodycam activeert, via een chip in de wapenholster bij het trekken van het wapen of via het indrukken van de noodknop op de radio. Die automatische activatie staat, zo werd ook in de interviews en focusgroepen bevestigd, natuurlijk haaks op het uitgangspunt dat politieambtenaren zelf mogen beslissen tot activatie (zie 6.1.2). In 13 politiezones die de bodycam reeds in gebruik hebben genomen (minstens in een testfase), wordt er momenteel dan ook geen gebruik gemaakt van automatische activatie. Specifiek voor wat betreft Bluetooth, merkte een commissaris tijdens een interview nog op dat de verzameling van beelden en audio via die weg mogelijks ook onvoldoende veilig is. Derden zouden de beelden en audio kunnen onderscheppen. In de beleidsdocumenten inzake operationele richtlijnen van 4 politiezones werd trouwens expliciet opgenomen dat Bluetooth en wifi worden uitgeschakeld om niet-geautoriseerde verspreiding van bodycamopnames te vermijden.

Sommige respondenten wezen ook wel op de meerwaarde van automatische activatie. Zo vertelden (leidinggevende) politieambtenaren tijdens interviews en focusgroepen dat de automatische activatie van andere bodycams in de buurt voor een grotere en betere beeldvorming zou kunnen zorgen. Het kan ook een hulpmiddel zijn voor collega's die niet langer in staat zijn om zelf hun bodycam te activeren bijvoorbeeld omdat zij ten gevolge van een schermutseling op de grond liggen. De automatische activatie via een chip bevestigd op de holster van het vuurwapen of via het indrukken van de noodknop kan omwille van veiligheidsredenen een meerwaarde vormen. Tot slot zou de bodycam in principe ook vanop verdere **afstand geactiveerd** kunnen worden bijvoorbeeld vanuit de dispatching. Dit hangt dan samen met de mogelijkheid tot *real time streaming* van beelden en audio (zie verder). Ook hier hebben we in de deelnemende zones geen voorbeelden van gezien.

Ten zesde werd ook de **videokwaliteit**, die uiteenvalt in de aspecten breedte van het gezichtsveld en verbeteren van beeldkwaliteit, bevraagd. Wat betreft het **gezichtsveld**, werd over twee modellen tijdens interviews met leidinggevende politieambtenaren aangegeven dat deze beschikken over een gezichtsveld van 140°. Tijdens een focusgroep werd bevestigd dat

dit gezichtsveld zeker voldoende is voor een goed zicht. Zo vertelde een inspecteur in een focusgroep: “Je staat niet op 2 cm van iemand, maar minstens anderhalve meter tegenwoordig en uw camera heeft dan eigenlijk een volledig beeld eigenlijk euhm afhankelijk waar dat ge die hebt hangen”. In een andere focusgroep merkte een hoofdinspecteur op dat bij dicht contact met een burger de beelden minder bruikbaar zijn en dat dan de activatie van een bodycam van een andere aanwezige politieambtenaar aangewezen zou zijn:

“Wat wel een puntje is, het vraagt een beetje oefening ook van de collega's want de personen die de interventie doen en er komt een schermutseling en je moet met iemand vechten of naar de grond brengen. Die beelden zijn bijna nutteloos in die zin dat je dan te dicht bij die persoon staat. Je ziet van alle geharrewar, die beelden ja dat is moeilijk te interpreteren. En dan is het interessant als er nog een collega op afstand staat die dan toch wel alles filmt.”

Wat het aspect **verbeteren van beeldkwaliteit** betreft, kwam nagenoeg in alle interviews en focusgroepen naar boven dat er bewust gekozen werd om geen gebruik te maken van de infraroodfunctie of ‘nightview’ die ervoor zorgen dat er ’s nachts een betere beeldkwaliteit bekomen wordt. Men wil namelijk niet dat de bodycam meer waarneemt dan wat het menselijk oog op dat moment zou kunnen waarnemen. Een commissaris duidde dit tijdens een interview met volgend voorbeeld:

“Infrarood je gaat naar bewijsvorming toe veel meer zien. In de pikke donker ga je perfect kunnen zien die had een wapen vast, die had geen wapen vast, die was dat aan het doen of dat aan het doen. Natuurlijk, als het ooit zo ver komt en je staat daar voor een assisenjury, ik zeg maar iets, en je hebt iemand neergeschoten en op die beelden is te zien dat die in zijn jas gaat en die pakt gewoon zijn telefoon. Het is maar heel menselijk. Probeer maar eens aan die jury uit te leggen en te zeggen dit moet je wissen uit je geheugen want je kunt niet weten of die een gsm vastheeft of niet. Dat kun je gewoon niet overbrengen. Als je geen infraroodbeelden hebben, dan zal je die verwarring nooit hebben. Je gaat beelden geven aan mensen, een rechter, een jury of een advocaat zoals gij en ik ze effectief gezien hebben.”

Tijdens een focusgroep merkte een hoofdinspecteur dan weer op dat het eigenlijk niet mogelijk is dat een bodycam altijd weergeeft wat de politieambtenaar heeft gezien. Zo gaf hij volgende voorbeelden:

“Zelfs als wij een camera zouden kunnen ontwikkelen die perfect mijn oog simuleert. Mijn oog is ook niet twee dagen hetzelfde of als ik bijvoorbeeld (...) een bril draag en ik heb een incident en mijn bril vliegt af. Ja, dat weet een bodycam niet. Of ik heb net tegen een deur gelopen met mijn oog. Of als ge zelfs nog maar gewoon een keer op uw oogbol duwt en ge doet dan uw hand los, dan heb je een paar seconde nodig eer dat je weer deftig ziet. Dus als jij een schermutseling hebt gehad iemand heeft met zijn vingers in uw oog gezeten dan is het weeral niet realistisch.”

De hoofdinspecteur vulde vervolgens verder aan met de suggestie dat er beter ingezet kan worden op bewustwording hieromtrent door de personen die gemachtigd zijn om de bodycamopnames te bekijken erop te wijzen dat hetgeen werd opgenomen niet noodzakelijk is wat de betrokken politieambtenaar heeft gezien. In sommige politiezones wordt trouwens al aan bewustmakingwording gedaan, met name in de vorm van gestandaardiseerde waarschuwingen in het proces-verbaal. De beleidslijnen in 4 zones schrijven daarvoor volgende formulering voor: “*Un enregistrement de l’intervention des services de police est disponible et conservé en fonction des limitations techniques et légales. Nous attirons l’attention sur la distinction pouvant cependant exister entre les limites de la vision humaine et les capacités techniques de la caméra utilisée.*” In een andere politiezone wordt een soortgelijke formulering opgenomen in het beleidsdocument. Op het gebruik van bodycamopnames bij het opstellen van een proces-verbaal wordt later nog teruggekomen (zie 7.3).

Ten zevende werd vastgesteld dat in de verschillende politiezones ook gebruik wordt gemaakt van **metadata**. Zo werd er in beleidsdocumenten inzake de operationele richtlijnen van 6 politiezones expliciet opgenomen dat volgende metadata worden verzameld bij gebruik van de bodycam: datum, tijdstip, locatie en ID van het personeelslid. Een commissaris vertelde tijdens een interview hier nog over dat deze metadata ervoor zorgen dat beelden van éénzelfde interventie gemakkelijk kunnen worden teruggevonden in het softwaresysteem en dan ook samen kunnen worden bekeken.

Ten achtste werd vastgesteld dat in de deelnemende politiezones waar de bodycam reeds in gebruik is genomen (minstens in een testfase), de **dataopslag** via een *docking station* gebeurt. De data worden ook opgeslagen op de servers van de politie. Zo gaf een commissaris tijdens een interview aan dat zijn zone expliciet niet gekozen had voor een ander bodycam-model omdat dan de data in het buitenland zouden worden opgeslagen. Minstens één van de bodycam-modellen zou eventueel voorzien kunnen worden van een *real time* software systeem, maar dit wordt momenteel in de politiezones niet toegepast. Nicholas Paelinck, voorzitter VCLP, stelde dat het gebruik van *real time streaming* zou kunnen leiden tot meer ‘*operational awareness*’ (bv. wachtofficier kan live meekijken of in geval van rampenplanning), maar zei tegelijkertijd ook dat de noodzaak tot gebruik ervan afhankelijk is van de specifieke behoeften van de politiezones.

Tot slot kwam tijdens de interviews en focusgroepen met (leidinggevende) politieambtenaren nog naar voren dat het gebruik van de bodycam **niet als ergonomisch belastend** wordt ervaren. Deze is immers licht in gewicht en compact, bevestigd op het kogelvrije vest dat doorgaans toch altijd wordt gedragen en heeft geen scherpe randen. De (leidinggevende) politieambtenaren waren verder van mening dat de bodycam bij gebruik op het terrein dan ook niet voor verwondingen zal zorgen. Eén inspecteur wierp tijdens een focusgroep wel nog de hypothese op dat de burger er tijdens een interactie per ongeluk mee verwond zou kunnen raken. Zo vertelde ze:

“Misschien dat ge er iemand anders per ongeluk mee kunt kwetsen. Dat zou het enigste zijn wat ik me zou kunnen inbeelden, als je op de grond ligt inderdaad en je ligt te worstelen en je met de bodycam tegen iemand zijn oog opbotst, dat kan ik me nog ergens inbeelden dat dat pijnlijk zou zijn. Maar voor uzelf, aangezien het op uw schouder hangt en je hebt dan uw kogelwerend vest dan nog eens aan, ja nee dan zal je niet gekwetst worden.”

Ook werd nog vermeld dat de fabrikanten van de bodycam onder meer ook ballistische testen hebben uitgevoerd. Wanneer er een kogel afgevuurd zou worden op de bodycam, zou deze normaal niet in stukken versplinteren of zou de kogel ook niet mogen afketsen.

6.4 Naar meer uniformiteit inzake het gebruik van de bodycam in de praktijk

Het COC (8.05.2020) beveelt in haar advies aan om binnen de geïntegreerde politie naar een maximale uniformiteit te streven inzake het gebruik van de bodycam in de praktijk. Frank Schuermans verduidelijkte tijdens het interview dat deze visie is ingegeven vanuit algemene principes zoals gelijkheid en een correcte behandeling van burgers. Hij vond ook dat uniformiteit vooral belangrijk was voor regels inzake functioneel gebruik van de bodycam, zoals het dragen en activeren ervan, en minder belangrijk voor de technische modaliteiten van de bodycam.

Wat betreft **de uniformiteit inzake het functioneel gebruik van de bodycam**, kwam tijdens andere interviews een soortgelijke visie naar voren. *“Het kader zou nationaal moeten zijn: de inzet, de gebruiksmodaliteiten, de goedkeuring van politieke overheden”*, aldus Nicholas Paelinck, voorzitter VCLP. Ook een commissaris gaf tijdens een interview aan dat maximale

uniformiteit op dit gebied wenselijk is, maar vond tegelijkertijd ook dat dit niet evident is omwille van het politielandschap in België:

“Allez de context is natuurlijk wel helemaal anders tussen een politiezone van vijftig medewerkers ergens landelijke omgeving, dan ergens in een grootstad natuurlijk. Dus ik denk dat het heel moeilijk is om er een één op één verhaal van te maken eh, maar in een ideale wereld is het gebruik van de bodycam in grote steden zoals Antwerpen, Brussel, Gent allemaal wel hetzelfde, dat vind ik wel. Een burger die met een politiemedewerker wordt geconfronteerd waar het ook is, zou min of meer een gelijke behandeling moeten krijgen. Allez ja dat is geen evidentie natuurlijk, ons politielandschap is daar nu niet op gecreëerd.”

Wat betreft **uniformiteit inzake de technische modaliteiten**, zijn de meningen wat genuanceerder. Zo benadrukte Nicholas Paelinck dat de eigen behoeften van politiezones ook gevrijwaard moeten kunnen blijven. Een hoofdinspecteur had tijdens een focusgroep een mening in dezelfde lijn. Mochten er toch uniforme technische normen komen, zo zei een commissaris van een andere politiezone tijdens een interview, dan is het wel belangrijk dat die de politiezones die reeds bodycams aankochten niet blokkeren. De technologie en wetgeving verandert, maar zolang de bodycam kan worden ingesteld conform de vigerende wetgeving, zou dit geen probleem mogen zijn, zo redeneert hij. Joeri De Caluwé stelde dan weer dat uniforme technische modaliteiten wel voordelig zouden kunnen zijn in het kader van bijstand aan andere politiezones of in het kader van HYCAP. Alle collega's zouden dan met een eenzelfde systeem werken.

Nicholas Paelinck pleitte, in een ruimer kader dan alleen de bodycam, tijdens het interview voor een **nationaal kenniscentrum inzake innovatie en technologie**. Dit zou toelaten om technologische innovatie beter te stroomlijnen zowel tussen lokale zones onderling als tussen lokale zones enerzijds en federale politie anderzijds. In het memorandum 2019-2023 van de VCLP (2019, p. 46) wordt de oprichting van een dergelijk nationaal kenniscentrum ook aanbevolen. Op de vraag naar de wenselijkheid van verdere uniformisering wordt verder bij de aanbevelingen (hoofdstuk 8) ingegaan.

Hoofdstuk 7. De bewaring van, de toegang tot en het naderhand gebruik van bodycamopnames

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de onderzoeksresultaten inzake de bewaring van (7.1), de toegang tot (7.2) en het naderhand gebruik van de bodycamopnames (7.3). Ook voor dit hoofdstuk hebben de resultaten enkel betrekking op de lokale politie.

7.1 Bewaring van de bodycamopnames

Zoals reeds toegelicht (zie 1.2.3.1) dienen er bij het gebruik van de bodycam ook keuzes gemaakt te worden over de bewaring van bodycamopnames. Art. 25/6 WPA bepaalt dat bodycamopnames bewaard kunnen worden voor een duur van niet meer dan twaalf maanden, te rekenen vanaf de registratie ervan, tenzij hoofdstuk IV, afdeling 12 WPA in een andere termijn voorziet. De **wetgeving** voorziet aldus **enkel in een maximum bewaringstermijn**, maar niet in een minimum bewaringstermijn (zie 3.2.1.3). In het advies van het COC (8.05.2020, p. 12) wordt echter de vraag gesteld of toch niet in een wettelijke minimale bewaringstermijn moet worden voorzien. Variatie inzake bewaringstermijn tussen de verschillende politiezones zorgt volgens het COC (8.05.2020, p. 12) namelijk voor een ongelijke behandeling van de burger die eventueel een beroep wil doen op de beelden.

Uit de analyse van de beleidsdocumenten inzake operationele richtlijnen van 14 deelnemende politiezones blijkt inderdaad dat de **politiezones verschillende regelingen** hanteren inzake de bewaringstermijn. Zo wordt er in beleidsdocumenten van 7 politiezones enkel verwezen naar art. 26/7 WPA waarin twaalf maanden als maximale bewaringstermijn wordt. In beleidsdocumenten van 5 andere politiezones is er wel sprake van een minimum bewaringstermijn en dat naar analogie met de wettelijke toegangstermijnen voor operationele doeleinden (zie 7.2.2). Zo moeten bodycamopnames in die zones in principe 30 dagen worden bewaard, tenzij er een gerechtelijke finaliteit vanuit gaat. In dat laatste geval worden de bodycamopnames twaalf maanden bewaard. In 2 andere politiezones is de minimale termijn drie maanden. In één van deze twee politiezones is drie maanden de standaard minimale bewaringstermijn. In de andere politiezone, welke enkel nog maar richtlijnen opstelde in het kader van de testfase, werd in het beleidsdocument het volgende opgenomen:

“De beelden van de interventies die niet getagd werden zullen gedurende een maand vanaf de opname bewaard worden. Het personeelslid kan een opname van een interventie taggen waardoor de opname 3 maanden bewaard wordt. Dit is het geval bij feiten die zwaarwichtig zijn of die eventueel aanleiding kunnen geven tot een polemiek

of klacht . De Korpschef kan, op basis van een gemotiveerd verslag, beslissen tot een bewaartermijn van maximaal 12 maanden vanaf de opname.”

Tijdens de interviews werd gewezen op de beperking dat een wettelijke minimum bewaringstermijn mogelijks moeilijk na te leven zou zijn omwille van beperkingen inzake opslagcapaciteit. In de beleidsdocumenten van sommige politiezones wordt trouwens ook expliciet naar de opslagcapaciteit verwezen als verklaring voor de richtlijnen inzake de bewaringstermijnen. Voor Frank Schuermans, lid-raadsheer bij het COC, is dit argument niet overtuigend:

“Het argument van opslagcapaciteit kan ons op zich niet echt overtuigen. Dat heeft dan te maken met technische vereisten. In deze tijden mag opslagcapaciteit eigenlijk geen argument meer zijn. Het hele ANPR-managementsysteem zal een gigantische opslagcapaciteit hebben en dat is geen probleem dus dan lijkt me dat niet te rechtvaardigen. Het zou wel kunnen dat in bepaalde zones er beperkte opslagcapaciteit is. Dan moet men daar maar aan werken. Het is een probleem dat er nu voor een onderzoek hetzij tuchtrechtelijk, hetzij strafrechtelijk geen minimale bewaartermijn is voorzien.”

In het advies van het COC werd er geen voorstel gedaan omtrent een wettelijke minimale bewaringstermijn. Frank Schuermans suggereerde tijdens het interview een minimale termijn van drie maanden, waarbij in een overgangsmaatregel kan worden voorzien voor politiezones die tijd nodig hebben om zich hieraan te conformeren.

Verder merkte het COC (8.05.2020, p. 12) in haar advies ook op dat er duidelijkheid moet zijn over **de aanvang van de bewaringstermijn**. Het begin en het einde van de bewaartermijn is immers bepalend voor de wettigheid van de bewaartermijn van de gegevens en voor de toegang tot de beelden. Voor het COC (8.05.2020, 13, p. 28) geldt de dag van de opslag op gelijk welke gegevensdrager als aanvang van de registratie, ook al worden de gegevens niet op dezelfde dag op de politieserver opgeslagen.

7.2 Toegang tot de bodycamopnames

Zoals reeds toegelicht dienen er bij het gebruik bodycams ook keuzes gemaakt te worden over de toegang tot de bodycamopnames (zie 1.2.3.2). Het is niet alleen belangrijk om te bepalen wie toegang heeft tot de bodycamopnames en voor welke doeleinden, maar ook welke handelingen er gesteld kunnen worden eens er toegang wordt bekomen. In deze paragraaf zal er eerst worden ingegaan op het beleid dat de deelnemende politiezones inzake de toegang tot

de bodycamopnames hebben uitgetekend (7.2.1), waarna er ook nog wordt ingegaan op de wettelijke toegangstermijnen (7.2.2).

7.2.1 Beleid inzake de toegang tot bodycamopnames

Tijdens het onderzoek kwam naar voren dat, op één zone na, alle deelnemende politiezones een uitgeschreven beleid hebben over de toegang tot bodycamopnames. Hierbij wordt in overeenstemming met art. 25/7, §1, lid 3 WPA in de politiezones ook standaard voorzien dat elke toegang is beveiligd. Elke toegang wordt, samen met de reden voor die toegang die expliciet bevraagd wordt, geregistreerd. Dit verloopt in de deelnemende politiezones via het softwareprogramma dat aan de bodycam is gekoppeld. Het beleid inzake de toegang verschilt van zone tot zone, o.m. omwille van verschillen in grootte en organisatie. Inspecteurs gaven aan dat het wel belangrijk is dat het toegangsbeleid duidelijk geregeld is. Eén van de inspecteurs stelde hieromtrent het volgende tijdens een focusgroep:

“Ja het is toch wel belangrijk dat dat wat gereguleerd is want dat niet de eerste de beste CALOG-er hier in [X] al onze beelden kan bekijken. Dat vind ik wel belangrijk. Dat dat toch een beetje euhm, allez ik ga niet zeggen privacy, maar dat het maar door een beperkte groep kan bekeken worden en dat er ook een reden is waarom dat die beelden euhm bekeken worden.”

Hoewel het toegangsbeleid varieert, blijkt op basis van de beleidsdocumenten met operationele richtlijnen dat het wel meestal om vier categorieën van personen gaat die toegang kunnen krijgen: (1) actoren binnen de politieorganisatie, (2) externe controleorganen van de politie, (3) burgers en (4) andere actoren. Deze categorieën hebben elk verschillende toegangsrechten en handelingsmogelijkheden. Om een schending van de authenticiteit van de gegevensopslag te voorkomen wordt het in de deelnemende politiezones doorgaans wel steeds onmogelijk gemaakt om bodycamopnames manueel te verwijderen. Dit wordt ook expliciet vermeld in 10 beleidsdocumenten met operationele richtlijnen.

De eerste categorie betreft de **actoren binnen de politieorganisatie**. Deze werd opgedeeld in verschillende subcategorieën. Hoewel de concrete subcategorieën wat verschillen gaat het in de geconsulteerde beleidsdocumenten meestal om volgende actoren: operationele politieambtenaren, leidinggevende politieambtenaren, personen belast met het intern toezicht, personen werkzaam binnen de ICT-dienst en de *data protection officer* (DPO). We gaan kort in op elk van die interne actoren.

Wat de **operationele politieambtenaren** betreft, bleek dat zij een recht van toegang hebben voor operationele doeleinden en een recht van toegang voor niet-operationele doeleinden. De toegang voor operationele doeleinden past in het kader van hun gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten (bv. het opstellen van een proces-verbaal). Dit wordt standaard in de beleidsdocumenten van de deelnemende politiezones voorzien. In sommige politiezones wordt dit beperkt tot de eigen bodycamopnames, in andere kan er ook toegang zijn tot de opnames van collega's. Zo wordt in de beleidsdocumenten van 4 politiezones volgend bepaling opgenomen:

“ Les membres du cadre opérationnel pour la rédaction des procès-verbaux (aide à la rédaction). A cette fin, seuls les collègues directement concernés par l'intervention et/ou la rédaction des procédures judiciaires liées directement à cette intervention, ainsi que leurs supérieurs directs pourront consulter les données relatives à cette seule intervention dans le cadre de l'appui à la rédaction du procès-verbal. ”

In de beleidsdocumenten van 2 andere politiezones wordt in een soortgelijke formulering voorzien. Er zijn ook belangrijke verschillen inzake wat operationele politieambtenaren met de beelden mogen doen. Zo wordt bijvoorbeeld in één politiezone expliciet voorgeschreven dat operationele politieambtenaren de bodycamopnames enkel kunnen bekijken, maar niet kunnen 'exploiteren' (knippen, plakken, ...). Dat laatste kan enkel door leidinggevenden zoals de terreinondersteuner. Hoewel niet in het beleidsdocument vermeld, kunnen operationele politieambtenaren in een andere politiezone hun eigen bodycamopnames exploiteren, aldus een commissaris van deze politiezone tijdens een interview.

Daarnaast kunnen operationele politieambtenaren ook voor niet-operationele doeleinden toegang krijgen. Een voorbeeld hiervan betreft een recht tot toegang in het kader van een klacht- of tuchtprocedure. In de beleidsdocumenten van 8 politiezones wordt voorzien in een toegangsrecht in het kader van klachtprocedures, in het kader van tuchtprocedures of in het kader van beide. Daarnaast wordt er in beleidsdocumenten van 3 politiezones nog voorzien in andere rechten die niet meteen operationele doeleinden lijken te beogen. Het gaat hierbij over het recht om persoonsgegevens die op hen betrekking hebben in te zien, en indien gerechtvaardigd, te laten rechtzetten of verwijderen.

Ook wat de **leidinggevende politieambtenaren** betreft, wordt er, afhankelijk van de functie, een onderscheid gemaakt naargelang het gaat om een toegang voor operationele dan wel niet-operationele doeleinden. Zo wordt in de beleidsdocumenten van sommige politiezones wordt

expliciet bepaald dat bijvoorbeeld diensthoofden, terreinondersteuners en wachtleiders in het kader van hun gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten toegang hebben tot alle beelden of minstens de eigen beelden en deze van de personen waarvan ze de rechtstreeks leidinggevende zijn. In de beleidsdocumenten van andere politiezones wordt dan weer expliciet bepaald dat de korpschef toegang kan krijgen in het kader van klacht- en tuchtprocedures alsmede voor didactische doeleinden, dit laatste wel enkel mits toestemming van de betrokken politieambtenaren.

Wat de **personen belast met intern toezicht** betreft, wordt bijvoorbeeld in het kader van klachtenmanagement ook aan hen toegang tot de bodycamopnames verleend. Zoals reeds toegelicht werd de bodycam in de deelnemende politiezones niet geïntroduceerd om proactief op permanente basis controle uit te oefenen op de politieambtenaren (zie 5.1.2.1). In de beleidsdocumenten van 9 politiezones wordt dan ook expliciet opgenomen dat de toegang in het kader van klachtenmanagement slechts kan worden verleend nadat er reeds een klacht werd ingediend. In de meeste van deze politiezones dient de korpschef ook een machtiging tot toegang te geven.

Ook de **personen werkzaam bij de ICT-dienst en de data protection officer** krijgen, zo blijkt uit de beleidsdocumenten, in de meeste politiezones toegang tot de bodycamopnames, zij het enkel in het kader van hun specifieke taken. Zo krijgen personen werkzaam bij de ICT-dienst enkel toegang vanuit een technisch objectief. In sommige politiezones worden er ook beheersrechten aan deze personen toegekend. De *data protection officer* krijgt dan weer toegang voor zijn taken in het kader van het toezicht op en de controle van de verwerkingsactiviteiten.

De tweede categorie betreft personen werkzaam bij **externe controleorganen van de politie**. Hoewel zij uiteraard op wettelijke basis al heel wat toegangsmogelijkheden hebben, kiezen sommige zones ervoor om dit ook expliciet te vermelden. In de beleidsdocumenten van 6 politiezones worden zij expliciet vermeld. In 5 van die documenten wordt dat als volgt geformuleerd:

“Les droits d’accès prévus dans la présente note ne portent pas préjudice aux autres possibilités d’accès prévues par des dispositions légales spécifiques que ce soit dans

le cadre d'une procédure judiciaire ou des missions dévolues au organes de contrôle externe.

- *le Comité permanent P*
- *l'Inspection générale de la police fédérale et de la police locale*
- *les autorités judiciaires*"

In de zesde politiezone wordt enkel expliciet verwezen naar het Comité P en de Algemene Inspectie en het feit dat zij toegang kunnen hebben tot alle beelden, waarbij ze de beelden kunnen bekijken en laten dupliceren.

De derde categorie betreft de **burgers**. In de wetgeving is momenteel niet voorzien dat burgers rechtstreeks toegang kunnen krijgen tot bodycamopnames bij de politie. Zij kunnen enkel onrechtstreeks toegang bekomen via het COC⁶⁸, of in het geval van een strafonderzoek via een verzoek tot inzage gericht aan de procureur des Konings dan wel de onderzoeksrechter⁶⁹ (zie 3.2.1.3). Het COC (8.05.2020, p. 14) adviseert om toch, buiten de situaties van operationeel belang en pedagogische en didactische doeleinden, een recht op rechtstreekse toegang toe te kennen aan burgers bij de lokale en federale politie zelf. Frank Schuermans stelde tijdens het interview nog dat het huidig gebrek aan een recht op rechtstreekse toegang voor burgers in België wellicht een *contra legem* omzetting is van de Europese richtlijn 2016/680 van 26 april 2016 die specifiek betrekking heeft op politionele en justitiële gegevensverwerkingsactiviteiten⁷⁰. Idealiter zou er volgens Frank Schuermans een recht op rechtstreekse toegang worden toegekend aan burgers, waarbij wel nog een rol is weggelegd voor het COC als beroepsinstantie:

“Het is de politie zelf die verwerkingsverantwoordelijke is, die zelf haar dossiers tot toegang moet behandelen, zij het (...) waarbij het COC dan wel een rol moet en [en kan spelen] als beroepsinstantie ten aanzien van een burger. De verwachting is uiteraard dat de politie vaak - maar bon dat zal nog allemaal moeten blijken- reticenter zal zijn om toegang te verlenen; de burger moet alleszins een soepele beroepsmogelijkheid hebben tegen het oordeel van de politie of, nog beter en te verkiezen is een systeem waarbij de GPI, vooraleer te beslissen over het verzoek tot toegang, een verplicht advies dient te vragen aan het COC.”

---

⁶⁸ Art. 42 gegevensbeschermingswet (GBW).

⁶⁹ Art. 21bis Sv. en art. 61ter Sv.

⁷⁰ Richtlijn (EU) 2016/680 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens door bevoegde autoriteiten met het oog op de voorkoming, het onderzoek, de opsporing en de vervolging van strafbare feiten of de tenuitvoerlegging van straffen, en het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van het Kaderbesluit 2008/977/JBZ van de Raad, *Pb.L.* 4 mei 2016, afl. 119/89.

Mathieu Beys, assistent ULB en medewerker bij de Liga voor de Mensenrechten, voegt daar nog aan toe dat, indien er een recht tot rechtstreekse toegang zou worden toegekend aan de burger, deze duidelijk moet worden geïnformeerd over dat recht en over de hierbij te volgen procedure.

De meeste deelnemende politiezones voorzien inderdaad momenteel niet in een recht tot rechtstreekse toegang voor burgers. Uit interviews bleek dat er nogal wat bezorgdheid bestaat over de werklust die dergelijk recht tot rechtstreekse toegang met zich zou kunnen meebrengen. Men vreest ook dat dit zou kunnen leiden tot een ‘spel’ van de burgers. Een commissaris formuleerde het als volgt tijdens een interview:

“Ik kan mij inbeelden, als wij hier iedereen moeten gaan laten zien naar die beelden, ja dat duurt niet lang of er zijn er die er een spelletje van maken en hier om de week staan van ik wil eens zien welke beelden, laat me dat eens zien. Ja dan gaan we spelletjes hebben.”

In 3 deelnemende politiezones wordt er momenteel wel al in een recht tot rechtstreekse toegang voorzien voor de burger. In het beleidsdocument van twee politiezones wordt daarbij per analogie verwezen naar art. 12 Camerawet.⁷¹ In één zone wordt daarover volgende bepaling opgenomen:

“De gefilmde persoon richt zich binnen de 1ste maand na registratie met voldoende gedetailleerde aanwijzingen inzake lokalisatie van de beelden tot de korpschef als verantwoordelijke voor de verwerking. Deze laatste voorziet in voorkomend geval in een directe toegang, waarbij het COC als beroepsinstantie kan optreden ten aanzien van zijn beslissing. De toegang tot de beelden is afhankelijk van de beoogde finaliteit (een concreet operationeel belang), de traceerbaarheid (audit trail) en de uitoefening van een welbepaalde opdracht (motivatie).”

---

⁷¹Art 12 Camerawet: *Iedere gefilmde persoon heeft een recht van toegang tot de beelden. Hij richt daartoe een verzoek aan de verwerkingsverantwoordelijke conform de regelgeving betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens. Dit verzoek bevat voldoende gedetailleerde aanwijzingen om de betrokken beelden precies te kunnen lokaliseren.*

De verwerkingsverantwoordelijke bewaart de beelden die het voorwerp uitmaken van het verzoek tot toegang zolang dit nodig is voor de verwerking ervan, waarbij de bewaartermijn niet langer duurt dan de termijn bepaald in de artikelen 5, § 4, vijfde lid, 6, § 3, derde lid, 7, § 3, derde lid, en 7/3, § 4, tweede lid, afhankelijk van het geval.

Wanneer de gefilmde persoon aanspraak kan maken op het recht om een kopie te verkrijgen overeenkomstig artikel 15, paragraaf 3, van de Verordening (EU) 2016/679 van 27 april 2016 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van de Richtlijn 95/46/EG, hierna "de Verordening (EU) 2016/679" genoemd, kan de verwerkingsverantwoordelijke het verzoek tot toegang inwilligen, door aan de gefilmde persoon de beelden waarop hij of zij voorkomt te laten bekijken, zonder hem of haar een kopie van de gegevens te verstrekken, teneinde te waarborgen:

- 1° de rechten en vrijheden van anderen, zoals voorzien door artikel 15, paragraaf 4, van de Verordening (EU) 2016/679;
- 2° de openbare veiligheid of de voorkoming, het onderzoek, de opsporing en de vervolging van strafbare feiten of de tenuitvoerlegging van straffen, met inbegrip van de bescherming tegen en de voorkoming van gevaren voor de openbare veiligheid en de voorkoming van dergelijke gevaren, met toepassing van artikel 23, paragraaf 1, c) en d), van de Verordening (EU) 2016/679.

In nog een andere politiezone wordt hierover niets bepaald in het beleidsdocument, maar is er wel een interne afspraak met verwijzing naar de openbaarheid van bestuur. Zo vertelde een commissaris nauw betrokken bij de implementatie van de bodycam in zijn zone:

“Ja in se heeft dat een stukje te maken met openbaarheid van bestuur. (...) Als iemand inderdaad met dergelijke vraag zou komen wordt dat door DPO⁷² verder behartigd die dan de beelden kan aanvragen via dan onze functionele beheerder die we daarvoor voorzien hebben en waarbij de beelden dan samen kunnen worden bekeken met de dienst klachtenmanagement of wie het dan ook mag zijn. Dat is af te spreken samen met die burger die dan zijn beelden wil bekijken. Dus theoretisch hebben we dat voorzien, praktisch is het bij mijn weten nog niet voorgevallen.”

De vierde en laatste categorie gaat over andere actoren. In bepaalde omstandigheden zouden namelijk ook andere dan justitiële of politionele actoren toegang kunnen krijgen tot bodycamopnames. Zo voorzien de beleidsdocumenten met operationele richtlijnen van één politiezone in volgende bepaling:

“Wanneer andere personen dan leden van de politiediensten, binnen de contouren van de wettelijke bepalingen, in real time toegang bekomen tot het beeldmateriaal en elk ander gegeven dat verzameld wordt door deze camera's, dan zal het in real time bekijken van de beelden steeds onder toezicht van een operationeel politiepersoneelslid gebeuren.”

Tijdens een interview verduidelijkte een commissaris van deze politiezone dat deze bepaling betrekking heeft op politietaken in het kader van openbare orde (bv. evenementen). In deze situaties zou het ook zinvol kunnen zijn dat private bewakingsfirma's toegang krijgen tot de beelden. Tot nog toe wordt er binnen deze politiezone echter nog niet op deze manier gewerkt.

7.2.2 Toegangstermijnen inzake bodycamopnames

Er zijn meerdere categorieën van personen die toegang kunnen krijgen tot de bodycamopnames (zie 7.2.1) , maar er wordt in de wet op het politieambt enkel expliciet in toegangstermijnen voorzien voor **(leidinggevende) politieambtenaren in het kader van operationele doeleinden**. Specifiek voorziet art. 25/7 §1 WPA dat gedurende een periode van een maand, te rekenen van de registratie ervan, politieambtenaren een recht hebben van toegang tot bodycamopnames in het kader van opdrachten van bestuurlijke en gerechtelijke politie (zie

---

⁷² DPO = data protection officer.

3.2.1.3). De voorwaarde is wel dat de toegang operationeel gemotiveerd is en dat deze noodzakelijk is voor de uitoefening van een welbepaalde opdracht (Art. 25/7, §1, lid 1 WPA). Na het verstrijken van deze maand, is de toegang enkel mogelijk voor doeleinden van gerechtelijke politie mits een schriftelijke en met redenen omklede beslissing van de procureur des Konings (art. 25/7, §1, lid 2 WPA).

Wat het recht op toegang voor **niet-operationele doeleinden** betreft, voorziet art. 25/7, §2 WPA in een recht op toegang wanneer bodycamopnames gebruikt worden voor pedagogische en didactische doeleinden, zonder hieraan evenwel specifieke toegangstermijnen te koppelen. Voor andere niet-operationele doeleinden voorziet de WPA echter niet expliciet in een recht op toegang en dus ook niet in toegangstermijnen. Tijdens een interview en focusgroep vertelden commissarissen dat men zich voor gebruik voor niet-operationele doeleinden zoals klacht- en tuchtprocedure toch ook steunt op de toegangstermijnen van toepassing bij operationele doeleinden: een maand en nadien enkel na beslissing van de procureur des Konings. Dit kan echter wel voor moeilijkheden zorgen, zoals een commissaris tijdens een interview aangeeft:

“Ja vanaf dat je er een incident van maakt, worden ze automatisch bijgehouden langer dan dertig dagen, alleen kan je ze na dertig dagen niet meer raadplegen zonder een opdracht van het parket. Dat is het lastige van het verhaal natuurlijk eh, als je vandaag beelden hebt van een woordenwisseling waar geen pv wordt opgesteld, maar je voelt onderhuids van oei er kan wel eens iets van komen, je houdt beelden bij, de 32ste dag legt persoon klacht neer maar dan kan je hypothetisch niet meer aan de beelden.”

7.3 Naderhand gebruik van de bodycamopnames

Zoals hoger al was toegelicht (zie 1.2.3.3 en 3.2.1.3) is het zinvol om een onderscheid te maken tussen drie doeleinden waarvoor bodycamopnames naderhand gebruikt kunnen worden:

- met het oog op operationele doeleinden (gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten van politie);
- met het oog op niet-operationele doeleinden (klacht- en tuchtprocedures, pedagogische en didactische doeleinden);
- en met het oog op publieke bekendmaking van de bodycamopnames.

Deze worden nu elk nader besproken.

7.3.1 Naderhand gebruik voor operationele doeleinden

Zoals reeds toegelicht voorziet de WPA dat bodycamopnames gebruikt kunnen worden voor operationele doeleinden, met name bij uitvoering van bestuurlijke en gerechtelijke opdrachten

(zie 3.2.1.3 en 7.2.2). Hier zal voornamelijk op het laatste worden ingegaan omdat het empirisch onderzoek zich daarop heeft gefocust.

Wat ten eerste het gebruik in het kader van **gerechtelijke opdrachten** betreft, kan de verzamelde informatie op basis van de gemaakte bodycamopnames aan de procureur des Konings of de onderzoeksrechter worden overgemaakt waarna deze bij de behandeling van een dossier voor een rechtbank als bewijs kan worden gebruikt. In dit verkennend onderzoek konden we **nog geen uitgegeven vonnissen/arresten** terugvinden waarin de bodycamopnames daadwerkelijk als bewijs werden gebruikt in een strafdossier. Dat heeft wellicht te maken met het feit dat de bodycam nog niet lang in België wordt gebruikt. Tijdens interviews en focusgroepen kwam wel naar voren dat er wel al bodycamopnames werden gevoegd aan strafonderzoeken die momenteel nog lopende zijn. Tijdens het onderzoek kregen we dan ook wel al wat inzicht in **de wijze waarop de bodycamopnames worden overgemaakt aan de gerechtelijke instanties**. Zo werd vastgesteld dat er momenteel **geen algemene richtlijnen vanuit het Openbaar Ministerie** zijn over de mate waarin het bestaan van bodycamopnames kenbaar moet worden gemaakt aan de parketten en op welke wijze dit dan desgevallend zou moeten gebeuren. Christian De Valkeneer, gewezen procureur-generaal, wees er tijdens het interview op dat er momenteel geen circulaire van het college van procureurs-generaal is die hierover iets bepaalt. Volgens hem komt het *a priori* wel toe aan de procureur des Konings om na te vragen of er bodycamopnames van een bepaalde interventie beschikbaar zijn, tenzij de betrokken politieambtenaren dit al spontaan kenbaar maakten. Leidinggevende politieambtenaren van verschillende politiezones gaven tijdens de interviews aan dat zij over het gebruik van de bodycam doorgaans wel contact hadden met het parket bij de rechtbank van eerste aanleg, maar dat er ook daar geen concrete richtlijnen zijn over de wijze waarop het bestaan van de bodycamopnames kenbaar moet worden gemaakt. Eén commissaris benadrukte tijdens een interview echter wel dat hij voorstander zou zijn van een algemene richtlijn vanuit het parket: *“Ik denk eerlijk gezegd dat het ook niet slecht zou zijn. Anders ga je altijd wel een bepaald risico houden denk ik dat euhm er toch een keer beelden niet bekeken worden of opgeslagen worden wanneer dat ze wel opgeslagen zouden moeten worden, dat denk ik wel.”* Een commissaris van een andere politiezone gaf tot slot aan dat, tijdens onderling overleg, het parket wel aangegeven had dat in geval van geweldgebruik de bodycamopnames zouden worden opgevraagd, maar dat er voor het overige geen richtlijnen waren.

Uit het onderzoek bij de **deelnemende lokale politiezones** bleek dat de interne richtlijnen over de wijze waarop het bestaan van bodycamopnames kenbaar gemaakt wordt aan de procureur des Konings onderling kunnen **verschillen**. Zo zijn er verschillende regelingen over de verwerking van bodycamopnames in een proces-verbaal enerzijds en over de neerlegging ervan op de griffie van de rechtbank anderzijds.

Wat de **verwerking in het proces-verbaal** betreft, wordt in de beleidsdocumenten met operationele richtlijnen van 6 politiezones voorzien dat het gebruik en de beschikbaarheid van de bodycamopnames systematisch dient te worden vermeld in het proces-verbaal. In één politiezone wordt het als volgt geformuleerd:

“Indien men tijdens zijn interventie of politionele tussenkomst gebruik maakt van de bodycam (dus effectief overgaat tot een opname), dient dit uitdrukkelijk te worden vermeld in het proces-verbaal (melding, interventiefiche...). Op deze manier hebben wij steeds kennis van de opname en kunnen wij indien het nodig geacht wordt, de opdracht geven om de beelden toe te voegen aan het onderzoek.”

Een commissaris van deze politiezone verduidelijkte dat voormelde bepaling ingegeven is vanuit de loyaliteit in bewijsvoering:

“Waar we wel heel duidelijk voor gewaarschuwd hebben, en dat staat denk ik ook zo in de korpsnota, als er een interventie is en er zijn bodycambeelden van, dat je ze ook niet mag verzwijgen. Dus wat wil ik daar mee zeggen? Dat je geacht wordt van daar sowieso melding van te maken dat die bodycambeelden zijn. Als je natuurlijk zegt van kijk er zijn geen bodycambeelden en er zijn bodycambeelden, dan ben je niet goed bezig. Maar hetzelfde geldt wat mij betreft, als er bodycambeelden zijn maar je zwijgt er gewoon over, dus je ontkent het niet, maar je zwijgt er gewoon over, dan zijt ge ook niet goed bezig. Dat is gewoon een kwestie van loyaliteit in de bewijsvoering en de bewijsgeving, dat je melding maakt aan je parket aan je magistraat van kijk dat bewijs is er ook.”

Hoewel het niet expliciet in de beleidsdocumenten van hun zones werd voorzien, vertelden commissarissen uit twee andere politiezones dat het ook in hun zone de bedoeling is om steeds melding te maken van het bestaan van bodycamopnames in een proces-verbaal.

Daarnaast zijn er ook politiezones die in de beleidsdocumenten geen verplichting opnemen om systematisch het bestaan van bodycamopnames in een proces-verbaal te vermelden. Zo wordt in een beleidsdocument van één politiezone bepaald dat er enkel een verplichting is wanneer er ‘relevante beelden’ zijn. Een hoofdinspecteur vertelde over deze keuze tijdens een focusgroep het volgende:

“Bij ons wordt bekeken zijn ze relevant, dan wordt een incident aangemaakt, wordt er ook een registratie en een proces-verbaal gemaakt. Maar [voor] al de rest kan het goed

zijn dat er beelden zijn en is dat gewoon ballast en wordt dat niet beschreven. Ook om eigenlijk niet ertoe te komen dat het parket eigenlijk standaard alle beelden gaat opvragen. Dat is ook niet de bedoeling van het project.”

Eén bron gaf zelfs expliciet aan dat de bodycamopnames in zijn politiezone in de praktijk enkel gebruikt worden wanneer deze in het voordeel zijn van de politieambtenaren.

Naast de loutere melding van het bestaan van bodycamopnames in een proces-verbaal, zijn er ook nog verschillende manieren om de **informatie afkomstig van die opnames te verwerken in een proces-verbaal**. Eén mogelijkheid is om in het proces-verbaal een duidelijke opsplitsing te maken tussen de eigen eerste vaststellingen enerzijds en de informatie verkregen door het bekijken van de opnames anderzijds. Zo stelde een hoofdinspecteur van een politiezone waarin de bodycam in een testfase werd gebruikt het volgende voor in geval van nieuwe elementen:

“Een PV is netjes opgesteld in rubrieken en ge begint met een rubriek relaas der feiten dat begint met wij of ik zoals ge zelf wilt en nadien heb je een volgende rubriek, analyse van de beelden en dan kom je met uw nieuwe elementen eh. Euhm en dat is natuurlijk, wat een pv is eh. Het is gewoon een relaas der feiten objectief weergegeven.”

Een hoofdinspecteur vulde tijdens dezelfde focusgroep aan dat wanneer het niet om nieuwe elementen gaat, het in de praktijk wel kan voorvallen dat de eigen vaststellingen verweven zijn met de informatie op basis van de bodycamopnames. Hij formuleerde het als volgt:

““Bijvoorbeeld ge zijt gesmaad tot en met, er zijn een aantal zaken gezegd. Terwijl dat ge uw pv aan het maken zijt, eh de computer ernaast speelt de beelden af, ah ja. Dus ge past u, wij splitsen dat niet op ze, dus onze vaststellingen zijn een beetje, onze beelden worden er in verwerkt eh.”

Ook in een andere focusgroep gaf een inspecteur aan dat hij bij het opstellen van een proces-verbaal zijn eigen vaststellingen verweeft met de informatie op basis van bodycamopnames. Tot slot is het ook mogelijk dat de bodycamopnames niet in het proces-verbaal worden verwerkt waarin er voor het eerst melding van het bestaan ervan wordt gemaakt, maar in een navolgend proces-verbaal. Een commissaris verduidelijkte dit tijdens een interview als volgt:

“Ik heb al pv's gezien waarin men gewoon zegt van kijk heel de interventie wordt gefilmd met een bodycam, beelden worden opgeslagen en eventueel neergelegd ter griffie, de uitlezing van de bodycambeelden maken voorwerp uit van een navolgend pv. En dat behandelt men dat gewoon in een navolgend pv, specifiek omtrent uitlezing van bodycambeelden dat men dat eventueel zelfs overlaat aan de recherche om navolgend onderzoek te doen of een en ander zorgvuldiger te stofferen bij wijze van spreken. Dat is ook zeer situationeel gebonden.”

Ongeacht de wijze waarop de informatie op basis van de bodycamopnames wordt verwerkt in een proces-verbaal, wordt het gebruik ervan wel als een meerwaarde beschouwd. Zo kwam in focusgroepen naar voren dat het gebruik ervan helpt om de gebeurtenissen tijdens een interventie meer gedetailleerd te beschrijven. Een hoofdinspecteur gaf het voorbeeld van een interventie bij een inbreuk op de coronamaatregelen:

“Er wordt op een half uur heel veel gezegd, en dat heeft toch sowieso een half uur geduurd, je kan niet alles registreren eh. Zonder bodycambeelden, je komt op uw bureau, je weet in grote lijnen wat er gezegd is geweest en wat heeft hem nu weer allemaal gezegd van scheldwoorden en dergelijke, maar als je die bodycambeelden hebt is het een kwestie van afspelen en gewoon noteren en je mist gewoon niks.”

Tijdens een andere focusgroep werden er andere voorbeelden gegeven zoals een plaatsbeschrijving of een achtervolging van een voertuig. Ook tijdens deze interventies blijkt het interessant om naderhand de bodycamopnames te gebruiken. Zo kan men bij een plaatsbeschrijving preciseren hoe de plaats er uitzag en kan men bij een achtervolging reconstrueren welke weg er juist werd afgelegd en welke inbreuken er werden gepleegd. Tijdens de observaties in een politiezone, kon overigens ook worden vastgesteld dat het door de opeenvolging van interventies niet altijd mogelijk is om van elke interventie onmiddellijk een proces-verbaal op te stellen. Zo kan het zijn dat er al enige tijd verstreken is alvorens men hieraan kan beginnen. De bodycamopnames zijn ook in dat geval een goede aanvulling op het geheugen en eigen notities.

Ook al erkende men de meerwaarde van bodycamopnames, tijdens interviews en focusgroepen werd daarnaast ook meermaals benadrukt dat de bodycamopnames niet in de plaats mogen komen van de eigen vaststellingen, maar louter als aanvulling mogen dienen. *“Ons proces-verbaal blijft nog altijd het belangrijkste, wij zijn het belangrijkste daar in. Het moet een aanvulling zijn en mag zeker nooit een vervanging zijn”*, aldus een inspecteur tijdens een focusgroep. In de beleidsdocumenten met operationele richtlijnen van 5 politiezones wordt ook expliciet volgende bepaling opgenomen: *“Les enregistrements peuvent être éventuellement utilisés comme aide ponctuelle dans la rédaction des procès-verbaux. Ces derniers ne peuvent toutefois se limiter à la simple retranscription des seuls enregistrements disponibles au risque d’omettre d’autres informations contextuelles pertinentes.”* Tot slot uitte een hoofdinspecteur tijdens een focusgroep ook nog een andere bezorgdheid. Hij wees erop dat frequent gebruik van de bodycamopnames bij het opstellen van het proces-verbaal tijdrovend zou kunnen worden en tot overbelasting zou kunnen leiden.

Wat de **neerlegging op de griffie van de rechtbank van de bodycamopnames** betreft, kwam tijdens de interviews en focusgroepen naar voren dat deze niet systematisch gebeurt en dat de beslissing om ertoe over te gaan op verschillende momenten in de procedure kan gebeuren. De procureur des Konings kan meteen zelf verzoeken om de neerlegging van de bodycamopnames. Daarnaast is het ook mogelijk dat de betrokken politieambtenaar er enkel melding van maakt in een proces-verbaal en de beoordeling over de neerlegging overlaat aan het ambt van de Procureur des Konings. Een hoofdinspecteur formuleerde het tijdens een focusgroep als volgt:

“Bij ons is afgesproken dat wij ze niet standaard gaan neerleggen uiteraard want anders ga je heel veel cd’s moeten branden en heel veel keer naar de griffie moeten lopen. Het is zo, en dat gaat [X] veel meer aan de hand hebbend dan wij bij de [X]. Die heeft veel prio0, geweldsdelicten en dergelijke. Waar hij ter plaatse komt en waar hij contact moet opnemen met het parket. Als ze daar al zeggen schrijf die beelden weg dan gaan we dat wel onmiddellijk doen en anders is de werkwijze dat we het vermelden in PV, dat die koppeling wordt gemaakt, dat we zeggen er zijn relevantie beelden en indien opportuun indien uw Ambt het nodig acht kunnen die neergelegd worden ter griffie (...).”

Tot slot is het ook mogelijk dat de betrokken politieambtenaar op eigen initiatief beslist om over te gaan tot neerlegging. *“Het kan perfect zijn dat die intervenant zelf al heeft gezegd van kijk ik leg het sowieso d’office neer”*, aldus een commissaris tijdens een interview. In de beleidsdocumenten met operationele richtlijnen van 5 politiezones wordt dan weer aanbevolen om bodycamopnames van interventies waar gebruik van dwang noodzakelijk was neer te leggen.

De neerlegging op de griffie van de rechtbank gebeurt via een digitale drager (usb-stick of cd-rom) waarop de bodycamopnames beschikbaar zijn. Nicholas Paelinck, voorzitter VCLP, wees er tijdens het interview op dat een digitale griffie de werking vlotter en beter zou maken, en dit niet alleen voor bodycamopnames:

“Het enige probleem nu is dat justitie nog niet over een digitale griffie beschikt. Dan zouden we beelden onmiddellijk kunnen deponeren (...). Het kost geld die opslag van de beelden op de servers. Wij houden alle beelden, we hadden veel liever gehad dat we de relevante beelden via digitale griffie zouden kunnen neerleggen zodanig dat die data gestockeerd zijn en we zijn er dan ook vanaf.”

Wat het naderhand gebruik van de bodycamopnames in het kader van **bestuurlijke opdrachten** betreft: dit kwam slechts enkele keren ter sprake tijdens het empirisch onderzoek. Tijdens een focusgroep werd er wel een concreet voorbeeld gegeven van gebruik van bodycamopnames in

het kader van een bestuurlijke opdracht. Zo vertelde een hoofdinspecteur dat een bodycam werd geactiveerd bij de bestuurlijke sluiting van een gebouw. Vervolgens werden er op de computer screenshots genomen van de bodycambeelden en werden deze overgemaakt aan de bestuurlijke overheid. Een commissaris van een andere politiezone gaf tijdens een interview dan weer een ander type voorbeeld waarbij de burgemeester, als verantwoordelijke van de bestuurlijke politie, kennis kreeg van bodycamopnames teneinde de omstandigheden van bepaalde interventies te duiden:

“Ik heb ze ook al gebruikt persoonlijk of verschillende bodycambeelden naar onze bestuurlijke overheid toe. Gelijk als we bijvoorbeeld problemen hebben in een bepaalde wijk en dat er bestuurlijke maatregelen genomen moeten worden, bijvoorbeeld een plaatsverbod. Tussenkomen in die wijken, ik ben dan geneigd van dat, natuurlijk met goedkeuring van de mensen die er op staan, om dat dan een keer te tonen aan onze burgemeester om te tonen van kijk zo, dat lees je misschien in de pers maar zo gaat het er dan effectief wel op het terrein aan toe als onze mensen daar toekomen.”

7.3.2 Naderhand gebruik voor niet-operationele doeleinden

Zoals reeds toegelicht voorziet de wetgeving, buiten voor pedagogische en didactische doeleinden, niet expliciet in een recht van toegang voor niet-operationele doeleinden (zie 7.2.2 en 3.2.1.3). Hieronder zal er eerst worden ingegaan op het gebruik in het kader van klacht- en tuchtprocedures en nadien op het gebruik voor pedagogische en didactische doeleinden. Mogelijkerwijze zijn er nog andere niet-operationele doeleinden denkbaar, maar daarop werd niet gefocust in dit onderzoek.

7.3.2.1 Klacht- en tuchtprocedures

Tijdens het onderzoek kon over de frequentie van het gebruik van de bodycam maar beperkte informatie worden verzameld. De bodycam wordt in de deelnemende politiezones namelijk nog niet lang gebruikt waardoor statistieken hierover nog niet voorhanden waren. Wat de **klachtenprocedures** betreft, bleek uit de interviews en focusgroepen wel dat er al klachten werden weerlegd op basis van de bodycamopnames. Zo gaven drie leidinggevende politieambtenaren (1 korpschef en 2 commissarissen) tijdens interviews en een focusgroep aan dat na analyse van de bodycamopnames tot nu toe doorgaans werd geoordeeld dat de politieambtenaren correct gehandeld hadden. Een van deze commissarissen lichtte dit toe aan de hand van volgend voorbeeld:

“Dus dat was (...) in de zomer van 2020. Een persoon die bij zijn thuis allez een jonge kerel die verdacht werd van een gewapende overval, die moest gearresteerd worden om 5u 's ochtends en er moest een huiszoeking gebeuren om het wapen te zoeken. Nu, die

persoon woont bij zijn moeder en daar zijn ook nog een aantal jonge kinderen in het huis euhm. Men heeft alles van A tot Z opgenomen euhm en toen heeft die moeder zich beklagd. Dat is niet via comité P of AIG, ik dacht dat het een klacht was die binnen is gekomen via de burgemeester. Maar de moeder had zich beklagd over het optreden van de collega's in die zin (...) dat ze zei van ja ik ben ruw opzij geduwd geweest; ik ben uitgescholden geweest; mijn kinderen zijn bedreigd geweest met een wapen etc. En dan is dat heel dankbaar dat je een filmpje hebt, dat je alles van A tot Z kunt volgen en dat je inderdaad ziet dat er allez heftig aan toe gaat. (...) Per definitie zijn dat zeer intense tussenkomen als je iemand zoekt waarvan je weet: hij heeft een vuurwapen bij zich en hij is ook bereid om dat te gebruiken en we moeten die eruit halen. Dan zijn dat interventies die voor mensen die er niets mee te maken hebben (...) zeer heftig kunnen zijn. Maar wij konden daar zwart op wit ook gewoon vaststellen dat er geen zaken zijn gebeurd die niet door de beugel konden.”

Zoals hoger beschreven werd ook in eerder onderzoek al nagegaan of de aanwezigheid van de bodycam leidde tot minder klachten van burgers (zie 2.1.2). In ons onderzoek kon dit niet grondig onderzocht worden, gezien de bodycam nog niet zo lang gebruikt wordt. We kunnen wel verwijzen naar een uitspraak van één hoofdinspecteur die aangaf dat hij voor zijn dienst wel de indruk had dat er minder klachten binnenkwamen via klachtenmanagement inzake het gedrag van politieambtenaren:

“Maar ik merk nu toch wel, lijkt het mij, ik heb er nog geen onderzoek in gedaan. Dat zal binnen een jaar of twee jaar komen. Ik heb de indruk dat er veel minder klachten binnenkomen van klantenmanagement van grof taalgebruik of hij was onbeleefd of zo van die dingen. Dat is al lang geleden dat ik dat merk. Dus ik denk dat daar toch wel een kentering is dat mensen echt zich netjes gedragen, meer gedragen, beleefder zijn en dat is toch ja een pluspunt denk ik.”

Wat betreft het gebruik van de bodycamopnames in het kader van **tuchtprocedures**, was er slechts één respondent die daarnaar verwees. Het ging om één concrete casus in zijn zone waarin men van plan was om bodycamopnames te gebruiken in een tuchtprocedure. De tuchtprocedure was geïnitieerd door een klacht waarna aan de hand van bodycamopnames was vastgesteld dat het gedrag van de betrokken politieambtenaar inderdaad niet correct was.

7.3.2.2 Pedagogische en didactische doeleinden

Om de bodycamopnames te kunnen gebruiken in opleidingen verplicht de wetgever dat deze eerst geanonimiseerd dienen te worden (Art. 25/7, §2 WPA, zie 3.2.1.3). In de beleidsdocumenten van 6 politiezones wordt daarnaast ook nog de voorafgaande toestemming van de betrokken politieambtenaren als bijkomende voorwaarde gesteld. Een commissaris wees er tijdens een interview op dat die toestemming volgens hem onder meer belangrijk is om

secundaire victimisatie te vermijden. De interventies die via de bodycamopnames worden weergegeven kunnen namelijk moeilijke en gevoelige situaties betreffen, die dan in het kader van opleidingen herhaaldelijk aan verscheidene collega's en ook aan betrokkene worden getoond.

Tijdens interviews en focusgroepen bleek dat het gebruik van bodycamopnames als pedagogisch en didactisch middel momenteel in de meeste deelnemende politiezones nog beperkt is. De bodycam wordt nog niet zo lang gebruikt en omwille van de coronamaatregelen konden vele opleidingen niet plaatsvinden. Eén commissaris gaf tijdens een interview aan dat in zijn politiekezone er wel reeds bodycamopnames gebruikt worden in het kader van de opleiding over het *excited delirium syndrome*:

“Ik heb één concreet voorbeeld, maar dikwijls een voorbeeld omdat dat iets goed was. Zo zijn er al twee voorbeelden, van een excited delirium syndroom eh, waarbij collega's bijkwamen die dan, waar de beelden een stukje gebruikt worden enerzijds om het gedrag van collega's nog een keer in de bloemetjes te zetten dat ze er correct mee zijn omgegaan, maar anderzijds ook om de mensen te tonen van dat is dat nu en zo verloopt dat in de realiteit. Dus dat zit zo in de opleidingssessie rond excited delirium zitten een aantal bodycambeelden nu ingetrokken (...).”

Er worden ook plannen gemaakt om de bodycam in de toekomst meer te gebruiken in opleidingen. Een andere commissaris zei tijdens een interview dat hij in zijn politiekezone aan de monitor geweldbeheersing heeft gevraagd om in het kader van de opleiding geweldsbeheersing (GPI 48) tijd te voorzien voor de bespreking van bodycamopnames:

“Ik heb naar mijn eigen monitor hier wel al een paar keer gestuurd van kijk: die beelden lijken me wel eens interessant (...) Kunt ge één van die vijf sessies een namiddag niet eens een aantal filmpjes laten zien van, kijk afgelopen tijd die en die beelden zijn gemaakt, wat vind je daar zelf van? Wat leer je daarvan? Wat had anders gekund? wat had niet anders gekund? (...) Of bepaalde filmpjes kun je zelf misschien zeggen: kijk die beelden zijn ons getoond, zelf vinden we dit en dat is fout gegaan, we stellen voor in de toekomst dat je zo en zo handelt. ”

Daarnaast worden de bodycamopnames ook gebruikt in het kader van de *debriefing* van specifieke interventies. Zo kwam tijdens interviews en focusgroepen naar voren dat bodycamopnames bijvoorbeeld gebruikt worden om naderhand het (tactisch) verloop van een huiszoeking te bespreken of om bij te leren over de vaststellingen gedaan bij huiszoekingen.

7.3.3 Naderhand gebruik voor publieke bekendmaking

Zoals reeds toegelicht (zie 3.2.1.3) wordt de vrijgave van informatie zoals bodycamopnames aan het brede publiek wettelijk beperkt. De politie kan niet zelf beslissen om informatie vrij te

geven, maar deze beslissing komt toe aan de gerechtelijk bevoegde instantie (art. 35 WPA). De procureur des Konings beslist hierover en in ingeval van een gerechtelijk onderzoek kan dit enkel met toestemming van de onderzoeksrechter (art. 28quinquies Sv. en art. 57 Sv.). De procureur des Konings dient hierbij telkens het vermoeden van onschuld, de rechten van verdediging van de verdachte, het slachtoffer en derden, het privéleven en de waardigheid van personen in acht te nemen (art. 28quinquies Sv. en art. 57 Sv.).

Tijdens interviews en focusgroepen kwam verschillende keren naar voren dat er bij politieambtenaren soms wel wat frustratie kan bestaan over de onmogelijkheid om te reageren op verkeerde of onvolledige informatie die, al dan niet via gsm-filmpjes, op sociale media verspreid wordt over politie-interventies. Zo gaf een commissaris tijdens een interview volgend voorbeeld:

“Ik spreek ook met mensen van andere zones als zij bijvoorbeeld incidenten in de media [zien]. Het gaat bijvoorbeeld over een incident waarbij een aantal minderjarigen bijvoorbeeld worden opgepakt. Dat je dan de versie van de ouders hoort dat zij menen te moeten klacht indienen tegen de politie om die en die reden. En als je dan weet hoe dat de vork echt in de steel zit en meer nog dat er daar ook camerabeelden van zijn, of het nu bodycambeelden zijn of vaste camerabeelden, maar dat je daar eigenlijk gewoon niets moogt of kunt zeggen laat staan verspreide. Dat is inderdaad enorm frustrerend.”

In reactie op verkeerde of onvolledige informatie zouden sommigen het dan ook goed vinden mochten de bodycamopnames in specifieke situaties publiekelijk bekendgemaakt kunnen worden. Joeri De Caluwé wijst er bijvoorbeeld op dat die bekendmaking dan zou kunnen bijdragen aan de geloofwaardigheid van de politie als organisatie. Enkele (leidinggevende) politieambtenaren wezen er tijdens interviews of focusgroepen op dat publieke bekendmaking ook een de-escalerend effect kan hebben in de ruimere samenleving. Belangrijk hierbij, zo zegt men, is dan wel dat er dan korter op de bal gespeeld wordt dan dat nu het geval is. Zo vertelde een commissaris tijdens een interview als volgt:

“Dus als er daar ook een soort van kader zou komen dat men daar korter op de bal zou kunnen spelen dan denk ik dat het ook enorm veel maatschappelijke wrevel gewoon zou kunnen voorkomen want dat is een voortdurend opbod eh. (...), Bepaalde delen van een maatschappij die dan versterkt worden en hun vijandigheid naar politie toe. Maar bij politie ook: allez, ik ervaar dat hier soms ook op de werkvloer, die frustraties die op die manier ontstaan. Dat is gewoon op sommige momenten is dat gevaarlijk eh want je zit daar echt in een soort gepolariseerd klimaat waarbij dat ze bij bepaalde interventies met een mes tussen de tanden recht tegen over elkaar staan dat is absoluut niet gezond eh, maar ja.”

Over de mogelijkheid om de politie zelf de beslissingsbevoegdheid te geven om de

bodycamopnames te verspreiden, waren enkele (leidinggevende) politieambtenaren kritisch. Zo benadrukte een inspecteur tijdens een focusgroep het belang van neutraliteit en het beroepsgeheim van de politieambtenaar:

“Vanaf het moment dat wij een verantwoording gaan geven op een sociaal medium, dan gaan wij van alle kanten ja van alle kanten meningen, opinies krijgen, bijsturingen en ik denk [dat] wij daar die neutraliteit alsook het beroepsgeheim een beetje moeten bewaken. En als wij weten dat wij via de bodycam dat gefilmd hebben dan is dat meer dan genoeg. Zeker is dat frustrerend als wij iets zien verschijnen op sociale media of in een bepaalde krant en we weten van oké dat is niet juist. Maar goed daarvoor zijn we geselecteerd daar moeten wij maar mee om kunnen gaan.”

Ook een commissaris uit een andere politiezone vertelde tijdens een interview dat het naar zijn mening niet toekomt aan de politie om bodycamopnames bekend te maken. In het kader van een strafrechtelijk onderzoek dient een dossier uiteindelijk door een rechter beoordeeld te worden. Het is volgens hem dan ook niet nodig om als politie bij te dragen aan het discours in de media. Nog een andere commissaris wees er tijdens een focusgroep dan weer op dat wanneer de politie zelf niet de beslissingsbevoegdheid heeft, het niet uitgesloten is dat informatie alsnog gelekt wordt vanuit de politie. Zo gaf hij aan dat het al is voorgevallen dat vakbonden ongeautoriseerd informatie vrijgaven.

Hoofdstuk 8. Besluit en aanbevelingen

Dit hoofdstuk vormt het sluitstuk van voorliggend rapport waarin enerzijds de resultaten van het onderzoek kort worden samengevat en anderzijds aanbevelingen worden geformuleerd voor de toekomst. Daarbij wordt eerst ingegaan op de aanpak en de beperkingen van het onderzoek (8.1). Daarna worden de onderzoeksresultaten omtrent het beleid en de praktijk inzake het gebruik van de bodycam (8.2) en omtrent de percepties inzake de impact van het gebruik van de bodycam (8.3) kort samengevat. Het hoofdstuk eindigt met aanbevelingen voor het beleid ten aanzien van de bodycam (8.4) en voor verder onderzoek (8.5).

8.1 Aanpak en beperkingen van het onderzoek

Het onderzoek ving aan met een **literatuurstudie**. Daarin werden de mogelijke doelen van het gebruik van de bodycam besproken, gevolgd door een bespreking van de bezorgdheden over de mogelijke risico's van het gebruik van de bodycam (1.1). Daarna werden de belangrijkste beleidskeuzes inzake het gebruik van de bodycam in kaart gebracht, gestructureerd rond drie grote thema's: implementatie, opleiding en evaluatie van het gebruik van de bodycam op het terrein; de bewaring van, de toegang tot en het gebruik van bodycamopnames (1.2). In het tweede deel van de literatuurstudie, gerapporteerd in hoofdstuk 2, werden bevindingen samengebracht uit het snel groeiende onderzoek over de impact van de bodycam op drie *outcomes*: houding en gedrag van politieambtenaren (2.1.1), houding en gedrag van burgers (2.1.2), en de vaststellingen van misdrijven en bewijsgaring (2.1.3). Daarbij werd ook in kaart gebracht via welke mechanismen (2.2.) de bodycam deze effecten genereert en hoe deze effecten konden verschillen naargelang de context (2.3).

Nadien werd ingegaan op de **Belgische situatie**. Dat begon met een schets van **regelgeving** inzake het gebruik van de bodycam. Daarna volgde het eigenlijke **kwalitatief empirisch onderzoek**. Dat werd uitgevoerd in de periode januari-mei 2021 en bestond uit twee fasen. De **eerste fase** was verkennend en bestond uit 9 semigestructureerde **interviews met 10 bevoorrechte getuigen**, naast een reeks informele contacten en gesprekken en 1 schriftelijk institutioneel antwoord. De **tweede fase** bestond uit een empirisch onderzoek, hoofdzakelijk in de lokale politie. In tegenstelling tot wat aanvankelijk verwacht was, bleek men in de federale politie immers bodycams nog niet operationeel te gebruiken. Concreet werden **16 lokale politiezones** betrokken bij het onderzoek, waarvan er 14 de bodycam al gebruikten. De geselecteerde zones waren regionaal gespreid (Vlaanderen, Brussel, Wallonië), varieerden

inzake gradatie van verstedelijking en verschilden inzake beleidskeuzes (bv. de keuzevrijheid van individuele politieambtenaren om de bodycam al dan niet te dragen). Van die 16 zones werden er **3** geselecteerd voor een wat **grondigere casestudy**. Die bestond uit (1) een analyse van relevante documenten, (2) een interview met een medewerker betrokken bij het beleid (3) een focusgroep met 4 à 6 politieambtenaren die de bodycam op het terrein gebruiken (inspecteurs en/of hoofdinspecteurs) en, in één van de drie cases, (4) observaties in het veld. De **resterende 13 zones** werden niet bestudeerd als cases, maar enkel aan de hand van een analyse van relevante documenten en focusgroepen en interviews met medewerkers van die zones. Concreet werden er **twee focusgroepen** (één Nederlandstalige en één Franstalige) georganiseerd met in totaal 12 deelnemers uit 11 politiezones. De deelnemers aan deze focusgroepen waren voornamelijk leidinggevende politieambtenaren (korpsschefs, commissarissen en/of hoofdinspecteurs) die een breed zicht ('helikopterzicht') hadden op de operationalisering van het gebruik van de bodycam binnen hun politiezone. In één van de focusgroepen waren er ook twee inspecteurs aanwezig. Daarnaast werden er ook nog **3 interviews** georganiseerd met leidinggevende politieambtenaren uit drie andere politiezones.

Van bij het begin werd ervoor gekozen om het onderzoek te focussen op de onmiddellijke **impact van concreet gebruik van bodycams**. Eerder dan in algemene zin aan politieambtenaren te vragen wat ze denken over de bodycam en zijn mogelijke effecten, was het de bedoeling om naar die zones te gaan waar ze al gebruikt zijn en concreet te kijken wat de gepercipieerde impact was van de bodycam in het algemeen en van concrete beleidskeuzes die men kan maken inzake het gebruik van de bodycam in het bijzonder. Doordat de bodycam nog maar beperkt gebruikt werd op het moment van het onderzoek waren de feitelijke ervaringen van de respondenten soms heel beperkt. In de focusgroepen en interviews ging het dus enerzijds over echte ervaringen van respondenten met daadwerkelijk gebruik van bodycams en anderzijds over veronderstellingen en verwachtingen over mogelijke effecten van de bodycam.

Ook van bij het begin werd gekozen om **vooral politieambtenaren te bevragen**. Vermits de bodycam nog maar weinig gebruikt is in België leek het aangewezen om eerst te kijken naar de impact ervan op houding en gedrag van politieambtenaren. Dit impliceert dus een zekere *bias* ten voordele van het politieperspectief in het empirisch onderzoek. We probeerden dat risico te beperken door voor de literatuurstudie ook te putten uit literatuur die het perspectief van de

burger inneemt (hoofdstuk 1) en door in te gaan op onderzoek naar de impact van de bodycam op houding en gedrag van burgers (hoofdstuk 2). Bovendien werden in de verkennende fase van het empirisch onderzoek ook 4 respondenten van buiten de politie geïnterviewd. Niettemin blijft het risico op een *bias* naar het politieperspectief bestaan en moet dan ook in het achterhoofd gehouden worden bij de interpretatie van de resultaten én de aanbevelingen.

8.2 Huidig beleid inzake gebruik van de bodycam

In deze paragraaf wordt ingegaan op de onderzoeksresultaten omtrent de regelgeving en het beleid inzake het gebruik van de bodycam (OV 4 en OV 5).

8.2.1 Doelstellingen van de bodycam

In de literatuur werden 7 doelen geïdentificeerd: (1) transparantie, (2) *accountability*, (3) legitimiteit, (4) ‘civilizing’ of beschavend effect (m.n. reductie geweld tegen en door politie), (5) effectiviteit (o.m. meer en betere vaststellingen), (6) kwaliteit en (7) een ‘betere’ machtsverhouding tussen politie en burgers. Uit het empirisch onderzoek blijkt dat deze doelstellingen, zij het soms in andere bewoordingen, ook kunnen worden teruggevonden in de beleidsdocumenten van de Belgische lokale zones. Hierbij is het wel zo dat niet alle politiezones alle doelstellingen expliciet vermelden. Doelstellingen 4 en 5 in bovenstaande opsomming kon wel steeds teruggevonden worden in de beleidsdocumenten van de deelnemende zones.

8.2.2 De concrete invulling van de beleidskeuzes inzake de bodycam

Bij de invoering en het gebruik van de bodycam moet men heel wat beleidskeuzes maken. In het rapport werden deze georganiseerd volgens drie grote thema's. Wat het eerste thema, **implementatieproces, opleiding en evaluatie** (hoofdstuk 5), betreft kon het volgende vastgesteld worden. De implementatie van de bodycam binnen de geïntegreerde politie blijkt er duidelijk één van twee snelheden te zijn. Daar waar er verschillende lokale politiezones zijn die de bodycam al operationeel gebruiken of dit spoedig zullen doen, beperkte de federale politie zich voorlopig tot niet-operationele testen met de bodycam en de voorbereiding van de aankoop. Ook tussen lokale politiezones onderling zijn er sterke verschillen zowel inzake de operationele richtlijnen als inzake de aankoop, de opleiding en evaluatie van de bodycam. Tegelijk zien we hier en daar ook samenwerking, o.m. voor de uitwerking van operationele richtlijnen en voor de aankoop. In de meeste deelnemende zones worden inspanningen gedaan voor interne en externe communicatie. Interne communicatie gebeurt onder meer via

opleidingen, externe communicatie naar de burgers via diverse kanalen zoals sociale media, brieven en persconferenties.

Wat beleid inzake **het gebruik van de bodycam in de praktijk** (hoofdstuk 6) betreft, blijken er heel wat verschillen tussen de politiezones te zijn. Dat is zeker het geval wat betreft de beoordelingsmarge voor de politieambtenaar tot het al dan niet dragen van de bodycam. In sommige zones is die heel ruim, in andere zones dient men de bodycam dan weer verplicht te dragen in bepaalde diensten of voor bepaalde taken. De beoordelingsmarge tot het al dan niet activeren van de bodycam is in alle zones groot. Zo is het algemeen uitgangspunt dat, uiteraard wel binnen het wettelijk kader, de politieambtenaar op het terrein zelf kan beslissen over activatie. In de praktijk lijkt de bodycam vooral geactiveerd te worden om twee redenen: de-escalatie en informatieverzameling in gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten. Twee andere redenen die ook werden geopperd in het onderzoek waren informatieverzameling over eigen politieel handelen en informatieverzameling over interne problemen met collega's. In de praktijk blijken bodycams op dit moment enkel manueel aan- en uitgezet te worden. Van de mogelijkheid tot activatie op afstand, automatische activatie of opname met infrarood wordt (voorlopig) doorgaans geen gebruik gemaakt. Zo blijft de beoordelingsmarge van de politieambtenaar behouden en wil men vermijden dat de bodycam iets weergeeft dat de politieambtenaar met zijn blote oog niet heeft kunnen zien. Gelet op de verschillende richtlijnen in de lokale politiezones, gaan er stemmen op om te streven naar meer uniformiteit over het gebruik van de bodycam in de praktijk. Die vraag naar uniformisering heeft dan vooral betrekking op het functioneel gebruik van de bodycam in de praktijk en minder op de technische modaliteiten van de bodycam.

Ook inzake het derde thema, **bewaartermijn, toegang en naderhand gebruik** (hoofdstuk 7), bleken er interessante verschillen tussen de zones te zijn. Zo lijkt elke zone zijn eigen beleid inzake de toegang tot de beelden uit te werken. Over het naderhand gebruik van de bodycamopnames kon nog niet veel vastgesteld worden omdat de bodycam nog niet lang wordt gebruikt in België. Wel bleek dat de politiezones verschilden inzake de regeling van de manier waarop de bodycamopnames kenbaar worden gemaakt aan de gerechtelijke instanties. De bodycamopnames worden verder ook gebruikt in het kader van klacht- en tuchtprocedures en daarnaast wordt ook het belang van het gebruik ervan voor pedagogische en didactische doeleinden erkend. Tot slot veronderstelden sommige respondenten dat de publiekelijke

bekendmaking van bodycamopnames in bepaalde situaties en onder strikte voorwaarden de percepties over de politie zouden kunnen verbeteren.

8.3 Percepties inzake de impact van het gebruik van de bodycam

Voorliggend onderzoek ging niet alleen in op het beleid van de bodycam, maar ging ook in op de vraag naar de impact van het gebruik van de bodycam op drie outcomes: (1) de houding en het gedrag van de politieambtenaren, (2) de houding en gedrag van de burgers en (3) de vaststellingen van misdrijven en bewijsgaring. In antwoord op OV2 werd in hoofdstuk 2 het wetenschappelijk onderzoek naar die impact in kaart gebracht, waarna in antwoord op OV5 werd nagegaan hoe de respondenten in ons eigen onderzoek die impact percipiëren. In de mate dat er al bodycams gebruikt werden tijdens het onderzoek zijn die percepties gebaseerd op eigen ervaringen, maar daarnaast ging het ook over verwachtingen. Voor deze analyse van de impact van de bodycam wordt gebruik gemaakt van het zogenaamde CMO-kader uit de *realist evaluation* (Pawson & Tilley, 1997) benadering van evaluatieonderzoek: er wordt niet alleen gekeken naar het effect (Outcome) van de bodycam, maar ook naar de manier waarop dit effect tot stand komt (Mechanismen) en hoe dit kan variëren naargelang de concrete situatie (Context).

8.3.1 Impact van de bodycam op de houding en het gedrag van politieambtenaren

Uit eerder onderzoek bleek dat politieambtenaren over het **algemeen positief** stonden tegenover de bodycam, zeker naarmate ze die langer gebruikten. Eenzelfde beeld bleek uit ons onderzoek: zowat alle respondenten stonden vrij tot heel positief tegenover bodycams. Ze verwezen daarbij ook naar de twee mechanismen die in de literatuur ter verklaring van deze positieve houding worden aangebracht. Ten eerste kan het gebruik van de bodycam politieambtenaren een gevoel geven van bescherming, bijvoorbeeld tegen onterechte klachten. Ten tweede zorgt gewinning aan nieuwe technologie, en dus ook aan de bodycam, na een tijd ook voor een positievere houding. Dit kwam in ons onderzoek ook bij enkele respondenten naar voren. Als politieambtenaren daarentegen een **negatieve houding** hebben tegenover de bodycam, dan heeft die, zo blijkt uit eerder onderzoek, meestal te maken met de vrees dat de beelden tegen hen gebruikt zouden worden en dus met het mechanisme ‘het gevoel gecontroleerd te worden’. Ook in ons onderzoek bleken in sommige politiezones als onrechtvaardig ervaren praktijken uit het verleden (bv. het gebruik van de *fleetlogger* ter controle van politieambtenaren) ervoor te zorgen dat de invoering van de bodycam leidde tot een gevoel gecontroleerd te worden en dus tot een negatieve houding tegenover die bodycam. De organisationele context waarin de

bodycam wordt ingevoerd is dus van groot belang. Dat bleek al uit eerder onderzoek en werd ook bevestigd door onze respondenten. Uit ons onderzoek bleek bovendien dat een **aanvankelijk negatieve houding positief kan evolueren** door goede en duidelijke richtlijnen, door goede communicatie en opleiding, door gewenning, en doordat politieambtenaren ondervinden dat bodycamopnames hen ook kunnen beschermen, bijvoorbeeld in het geval van klachten van burgers.

Heel wat studies tonen aan dat de bodycam inderdaad een ‘civilizing’ of ‘beschavend’ effect kan hebben op politieambtenaren in de zin dat deze **geweld door politieambtenaren kan doen afnemen**. In de literatuur wordt daarvoor naar twee mechanismen verwezen: doordat het gedrag gefilmd wordt, vergroot de kans dat men gestraft kan worden voor ongeoorloofd gewelddadig gedrag waardoor men dat gedrag dus minder zal stellen (afschrikking) en wordt men zich bewuster van het eigen gedrag waardoor men zich meer sociaal wenselijk zal gedragen (zelfbewustzijn). In Belgische context wordt hier doorgaans over het ‘de-escalerend effect’ gesproken. Bij deze term bleken de respondenten in de eerste plaats te denken aan het effect op burgers, maar sommigen verwezen ook naar een mogelijk effect op politieambtenaren. Daarbij werd dan vooral verwezen naar het mechanisme ‘zelfbewustzijn’. Men benadrukte daarbij vooral het samenspel tussen politieambtenaar en burger en wees daarbij ook op het belang van de mondelinge waarschuwing bij activatie van de bodycam. Uit de literatuurstudie kwamen ook enkele studies die **geen effect** vonden van de bodycam op geweldgebruik door politie. Ook onze respondenten zagen situaties waarin ze geen effect verwachtten, bijvoorbeeld bij burgers onder invloed van drugs of alcohol. Er was ook één studie (Ariel et al., 2016) die zelfs een **toename van geweldgebruik door politieambtenaren** zag als gevolg van het gebruik van de bodycam. In ons onderzoek kwam dit niet naar voren.

In eerder onderzoek werd ook vastgesteld dat het gebruik van de bodycam **het aantal klachten tegen politieambtenaren doet afnemen**, al bleek dat ook niet het geval voor alle geconsulteerde studies. Die daling in het aantal klachten kan een indicatie zijn van beter politieoptreden, maar kan ook komen doordat burgers minder snel ongegronde klachten indienen omdat ze weten dat het incident is opgenomen. Een minder optimistische verklaring voor die daling is dat burgers minder bereid zijn om klacht in te dienen, bijvoorbeeld omdat ze minder vertrouwen hebben in het systeem van klachtenafhandeling. In ons onderzoek kon hierover nog niet veel worden vastgesteld omdat de bodycam nog niet lang gebruikt werd.

Een laatste vaststelling in eerder onderzoek betreft de hypothese dat politieambtenaren door de bodycam voorzichtiger zouden worden en dus niet meer **proactief** (op eigen initiatief, zonder voorafgaande melding) zouden durven optreden. Voor het totaal aantal proactieve activiteiten bleek dit niet het geval (in 1 onderzoek was er zelfs een stijging) en voor specifieke proactieve activiteiten bleek het af te hangen van de aard van de activiteit: een daling van het aantal persoonscontroles, geen effect op het aantal voertuigcontroles en een stijging van het aantal *'park and walks'*. Ons onderzoek biedt hierover weinig concrete informatie, maar gezien politieambtenaren formeel zelf mogen beslissen of ze de bodycam al dan niet activeren, verwachten sommige respondenten niet dat er een vermindering zou komen van proactief optreden.

8.3.2 Impact van de bodycam op de houding en het gedrag van burgers

Over het algemeen, zo blijkt uit eerder onderzoek, staan burgers **positief** tegenover het gebruik van de bodycam. Zij geloven dat het gebruik van de bodycam zal leiden tot een meer verantwoordelijke politie, tot meer vertrouwen van de burger in de politie en tot een sterkere legitimiteit van de politie. Dat vertrouwen in de gunstige effecten van de bodycam lijkt echter minder groot te zijn bij burgers die ook minder vertrouwen hebben in de politie in het algemeen. Ons eigen onderzoek focuste niet op de houding van de burgers, maar enkele bevoorrechte getuigen wezen er wel op dat er meer nodig zal zijn voor een verhoging van vertrouwen en legitimiteit dan de loutere invoering van de bodycam.

Men stelde in enkele studies een **daling** vast **van het geweld door burgers tegen politieambtenaren** als gevolg van het gebruik van de bodycam. Hier kan dan verwezen worden naar dezelfde twee mechanismen die hoger al werden vermeld ter verklaring van het *civilizing effect* op geweldgebruik door politieambtenaren: afschrikking en zelfbewustzijn. Ook de respondenten in ons onderzoek verwezen hiernaar en dan vooral naar het zelfbewustzijn mechanisme. Opvallend is de vaststelling dat men in sommige andere studies juist een **toename van het geweld tegen politieambtenaren** ziet als gevolg van de invoering van de bodycam. Volgens Ariel et al. (2018) heeft dit te maken met een dynamiek waarbij de aanwezigheid van de bodycam leidt tot politieambtenaren die te voorzichtig zijn. Die voorzichtigheid wordt door sommige burgers dan als een teken van zwakte gezien en dat kan dus tot meer geweld door die burgers leiden. Die voorzichtigheid kan er ook voor zorgen dat politieambtenaren bepaalde

technieken (bv. agressieve verbale bevelen) niet durven gebruiken, waardoor het geweld snel kan escaleren van verbaal naar fysiek geweld. In ons onderzoek wees één respondent op het risico dat burgers, zeker in een grotere groep, mogelijk agressief kunnen reageren op de activatie van de bodycam. Een andere respondent had dan weer de ervaring dat de bodycam ook in een grotere groep de-escalerend kan werken. Indien de bodycam gebruikt wordt als controlemiddel vrezende enkele respondenten dat dit kan leiden tot te voorzichtig handelen. Al lijkt het waarschijnlijk dat dit risico beperkt is omdat de politieambtenaar zelf kan beslissen om de bodycam al dan niet te activeren. Naar de impact van de bodycam op de **bereidheid van burgers om mee te werken met politie** is nog maar weinig wetenschappelijk onderzoek gebeurd en het onderzoek dat er is genereert geen eenduidige resultaten. Ook onze respondenten hadden hierover nog geen nuttige informatie.

8.3.3 Impact van de bodycam op de vaststelling van misdrijven en bewijsgaring

Onderzoek naar de effecten van de bodycam op de kwaliteit van de vaststelling van misdrijven en bewijsgaring is beperkt. Globaal gezien lijkt er wel een **gunstig effect** te zijn, trouwens niet alleen op vaststelling van misdrijven en bewijsvergaring maar ook op andere variabelen zoals arrestaties van verdachten en vervolging van en veroordeling voor misdrijven. Met name bij huiselijk geweld lijkt het gebruik van de bodycam de kans op vervolging te verhogen. Uit een experiment in Nederland bleek bovendien dat de kwaliteit van een proces-verbaal verbeterde wanneer politieambtenaren gebruik maakten van bodycambeelden. Ook de respondenten in ons onderzoek bleken de verwerking van bodycamopnames in een proces-verbaal doorgaans als een meerwaarde te beschouwen, met name om de gebeurtenissen tijdens een interventie meer gedetailleerd te beschrijven. Meer algemeen bleek uit ons onderzoek dat de bodycam inderdaad gebruikt werd met de bedoeling om meer en betere vaststellingen van misdrijven te doen. Zo werden er bijvoorbeeld bodycamopnames gemaakt van plaatsen delict (verdacht overlijden, diefstal, ...), huiszoekingen en achtervolgingen. We konden wel nog geen uitgegeven vonnissen/arresten terugvinden waarin bodycamopnames daadwerkelijk als bewijs werden gebruikt in een strafdossier. Dat heeft wellicht te maken met het feit dat de bodycam nog niet zo lang in België wordt gebruikt. Tijdens interviews en focusgroepen kwam wel naar voren dat er wel al bodycamopnames werden gevoegd aan strafonderzoeken die momenteel nog lopende zijn. We kregen ook al wat inzicht in de wijze waarop de bodycamopnames worden overgemaakt aan de gerechtelijke instanties. Bij gebrek aan algemene richtlijnen hieromtrent van het Openbaar Ministerie, zijn er hier opvallende verschillen tussen de politiezones. Zo zijn

er verschillende regelingen over de verwerking van bodycamopnames in een proces-verbaal enerzijds en over de neerlegging ervan ter griffie anderzijds.

8.4 Aanbevelingen inzake het beleid ten aanzien van de bodycam

Verder bouwend op de onderzoeksresultaten van het onderzoek en tegen de achtergrond van de (soms contrasterende) doelstellingen, bezorgdheden en reflecties over de bodycam, worden in deze paragraaf, in antwoord op OV6, aanbevelingen geformuleerd over het beleid ten aanzien van de bodycam. Ook deze aanbevelingen worden besproken volgens de drie grote thema's die ook de resultatenhoofdstukken structureerden. De bespreking rondt af met een slotparagraaf met daarin enkele meer algemene reflecties en ook suggesties voor verder onderzoek.

8.4.1 Implementatieproces, opleiding en evaluatie

Zoals reeds toegelicht is **het proces van implementatie van de bodycam** belangrijk. Een goede aanpak van dat proces kan helpen bij de preventie of beperking van diverse problemen: weerstand bij politieambtenaren en vakbonden, bodycams die niet worden gedragen of geactiveerd, technische problemen en onverwachte kosten (White, Todak, et al., 2018)). Het Ministerie van Justitie van de VS biedt aan de vele politiediensten in de VS een checklist aan die de verschillende stappen van een implementatieproces schetst (Bureau of Justice Assistance, 2015) en die ook voor de Belgische context nuttig kan zijn. Eén van de adviezen die in die checklist, maar ook in veel andere bronnen, aan bod komt is het belang van duidelijkheid over de **doelstellingen** die men beoogt met invoering van de bodycam (Alpert & McLean, 2018; White, Todak, et al., 2018). Zonder duidelijkheid daarover is het immers moeilijk om het gebruik van bodycams te evalueren. Bovendien kan men door duidelijke doelstellingen frustraties, zowel bij burgers als bij politieambtenaren, over niet gerealiseerde doelstellingen vermijden. Uit ons onderzoek bleek dat in de beleidsdocumenten van de deelnemende politiezones de doelstellingen inderdaad doorgaans duidelijk werden uiteengezet. In de praktijk leek men vooral de nadruk te leggen op de verhoopte de-escalerende werking, de verbetering van de bewijsgaring en de pedagogische en didactische mogelijkheden van de bodycam. De doelstellingen die in de Angelsaksische praktijk vaak heel sterk naar voren komen, zoals transparantie, *accountability* en legitimiteit werden minder prominent naar voren geschoven in de interviews en focusgroepen, al vond men zo ook niet onbelangrijk. Het lijkt waarschijnlijk dat die doelstellingen de komende tijd nog belangrijker zullen worden, o.m. in het licht van de groeiende bezorgdheid over politiegeweld en de impact daarvan op de legitimiteit van de

politie. Bij de verdere aanbevelingen in dit hoofdstuk worden deze doelstellingen dan ook in het achterhoofd gehouden.

Een ander telkens terugkerend advies in verband met de implementatie van de bodycam is het belang van een **doordachte en geplande communicatie over de bodycam**. Die communicatie moet uiteraard **intern** gebeuren **naar de politieambtenaren** zelf. In de praktijk gebeurt dat meestal via opleidingen en dat zal nodig blijven, zeker als er wijzigingen komen inzake beleid. Maar ook **externe communicatie naar burgers** is heel belangrijk. De onderzochte politiezones deden daarvoor al inspanningen (o.m. via sociale media, brieven, en persmededelingen) bij de lancering van de bodycam. Ook hier zal het zaak zijn om de vele relevante informatie blijvend beschikbaar te stellen, bijvoorbeeld in de vorm van een ‘veel gestelde vragen’ sectie op de website. Dit soort externe communicatie zal heel belangrijk zijn om incorrecte of onrealistische verwachtingen van burgers te temperen (Alpert & McLean, 2018, p. 656). Zo is het bijvoorbeeld belangrijk dat burgers van bij aanvang weten waar en wanneer een politieambtenaar de bodycam kan gebruiken en activeren. Ook is het belangrijk dat burgers bij aanvang weten dat er heel wat beperkingen zijn op het publiek maken van bodycamopnames (zie verder). Als burgers verwachten dat beelden snel en volledig publiek worden gemaakt en vervolgens vaststellen dat dit niet gebeurt, dan zou dit hun vertrouwen in de politie verder kunnen ondermijnen en de indruk van een doofpotoperatie kunnen versterken. Op die manier bereikt men met de bodycam het tegenovergestelde van wat men hoopt te bereiken. Het komt er dus op aan die verwachtingen realistisch te houden, nog voor een incident zich voor doet.

De **opleidingen inzake de bodycam** worden momenteel georganiseerd op twee niveaus: (1) in de politiezones voor de eigen politieambtenaren en (2) in de politiescholen, zowel voor aspirant-inspecteurs als in het kader van bijscholingen. Uit het onderzoek bleek dat de opleidingen die georganiseerd worden in de **politiezones** kunnen verschillen qua format en intensiteit, maar dat ze meestal volgende aspecten omvatten: het wettelijk kader, de interne operationele richtlijnen, de draag- en gebruiksmodaliteiten van de bodycam en de praktische manipulaties van de camera. De opleidingen in de **politiescholen** zijn momenteel nog beperkt en eerder theoretisch van aard. Door de grote diversiteit tussen politiezones en -diensten inzake beleid t.a.v. de bodycams is het ook moeilijk om op het niveau van politiescholen een opleiding in zowel theorie als praktijk van bodycamgebruik aan te bieden. Een meer gecoördineerd of zelfs uniform beleid t.a.v. de bodycam (zie verder) zou hier alvast een belangrijk voordeel bieden.

Men zou zo het probleem voorkomen dat aspirant-inspecteurs op de politieschool de bodycam leren gebruiken op een manier die verschilt van hoe deze gebruikt wordt op hun latere werkplek.

Verder kunnen nog **twee suggesties** geformuleerd worden inzake opleiding. Ten eerste is het belangrijk dat de opleiding zich niet beperkt tot het formele kader en technische aspecten zoals gebruiksmodaliteiten en praktische manipulaties, maar ook uitgebreid ingaat op **de vaardigheid inzake communicatie over de bodycam**. Zo kan men ingaan op diverse manieren waarop de activatie van de bodycam wordt aangekondigd. Zowel uit eerder onderzoek als uit onze interviews en focusgroepen bleek dat de activatie van een bodycam zowel de-escalerend als escalerend kan werken. Welke van die twee het wordt hangt af van de concrete omstandigheden (bv. aantal aanwezige burgers, geestestoestand van de burgers), maar ook van de manier waarop de politieambtenaar communiceert. Een dergelijke opleiding in communicatievaardigheden kan gebeuren in praktijkgerichte oefeningen, die idealiter gebaseerd zijn op onderzoek en praktijkervaring en ingebed zijn in een bredere visie op geweldsbeheersing en communicatie. Zo een opleiding zou politieambtenaren ook moeten ondersteunen in het omgaan met de lastige afwegingen die ze in de praktijk soms moeten maken. Daar waar ze, bijvoorbeeld, vanuit het doel van bewijsgraring best zo snel mogelijk de bodycam activeren, is het vanuit de-escalatie misschien juist beter om even te wachten maar dan ook het risico te lopen dat bepaalde zaken niet opgenomen worden. Goed uitgewerkte oefeningen kunnen politieambtenaren voorbereiden op dit soort beslissingen. Ten tweede is het belangrijk om naast specifieke bodycam-opleidingen **ook in andere opleidingen in te gaan op het gebruik van de bodycam**. Dat geldt zeker voor de opleiding geweldsbeheersing (GPI 48). Ook daar kan, ingebed in het bredere verhaal van geweldsbeheersing, ingegaan worden op de mogelijkheid om de bodycam te gebruiken als tool van de-escalatie. Met name als de training geregeld herhaald wordt, biedt dat belangrijke voordelen. Het geregeld inoefenen van de activatie van de bodycam bij oefeningen geweldsbeheersing zorgt ervoor dat er een reflex wordt ontwikkeld om de bodycam te gebruiken en vergroot bovendien de kans dat men op de juiste momenten de bodycam activeert (Meyer, 2020, p. 39). Zowel uit heel wat eerder onderzoek als uit onze interviews en focusgroepen bleek immers dat men dit nogal snel vergeet in drukte en de intensiteit van het moment. Er zijn uiteraard nog andere opleidingen denkbaar (bv. de opleiding inzake omgaan met *excited delirium syndrome*) waar men zinvol kan ingaan op het gebruik van de bodycam.

Tot slot is het ook belangrijk om, enige tijd na de invoering van de bodycam, het gebruik en de effecten ervan te **evalueren**, bijvoorbeeld door gebruik te maken van kwalitatieve interviews of focusgroepen, gestandaardiseerde vragenlijsten of analyse van processen-verbaal (Flight, 2020, p. 33). In enkele aan het onderzoek deelnemende zones heeft men al wat informatie verzameld, maar we vonden nog geen voorbeelden van een grondige evaluatie van het gebruik en de effecten van de bodycam. Dat heeft uiteraard o.m. te maken met het feit dat de bodycam nog niet lang in gebruik is in België. De invoering van de bodycam is trouwens een uitstekende gelegenheid om met evaluatieonderzoek te experimenteren: het is (in tegenstelling tot veel andere aspecten van veiligheidsbeleid) een duidelijk afgebakende interventie en er al is heel wat evaluatieonderzoek beschikbaar waarop men zich qua aanpak kan inspireren. Ook voorliggend rapport (bv. de indeling in en bevindingen inzake de verschillende beleidskeuzes t.a.v. de bodycam) zou daarbij mogelijk inspiratie kunnen bieden.

8.4.2 Gebruik van de bodycam in de praktijk

In hoofdstuk 6 werd uitgebreid ingegaan op heel wat aspecten van het gebruik van de bodycam in de praktijk. In deze paragraaf focussen we ons op zes issues waarrond er zinvolle aanbevelingen mogelijk zijn.

8.4.2.1 Wettelijke beperkingen op het gebruik van de bodycam

Zoals hoger (zie 3.2.1.2) werd toegelicht mag de bodycam niet ongelimiteerd gebruikt worden. Zo mag het gebruik ervan niet gericht zijn op het vastleggen van intieme beelden of het inwinnen van delicate persoonlijke informatie (bv. over iemands etnische oorsprong, levensbeschouwelijke overtuigingen of gezondheidstoestand) (art. 25/3, §3 WPA). Het gebruik van de bodycam moet bovendien proportioneel en subsidiair zijn (Art. 25/5, §1 WPA). Daarnaast worden bepaalde types van gebruik beperkt door een tijdslimiet. Met name het gebruik van de bodycam in publiek toegankelijke (bv. horeca) of niet publiek toegankelijke (bv. privéwoning) besloten plaatsen kan enkel ‘tijdens de duur van de interventie’ (Art. 25/3 WPA). In de memorie van toelichting bij de wet van 21 maart 2018 wordt dit ruim ingevuld: ‘de interventie van bij aanvang tot het beëindigen ervan’⁷³. Uit ons onderzoek bleek dat ook de politiezones deze ruime invulling volgen. Het COC adviseert echter om, met het oog op duidelijkheid en uniformiteit, die invulling te verengen. Uit ons onderzoek (zie 6.2.1) bleek

---

⁷³ Parl. St. Kamer 2017-2018, nr. 54-2588/001, 18.

echter dat het heel moeilijk is om vooraf duidelijk af te bakenen voor welke situaties de bodycam zinvol is en dus ook voor welke situaties het gebruik ervan zou moeten worden uitgesloten. Bij een striktere definitie van het begrip ‘interventie’ loopt men dan ook het risico dat in situaties waarbij de bodycam nuttig zou gebruikt kunnen worden, dat toch niet mogelijk is. Om toch een zekere mate van duidelijkheid en uniformiteit te realiseren, lijkt het zinvoller om te kijken naar de concrete invulling van de beoordelingsmarge tot het dragen en activeren van de bodycam.

8.4.2.2 Beoordelingsmarge van de politieambtenaar tot het al dan niet dragen en/of activeren van de bodycam

Daar waar de vorige paragraaf inging op de situaties waarin de bodycam niet mag gebruikt worden, gaat deze in op de invulling van de situaties waarin die wel mag gebruikt worden. Daarbij rijst meteen ook de vraag of het wenselijk is om het dragen en/of het activeren van de bodycam in sommige situaties te **verplichten**.

Wat het **dragen** van de bodycam betreft, zijn er grote verschillen tussen de zones: in sommige zones kunnen politieambtenaren individueel beslissen of ze de bodycam al dan niet dragen, in andere zones is het dragen verplicht in bepaalde diensten of voor bepaalde taken. Een evident voordeel van het verplicht dragen van de bodycam is dat deze altijd beschikbaar is en dat zo de kans vergroot dat de vaak erg belangrijke doelstellingen die men beoogt met de bodycam kunnen nagestreefd worden. Er zijn echter twee belangrijke barrières om een dergelijke verplichting in te voeren. De eerste, en evidente, is de kostprijs van een breed gebruik van de bodycam. Daarbij gaat het uiteraard om de aankoop en het up-to-date houden van de bodycams zelf. Maar ook de opslag van de opnames heeft een belangrijke kost, zeker als er een minimale bewaartermijn zou worden opgelegd (zie verder). Voor bodycams gebruikt door de lokale politie zullen al deze kosten in de praktijk overigens vooral ten laste van de lokale politie vallen. De tweede barrière voor het verplicht dragen van de bodycam is de mogelijke weerstand bij politieambtenaren zelf. Eerder onderzoek en ook onze interviews en focusgroepen suggereren echter dat die weerstand na verloop van tijd vaak vermindert. Dit is trouwens een belangrijk argument voor de huidige strategie om de bodycam bij introductie niet te verplichten, maar vooral te investeren in opleiding, informatievoorziening en het opbouwen van vertrouwen in de technologie. Als men uiteindelijk toch zou overgaan tot een verplichting, zou men in een eerste fase het dragen van de bodycam enkel kunnen verplichten voor bepaalde functionaliteiten (bv.

interventie, handhaving openbare orde) of voor specifieke taken, zoals overigens nu al in een aantal politiezones gebeurt (zie 6.1.1). Als men dat zou doen, dan zijn er veel goede redenen om die verplichting dan wel meteen te laten gelden voor iedereen die binnen die functionaliteit werkt of die taak uitvoert. Dat zorgt immers voor uniformiteit t.a.v. de burger. Het biedt ook operationele voordelen. Als alle politieambtenaren die betrokken zijn bij een concrete interventie bodycamopnames maken, dan kan men zich achteraf ook een volledig beeld vormen van de interventie. Het kan ook helpen in die gevallen waarin, bijvoorbeeld door een schermutseling, één van de camera's geen (kwaliteitsvolle) opnames biedt. In de praktijk zullen deze argumenten natuurlijk moeten afgewogen worden tegen de net genoemde barrières (kostprijs en weerstand) die dan weer redenen kunnen zijn om het dragen van de bodycam toch niet te verplichten. Als beide barrières op termijn wel zouden verzwakken (bv. vermindering van de kostprijs van dataopslag en verminderde weerstand bij politieambtenaren) dan is, rekening houdende met de vele voordelen van de bodycam, uiteindelijk ook een algemene verplichting denkbaar. De bodycam zou dan dus deel uitmaken van de basisuitrusting van elke politieambtenaar. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat dat in de huidige stand van de wetgeving wel een uitholling zou betekenen van de autonomie van de gemeenteraad om toestemming te geven over het gebruik van de bodycam op zijn grondgebied.

Wat het **activeren** van de bodycam betreft, zijn de verschillen tussen de politiezones op dit moment minder groot. In de meeste zones geldt immers een grote beoordelingsmarge. Slechts twee van de onderzochte zones voorzien expliciet in de mogelijkheid om politieambtenaren te verplichten tot het activeren van de bodycam (zie 6.1.2). Alvorens in te gaan op concretere aanbevelingen in verband met de invulling van de beoordelingsmarge inzake de activatie van de bodycam, gaan we eerst kort in op de argumenten voor en tegen een ruime beoordelingsmarge.

Er zijn enkele belangrijke **voordelen** aan een **ruime beoordelingsmarge** die dus meteen ook argumenten zijn tegen het verplichten van de activatie van de bodycam. Ten eerste laat een ruime beoordelingsmarge politieambtenaren toe om bij elke interventie de noodzaak tot de activatie van de bodycam *in concreto* te beoordelen. Er zijn immers situaties, zo bleek ook uit ons onderzoek, waarbij de activatie van de bodycam juist tot escalatie in plaats van de-escalatie kan leiden. Een geactiveerde bodycam zou ook getuigen kunnen afschrikken om de politie aan te spreken omdat ze represailles vrezen. De politieambtenaar die zich in de situatie zelf bevindt

is het best geplaatst om dit soort situaties in te schatten. Ten tweede zou een beperkte beoordelingsmarge inzake het activeren van de bodycam ook een impact kunnen hebben op de algemene discretionaire ruimte van politieambtenaren. Doordat hun gedrag geobserveerd wordt, zullen politieambtenaren mogelijk minder flexibel zijn t.a.v. burgers en minder rekening houden met specifieke omstandigheden ten voordele van de burgers. Ten derde helpt de ruime beoordelingsmarge ook om het risico te vermijden dat politieambtenaren, uit vrees om fouten te maken die zichtbaar zijn in de bodycamopnames, minder geneigd zouden zijn om zelf initiatief te nemen en dus proactief op te treden. In situaties waarbij die vrees zou kunnen opduiken, kunnen politieambtenaren er immers gewoon voor kiezen om de bodycam niet te activeren. Ten vierde bleek zowel uit eerder onderzoek als uit de interviews en focusgroepen in ons onderzoek dat, zelfs wanneer activatie van de bodycam verplicht is, dit geen garantie biedt op nuttige bodycamopnames. Politieambtenaren die echt niet willen dat er relevante beelden worden gemaakt, kunnen de bodycam bijvoorbeeld zo plaatsen dat deze het incident zelf niet filmt.

Er zijn daarnaast ook belangrijke **nadelen** aan **een ruime beoordelingsmarge inzake activatie**, die meteen ook argumenten zijn om het gebruik van de bodycam in bepaalde situaties wel te verplichten. Ten eerste vergroot het bestaan van die beoordelingsmarge het risico dat incidenten waarbij dat nuttig was geweest toch niet gefilmd worden, bijvoorbeeld omdat men dit vergeten is of omdat men aanvankelijk onterecht had ingeschat dat een opname niet zinvol was. Ten tweede vergroot de beoordelingsmarge ook het risico dat een politieambtenaar bewust bepaalde interventies niet opneemt omdat hij van plan is om er ongepast of illegaal gedrag, zoals ongeoorloofd gebruik van geweld, te stellen. Een politieambtenaar zou er ook voor kunnen opteren om de bodycam pas te activeren nadat hij of zij iemand heeft beledigd om zo alleen de reactie van de burger op te nemen. Meer algemeen zorgt die ruime beoordelingsmarge ervoor dat, bij politieambtenaren, de mechanismen afschrikking en zelfbewustzijn minder geactiveerd worden door de bodycam, waardoor dus ook het de-escalerend effect van de bodycam kan verminderen. Ten derde, en volgend uit het voorgaande, is het zo dat diegenen die de bodycam vooral als een manier zien om de *accountability* en legitimiteit van de politie te versterken vaak voorstander zijn van een beperkte beoordelingsmarge en dus verplicht gebruik van de bodycam. Een respondent in een Australisch onderzoek ondersteunt dit met een interessante vergelijking: “like a black box on a plane—on all the time! Then it’s fair for all” (Taylor & Lee, 2020, p. 89). Ten vierde is het zo dat een ruime beoordelingsmarge leidt tot

sterke verschillen tussen individuele politieambtenaren en ook tussen politiezones en -diensten, wat de gelijke behandeling van burgers in het gedrang brengt. Ook het COC heeft hier al eerder op gewezen (zie 8.4.2.1).

Gezien het belang van zowel de voor- als nadelen, zou men kunnen kiezen voor een tussenweg waarbij het gebruik van de bodycam niet verplicht wordt voor welomschreven omstandigheden, maar waarbij men wel een aantal vuistregels aanreikt die politieambtenaren kunnen hanteren om in te schatten of activatie gewenst is. Een eerste evidente indicator is de **kans op geweld** bij de interventie. Het is immers bij dat type interventies dat het de-escalerend effect van de bodycam kan spelen. Het zijn ook die interventies waar het achteraf belangrijk kan zijn om over opnames te beschikken, zowel voor gerechtelijke afhandeling als voor behandeling van klachten en tuchtprocedures. Om 'kans op geweld' te operationaliseren kan men gebruik maken van de indeling in drie gevarenniveaus die politieambtenaren kennen uit de opleiding geweldbeheersing (GPI 48): (1) afwezigheid van gevarentekens, (2) opsporing van bepaalde gevarensignalen die leidt tot verhoogde waakzaamheid en (3) zichtbaar gevaar en/of gebruik van een wapen. Een andere mogelijkheid is dat men een lijst maakt van bepaalde situaties met een grote kans op geweld (bv. meldingen inzake vechtpartijen – zeker in bende, meldingen met (vuur)wapenvertoon of gebruik, inbraakalarm, meldingen inzake een samenscholing), al zal dat in de praktijk veel moeilijker te onthouden zijn. Een tweede indicator betreft situaties waarbij een **plaatsbeschrijving** nodig zal zijn (bv. huiszoeking, verdacht overlijden, diefstal, ...).

Rekening houdend met de hogergenoemde voordelen van een ruime beoordelingsmarge, lijkt het aangewezen om deze indicatoren enkel als vuistregels te zien ter ondersteuning van de besluitvorming door politieambtenaren, **niet als dwingende regels** waarvan de overtreding een reden kan zijn voor tuchtsancties. Politieambtenaren moeten bovendien voldoende ondersteund worden bij het toepassen van die vuistregels. Dat kan in de eerste plaats door deze toe te lichten en in te oefenen met concrete casussen in het kader van opleidingen. Daarbij kunnen deze meteen ook gecombineerd worden met vragen over de invulling van de principes van proportionaliteit en subsidiariteit en over wettelijke beperkingen. Een andere vorm van ondersteuning zou kunnen komen van de dispatching. Deze zou bij het doorgeven van een oproep als '*friendly reminder*' kunnen aangeven dat het om een type interventie gaat waarbij activatie van de bodycam aangewezen is. Een laatste vorm van ondersteuning komt van leidinggevendenden. Ook zij kunnen in de dagelijkse praktijk of bijvoorbeeld bij briefings

politieambtenaren herinneren aan deze vuistregels en ingaan op concrete vragen over de toepassing ervan.

Naast die algemene, niet dwingende regels, is het wellicht ook wenselijk om, desgevallend pas nadat het draagvlak voor de bodycam voldoende groot is, de mogelijkheid te voorzien dat de bodycam ook echt **verplicht geactiveerd** wordt, hetzij omdat de leidinggevende daartoe beslist heeft (bv. bij een gezamenlijke actie), hetzij omdat deze automatisch geactiveerd is, bijvoorbeeld bij het trekken van een wapen of omdat de bodycams van de collega's in de buurt geactiveerd zijn.

Tot slot is belangrijk op te merken dat de combinatie van een verplichting tot het dragen van de bodycam enerzijds en geregelde herinneringen aan de vuistregels over de activatie ervan anderzijds na verloop van tijd kunnen leiden tot een sterke druk en dus *de facto* verplichting om de bodycam ook daadwerkelijk te activeren. In sommige omstandigheden kan dit wenselijk zijn, in andere niet. In de mate dat men dit niet wenst, zou men, zoals reeds gedaan in de beleidsdocumenten in een aantal politiezones (zie 6.1.2), expliciet kunnen bepalen dat het niet activeren van de bodycam nooit een reden kan zijn tot tuchtsancties.

8.4.2.3 Kennisgeving aan de burgers

Momenteel is het wettelijk verplicht om bij de activatie van de bodycam een mondelinge waarschuwing te geven (Art. 25/2, §2, 2°, b) WPA). Tijdens het onderzoek kwam echter duidelijk naar voren dat het in de praktijk niet altijd werkbaar is om (tijdig) een mondelinge waarschuwing te geven. Voorbeelden zijn situaties waarin plots geweld wordt gebruikt tegen politieambtenaren onverwachts of waarin men geconfronteerd wordt met tientallen burgers die men onmogelijk tegelijk kan waarschuwen. Uit eerder onderzoek bleek bovendien dat politieambtenaren deze mondelinge waarschuwing in de praktijk vaak niet geven omdat het doen van een kennisgeving hen vaak onwennig lijkt (Patterson & White, 2021). Om tegemoet te komen aan de praktische problemen inzake de mondelinge waarschuwing zou er gedacht kunnen worden aan een wetswijziging.

Een eerste optie zou kunnen zijn om de 'mondelinge waarschuwing' **volledig te schrappen** in de wetgeving. Dat lijkt echter **niet wenselijk** want, zoals ook geregeld vermeld in ons onderzoek, de mondelinge waarschuwing kan wel een belangrijk meerwaarde vormen. Zo kan

het louter geven van de mondelinge waarschuwing de dialoog met de burgers terug versterken en zorgen voor een de-escalatie van de situatie. Het geven van een mondelinge waarschuwing getuigt trouwens ook van transparantie en hoffelijkheid naar de burgers.

Een tweede optie is om, naar het voorbeeld van het Nederlandse ‘inzetskader’ voor te schrijven dat er wel een kennisgeving moet gebeuren, maar daarbij **niet op te leggen dat dit mondeling** moet gebeuren. Dat kan mondeling, maar het kan ook door een duidelijk zichtbaar oplichtend signaal van de bodycam of via een andere duidelijk zichtbare communicatie-uiting. De drager van de bodycam beslist per situatie op basis van zijn eigen professionele oordeel hoe de burger wordt geïnformeerd over het maken van opnames.⁷⁴ Deze benadering lijkt ervan uit te gaan dat het altijd mogelijk is om de opname kenbaar te maken. Dat is in de praktijk echter niet altijd het geval.

De derde optie is om de mondelinge kennisgeving als regel te behouden, maar een **uitzondering mogelijk te maken**. Ter inspiratie hiervoor kan er gekeken worden naar de formulering gehanteerd in art. 37 WPA (gebruik van geweld). In dit artikel wordt het volgende bepaald: *“Aan elk gebruik van geweld gaat een waarschuwing vooraf, tenzij dit gebruik daardoor onwerkzaam zou worden”*. Men zou dus kunnen voorschrijven dat de mondelinge waarschuwing in principe moet worden gegeven, tenzij dat niet werkbaar zou zijn. Geïnspireerd door de Nederlandse regeling, zou men dan wel nog kunnen voorschrijven dat de politieambtenaar moet nagaan of hij de burger niet op een andere manier in kennis kan stellen over de activatie van de bodycam.

Tot slot is het goed om te wijzen op een situatie die automatisch wordt beschouwd als zichtbaar gebruik van een mobiele camera: als deze gemonteerd is aan boord van politievoertuigen, -vaartuigen, of -luchtvaartuigen (Art. 25/1, §2, 2°, a) WPA). In die gevallen moet de politieambtenaar dus geen mondelinge waarschuwing geven. Deze regeling kan voor enige verwarring zorgen, met name wanneer het gaat om een **bodycam** die wordt gedragen door een politieambtenaar die **in een politiewagen of op een politiemotor** zit. Als men inderdaad ook in die gevallen de mondelinge waarschuwing niet nodig acht, dan lijkt het aangewezen om in

---

⁷⁴ Inzetskader bodycams bij operationeel gebruik van 7 juli 2020 (landelijk project bodycams), p. 9.

art. 25/1, §2, 2° a) WPA niet enkel over ‘gemonteerd’ maar over ‘gemonteerd of gedragen’ te spreken. Zo wordt elke verwarring vermeden.

8.4.2.4 Opname van audio bij gebruik van de bodycam

Hoewel niet uitdrukkelijk in de wet op het politieambt geregeld, wordt in de praktijk door de politieambtenaar niet alleen de mondelinge waarschuwing auditief opgenomen, maar ook het volledige gesprek dat daarna volgt (Schuermans & Saelens, 2020, p. 167). Het COC (8.05.2020) merkte in dat verband terecht op dat de auditieve opname van de mondelinge waarschuwing en de daaropvolgende gesprekken geen afbreuk mogen doen aan het principiële verbod op het onderscheppen, opnemen en kennisnemen van niet voor het publiek toegankelijke communicatie waaraan men niet deelneemt, zoals vervat in art. 259bis Sw⁷⁵. Bij een letterlijke lezing van dat artikel zouden alle politieambtenaren die niet deelnamen aan het gesprek maar er wel naar luisteren of de opdracht gaven om het gesprek op te nemen (bv. leidinggevenden), een misdrijf begaan. Het lijkt dan ook aangewezen dat de wetgever voorziet in een heldere afwijkende regeling rond het geoorloofd karakter van de audio-opnames.

8.4.2.5 Zone-overschrijdend gebruik van de bodycam

Art. 25/4, §1, 1° WPA voorziet dat een politiezone een principiële voorafgaande toestemming moet bekomen van de gemeenteraad voor het gebruik van de bodycam. Een meergemeentezone zal dan ook de toestemming van verscheidene gemeenteraden moeten bekomen indien zij binnen haar hele zone gebruik wenst te maken van een bodycam. Tijdens het onderzoek kwam naar voren dat het in de praktijk vaak voorkomt dat men zich in het kader van een politieoptreden buiten de grenzen van de eigen zone dient te begeven. Een eerste situatie betreft een interventie waarbij een politieoptreden start op het eigen grondgebied, maar zich verderzet op het grondgebied van een andere politiezone. Een klassiek voorbeeld hiervan is een achtervolging. De tweede situatie betreft de interventie waarbij men bijstand moet verlenen (art. 61-65 WGIP⁷⁶). Zoals ook het COC al adviseerde lijkt het dan ook aangewezen om duidelijk in de wetgeving te voorzien dat zone-overschrijdend gebruik van de bodycam mogelijk is. Dit maakt het mogelijk dat politieambtenaren uit een andere politiezone bodycamopnames maken in gemeenten waar de gemeenteraad daar nog geen toestemming voor heeft gegeven en

---

⁷⁵ *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2855/001, 10.

⁷⁶ Wet van 7 december 1998 tot organisatie van een geïntegreerde politiedienst, gestructureerd op twee niveaus, BS 5 januari 1999.

impliceert aldus een beperking van de gemeentelijke autonomie. Zolang de bodycam nog niet tot de basisuitrusting behoort, lijkt het dan ook aangewezen om wel nog te voorzien in een procedure waarbij het gebruik van de bodycam door een politiezone ook kenbaar wordt gemaakt aan de andere lokale overheden en lokale politiezones. Om te vermijden dat dit bij elk individueel zone-overschrijdend gebruik zou moeten gebeuren, kan dit bij de start van de operationele ingebruikname van de bodycam gebeuren via een algemene kennisgeving of in een onderlinge afspraak. Hier kan nuttige inspiratie voor gevonden worden in de operationele richtlijnen van verschillende politiezones (zie 6.2.4).

8.4.2.6 Technische modaliteiten van de bodycam

Naast de hoger (zie 1.2.2.3) besproken standaardmodaliteiten bieden bodycams ook heel wat bijkomende technische modaliteiten, maar uit het onderzoek bleek dat die op dit moment nauwelijks worden gebruikt. Nochtans lijkt dat voor een aantal modaliteiten het overwegen waard. We gaan kort in op drie modaliteiten. Ten eerste blijkt dat de **mogelijkheid tot activatie op afstand of automatische activatie doorgaans nog niet worden gebruik**, vooral omdat deze de *de facto* beoordelingsmarge tot activatie inperken. Zoals hoger reeds aangegeven lijkt het echter op termijn wel zinvol om in die mogelijkheid te voorzien.

Ten tweede blijkt dat ook de **mogelijkheid om te filmen met infrarood** nog niet wordt gebruikt. Hiermee lijkt men vooral te willen vermijden dat de bodycam iets weergeeft dat de politieambtenaar met het blote oog niet kon zien. Men vreest immers dat dit in het nadeel van de politieambtenaar zou kunnen spelen, bijvoorbeeld in het kader van klacht- of tuchtprocedures. De vraag is echter of deze inperking op termijn houdbaar blijft, zeker naar mate er nog meer technische mogelijkheden komen. Men mist hierdoor immers interessante leermogelijkheden en, bij livestreaming naar de dispatching, mogelijk levensreddende *real time* informatie. Bovendien kan ook zonder die technische hulpmiddelen het beeld op de camerabeelden sterk verschillen van wat de politieambtenaar met het blote oog zag. Eerder dan de technische mogelijkheden van de bodycam te blijven beperken, lijkt het hier vooral belangrijk om op bewustwording te werken, zowel bij gerechtelijke en bestuurlijke autoriteiten als bij burgers. Daarbij moet men waarschuwen voor naïef realisme (Morrison, 2017, p. 796): de illusie dat camerabeelden een objectieve en neutrale beschrijving bieden van wat er gebeurd is. Tegelijk moet men daarbij ook waarschuwen voor het risico van een zogenaamde *'perspective bias'* (Birck, 2018, p. 169) die dan weer ten voordele van politieambtenaren kan

werken (zie 1.1). Ook dit soort bewustwording kan gebeuren via opleiding (bv. voor magistraten of bestuurders) en externe communicatie naar burgers (bv. op een veel gestelde vragen pagina).

Ten derde blijkt er nog heel wat onduidelijkheid te bestaan over de mogelijkheid tot **buffering** of *prerecording*. Deze houdt in dat de bodycam zich continu in een *stand-by modus* bevindt waarbij er bijvoorbeeld voor 30 seconden beelden worden opgeslagen in het geheugen die nog niet worden vastgelegd in het permanente geheugen. Wanneer de vooraf ingestelde buffertijd verstrijkt, worden de beelden gewist. In geval de bodycam daadwerkelijk wordt geactiveerd, worden de gebufferde beelden samen met de beelden die na activatie worden opgenomen bewaard in het permanent geheugen. Dit laat dus toe om een breder beeld weer te geven van de interventie, wat bijvoorbeeld heel nuttig kan zijn bij interventies die heel snel ontsporen. Daartegenover staan ook wel enkele bezorgdheden. Zo is het mogelijk dat op deze manier ook bijvoorbeeld persoonlijke gesprekken tussen collega's onmiddellijk voorafgaand aan de interventie worden opgenomen. Sommigen vrezen ook dat zelfs niet permanent opgeslagen gebufferde beelden zouden kunnen worden gerecupereerd. Dit alles zou het draagvlak voor de bodycam bij politieambtenaren en dus de kans dat ze die zullen dragen en activeren kunnen verlagen. Bovendien blijkt er juridische onduidelijkheid te zijn. Terwijl het COC (8.05.2020, p. 10) in haar advies stelt dat de bufferingmogelijkheid onwettig is, vonden we toch twee politiezones die er in de praktijk gebruik van maken. Als men op termijn beslist om de bufferfunctie te gebruiken, dan lijkt het in elk geval belangrijk om hierover wettelijk duidelijkheid te scheppen.

8.4.3 Bewaringstermijn van, toegang tot en het naderhand gebruik van bodycamopnames

Omtrent de bewaringstermijn, de toegang tot en het naderhand gebruik van de bodycamopnames kunnen enkele aanbevelingen worden geformuleerd.

8.4.3.1 Bewaringstermijn

Wat de bewaringstermijn betreft, wordt in art. 25/6 WPA enkel in een maximale bewaringstermijn van 12 maanden voorzien, maar niet in een minimumtermijn. Zoals ook het COC al adviseerde (8.05.2020, p. 12), lijkt het niettemin aanbevolen om in **een wettelijke minimale bewaringstermijn** te voorzien. Die minimale bewaringstermijn zou moeten gelden voor alle bodycamopnames, ook diegene die als niet relevant worden beschouwd. Het zou

immers kunnen dat beelden die aanvankelijk als niet relevant worden beschouwd dat later wel blijken te zijn, bijvoorbeeld nadat het dossier bekeken werd door procureur des Konings of na een klacht van een burger in het kader van een klachtprocedure. Op dit moment voorzien de operationele richtlijnen van sommige zones al in zo een minimale bewaringstermijn (in enkele zones is dat 30 dagen, in andere 3 maanden), terwijl daar in andere zones helemaal niets over bepaald is. Dat zorgt voor ongelijkheden tussen burgers en is bovendien niet praktisch voor de gerechtelijke autoriteiten die met die verschillende regelingen in verschillende zones rekening moeten houden.

Een evident bezwaar tegen die minimale bewaringstermijn is de kostprijs voor de opslag van de beelden. In een zone die op grote schaal gebruik maakt van bodycams (bv. tijdens manifestaties) kan dat inderdaad heel veel worden. Het zou politiezones ertoe kunnen aanzetten bij hun politieambtenaren op minder gebruik van de bodycam aan te dringen. In afwachting van technische oplossingen voor goedkopere opslagcapaciteit kan daarom wel in een overgangperiode worden voorzien waarin de bewaartermijn ingekort. In elk geval is het niet de bedoeling dat deze opslag van opnames bij de politie gebruikt wordt als back-up voor opnames die zijn neergelegd ter griffie.

8.4.3.2 Toegang tot de bodycamopnames

De aanbevelingen inzake de toegang tot de bodycamopnames omvatten aanbevelingen omtrent twee aspecten. Het eerste aspect betreft het **toegangsbeleid** inzake de bodycamopnames. Uit het onderzoek bleek dat dit verschilde van zone tot zone. Hoewel een zekere variatie mogelijk moet blijven omwille van verschillen in grootte en organisatie van de politiezones en -diensten, lijkt het toch zinvol om een globaal kader te creëren inzake toegangsbeleid voor alle entiteiten van de geïntegreerde politie. Daarbij moet in elk geval naar twee aspecten worden gekeken.

Ten eerste is het, o.m. met het oog op het behouden van voldoende draagvlak bij politieambtenaren, burgers en gerechtelijke en bestuurlijke autoriteiten, belangrijk dat duidelijk bepaald wordt **wie onder welke voorwaarden toegang heeft tot de opnames en wat die daarmee mag doen**. De concrete invulling zal uiteraard verschillen naargelang de grootte en organisatie van een zone, maar men kan wel een aantal algemene categorieën van actoren onderscheiden (zie 7.2.1 voor een voorbeeld van indeling) en bepalen op welke wijze en om welke reden zij toegang zouden kunnen bekomen tot de bodycamopnames. Daarbij zal het heel

belangrijk zijn om voldoende garanties in te bouwen om de authenticiteit van de bodycamopnames te waarborgen. Zo kan men de verwijdering van bodycamopnames onmogelijk maken, de exploitatie van bodycamopnames (bv. knippen en plakken) aan strikte regels onderwerpen (wie, wanneer, om welke reden) en gebruik maken van metadata (datum, tijdstip). Ook hier is al interessante inspiratie te halen uit bestaande regelingen binnen de politiezones (zie 7.2.1). Ten tweede moet specifiek aandacht besteed worden aan het recht voor burgers op toegang tot de opnames waar zij zelf in voorkomen. In tegenstelling tot politieambtenaren, hebben **burgers geen recht op rechtstreekse toegang tot bodycamopnames** bij de politiezone of politiedienst waar deze gemaakt zijn. Zij hebben enkel recht op een onrechtstreekse toegang via het COC, of in het geval van een strafonderzoek, via een verzoek tot inzage gericht aan de procureur des Konings dan wel de onderzoeksrechter. Sommige politiezones organiseren wel een rechtstreekse toegang voor burgers, maar ze zijn daar dus niet toe verplicht. Het lijkt aangewezen om zo een rechtstreekse toegang bij de politiezones en -diensten toch wettelijk te verankeren. Dat zou, zoals ook het COC adviseert, buiten de situaties van operationeel belang en pedagogische en didactische doeleinden een niet te verantwoorden ongelijkheid tussen burgers en politieambtenaren rechtekken. Zeker als men de ambitie heeft om met de bodycam transparantie, legitimiteit en *accountability* van de politie te versterken, lijkt het organiseren van een dergelijke rechtstreekse toegang evident. Uiteraard impliceert dat ook dat burgers geïnformeerd moeten worden over dat recht op toegang en over de manier waarop zij dit recht kunnen uitoefenen. Tegelijk moeten ze ook geïnformeerd worden over relevante beperkingen. Zo moeten ze weten dat hun recht op toegang tot de beelden geweigerd kan worden, bijvoorbeeld omwille van een lopend opsporings- of gerechtelijk onderzoek. Ze moeten ook weten dat ze bij de verdere exploitatie van de opnames bepaalde plichten hebben, zeker als ze informatie verkregen uit de bodycamopnames of de opnames zelf publiek bekend zouden willen maken.

Het tweede aspect betreft de **toegangstermijnen**. (Leidinggevende) politieambtenaren hebben, met het oog op **operationele doeleinden** (en dus voor gerechtelijke en bestuurlijke opdrachten), toegang tot de opnames tot een maand na de opslag en nadien pas na beslissing van de procureur des Konings (art. 25/7, §1 WPA). Wellicht is het hier aangewezen om deze rol enkel voor het opsporingsonderzoek toe te kennen aan de procureur des Konings en daarnaast te bepalen dat, in het geval van een gerechtelijk onderzoek, die beslissing toekomt aan de onderzoeksrechter en niet aan de procureur. Wat de toegang voor **niet-operationele doeleinden** betreft, wordt niet

in termijnen voorzien. Met name voor tucht- en klachtprocedures leidt dat tot heel wat onduidelijkheid. Momenteel beroepen sommigen zich in dit kader op de regeling van toepassing bij operationele doeleinden, maar dat zorgt in de praktijk voor moeilijkheden. Zo impliceert die interpretatie dat bodycamopnames in het kader van een klacht- of tuchtprocedure niet meer vrij geraadpleegd zouden mogen worden na een maand, tenzij na akkoord van de procureur des Konings die doorgaans niet bij dit soort procedures betrokken is. Voor dit soort niet-operationele doeleinden lijkt een langere termijn voor consultatie door politieambtenaren of een andere regeling dan ook aangewezen. Ook indien er in een rechtstreekse toegang voor burgers wordt voorzien (zie hoger) dient er uiteraard nagedacht te worden over de toegangstermijnen die daaraan verbonden kunnen worden.

8.4.3.3 Naderhand gebruik van de bodycamopnames

Bodycamopnames worden initieel meestal in het kader van operationele doeleinden gemaakt, maar kunnen naderhand ook in andere contexten worden gebruikt. We formuleren hier aanbevelingen over drie types van naderhand gebruik.

8.4.3.3.1 Naderhand gebruik van voor operationele doeleinden

Tijdens het onderzoek werd er voornamelijk gefocust op het naderhand gebruik van bodycamopnames in het kader van gerechtelijke opdrachten en dan met name strafonderzoeken. Mogelijks nog meer dan bij andere politionele informatie, is het belangrijk dat er bij bodycamopnames duidelijke afspraken zijn inzake de ***chain of custody*** en dus de **loyauteit van de bewijsvoering**. Het gaat namelijk niet over politionele informatie verkregen via derden, maar om bodycamopnames die de politieambtenaren zelf hebben gemaakt en waar zij zelf rechtstreeks betrokken partij zijn. Er moet dan ook vermeden worden dat bodycamopnames, om welke reden dan ook niet kenbaar worden gemaakt aan de gerechtelijke autoriteiten. Hierover zijn er op dit moment nog geen algemene richtlijnen beschikbaar. Uit het onderzoek bleek bovendien dat de zones onderling sterk verschillen inzake interne richtlijnen en concrete praktijken. Verschillende zones schrijven voor dat het gebruik en de beschikbaarheid van bodycamopnames systematisch moet meegedeeld worden in het proces-verbaal. In andere zones is die verplichting er niet en wordt soms enkel verwezen naar ‘relevante beelden’. Eén respondent uit de politie gaf zelfs expliciet aan dat de bodycamopnames in zijn politiezone in de praktijk enkel gebruikt worden wanneer deze in het voordeel van zijn van de politieambtenaren. Ook de neerlegging van de bodycamopnames op de griffie van de rechtbank gebeurde niet systematisch en de beslissing om ertoe over te gaan kan ook op verschillende

momenten in de procedure worden genomen. Om de *chain of custody* en de loyauteit van de bewijsvoering te garanderen, lijkt het dan ook aangewezen om te voorzien in een uniforme regeling die garandeert dat de opnames die ertoe doen ook daadwerkelijk en integraal bij de juiste autoriteiten terecht komen. Met name als men met de bodycam de transparantie, *accountability* en legitimiteit van de politie wil versterken zal dit essentieel zijn.

We gaan in op drie aspecten waarvan het zinvol is om die **uniform te regelen**. Ten eerste lijkt het zinvol dat **alle beschikbare bodycamopnames** via een melding in het proces-verbaal (bv. door het aanvinken van een antwoordcategorie) **systematisch kenbaar gemaakt** moeten worden aan de procureur des Konings en desgevallend de onderzoeksrechter. De politieambtenaar die van oordeel is dat de bodycamopnames niet relevant zijn, kan in een proces-verbaal dan nog expliciteren waarom de bodycamopnames mogelijks weinig bijbrengen (bv. wazige beelden of beelden waarop niets gebeurt dat relevant is voor de zaak). Vervolgens komt het aan de procureur des Konings of desgevallend de onderzoeksrechter toe om te oordelen in hoeverre hij de bodycamopnames wenst te bekijken en of de bodycamopnames al dan niet ter griffie neergelegd dienen te worden. De minimale bewaartermijn die hoger werd voorgesteld is hier uiteraard een belangrijke voorwaarde voor, vermits men geen beelden meer kan opvragen die niet meer ter beschikking zijn. Op termijn zou ook gedacht kunnen worden aan meer innovatieve oplossingen, zoals bijvoorbeeld een rechtstreekse toegang via een beveiligde link, voor de procureur des Konings en desgevallend de onderzoeksrechter tot bodycamopnames. Ten tweede kunnen over de **neerlegging ter griffie** vooraf concrete afspraken worden gemaakt. Zo kan er bijvoorbeeld worden afgesproken dat bij bepaalde interventies (bv. geweld door of tegen politieambtenaren of geweld tussen burgers onderling) de bodycamopnames spontaan worden neergelegd. Teneinde de rechten van elke partij te vrijwaren, lijkt het overigens ook aangewezen om in geval van neerlegging steeds de gehele bodycamopname van een interventie te bezorgen, eventueel aangevuld met een selectie van die fragmenten die de politieambtenaar het meest relevant vond. De invoering van een echte digitale griffie, waardoor men bijvoorbeeld niet meer met fysieke dragers als USB-sticks of cd-roms zou moeten werken, zou dit alles uiteraard vergemakkelijken. Ten derde is het ook belangrijk om goede afspraken te maken over de **verwerking in het proces-verbaal** van de informatie verkregen via bodycamopnames. Zo lijkt het aangewezen om in het proces-verbaal duidelijk aan te geven wanneer bij de opstelling ervan gebruik werd gemaakt van bodycamopnames, bijvoorbeeld om eigen vaststellingen te verifiëren of om verdere details aan te vullen. Indien een verbalisant op basis van de bodycamopnames echt bijkomende

vaststellingen doet die niet eerder met eigen ogen of op andere manieren werden gedaan, is het aangewezen dat die apart beschreven worden. Zo is het altijd duidelijk van welke bron de informatie afkomstig is.

8.4.3.3.2 Naderhand gebruik voor niet-operationele doeleinden

Dat bodycamopnames een belangrijke rol kunnen spelen in **klacht- of tuchtprocedures** is evident en bleek ook al uit eerder onderzoek. De opnames zouden ook gebruikt kunnen worden als basis voor een dialoog met de burger. Zo kan het politieoptreden gezamenlijk worden geëvalueerd. Dit zou er dan ook toe kunnen leiden dat, ongeacht de uitkomst van de klacht, de burger positiever staat ten aanzien van de politie.

Wat het gebruik van bodycamopnames voor **pedagogische en didactische doeleinden** betreft, zijn er heel wat mogelijkheden. Ten eerste kunnen de bodycamopnames collectief worden gebruikt tijdens opleidingen (bv. geweldbeheersing (GPI 48), *excited delirium syndrome*). **Geanonimiseerde beelden** van incidenten uit het verleden kunnen dan gebruikt worden om te tonen hoe bepaalde situaties wel of juist niet moeten aangepakt worden. De bodycamopnames kunnen dan bij belangrijke fasen stilgelegd worden om zo een debat te kunnen voeren over de meest gewenste beslissing. Naast de wettelijk verplichte anonimisering van de beelden, is het ook sterk aanbevolen om steeds voorafgaandelijke toestemming van de betrokken politieambtenaren te vragen. Tijdens het onderzoek kwam naar voren dat er in verscheidene politiezones al op die manier wordt gewerkt, onder meer ter bescherming van het welzijn van de politieambtenaren. Ten tweede kunnen de bodycamopnames ook gebruikt worden **tijdens praktijktrainingen**. Deelnemers aan de oefeningen zouden dan een bodycam kunnen dragen en activeren om nadien op basis van al het verzamelde beeldmateriaal de oefening en het politieoptreden te bespreken. Ten derde kunnen bodycamopnames ook gebruikt worden naar aanleiding van de **debriefing na een interventie**. Ze bieden een gelegenheid, zowel voor een team als voor individuele politieambtenaren, om te leren. Het zal wel belangrijk zijn om dit op een constructieve manier te doen. Als politieambtenaren dit als een vorm van controle zien zullen ze mogelijk terughoudender worden in het gebruik van de bodycam. Ten vierde zou men bodycamopnames ook gebruiken om meer beleidsmatige lessen te trekken op het **niveau van de organisatie**: zijn er bijkomende richtlijnen nodig voor bepaalde types interventies, kan de opleiding van politieambtenaren op bepaalde vlakken verbeterd worden, moet in andere vormen van ondersteuning worden voorzien? Ook hier bestaat het risico dat individuele

politieambtenaren dit toch als een vorm van controle beschouwen. Dit kan opgevangen worden door dit soort onderzoeken niet aan te wenden voor individuele evaluaties en door ze te laten uitvoeren door onafhankelijke actoren.

8.4.3.3.3 Naderhand gebruik voor publieke bekendmaking

Sommigen hopen dat het gebruik van de bodycam tot meer transparantie zal leiden en de beschikbaarheid van beelden zal helpen om ‘de waarheid’ aan het licht te brengen. In België wordt **de vrijgave** van informatie zoals bodycamopnames **aan het brede publiek echter wettelijk ingeperkt**. In het kader van een gerechtelijke procedure kan de politie niet zelf beslissen om informatie vrij te geven, maar deze beslissing komt toe aan de gerechtelijk bevoegde instantie (art. 35 WPA). De procureur des Konings beslist hierover en in ingeval van een gerechtelijk onderzoek kan dit enkel met toestemming van de onderzoeksrechter (art. 28quinquies, §1 Sv. en art. 57, §1 Sv.). De procureur des Konings dient hierbij telkens het vermoeden van onschuld, de rechten van verdediging van de verdachte, het slachtoffer en derden, het privéleven en de waardigheid van personen in acht te nemen (art. 28quinquies, §3 Sv. en art. 57, §3 Sv.). Deze wettelijke regeling geldt als concretisering van het beroepsgeheim en het geheim van het vooronderzoek alsook ter bescherming van het recht op privacy.

Tijdens het onderzoek gaven sommige respondenten echter aan dat de publiekelijke bekendmaking van bodycamopnames in bepaalde situaties en onder strikte voorwaarden de **percepties over de politie zouden kunnen verbeteren**. Zo zou bijvoorbeeld het ongenoegen dat er in de bredere samenleving ontstaat naar aanleiding van een delicate interventie verholpen kunnen worden. Zeker als er, desgevallend gemanipuleerde, gsm-opnames van de interventie beginnen circuleren is de verleiding groot om door het beschikbaar stellen van bodycamopnames het eigen verhaal te vertellen. Het bekendmaken van bodycamopnames met die finaliteit impliceert echter twee belangrijke risico's, zelfs als dit gebeurt na beslissing door de gerechtelijke overheid die daarbij rekening houdt met de hogergenoemde criteria. Ten eerste zou dit de **deur openzetten voor een ongecontroleerde en systematische publieke bekendmaking** van allerhande bodycamopnames. In situaties waar de respondenten op doelen zouden enkel bodycamopnames bekend worden gemaakt ten voordele van de politieambtenaren. Hoe dient er dan omgegaan te worden met bodycamopnames waar politieambtenaren niet goed uitkomen? Eens burgers weten dat er bodycamopnames gemaakt zijn, zou dit voor een druk kunnen zorgen om steevast bodycamopnames bekend te maken.

Indien er dan aan de vraag van de burgers niet tegemoet gekomen wordt, zouden zij het idee kunnen krijgen dat er sprake is van een doofpotoperatie. Dit zou dan juist de legitimiteit van de politie kunnen verzwakken in plaats van versterken. Ten tweede zou publieke bekendmaking van bodycamopnames kunnen leiden tot een vorm van *‘trial by media’* waarbij het recht op een eerlijk proces (art. 6 EVRM) wordt aangetast. Burgers zullen op basis van de bodycamopnames hun eigen mening vormen. Bodycamopnames zijn echter slechts één element in een dossier en vereisen context. Het lijkt dan ook aangewezen om de beoordeling van een dossier over te laten aan de daarvoor bevoegde rechterlijke instanties.

Omwille van deze mogelijke negatieve effecten lijkt het aanbevolen om erg voorzichtig te blijven met de publieke bekendmaking van bodycamopnames en die beslissing in elk geval over te laten aan de gerechtelijke autoriteiten die daarvoor in de eerste plaats gerechtelijke finaliteiten voor ogen zullen houden. Dat neemt uiteraard niet weg dat het zinvol is om vooraf al een gepaste communicatiestrategie uit te werken voor delicate incidenten (bv. van geweld tegen en door politie) waarvan er al beelden publiek circuleren en waarbij de eventuele bekendmaking van bodycamopnames mogelijk de-escalierend zou kunnen werken. Daarbij moet men ook rekening houden met de mogelijkheid dat ook de betrokken partijen, die in het kader van de strafprocedure toegang hebben tot de opnames, de opnames kunnen bekendmaken⁷⁷.

8.4.4 Afsluitende reflecties en suggesties voor verder onderzoek

8.4.4.1 Naar een nationaal beleidskader voor het gebruik van de bodycam

Tijdens het onderzoek bleek dat, behalve de bepalingen over cameragebruik door de politie in de WPA, er weinig centraal geregeld is inzake politieel gebruik van de bodycam. De vraag die vaak terugkeerde in de loop van het onderzoek was die naar de wenselijkheid van meer

---

⁷⁷ Ook deze bekendmaking door de partijen is dan wel onderhevig aan beperkingen. Er kan hiervoor verwezen worden naar art. 460ter Sw: “*Elk gebruik van door de inzage of het nemen van een afschrift van het dossier of het met eigen middelen tijdens een inzage gemaakte kopie van stukken van het dossier, verkregen inlichtingen, dat tot doel en tot gevolg heeft het verloop van het opsporingsonderzoek of van het gerechtelijk onderzoek te hinderen, inbreuk te maken op het privéleven, de fysieke of, morele integriteit of de goederen van een in het dossier genoemde persoon, wordt gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot twee jaar of met geldboete van zesentwintig euro tot duizend euro*”. Wat de verplichtingen van advocaten betreft, kan verwezen worden naar artikel 28 quinquies §4 Sv. conj. Art. 57, §4 Sv.

centrale aansturing. Bij nader inzien gaat het eigenlijk om drie vragen en bleek het antwoord op die vragen te variëren naargelang de concrete beleidskeuze.

Een eerste vraag gaat over de mate waarin verdere **nationale sturing** nodig is en de autonomie van zones of diensten dus moet ingeperkt worden. Voor sommige kwesties werd hoger inderdaad voorgesteld om een **dwingende nationale regeling** in te voeren. Een voorbeeld hiervan is het voorstel voor een minimale bewaringstermijn voor bodycamopnames (weliswaar eventueel met een overgangperiode omwille van de kostprijs van de opslag). Een ander voorbeeld is het voorstel om burgers een recht op rechtstreekse toegang te geven tot de bodycamopnames. Ook al kunnen beide aanpassingen een serieuze impact hebben op de politiewerking, de hoger uiteengezette argumenten leken ons zwaar genoeg te wegen om hier een dwingende nationale regeling voor te stellen. Voor veel andere kwesties leek het ons beter om eerder een **algemeen kader** te creëren en de zones en diensten nog vrijheid te laten over hoe ze dit verder organiseren. Een voorbeeld hiervan is het voorstel om op nationaal niveau een algemeen kader uit te werken voor een toegangsbeleid voor interne politionele actoren, maar de concrete invulling ervan over te laten aan de zones en diensten, die daarbij rekening kunnen houden met de grootte van hun organisatie of hun specifieke lokale praktijken.

Een tweede vraag is die naar de wenselijkheid van de inperking van de autonomie van **de individuele politieambtenaar**. Ook hier varieerde het advies naargelang de concrete kwestie. De aanbevelingen over het al dan niet verplichten van respectievelijk het dragen en het activeren van de bodycam illustreren dit. Wat het dragen betreft, leek het verdedigbaar dat dit inderdaad verplicht kan worden voor bepaalde taken of functionaliteiten. Daarbij werd ook gedacht in termen van een evolutie waarbij de bodycam op termijn mogelijk deel zal uitmaken van de basisuitrusting. Wat de activatie betreft, werd voorgesteld om de individuele beoordelingsmarge in principe te behouden, maar om daarnaast wel enkele vuistregels (bv. in de vorm van indicatoren als ‘kans op geweld’) vast te leggen die politieambtenaren kunnen helpen om in te schatten of activatie wenselijk is.

Een derde vraag is die naar het **geschikte juridische instrumentarium** voor de formulering van al deze voorgestelde richtlijnen. Voor een aantal voorstellen is het evident dat het gaat om aanpassingen van **de WPA** en in het bijzonder het deel over politioneel cameragebruik. Daarbij gaat het soms om **wijzigingen** van regels die nu al wettelijk verankerd zijn in de WPA. Een

voorbeeld hiervan is het voorstel om de verplichting tot mondelinge waarschuwing wat te versoepelen in functie van de praktische haalbaarheid. Ook het voorstel om politiezone-overschrijdend gebruik van de bodycam wettelijk mogelijk te maken is hiervan een voorbeeld. In andere gevallen gaat het om **toevoegingen** aan wettelijke bepalingen in de WPA. Een voorbeeld hiervan is het voorstel om een afwijkende regeling uit te werken rond het geoorloofd karakter van audio-opnames opdat politieambtenaren geen misdrijf zouden begaan in de zin van art. 259bis Sw. Ook voor de verplichte minimale bewaringstermijn werd voorgesteld om deze toe te voegen in de WPA.

Voor veel andere voorgestelde richtlijnen is het wellicht **niet wenselijk dat deze in de WPA** verankerd worden, maar wel **op een andere manier nationaal vastgelegd worden**. Het was niet het opzet van dit onderzoek om te adviseren wat dan wel de concrete juridische vorm (omzendbrief van minister of van college van procureurs-generaal, ministeriële richtlijn, interne instructies, dienstnota,...) zou moeten zijn van die richtlijnen. Met het oog op transparantie enerzijds en gebruiksvriendelijkheid voor burgers, politieambtenaren en actoren uit justitie anderzijds, lijkt het wel aangewezen dat die richtlijnen zoveel als mogelijk worden samengebracht in een coherente tekst. Het Nederlandse ‘landelijk inzetkader’⁷⁸ is hiervan een mooi voorbeeld.

8.4.4.2 Naar een nationaal beleid voor technologische innovatie in de politie

Het samenbrengen en integreren van richtlijnen over de bodycam is echter nog maar het begin. Die richtlijnen moeten ook ingebed zijn in ruimer beleid inzake technologische innovatie (Rooseleers & Maesschalck, 2021). De meest voor de hand liggende eerste stap daarbij is om de algemene richtlijnen inzake politieel gebruik van de bodycam maximaal **af te stemmen** op richtlijnen voor het politieel gebruik van de **vele andere types van camera’s** die door de wet van 21 maart 2018⁷⁹ werd geregeld (ANPR, bodycam, dashcam, drone, etc.). In de memorie

---

⁷⁸ Inzetkader bodycams bij operationeel gebruik van 7 juli 2020 (landelijk project bodycams). <https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/onderwerpen/bodycam/inzetkader-bodycams-versie-2.1-rubricering-openbaar-def.pdf>

⁷⁹ Wet van 21 maart 2018 tot wijziging van de wet op het politieambt om het gebruik van camera's door de politiediensten te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, *BS* 16 april 2018.

van toelichting⁸⁰ bij die wet werd uitdrukkelijk de ambitie geformuleerd om “een technologisch neutrale tekst [te genereren], die op alle camera’s betrekking heeft.” Daarmee past deze wet in een, vaak bepleite (bv. De Pauw & Vermeersch, 2015; Wanderstein, 2015), beweging om technologiegebruik te regelen in algemene wetgeving die zich niet specifiek focust op één concrete technologische tool. Zo een algemene wetgeving vergemakkelijkt immers innovatie, helpt voorkomen dat wetgeving voortdurend moet aangepast worden, en helpt ook om een onoverzichtelijke proliferatie aan aparte regelingen voor allerlei aparte tools te voorkomen. Het is belangrijk om die filosofie van een technologie-neutraal kader in het achterhoofd te houden bij de verdere uitwerking van richtlijnen voor gebruik van de bodycam. Meteen botsen we hier dan ook op de beperking van voorliggend onderzoek dat het specifiek op bodycams was gericht. Het zal belangrijk zijn om de hier geformuleerde aanbevelingen (bijvoorbeeld inzake bewaring, toegang en naderhand gebruik) te leggen naast eventuele bestaande regelingen voor andere cameratypes en zo tot een geïntegreerd beleidskader te komen, waarbij de regeling voor verschillende types camera’s enkel verschilt waar dat echt nodig is. Misschien kan dan in plaats van het net voorgestelde beleidskader voor politieel gebruik van de bodycam gewerkt worden aan een beleidskader voor politieel cameragebruik in brede zin.

Daarnaast is het ook belangrijk om verder te kijken dan de wet van 2018 over politieel cameragebruik. Het beleid inzake de bodycam moet ook geïntegreerd worden in een meer **algemeen beleid voor technologische innovatie**. We gaan in op enkele, voor de bodycam ook relevante, krachtlijnen van zo een algemeen beleid.

Ten eerste moet het beleid t.a.v. de bodycam ingebed zijn in een **globale visie op technologie** en haar rol in het veiligheidsbeleid. De cameratechnologie staat immers niet op zichzelf. Nu al is het technisch mogelijk (maar nog niet toegelaten (Peeters, 2020)) om met camera’s via gezichtsherkenning gefilmde personen te linken aan beelden uit een databank en ook voor bodycams wil men in het buitenland al met die technologie experimenteren (White & Malm, 2020, pp. 115-118). Dit zou kunnen gebeuren met livestreaming naar de dispatching, maar het

---

⁸⁰ MvT wet tot wijziging van de wet op het politieambt om het gebruik van camera’s door de politiediensten te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera’s, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2588/001, 13 (hierna *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2855/001).

zou ook kunnen dat de politieambtenaar zelf een signaal krijgt als de bodycam een gefilmd gezicht kan matchen met een gezicht uit de databank (zoals een ANPR-camera een hit geeft bij een match met een nummerplaat). Het is evident dat dit een grote impact kan hebben op het dagelijkse politiewerk en dat hier heel wat risico's aan verbonden zijn. Die technologische innovaties zijn nu nog sterk beperkt door het wettelijk kader en door technologische beperkingen, maar het is toch belangrijk om nu al na te denken over de eventuele voorwaarden waaronder dit soort toepassingen aanvaardbaar zou zijn, als men ze überhaupt al zou wensen. Zowel de terreurdreiging als de pandemie hebben de afgelopen jaren immers getoond dat de openheid voor dit soort technologische innovaties in crisistijd snel kan evolueren, zoals blijkt uit studies van o.m. Aston et al. (in press), Wells et al. (2020) en Bradford et al. (2020). Om voldongen feiten of snelle, slordige besluitvorming te vermijden, is het belangrijk dat de overheid niet wacht op verdere crisissen of politieke omwentelingen om hierover een globale visie te ontwikkelen. Bestaande visieteksten (bv. Bruggeman et al., 2014) en de op dit moment lopende staten-generaal voor de politie⁸¹, zouden hier alvast eerste bouwstenen voor kunnen geven. Een ethische commissie voor informatietechnologie, bijvoorbeeld geïnspireerd door de *Information Ethics Committee* van de politie van de West Midlands in Engeland (Van Brakel, 2020, p. 153), zou ook een belangrijke rol kunnen spelen in het ontwikkelen van zo een visie.

Ten tweede moet het beleid inzake de bodycam ook maximaal afgestemd zijn op de diverse relevante **juridische invalshoeken**. In dit onderzoek werd vooral gefocust op de wijziging van de WPA in 2018, maar bij besprekingen werd meteen duidelijk dat ook heel wat andere wetgeving relevant is. Dat is uiteraard het geval voor de gegevensbeschermingswet, maar ook bijvoorbeeld de wetgeving op openbaarheid van bestuur, het strafwetboek of het wetboek van strafvordering. Men kan en mag niet van de operationele politieambtenaar of zijn of haar leidinggevende verwachten dat deze zelf het conceptuele werk doen om deze veelheid aan elkaar soms tegensprekende regels te integreren. Dat werk moet vooraf gebeuren bij het uitwerken van de regelingen zelf, bijvoorbeeld bij het opstellen van een beleidskader voor het politieel gebruik van camera's in het algemeen en/of de bodycam in het bijzonder.

Ten derde zal zo een visie op technologische innovatie ook nauw moeten aansluiten op een visie op de **informatiehuishouding van de politie**. Dat dit een achilleshiel is van het Belgische

---

⁸¹ <https://www.besafe.be/nl/veiligheidsthemas/staten-generaal-van-de-politie/staten-generaal-van-de-politie>

politiebestel is al vaak en uitvoerig beschreven (bv. Bruggeman, 2018; Van Daele & Mergaerts, 2020). Ook in ons onderzoek botsten we op kwetsbaarheden. Zo bleek er heel wat diversiteit te bestaan over wie onder welke voorwaarden toegang had tot de bodycamopnames en wat die daarmee mag doen. Hoger werden hierover concrete aanbevelingen gedaan, maar het zal ook belangrijk zijn om die aanbevelingen af te stemmen op een globale visie op toegangsbeleid tot informatie binnen de politie in het algemeen. Het onderzoek toonde overigens dat een nieuwe technologie als de bodycam hierin ook mogelijkheden biedt. De software geleverd bij de bodycam laat immers toe om regels inzake toegang en toegangstermijnen technisch te verankeren. Tegelijkertijd biedt een nieuwe software natuurlijk ook nieuwe kwetsbaarheden voor *hacking* of andere vormen van cybercrime.

Ten vierde, en gelinkt aan de twee voorgaande punten, zal een globaal beleid over technologische innovatie ook versterking van de **controlemechanismen** moeten omvatten. Op dit moment speelt, naast het Comité P, vooral het COC een rol in het toezicht op nieuwe technologieën in de politie. Die rol is belangrijk, maar Van Brakel (2020) vraagt zich terecht af of die voldoende is. Het COC richt zich immers vooral op risico's inzake het individuele recht op privacy zoals gedefinieerd in de relevante wetgeving. Zoals hoger (zie 1.1) al toegelicht kan het gebruik van de bodycam echter ook een '*chilling*' effect hebben op andere rechten dan dat op privacy zoals bijvoorbeeld het recht op vrije meningsuiting of vrijheid van vereniging. Als het gebruik van de bodycam bovendien gecombineerd wordt met technieken van *predictive policing* komen er nog heel wat andere risico's bij, o.m. op discriminatie. Een controle vanuit dat bredere perspectief lijkt dan ook noodzakelijk. Overigens zal het niet alleen belangrijk zijn om de politie en bij uitbreiding de overheid te controleren. Technologische innovaties als de bodycam impliceren ook een steeds grotere rol voor privébedrijven die met de introductie van technologie ook nieuwe kwetsbaarheden kunnen installeren en van wie politieorganisaties sterk afhankelijk kunnen worden. Ook daarop zal voldoende controle nodig zijn.

Ten vijfde zal het belangrijk zijn om een **duidelijke regie te voeren van het proces van invoering van nieuwe technologieën** en dat op zo een manier te doen dat er voldoende ruimte blijft voor experimenteren en creativiteit. Het verhaal van de introductie van de bodycam in België biedt wat dit betreft enkele positieve punten. Na enkele eerste experimenten (Wanderstein, 2015) heeft de wet van 2018 op het politieel cameragebruik een kader gecreëerd waarbinnen politiezones, op voorwaarde van voorafgaande toestemming van de

gemeenteraad, gebruik konden maken van bodycams, desgewenst na een initiële testfase. Dat is al een stuk beter dan de praktijk bij veel andere technologieën waar politiezones (of federale politiediensten (Peeters, 2020)) zonder duidelijk wettelijk kader experimenteren met een innovatie om dan achteraf te zien of ze al dan niet worden teruggefloten (Bruggeman et al., 2014, p. 23; De Pauw & Vermeersch, 2015). Niettemin bleek ook in dit verhaal dat er nog ruimte is voor verbetering. Hoewel in 2018 wel een wettelijk kader werd gecreëerd, werd wel nog veel ruimte gelaten voor de concrete invulling ervan. Zoals dit rapport toonde, hebben heel wat zones vervolgens beleidsdocumenten uitgewerkt met operationele richtlijnen die soms sterk van elkaar verschillen. Het voordeel daarvan is dat men sterk kan inspelen op lokale omstandigheden. Het nadeel is dat dit leidt tot ongelijke behandeling van burgers en complexiteit voor andere overheden zoals de gerechtelijke autoriteiten die met verschillende politiezones moeten werken. Hoger werden dan ook verschillende voorstellen gedaan voor meer centrale richtlijnen die samengebracht zouden kunnen worden in een beleidskader. De vraag is of men dit niet beter vroeger had gedaan. Als men nu algemene richtlijnen zou invoeren, dan kan dat voor heel wat begrijpelijke frustratie zorgen bij al die zones die niet alleen hebben geïnvesteerd in het uitwerken van eigen operationele richtlijnen, maar ook in de communicatie ervan onder politieambtenaren via o.m. opleiding. Het lijkt dan ook aangewezen om explicieter na te denken over een betere aanpak van dit proces van innovatie. Daarbij zal men ook werk moeten maken van een duidelijk juridisch kader voor de testfase of ‘proeftuinen’ voor nieuwe technologie.

Ten zesde, en aansluitend op het voorgaande punt over het proces van innovatie, zal zo een visie niet alleen inhoudelijke keuzes over technologie impliceren, maar ook aandacht moeten besteden aan **de organisatie van de innovatie** en dan met name aan de coördinatie ervan. Uit ons onderzoek bleek heel wat bereidheid om te coördineren: zones werkten, al dan niet op provinciaal niveau, samen om operationele richtlijnen uit te werken en om bodycams aan te kopen. Toch zou een meer georganiseerde vorm van coördinatie op nationaal (eerder dan provinciaal) niveau, hier geholpen hebben, bijvoorbeeld om de hoger geschetste diversiteit aan richtlijnen te voorkomen. Het lijkt ook efficiënter dat kennis op een systematische manier wordt samengebracht, eerder dan dat elke zone apart de expertise moet opbouwen om bodycams aan te kopen of een beleid uit te werken. Ook de samenwerking met andere overheidsactoren, kennisinstellingen en het bedrijfsleven kan nog veel beter georganiseerd worden vanuit een bredere visie op een netwerkende politie (Bruggeman et al., 2014; Easton, 2015). De afgelopen

jaren zijn er heel wat voorstellen gedaan voor een betere coördinatie van technologische innovatie in de politie: een overlegorgaan ‘technologie’ ondersteund door een *research & development* cel (Bruggeman et al., 2014, p. 46), een platform voor innovatie en nieuwe technologie (Wanderstein, 2015, p. 73) of een kenniscentrum voor innovatie en technologie (zie 6.4). Wat ook de concrete vorm zou zijn, het zal belangrijk zijn dat zo een coördinerend orgaan de creatieve innovatie in lokale zones en federale diensten ondersteunt, stimuleert en begeleidt, en in elk geval niet fnuikt. Tegelijk zal men er ook over moeten waken dat die coördinatie voldoende dicht staat bij de dagelijkse praktijk, zodat de ondersteuning en eventuele richtlijnen ook echt zinvol en ondersteunend zijn voor die praktijk.

8.4.4.3 Naar een betere ondersteuning van de operationele politieambtenaar

We willen deze reflectie afronden met een blik op het perspectief van de operationele politieambtenaar die uiteindelijk in de praktijk de nieuwe technologieën zal moeten toepassen. Uit het onderzoek bleek dat, zelfs voor een relatief eenvoudige technologie als de bodycam, de politieambtenaar op het terrein al geconfronteerd wordt met een ruime diversiteit aan regels, die hij of zij in de praktijk uiteraard moet combineren met alle andere wet- en regelgeving die relevant is bij een concrete interventie. Het is dan ook belangrijk om bij de lancering van nieuwe technologieën zoals de bodycam zoveel mogelijk in ondersteuning te voorzien voor die politieambtenaar op het terrein (Maesschalck, 2019). Dat kan op verschillende manieren.

Een evidente hulp voor de politieambtenaar op het terrein is de beschikbaarheid van een **duidelijk beleidskader** dat, zoals hoger geadviseerd, niet ingewikkelder is dan nodig: het is maximaal afgestemd op de richtlijnen voor andere technologieën, het vermijdt zoveel als mogelijk contradicties tussen verschillende juridische benaderingen en het past zo goed mogelijk in een globale benadering van de politionele informatiehuishouding. Ook de hoger geformuleerde voorstellen om het beleidskader niet dwingender te maken dan nodig (bv. vuistregels i.p.v. dwingende regels voor de situaties waarin activatie van bodycam gewenst is) passen in dit idee om het werk voor de politieambtenaar op het terrein niet nodeloos te compliceren.

Echter, zelfs als men die vermijdbare complexiteiten zoveel als mogelijk heeft weggewerkt, dan nog zal het gebruik van de technologie op het terrein altijd een uitdaging blijven. Daarom werd in dit rapport ook sterk de nadruk gelegd op het belang van **opleiding**, niet alleen om het

regelgevend kader voor het gebruik van de bodycam toe te lichten, maar vooral ook om dat **toe te passen en te integreren** met de vele andere juridische en andere kaders waarmee politieambtenaren in het veld geconfronteerd worden. Een opleiding die enkel theoretisch ingaat op de bepalingen in de wet van 2018 op politieel cameragebruik is dan ook niet voldoende. Het is belangrijk dat die informatie gecombineerd wordt met bepalingen uit andere relevante wetgeving. Nog belangrijker dan die theoretische toelichting zijn bovendien praktische oefeningen waarin bijvoorbeeld wordt ingegaan op wat proportioneel en subsidiair gebruik van de bodycam nu juist *in concreto* betekent. Omgekeerd is het, zoals hoger al vermeld, belangrijk om het gebruik van de bodycam aan bod te laten komen in andere opleidingen zoals die in geweldsbeheersing.

Tot slot kunnen ook **leidinggevend** een heel belangrijke rol spelen in het ondersteunen van politieambtenaren. Het is niet omdat politieambtenaren een beoordelingsmarge hebben dat ze daarbij niet ondersteund moeten worden. Integendeel, leidinggevend zouden hun verantwoordelijkheid ontlopen mochten ze die lastige keuzes overlaten aan hun medewerkers. Ze kunnen een belangrijke rol spelen door te erkennen dat, bijvoorbeeld, de beslissing tot al dan niet activeren van de bodycam geen evidente beslissing is en door voldoende ruimte te creëren voor een dialoog daarover en voor onderling leren.

8.4.4.4 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Ter afronding van het rapport reflecteren we nog kort over mogelijkheden voor verder onderzoek. Een evidente weg voor verder onderzoek is om de voor dit onderzoek gemaakte inperkingen wel verder uit te diepen. Zo richtte voorliggend onderzoek zich vooral op de lokale politie omdat het gebruik van de bodycam tijdens het onderzoek in de federale politie zich nog maar in een beginstadium bevond. Verder onderzoek naar het gebruik van de bodycam in de **federale politie**, bijvoorbeeld bij de speciale interventie-eenheden of bij de gerechtelijke politie, lijkt zeker aangewezen. Het zal interessant zijn om die bevindingen te leggen naast de bevindingen over de lokale politie. Het onderzoek richtte zich bovendien ook enkel op het zichtbaar gebruik van de bodycam. We vonden in de praktijk immers geen voorbeelden van de in de wet omschreven categorie van **niet-zichtbaar gebruik**. Mocht men hier later wel gebruik van maken, dan zal dit een evident domein zijn voor verder onderzoek.

Een andere belangrijke beperking van voorliggend onderzoek is dat vooral politieambtenaren werden bevroegd en dus geen burgers en nauwelijks andere actoren uit de strafrechtsketen. Daarbij kwam nog dat, omdat de bodycam nog maar recent is ingevoerd, ook bij de bevroegde politiemensen maar beperkt kon worden ingegaan op eigen ervaringen met de bodycam. Hier zijn nog heel wat mogelijkheden voor verder onderzoek, zeker naarmate de bodycam meer gebruikt wordt. Het zou bijvoorbeeld interessant zijn om **burgers** te bevroegen zowel naar hun algemene houding tegenover de bodycam als naar hun houding naar aanleiding van concrete interacties met politieambtenaren met een bodycam. Dat zou kunnen in **gestandaardiseerde surveys**, die bovendien ook doorheen de tijd herhaald zouden kunnen worden. Dat laatste zou toelaten om na te gaan hoe de houding evolueert, bijvoorbeeld naarmate men meer gewend raakt aan de bodycam. Ook **verder kwalitatief onderzoek via interviews en focusgroepen** blijft nuttig, zowel bij burgers, politieambtenaren als andere actoren in de strafrechtsketen. Ook **participerende observatie** van interacties tussen politie en burgers en de rol die de bodycam daar al dan niet bij speelt kan heel nuttig zijn. Dit soort kwalitatief onderzoek zou toelaten om verder in de diepte te begrijpen op welke manier en in welke omstandigheden de bodycam het gedrag en houding van diverse actoren beïnvloedt. Ook via **dossieranalyse** valt heel wat interessant onderzoek te doen. Men zou bijvoorbeeld kunnen nagaan welke rol bodycamopnames of camerabeelden in het algemeen spelen in gerechtelijke procedures of in klacht- en tuchtprocedures.

Uit onze literatuurstudie bleek dat de explosie aan onderzoek naar de impact van de bodycam al heel wat interessante inzichten heeft opgeleverd, maar dat het soms moeilijk is om het overzicht te houden over die veelheid aan studies naar heel veel variabelen vanuit diverse theoretische invalshoeken. Om de resultaten toch bevattelijk te kunnen voorstellen, werd gebruik gemaakt van een conceptueel kader uit de *realist evaluation* benadering van evaluatieonderzoek: het **CMO-kader** (verwijzend naar respectievelijk context, mechanisme en outcome). Binnen deze benadering gaat men ervan uit dat, om de impact van een interventie (bv. invoering van de bodycam) te begrijpen, men niet alleen moet kijken naar het effect of de *outcome* ervan (bv. verandering in houding en gedrag van politieambtenaren en burgers), maar ook naar de *mechanismen* waarlangs dit effect tot stand komt (bv. afschrikking, zelfbewustzijn, gewenning) en naar de rol die de *context* daarin speelt (bv. eerdere ervaringen met technologie of organisatiecultuur). We gebruikten dit kader om de literatuurstudie te structureren en ook deels als achtergrond bij de data-analyse. De benadering van *realist evaluation* biedt echter nog

veel meer mogelijkheden voor verder onderzoek. Zo kan men **hypothese in de vorm van zogenaamde ‘CMO’-configuraties testen en verder ontwikkelen**. Daarbij zal men beginnen met eenvoudige hypothesen, maar bij grondig kwalitatief onderzoek valt te verwachten dat die snel een stuk complexer en genuanceerder zullen worden. Zoals werd toegelicht in hoofdstuk 2 kunnen bodycams immers verschillende mechanismen tegelijk activeren. Die kunnen elkaar versterken, zoals wanneer de mechanismen afschrikking en zelfbewustzijn elkaar versterken en leiden tot minder geweld door en tegen de politie. Ze kunnen elkaar echter ook tegenwerken. Zo kan het zijn dat de bodycamopnames zowel worden aangewend voor het beoordelen van klachten van burgers als voor het beoordelen van het politiefunctioneren. Bij politieambtenaren kan dit dan zowel het mechanisme ‘gevoel van bescherming’ als het mechanisme ‘gevoel gecontroleerd te worden’ uitlokken (zie 2.2), twee mechanismen die elkaar kunnen tegenwerken. Deze voorbeelden tonen hoe men zo steeds genuanceerdere hypothesen kan uitwerken die dan empirisch getest kunnen worden.

Naast deze mogelijkheden voor verder empirisch onderzoek, is er ook nog heel wat **juridisch onderzoek** denkbaar. Zo kan de hoger geformuleerde aanbeveling om de richtlijnen voor bodycamgebruik af te stemmen op die voor andere camera’s aanleiding zijn tot heel wat interessant juridisch onderzoek, net als de vraag naar een nog meer technologieneutraal wetgevend kader. Ook de spanning tussen diverse relevante juridische invalshoeken verdient verder onderzoek. Dat zou dan bijvoorbeeld kunnen ingaan op de vraag hoe de toegang tot door de overheid verzamelde camerabeelden volgens de gegevensbeschermingswet zich verhoudt met de toegang tot informatie volgens de wetgeving van openbaarheid van bestuur.

Een laatste idee gaat niet over onderzoek naar het gebruik en de impact van de bodycam, maar over onderzoek waarbij **bodycamopnames zelf het voorwerp zijn van wetenschappelijk onderzoek**. Bodycamopnames bieden inderdaad een bijzonder rijke bron van data uit de echte politiepraktijk die kunnen helpen om heel wat interessante onderzoeksvragen te beantwoorden. Enkele recente voorbeelden van dergelijk onderzoek (Holladay & Makin, 2021; Makin et al., 2021; Sytsma et al., 2021) tonen dat dit heel wat mogelijkheden biedt. Om dit op een correcte manier mogelijk te maken zou het belangrijk zijn mocht ook dit geregeld worden in het hoger voorgestelde beleidskader. Men zou onderzoekers en stagiairs bijvoorbeeld kunnen toevoegen als één van de actoren die, uiteraard na toestemming en onder welbepaalde voorwaarden,

toegang kunnen krijgen tot de bodycamopnames. De Nederlandse regeling⁸² voor het gebruik van bodycamopnames voor onderzoek kan hier tot inspiratie dienen.

---

⁸² Inzetkader bodycams bij operationeel gebruik van 7 juli 2020 (landelijk project bodycams, p. 17?
<https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/onderwerpen/bodycam/inzetkader-bodycams-versie-2.1-rubricering-openbaar-def.pdf>

Referentielijst

Regelgeving

Verordening (EU) 2016/679 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van Richtlijn 95/46/EG (algemene verordening gegevensbescherming), *Pb. L.* 23 mei 2016.

Richtlijn (EU) 2016/680 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens door bevoegde autoriteiten met het oog op de voorkoming, het onderzoek, de opsporing en de vervolging van strafbare feiten of de tenuitvoerlegging van straffen, en het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van het Kaderbesluit 2008/977/JBZ van de Raad, *Pb.L.* 4 mei 2016, afl. 119/89.

Wet van 5 augustus 1992 op het politieambt, *BS* 22 december 1992.

Wet van 6 januari 2003 betreffende de bijzondere opsporingsmethoden en enige andere onderzoeksmethoden, *BS* 12 mei 2003.

Wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, *BS* 31 mei 2007.

Wet van 21 maart 2018 tot wijziging van de wet op het politieambt om het gebruik van camera's door de politiediensten te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, *BS* 16 april 2018.

Wet van 30 juli 2018 betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens, *BS* 5 september 2018.

MvT wet tot wijziging van de wet op het politieambt om het gebruik van camera's door de politiediensten te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's, van de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en van de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid, *Parl.St.* Kamer 2017-18, nr. 54-2588/001.

Wetsvoorstel van 11 mei 2020 houdende het wetboek van strafprocesrecht, *Parl.St.* Kamer 2020, nr. 55-1239/001.

KB van 14 november 2006 betreffende de organisatie en de bevoegdheden van de federale politie, *BS* 23 november 2006.

Omzendbrief van 17 maart 2006 GPI 48 betreffende de opleiding en training in geweldbeheersing voor de personeelsleden van het operationeel kader van de politiediensten, *BS* 14 april 2006.

Ministeriële richtlijn MFO-5 van 23 december 2002 houdende de opdrachten van federale aard uit te oefenen door de lokale politie, wat betreft de opdrachten van bijzondere bescherming van personen en roerende en onroerende goederen.

Ministeriële richtlijn MFO-2 van 23 november 2017 betreffende het solidariteitsmechanisme tussen de politiezones inzake versterkingen voor opdrachten van bestuurlijke politie, *BS* 6 december 2017.

Federaal regeerakkoord Michel I van 9 oktober 2014, Brussel.

Rechtspraak

Cass. 6 maart 1973, *Arr.Cass.*, 1973, 658.

Cass. 5 november 1973, *Arr.Cass.*, 1974, 261.

Cass. 14 oktober 2003, AR P.03.0762.N, *Arr.Cass.* 2003, 1862, *RW* 2003-04, 814, *T.Strafr.* 2004, 129, met noot Ph. TRAEST, *RABG* 2004, 333, met noot F. SCHUERMANS, *NJW* 2003, 1367, met noot E. BREWAEYS, *RCJB* 2004, 405, met noot F. KUTY.

Cass. 23 januari 2008, AR P.07.1437 F, *Arr.Cass.*, 2008, nr. 53.

Wetenschappelijke en andere bronnen

Alpert, G. P., & McLean, K. (2018). Where is the goal line: A critical look at police body-worn camera programs. *Criminology & Public Policy*, 17(3), 1-10.

Ariel, B. (2016). Police body cameras in large police departments. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 106(4), 729-768.

Ariel, B., Farrar, W. A., & Sutherland, A. (2015). The effect of police body-worn cameras on use of force and citizens' complaints against the police: A randomized controlled trial. *Journal of Quantitative Criminology*, 31(1), 509-535. <https://doi.org/10.1007/s10940-014-9236-3>

Ariel, B., Mitchell, R. J., Tankebe, J., Firpo, M. E., Fraiman, R., & Hyatt, J. M. (2020). Using wearable technology to increase police legitimacy in Uruguay: the case of body-worn cameras. *Law & Social Inquiry*, 45(1), 52-80. <https://doi.org/10.1017/lsi.2019.13>

Ariel, B., Sutherland, A., H., D., Y., J., Drover, P., Sykes, J., Megicks, S., & Henderson, R. (2017). "Contagious accountability" a global multisite randomized controlled trial on the effect of police body-worn cameras on citizens' complaints against the police. *Criminal justice and behavior*, 44, 2. <https://doi.org/10.1177/0093854816668218>

Ariel, B., Sutherland, A., Henstock, B., Young, J., & Sosinski, G. (2017). The deterrence spectrum: Explaining why police body-worn cameras 'work' or 'backfire' in aggressive police-public encounters. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 12(1), 6-26. <https://doi.org/doi.org/10.1093/police/paw051>

Ariel, B., Sutherland, A., Henstock, D., Young, J., Drover, P., Sykes, J., Megicks, S., & Henderson, R. (2016). Wearing body cameras increases assaults against officers and does not reduce police use of force: Results from a global multi-site experiment. *European Journal of Criminology*, 13(6), 744-755. <https://doi.org/10.1177/1477370816643734>

- Ariel, B., Sutherland, A., Henstock, D., Young, J., Drover, P., Sykes, J., Megicks, S., & Henderson, R. (2018). Paradoxical effects of self-awareness of being observed: Testing the effect of police body-worn cameras on assaults and aggression against officers. *Journal of Experimental Criminology*, 14(1), 19-47. <https://doi.org/10.1007/s11292-017-9311-5>
- Aston, L., O'Neill, M., Hail, Y., & Wooff, A. (in press). Information sharing in community policing in Europe: building public confidence. *European Journal of Criminology*. <https://doi.org/10.1177/14773708211037902>
- Bellefeuille, L. d., D'Elia, M., Deschamps, C., Sophie Hélias, Joly, I., Lafrenière, M.-M., Lavallée, P., Licheri, A., Philippe Michaud, J. M., Nadeau, F., Pilon, C., Racine, H., & Sarganis, P. (2019). *Projet pilote des caméras portatives du SPVM. Synthèse*. Service de police de la Ville de Montréal.
- Birck, M. A. (2018). Do you see what I see: Problems with juror bias in viewing body-camera video evidence. *Michigan Journal of Race & Law*, 24, 153-176.
- Boivin, R., & D'Elia, M. (2020). Évaluation du projet pilote des caméras corporelles du Service de police de la Ville de Montréal. A quantitative assessment of the effects of body-worn cameras. *Criminologie*, 53(1), 344-366. <https://doi.org/10.7202/1070513ar>
- Bottoms, A., & Tankebe, J. (2012). Beyond procedural justice: A dialogic approach to legitimacy in criminal justice. *Journal of Criminal Law & Criminology*, 102(1), 119-170.
- Bradford, B., Jackson, J., & Hough, M. (2014). Police legitimacy in action: lessons for theory and policy. In M. D. Reising & R. J. Kane (Eds.), *The Oxford handbook of police and Policing* (pp. 551-570). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199843886.013.002>
- Bradford, B., Yesberg, J., Jackson, J., & Dawson, P. (2020). Live facial recognition: Trust and legitimacy as predictors of public support for police use of new technology. *British Journal of Criminology*, 60(2020), 1502-1522. <https://doi.org/10.1093/bjc/azaa032>
- Braga, A. A. (2020). Conclusion. Body-worn cameras, surveillance, and police legitimacy. In B. C. Newell (Ed.), *Police on camera: Surveillance, privacy, and accountability* (pp. 237-245). Routledge.
- Braga, A. A., Barao, L., McDevitt, J., Zimmerman, G., Evans, P. C. W., & Buckley, S. K. (2018). *The impact of body-worn cameras on complaints against officers and officer use of force incident reports: Preliminary evaluation findings*. Northeastern University, Boston. <https://www.bwctta.com/sites/default/files/Files/Resources/BPD%2BBWC%2BRCT%2Bpreliminary%2Bimpact%2Breport.pdf>
- Braga, A. A., Sousa, W. H., Coldren, J. R., & Rodriguez, D. (2018). The effects of body-worn cameras on police activity and police-citizen encounters. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 108(3), 511-538.
- Bruggeman, W. (Ed.). (2018). *Parlementaire onderzoekscommissie terroristische aanslagen 2016: Conclusies en aanbevelingen*. Gompel&Svacina.
- Bruggeman, W., Devroe, E., & Easton, M. (Eds.). (2010). *Evaluatie van 10 jaar politiehervorming: Terugkijken in het verleden en vooruitkijken in de toekomst*. Maklu.
- Bruggeman, W., Van Ryckeghem, D., Allaerts, D., Barbier, A., Crispel, M., De Witte, L., Easton, M., Lemâitre, A., Loyens, K., Maesschalck, J., Massei, A., Maurer, T., Ponsaers, P., Simonis, M., Van Den Broeck, M., & Wanderstein, H. (2014). *Een politie in verbinding. Een visie voor de politie in 2025*.
- Bureau of Justice Assistance. (2015). *Body-worn camera toolkit*. Washington. <https://bja.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh186/files/bwc/pdfs/BWCImplementationChecklist.pdf>
- COC. (8.05.2020). *Advies uit eigen beweging naar aanleiding van de bevindingen in het kader van een onderzoek naar het gebruik van bodycams*. Brussel
- Coudert, F., Butin, D., & Le Métayer, D. (2015). Bodyworn cameras for police accountability: opportunities and risks. *Computer Law & Security Review*, 31(6), 749-762. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.clsr.2015.09.002>

- Crow, M. S., Snyder, J. A., Crichlow, V. J., & Smykla, J. O. (2017). Community perceptions of police body-worn cameras: The impact of views on fairness, fear, performance, and privacy. *Criminal Justice and Behavior*, 44(4), 589-610. <https://doi.org/10.1177/0093854816688037>
- Custers, B., & Vergouw, B. (2015). Promising policing technologies: Experiences, obstacles and police needs regarding law enforcement technologies. *Computer Law & Security Review*, 31(4), 518-526. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2015.05.005>
- De Hert, P., & De Schepper, T. (2018). Cameratoezicht. In X. (Ed.), *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*. (pp. 295-387).
- De Pauw, E., & Vermeersch, H. r. (2015). Politie, surveillance en technologie in 2025. Wie legt de kaarten? In W. B. P. Ponsaers, M. Easton & A. Lemaître (Ed.), *De toekomstpolitie. Triggers voor een voldragen debat*. (Vol. 10, pp. 165-187).
- De Raedt, E., Rosseel, P., & Van Thienen, B. (2020). *De wet op het politieambt*. Politeia.
- Declercq, R. (2014). Het bewijs in strafzaken. In R. Declercq (Ed.), *Beginsel van strafrechtspleging* (pp. 825_890). Kluwer.
- Demir, M., Apel, R., Braga, A. A., Brunson, R. K., Ariel, B., & (2020). (2020). Body worn cameras, procedural justice, and police legitimacy: A controlled experimental evaluation of traffic stops. *Justice Quarterly*, 37(1), 53-84. <https://doi.org/10.1080/07418825.2018.1495751>
- Demir, M., & Kule, A. (2020). The effect of body-worn cameras on satisfaction and general perceptions of police: Findings from a quasi-randomized controlled trial. *European Journal of Criminology*, 00(0), 1-24. <https://doi.org/10.1177/1477370820905105>
- Easton, M. (2015). Het managen van innovaties door een netwerkende publieke politie. De triple-helix als vehikel. In P. Ponsaers, W. Bruggeman, M. Easton, & A. Lemaître (Eds.), *De toekomstpolitie. Triggers voor een voldragen debat*. (pp. 151-164). Maklu.
- Edmonton Police Service. (2015). *Body worn video: Considering the evidence: Final report of the Edmonton police service body worn video pilot project*. Edmonton Service Police.
- Ellis, T., Jenkins, C., & Smith, P. (2015). *Evaluation of the introduction of personal issue body worn video cameras (Operation Hyperion) on the Isle of Wight: Final report to Hampshire constabulary*. Institute of Criminal Justice Studies, University of Portsmouth.
- Fallik, S. W., Deuchar, R., Crichlow, V. J., & (2020). Body-worn cameras in the post-Ferguson era: An exploration of law enforcement perspectives. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 35(3), 263-273. <https://doi.org/https://doi.org/10.1007/s11896-018-9300-2>
- Fan, M. D. (2017). Justice visualized: Courts and the body camera revolution. *UC Davis Law Review*, 50(3), 897-959.
- Fan, M. D. (2020). Privacy, public disclosure, and police-worn body camera footage. In B. C. Newell (Ed.), *Police on camera. Surveillance, privacy and accountability*. (pp. 182-199). Routledge.
- Federale Politie. (2018). *Veiligheidsmonitor 2018*. Brussel. http://www.moniteurdesecurite.policefederale.be/assets/pdf/2018/reports/Methodologische_nota_VMS2018.pdf
- Flight, S. (2017). *De mogelijke meerwaarde van bodycams voor politiewerk. Een internationaal literatuuronderzoek*. Reed Business.
- Flight, S. (2019a). *Evaluatie bodycams Landelijke Eenheid. Proeftuin bodycams Dienst Infrastructuur 2018*. Politie & Wetenschap.
- Flight, S. (2019b). *Evaluatie pilot bodycams Politie Eenheid Amsterdam 2017-2018*. Politie & Wetenschap.
- Flight, S. (2019c). Opening up the black box: Understanding the impact of bodycams on policing. *European Law Enforcement Research Bulletin*, 4(SCE), 47-59. <https://doi.org/https://bulletin.cepol.europa.eu/index.php/bulletin/article/view/321>
- Flight, S. (2020). Taking off the blinders: A general framework to understand how bodycams work. In B. C. Newell (Ed.), *Police on camera. Surveillance, privacy and accountability*. (pp. 25-38). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429439759>

- Gaub, J. E., Choate, D. E., Todak, N., Katz, C. M., & White, M. D. (2016). Officer perceptions of body-worn cameras before and after deployment: A study of three departments. *Police Quarterly*, 19(3), 275-302. <https://doi.org/10.1177/1098611116653398>
- Gaub, J. E., & White, M. D. (2020). Open to interpretation: Confronting the challenges of understanding the current state of body-worn camera research. *American Journal of Criminal Justice*, 45(5), 899-913. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09518-4>
- Goetschel, M., & Peha, J. M. (2017). Police perceptions of body-worn cameras. *American Journal of Criminal Justice*, 42(4), 698-726. <https://doi.org/10.1007/s12103-017-9415-5>
- Goodall, M. (2007). *Guidance for the police use of body-worn video devices: Police and crime standards directorate*. U.K: Home Office.
- Goodison, S., & Wilson, T. (2017). *Citizen perceptions of body worn cameras: A randomized controlled trial*. Police Executive Research Forum.
- Goold, B. J. (2020). Not just about privacy. Police body-worn cameras and the costs of public area surveillance. In *Police on camera. Surveillance, privacy and accountability*. (pp. 167-181). Routledge.
- Groff, E. R., Haberman, C., & Wood, J. D. (2019). The effects of body-worn cameras on police-citizen encounters and police activity: evaluation of a pilot implementation in Philadelphia, PA. *Journal of Experimental Criminology*, 1-18. <https://doi.org/10.1007/s11292-019-09383-0>
- Grossmith, L., Owens, C., Finn, W., Mann, D., Davies, T., & Baika, L. (2015). *Police, camera, evidence: London's cluster randomised controlled trial of body worn video*. College of Policing Limited and the Mayor's Office.
- Guzik, K. (2020). Can we count on the police? In B. C. Newell (Ed.), *Police on camera: Surveillance, privacy, and accountability* (pp. 65-79). Routledge.
- Headley, A. M., Guerette, R. T., & Shariati, A. (2017). A field experiment of the impact of body-worn cameras (BWCs) on police officer behavior and perceptions. *Journal of Criminal Justice*, 53, 102-109. <https://doi.org/10.1016/j.icrimjus.2017.10.003>
- Hedberg, E. C., Katz, C. M., & Choate, D. E. (2016). Body-worn cameras and citizen interactions with police officers: Estimating plausible effects given varying compliance levels. *Justice Quarterly*, 34(4), 627-651. <https://doi.org/10.1080/07418825.2016.1198825>
- Henstock, D., & Ariel, B. E. J. o. C. (2017). Testing the effects of police body-worn cameras on use of force during arrests: A randomized controlled trial in a large British police force. *European Journal of Criminology*, 14(6), 720-750. <https://doi.org/10.1177/1477370816686120>
- Holladay, B. P., & Makin, D. A. (2021). Baseline incivility in one-on-one police encounters from BWC archival footage: Exploratory study of race, gender and contact type effects. *Police Practice and Research*, 1-19.
- Houwing, L., & Ritsema van Eck, G. J. (2020). Police bodycams as eurveillance tools? Reflections on the debate in The Netherlands. *Surveillance & Society*, 18(2), 284-287. <https://doi.org/10.24908/ss.v18i2.13925>
- Huff, J., Katz, C. M., & Webb, V. J. (2018). Understanding police officer resistance to body-worn cameras. *policing: An International Journal*, 41(4), 482-495. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-03-2018-0038>
- Hummer, D., & Byrne, J. (2017). Technology, innovation and twenty-first-century policing In M. H. M. T. J. Holt (Ed.), *The Routledge Handbook of Technology, Crime and Justice* (pp. 375-389). Routledge. <https://doi.org/DOI:10.5204/ijcjsd.v7i4.1105>
- Hung, V., Babin, S., & Coberly, J. (2016). *A market survey on body worn camera technologies*. National Institute of Justice.
- Ilori, A., Li, Y., Mahesh, V., & Craig, B. (2017). Effect of position: an ergonomics evaluation of police's wearable equipment. In M. Soares, C. Falcão, & T. Ahram (Eds.), *Advances in ergonomics modeling, usability & special populations. Advances in intelligent systems and computing*. (Vol. 486, pp. 199-207). https://doi.org/https://doi.org/10.1007/978-3-319-41685-4_18

- Jennings, W. G., Fridell, L. A., & Lynch, M. D. (2014). Cops and cameras: Officer perceptions of the use of body-worn cameras in law enforcement. *Journal of Criminal Justice*, 22(6), 549-556. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2014.09.008>
- Jennings, W. G., Lynch, M. D., & Fridell, L. A. (2015). Evaluating the impact of police officer body-worn cameras (BWCs) on response-to-resistance and serious external complaints: Evidence from the Orlando police department (OPD) experience utilizing a randomized controlled experiment. *Journal of Criminal Justice*, 43(6), 480-486. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2015.10.003>
- Joh, E. E. (2017). The undue influence of surveillance technology companies in policing. *New York University Law Review*, 92, 101-130.
- Katz, C. M., Choate, D. E., Ready, J. R., & Nuño, L. (2014). *Evaluating the impact of officer body worn cameras in the Phoenix police department*. Center for Violence Prevention and Community Safety, Arizona State University. .
- Kerrison, E. M., Cobbina, J., & Bender, K. (2018). Stop-gaps, lip service, and the perceived futility of bodyworn police officer cameras in Baltimore City. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 27(3), 271-288. <https://doi.org/doi.org/10.1080/15313204.2018.1479912>
- Kersting, S., Naplava, T., Reutemann, M., Heil, M., & Scheer-Vesper, C. (2019). *Die deeskalierende Wirkung von Bodycams im Wachdienst der Polizei Nordrhein-Westfalen: Abschlussbericht*. Institut für Polizei-und Kriminalwissenschaft der Fachhochschule für öffentliche Verwaltung NRW.
- Koen, M. C., & Willis, J. J. (2020). Making sense of body-worn cameras in a police organization: a technological frames analysis. *21(4)*, 351-367. <https://doi.org/10.1080/15614263.2019.1582343>
- Landman, W., & Kleijer-Kool, L. (2016). *Boeven vangen. Een onderzoek naar proactief politieoptreden*. Apeldoorn: Twynstra Gudde.
- Lawrence, D. S., & Peterson, B. E. (2019). How do body-worn cameras affect the amount and makeup of police-initiated activities? A randomized controlled trial in Milwaukee, Wisconsin. *Journal of Experimental Criminology*, 1-23. <https://doi.org/10.1007/s11292-019-09385-y>
- Lawshe, N. L. (2018). *The role of organizational justice in predicting attitudes toward body-worn cameras in police officers*. [Unpublished master's thesis, University of South Florida.].
- Lum, C., Koper, C. S., Wilson, D. B., Stoltz, M., Goodier, M., Eggins, E., Higginson, A., & Mazerolle, L. (2020). Body-worn cameras' effects on police officers and citizen behavior: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 16(3), 1-40. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/cl.2.1112>
- Lum, C., Stoltz, M., Koper, C. S., & Scherer, J. A., 18(1), 93-118. (2019). Research on body-worn cameras: What we know, what we need to know. *Criminology & Public Policy*, 18(1), 93-118. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12412>
- Lum, C. M., Koper, C. S., Merola, L. M., Scherer, A., & Reioux, A. (2015). *Existing and ongoing body worn camera research: Knowledge gaps and opportunities*. George Mason University.
- Lynch, M. (2016). Police technology. In W. Jennings (Ed.), *The encyclopedia of crime and punishment*. (pp. 1-5). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118519639>
- Maesschalck, J. (2019). Creatief met complementariteiten, contradicties en onhaalbaarheden. Een verkenning van vier wegen naar een betere politiezorg. In J. Noppe, A. Verhage, K. Van der Vijver, & E. Kolthoff (Eds.), *Politie en legitimiteit* (Vol. 53, pp. 13-30). Gompel&Svacina.
- Makin, D. A., Willits, D. W., & Brooks, R. (2021). Systematic social event modeling: A methodology for analyzing body-worn camera footage. *International Journal of Social Research Methodology*, 24(2), 163-176.
- Malm, A. (2019). Promise of police body-worn cameras. *Criminology & Public Policy*, 18(1), 119-130. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12420>

- Marklund, F., & Tollin, K. (2020). *Body cameras. An evaluation of the pilot scheme in Police Region Stockholm. English summary of Brå report nr 2020:1*. The Swedish National Council for Crime Prevention.
- Marx, G. T. (2020). Introduction: The eyes have it—Should they? Police body-worn cameras. In B. C. Newell (Ed.), *Police on cameras. Surveillance, privacy and accountability*. (pp. 1-23). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429439759>
- Maskaly, J., Donner, C., Jennings, W. G., Ariel, B., & Sutherland, A. (2017). The effects of body-worn cameras (BWCs) on police and citizen outcomes: A state-of-the-art review. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management.*, 40(672-688). <https://doi.org/10.1108/13639510210450631>.
- McClure, D., Vigne, N. L., Lynch, M., Golian, L., Lawrence, D., & Malm, A. (2017). *How body cameras affect community members' perceptions of police: Results from a randomized controlled trial of one agency's pilot* Justice Policy Center, Urban Institute.
- McLean, K., Wolfe, S. E., Chrusciel, M. M., & Kaminski, R. J. (2015). *Body-worn cameras in South Carolina: Law enforcement executives' views concerning use, policies, and outcomes*. University of South Carolina.
- Meese, J. (2016). Bewijs in strafzaken. In P. Taelman (Ed.), *Efficiënt procederen voor een goede rechtsbedeling*. Kluwer.
- Meyer, M. (2020). *Rapport d'évaluation. Essai-pilote des caméras-piétons (bodycam) dans le canton de Vaud et en ville de Lausanne*. Université de Lausanne.
- Morrison, C. M. (2017). Body camera obscura: The Semiotics of police video. *American Criminal Law Review*, 54(3), 791.
- Morrow, W. J., Katz, C. M., & Choate, D. E. (2016). Assessing the impact of body-worn cameras on arresting, prosecuting, and convicting suspects of intimate partner violence. *Police Quarterly*, 19(3), 303-325. <https://doi.org/10.1177/1098611116652850>
- Newell, B. C. (2020). *Police on camera. Surveillance privacy and accountability*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429439759>
- Newell, B. C., & Greidanus, R. (2018). Officer discretion and the choice to record: Officer attitudes towards body-worn camera activation. *North Carolina Law Review*, 96(5), 1525-1578.
- Nix, J. (2021). Book review: Cops, cameras, and crisis: The potential and the perils of police body-worn cameras. *Theoretical Criminology*, 25(2), 352-355. <https://doi.org/10.1177/1362480620973775>
- ODS Consulting. (2011). *Body worn video projects in Paisley and Aberdeen, self evaluation*. ODS Consulting.
- Owens, C., & Finn, W. (2018). Body-worn video through the lens of a cluster randomized controlled trial in London: Implications for future research. *Policing: An International Journal*, 12(1). <https://doi.org/10.1093/police/pax014>
- Owens, C., Mann, D., & Mckenna, R. (2014). *The Essex body worn video trial: The impact of body worn video on criminal justice outcomes of domestic abuse incidents*. England: College of Policing.
- Patterson, Q., & White, M. D. (2021). Is there a civilizing effect on citizens? Testing the pre-conditions for body worn camera-induced behavior change. *Police Quarterly*.
- Pawson, R. (2013). *The Science of Evaluation: A Realist Manifesto*.
- Pawson, R., & Tilley, N. (1997). *Realistic evaluation*. Sage.
- Peeters, B. (2020). Het gebruik van camera's met gezichtsherkenning: Perspectieven na het proefproject in Zaventem. *Politie en Recht*, 2020(4), 155-160.
- Pelfrey, W. V., & Keener, S. (2016). Police body worn cameras: A mixed method approach assessing perceptions of efficacy. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 39(3), 491-506. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-02-2016-0019>
- Peterson, B. E., Yu, L., La Vigne, N., & Lawrence, D. S. (2018). *The Milwaukee police department's body-worn camera program: Evaluation findings and key takeaways*. Urban Institute.

- Pollock, W., Scott, S., & Moore, E. (2021). Using problem-oriented policing to address police problems through the study of body-worn camera footage. *The Police Journal: Theory, Practice and Principles*, 94(2), 166-183. <https://doi.org/10.1177/0032258X20924445>
- Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T., & Boulian, P. V. (1974). Organizational commitment, job satisfaction, and turnover among psychiatric technicians. *Journal of Applied Psychology*, 59(5), 603-609. <https://doi.org/https://doi.org/10.1037/h0037335>
- Ready, J. T., & Young, J. T. N. (2015). The impact of on-officer video cameras on police–citizen contacts: Findings from a controlled experiment in Mesa, AZ. *Journal of Experimental Criminology*, 11(3), 445-458. <https://doi.org/10.1007/s11292-015-9237-8>
- Ritsema van Eck, G. J., & Houwing, L. (2020). Commentary: A republican and collective approach to the privacy and surveillance issues of bodycams. In B. C. Newell (Ed.), *Police on camera. Surveillance, privacy and accountability*. (pp. 223-230). Routledge.
- Rooseleers, L., & Maesschalck, J. (2021). Digitalisering in de lokale politie in Vlaanderen en Brussel: Waar staan we? *Panopticon*, 42(5), (in voorbereiding).
- Rowe, M., Pearson, G., & Turner, E. (2018). Body-worn cameras and the law of unintended consequences: Some questions arising from emergent practices. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 12(1), 83-90. <https://doi.org/10.1093/police/pax011>
- Schuermans, F., & Saelens, R. (2020). Juridische knelpunten en operationele hinderpalen bij het gebruik van bodycams tijdens de uitvoering van politieopdrachten: terreinonderzoek en standpunten van het controleorgaan op de politionele informatie. *Politie & Recht*, 2020(4).
- Services, T. P. (2016). *Body-worn cameras: A report on the findings of the pilot project to test the value and feasibility of body-worn cameras for police officers in Toronto*. Toronto Police Service.
- Smykla, J. O., Crow, M. S., Crichlow, V. J., & Snyder, J. A. (2015). Police body-worn cameras: Perceptions of law enforcement leadership. *American Journal of Criminal Justice*, 41(3), 424-443. <https://doi.org/10.1007/s12103-015-9316-4>
- Sousa, W. H., Miethe, T. D., & Sakiyama, M. (2018). Inconsistencies in public opinion of body-worn cameras on police: Transparency, trust, and improved police–citizen relationships. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 12(1), 100-108. <https://doi.org/10.1093/police/pax015>
- Sunyoung, P. (2020). Understanding the adoption and implementation of body-worn cameras among U.S. local police departments. *Urban Affairs Review*, 0(0), 1-32. <https://doi.org/10.1177/1078087420959722>
- Suss, J., Raushel, A., Armijo, A., & White, B., 26(3), 17-22. (2018). Design Considerations in the Proliferation of Police Body-Worn Cameras. *Ergonomics in design*, 26(3), 17-22. <https://doi.org/10.1177/1064804618757686>
- Sutherland, A., Ariel, B., Farrar, W., & De Anda, R. (2017). Post-experimental follow-ups—Fade-out versus persistence effects: Rialto police body-worn camera experiment four years on. *Journal of Criminal Justice*, 53(110-116). <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2017.09.008>
- Sytsma, V. A., Piza, E. L., Chillar, V. F., & Grossman, L. S. (2021). Measuring procedural justice policy adherence during use of force events: The body-worn camera as a performance monitoring tool. *Criminal Justice Policy Review*, 1-22. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/08874034211021894>
- Tankebe, J., & Ariel, B. (2016). *Cynicism towards change: The case of body-worn cameras among police officers*. The Hebrew University of Jerusalem.
- Taylor, E., & Lee, M. (2020). The camera never lies? In B. C. Newell (Ed.), *Police on camera: Surveillance, privacy, and accountability* (pp. 80-94). Routledge.
- Taylor, E., & Lee, M., 59(4), 958-978. (2019). Points of View: Arrestees' Perspectives on Police Body-Worn Cameras and Their Perceived Impact on Police–Citizen Interactions. *The British Journal of Criminology*, 59(4), 958-978. <https://doi.org/10.1093/bjc/azz007>
- Tilley, N. (1993). *Understanding car parks, crime, and CCTV: evaluation lessons from safer cities*. Home Office Police Department.

- Todak, N., & Gaub, J. E. (2019). Predictors of police body-worn camera acceptance: digging deeper into officers' perceptions. *Policing: An International Journal*, 43(2), 299-313. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-06-2019-0085>
- Todak, N., Gaub, J. E., & White, M. D. (2018). The importance of external stakeholders for police body-worn camera diffusion. *Policing: An International Journal*, 41(4), 448-464. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-08-2017-0091>
- Tyler, T. (2017). Procedural justice and policing: a rush to judgment? *Annual Review of Law and Social Science*, 13(1), 29-53. <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-110316-113318>
- Van Brakel, R. (2020). Een reflectie over het huidige toezicht van het gebruik van surveillancetechnologie door de lokale politie in België. *Cahiers Politiestudies*(55), 139-160.
- Van Daele, D., & Mergaerts, L. (Eds.). (2020). *Naar een herijking van de Belgische veiligheidsarchitectuur*. Intersentia.
- Vaste Commissie van de Lokale Politie. (2019). *Memorandum 2019-2013*. Lokale Politie. <https://www.politie.be/5806/sites/5806/files/downloads/Memorandum%20NL.pdf>
- Verstraeten, R. (2012). *Handboek strafvordering*. Maklu.
- Voorhoof, D. (1993). *Panopticon*, 14(2), 107-121.
- Vredevelde A., Kesteloo L., & Hildebrandt A. (2020). *De rol van de bodycam in de opsporing en bewijsvoering*. Politie & Wetenschap.
- Wallace, D., White, M. D., Gaub, J. E., & Todak, N. (2018). Body-worn cameras as a potential source of de-policing: Testing for camera-induced passivity. *Criminology*, 56(3), 481-509. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12179>
- Wanderstein, H. (2015). Sluipend vergif of groeihormoon? Nieuwe technologieën en de 'bodycam' vanuit strategisch perspectief. *Orde van de dag*, 69(3), 68-79.
- Wells, H., Aston, E., O'Neill, M., & Bradford, B. (2020). The rise of technologically-mediated police contact: the potential consequences of 'socially-distanced policing'. *British Society of Criminology Policing Network Blog*.
- White, M. D. (2014). *Police officer body-worn cameras: Assessing the evidence*. Office of Community Oriented Policing Services.
- White, M. D., Flippin, M., & Katz, C. M. (2017). *Key trends in body-worn camera policy and practice: A two-year policy analysis of US Department of Justice-funded law enforcement agencies*. Center for Violence Prevention and Community Safety, Arizona State University.
- White, M. D., Gaub, J. E., Malm, A., & Padilla, K. E. (2019). Implicate or exonerate? The impact of police body-worn cameras on the adjudication of drug and alcohol cases. *Policing: An International Journal*, 1-11. <https://doi.org/https://doi.org/10.1093/police/paz043>
- White, M. D., Gaub, J. E., & Todak, N. (2018). Exploring the potential for body-worn cameras to reduce violence in police-citizen encounters. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 12(1), 66-76. <https://doi.org/doi.org/10.1093/police/paw057>
- White, M. D., & Malm, A. (2020). *Cops, cameras, and crisis: The potential and the perils of police body-worn cameras*. NYU Press.
- White, M. D., Todak, N., & Gaub, J. E. (2018). Examining body-worn camera integration and acceptance among police officers, citizens, and external stakeholders. *Criminology & Public Policy*, 17(3), 649-677. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12376>
- White, M. D., Todak, N., & Gaub, J. E., 40, 689-703. (2017). Assessing citizen perceptions of body-worn cameras after encounters with police. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 40 (4), 698-703. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-07-2016-0105>
- Woodwitch, A., Uchida, C. D., Solomon, S. E., Revier, L., Connor, C., Shutinya, M., & Swatt, M. L. (2020). Perceptions of body-worn cameras: findings from a panel survey of two LAPD divisions. *American Journal of Criminal Justice*, 45(1-28), 426-453. <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09517-5>

- Wright, J. E., & Headley, A. M. (2020). Can technology work for policing? Citizen perceptions of police-body worn cameras. *American Review of Public Administration*, 51(1), 17-27. <https://doi.org/10.1177/0275074020945632>
- Yokum, D., Ravishankar, A., & Coppock, A., 116(21), 10329-10332. (2019). A randomized control trial evaluating the effects of police body-worn cameras. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116(21), 10329-10332. <https://doi.org/10.1073/pnas.1814773116>